

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

РОЗУМОВСЬКА ЮЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 378:355.23:004

ДИСЕРТАЦІЯ

**РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ОФІЦЕРІВ ТАКТИЧНОЇ ЛАНКИ УПРАВЛІННЯ ПІД ЧАС ПІДВИЩЕННЯ
КВАЛІФІКАЦІЇ У СИСТЕМІ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ**

011 – «Освітні, педагогічні науки»

01 – «Освіта/Педагогіка»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання чужих ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Юлія РОЗУМОВСЬКА**

Наукові керівники: Єргідзей Ксенія Валеріївна, кандидат педагогічних наук,
старший дослідник

Свистун Валентина Іванівна – доктор педагогічних наук, професор

КИЇВ – 2026

АНОТАЦІЯ

Розумовська Ю.О. Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації у системі військової освіти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – «Освітні, педагогічні науки». – Національний університет оборони України, Київ, 2026.

Дисертацію присвячено теоретико-експериментальному вирішенню наукового завдання, що полягає в розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації у системі військової освіти.

Проаналізовано та узагальнено проблему розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління у науково-педагогічній теорії та практиці на основі системного, компетентнісного, андрагогічного, суб'єктно-діяльнісного та контекстного методологічних підходів, а також обґрунтовано сутність і структуру базового поняття «інформаційно-комунікаційна компетентність офіцера тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації», як професійно значущого психічного утворення, що відображає його теоретичну та практичну підготовленість, здатність і готовність як суб'єкта тактичної ланки військового управління аналізувати, оцінювати інформаційний простір із використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Ця компетентність також передбачає результативну комунікацію під час реалізації посадових компетенцій, критичне осмислення отриманих відомостей, а також здійснення процесів оброблення, передавання, обміну та зберігання інформації. Важливою складовою є розвиток ціннісного ставлення до опрацювання інформації та застосування набутих знань, умінь і навичок роботи з нею у процесі військово-професійної діяльності в умовах функціонування інформаційних ресурсів у військово-професійному середовищі.

Обґрунтовано *структуру інформаційно-комунікаційної компетентності (ІКК) офіцерів тактичної ланки управління, яка складається з таких*

компонентів: ціннісно-мотиваційного (істотний інтерес до військово-професійної діяльності як суб'єктів військового управління в частині використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), що визначає мету цієї діяльності та мотивацію застосування засобів інформаційно-комунікаційних технологій у військово-професійній діяльності); *когнітивного* (сукупність базових знань військовослужбовця про зміст і особливості його військово-професійної діяльності, а також про інформаційно-комунікаційне забезпечення, супроводження та реалізацію цієї діяльності із застосуванням сучасних ІКТ); *інформаційно-технологічного* (сукупність умінь, навичок і здібностей щодо опрацювання інформації та успішного використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій з метою реалізації посадових компетенцій у межах тактичної ланки військового управління); *комунікаційного* (визначається розвиненістю навичок і вмінь використання різноманітних комунікаційних стратегій, володінням мовними засобами, а також здатністю застосовувати ІКТ у процесі професійної комунікації); *індивідуально-психічного* (визначається його професійно-важливими якостями як суб'єкта інформаційного суспільства та інформаційно-комунікаційної діяльності); *суб'єктного* (особистісна та психічна готовність офіцерів тактичної ланки управління до інформаційно-комунікаційної діяльності, що проявляється в його відповідальності, рефлексивності та професійній суб'єктності).

Проведений констатувальний етап педагогічного експерименту засвідчив низький рівень сформованості ІКК у більшості респондентів, як в цілому, так і окремо за кожним компонентом, зокрема – низький рівень усвідомлення цінності застосування ІКТ у військово-професійній діяльності та мотивації до інформаційно-комунікаційної діяльності, недостатній рівень теоретичних та практичних знань у сфері застосування ІКТ під час здійснення функціональних обов'язків, а також неспроможність застосовувати ці знання на практиці, відсутність у офіцерів професійно-важливих якостей, які відповідають за підготовленість до здійснення інформаційно-комунікаційної діяльності.

Визначено та охарактеризовано *критерії та показники діагностування*

сформованості ІКК у офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації: ціннісно-мотиваційний (цінності інформаційно-комунікаційної діяльності, мотиви використання ІКТ у військово-професійній діяльності); інтелектуальний (знання щодо застосування ІКТ під час здійснення функціональних обов'язків); технологічний (навички та вміння комплексно застосовувати ІКТ для вирішення завдань військової служби та ухвалення результативних рішень під час здійснення функціональних обов'язків; застосовувати сучасні апаратно-програмні засоби для реалізації військово-професійних компетенцій); комунікаційний (навички та вміння використання різноманітних комунікаційних стратегій, володіння мовними засобами, вміння застосовувати ІКТ під час комунікації); психологічний (організованість, комунікативність, толерантність, ініціативність); рефлексивний (відповідальність, рефлексивність, військово-професійна суб'єктність).

Обґрунтовано педагогічні умови, впровадження яких забезпечить розвиток ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації, зокрема такі: цілеспрямований розвиток ціннісного ставлення до інформаційно-комунікаційної діяльності та мотивації до застосування ІКТ під час здійснення військово-професійної діяльності; педагогічне моделювання розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління; впровадження методики розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації.

Основними методологічними підходами, які було покладено в основу дослідження є: системний, андрагогічний, компетентнісний, контекстний, суб'єктно-діяльнісний.

Спроектовано педагогічну модель розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління, що містить цільово-методологічний, змістовий, суб'єктний, організаційно-методичний, діагностувально-результативний блоки.

Розроблено контекстну методiku розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності та надано методичні рекомендації щодо її розвитку у офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації. Основними етапами

методики є: ціннісно-мотиваційний, розвивальний, заключний. Основу її реалізації склав спецкурс *«Інформаційно-комунікаційна компетентність офіцерів тактичної ланки управління»*.

Результати формувального етапу педагогічного експерименту засвідчили позитивну динаміку розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності у респондентів, що зумовлено впливом обґрунтованих педагогічних умов. Проведені розрахунки засвідчили достовірність отриманих експериментальних даних, а також виявили статистично значущу різницю між показниками констатувального та формувального етапів експерименту. Це, своєю чергою, підтверджує результативність упроваджених нами педагогічних умов.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що:

– *вперше* обґрунтовано педагогічні умови розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації (цілеспрямований розвиток ціннісного ставлення до інформаційно-комунікаційної діяльності та мотивації до застосування інформаційно-комунікаційних технологій під час здійснення військово-професійної діяльності; педагогічне моделювання розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління; впровадження методики розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління під підвищення кваліфікації);

спроектовано педагогічну модель розвитку їх інформаційно-комунікаційної компетентності, що містить цільово-методологічний, змістовий, суб'єктний, організаційно-методичний, діагностувально-результативний блоки; що досягнуто через конкретизацію, адаптацію, доповнення та модернізацію моделей розвитку професійної компетентності військових фахівців;

розроблено контекстну методику розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації шляхом комплексного поєднання традиційних і цифрових технологій навчання, використання інтерактивних методів навчання, цифрових освітніх ресурсів та моделювання професійних ситуацій, що забезпечує поетапний розвиток

інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління;

– *удосконалено* діагностичний інструментарій оцінювання сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації (уточнення полягає в доповненні критеріїв і показників оцінювання сформованості та розвиненості інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління з урахуванням їх військово-професійних компетенцій);

– *дістало подальшого розвитку* визначення поняття «інформаційно-комунікаційна компетентність офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації», що стало можливим через його конкретизацію та доповнення як «професійно значуще психічне утворення, що відображає теоретичну та практичну підготовленість військовослужбовця, його здатність і готовність як суб'єкта тактичної ланки військового управління аналізувати, оцінювати інформаційний простір із використанням інформаційно-комунікаційних технологій».

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у впровадженні в процес військово-професійної підготовки офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації спецкурсу «Інформаційно-комунікаційна компетентність офіцера тактичної ланки управління», що містить навчально-методичне забезпечення (навчальні вправи, кейси, ділову гру, тестові завдання для оцінювання теоретичних знань щодо застосування інформаційно-комунікаційних технологій у військово-професійній діяльності, квазіпрофесійні ситуації для діагностування сформованості практичних навичок, умінь і здатностей щодо застосування інформаційно-комунікаційних технологій.

Ключові слова: компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; розвиток; офіцер тактичної ланки управління; підвищення кваліфікації; вищий військовий навчальний заклад; заклад вищої освіти; професійна підготовка; інформаційно-освітнє середовище; підготовка військових фахівців; методика; педагогічні умови; модель розвитку; інформаційно-

комунікаційні технології, педагогічний експеримент.

ABSTRACT

Rozumovska Yu. O. Development of Information and Communication Competence of Tactical-Level Officers During Advanced Training in the Military Education System. – Qualifying scientific paper as a manuscript.

A thesis for the degree of Doctor of Philosophy in the speciality 011 – "Educational and Pedagogical Sciences". – National Defence University of Ukraine, Kyiv, 2026.

The thesis is devoted to the theoretical-experimental solution of the scientific task, which consists in the development of information and communication competence of officers of the tactical level of management during advanced training in the military education system.

The problem of the formation and development of information and communication competence of officers of the tactical level of command in scientific and pedagogical theory and practice is analyzed and generalized on the basis of systemic, competency, andragogical, subject-activity and contextual methodological approaches, and the essence and structure of the basic concept of "information and communication competence of an officer of the tactical level of command during advanced training" is substantiated as a professionally significant mental formation that reflects his theoretical and practical preparedness, ability and readiness. This one is a subject at the tactical level of military command for analysing and evaluating the information space through the creative use of modern information and communication technologies. This competence also enables effective communication during the implementation of job competencies, a critical understanding of the information received, and the implementation of processes for the processing, transmission, exchange, and storage of information. An important component is the formation of a value-based attitude towards information processing and the application of acquired knowledge, skills, and abilities in working with it during military-professional activity under the conditions of the functioning of information resources in the military-professional environment.

The structure of the information and communication competence (ICC) of officers of the tactical level of command is substantiated, which consists of the following components: value-motivational (a significant interest in military-professional activity

as subjects of military command in terms of the use of information and communication technologies (ICT), which determines the purpose of this activity and the motivation for the use of information and communication technologies in military-professional activity); *cognitive* (a set of basic knowledge of a serviceman about the content and features of his military-professional activity, as well as about information and communication support, support and implementation of this activity with the use of modern information and communication technologies); information and *technological* (a set of skills, abilities and abilities for processing information and successfully using information and communication technologies in order to implement job competencies within the tactical level of military command); *communication* (determined by the development of skills and abilities to use various communication strategies, mastery of language tools, as well as the ability to apply ICT in the process of professional communication); individual-*psychological* (determined by his professionally important qualities as a subject of the information society and information and communication activities); *subjective* (personal and mental readiness of officers of the tactical level of management for information and communication activities, which is manifested in his responsibility, reflexivity and professional subjectivity).

The conducted ascertaining stage of the pedagogical experiment showed a low level of formation of ICT in the majority of respondents, both as a whole and separately for each component, in particular – a low level of awareness of the value of using ICT in military-professional activities and motivation for information and communication activities, an insufficient level of theoretical and practical knowledge in the field of using information and communication technologies when performing functional duties, as well as the inability to apply this knowledge in practice, the lack of professionally important qualities among officers that are responsible for preparedness for carrying out information and communication activities.

The criteria and indicators for diagnosing the formation of information and communication competence in tactical command officers during advanced training are defined and characterized: *value-motivational* (values of information and communication activities, motives for using information and communication

technologies in military-professional activities); *intellectual* (knowledge of the application of information and communication technologies when performing functional duties); *technological* (skills and ability to comprehensively apply ICT to solve military service tasks and make effective decisions when performing functional duties; use modern hardware and software tools to implement military-professional competencies); *communication* (skills and ability to use various communication strategies, mastery of language tools, ability to use ICT during communication); psychological (organization, sociability, tolerance, initiative); *reflective* (responsibility, reflexivity, military-professional subjectivity).

Pedagogical conditions are substantiated, the *implementation of which will ensure the development of information and communication competence of tactical command officers during advanced training*, in particular the following: targeted development of a value-based attitude towards information and communication activities and motivation to use ICT during military-professional activities; pedagogical modeling of the development of the ICT of tactical command officers; implementation of a methodology for the development of the ICT of tactical command officers during training on advanced training courses.

The main methodological approaches that formed the basis of the study are: systemic, andragogic, competency-based, contextual, and subject-activity.

A pedagogical model for the development of the ICC of tactical command officers has been designed, containing target-methodological, content-based, subject-based, organizational-methodological, diagnostic-resultative blocks.

A methodology for information and communication competence has been developed and *methodological recommendations* have been provided for its development among officers of the tactical level of management during advanced training. The main stages of the methodology are: value-motivational, developmental, and final. The basis for its implementation was the special course "*Information and communication competence of officers of the tactical level of management*".

The results of the formative stage of the pedagogical experiment showed a positive dynamic in the development of information and communication competence among the

respondents, attributable to the influence of justified pedagogical conditions. The calculations confirmed the reliability of the experimental data obtained, and also revealed a statistically significant difference between the indicators of the ascertaining and formative stages of the experiment. This, in turn, confirms the effectiveness of the pedagogical conditions we introduced.

The scientific novelty of the obtained research results lies in the fact that:

- *for the first time*, the pedagogical conditions for the development of the ICC of tactical command officers during advanced training have been substantiated (targeted development of a value-based attitude towards information and communication activities and motivation to use ICT during military-professional activities; pedagogical modeling of the development of the ICT of tactical command officers; implementation of the methodology for the development of the ICT of tactical command officers during training on advanced training courses);

- a pedagogical model for the development of their ICC has been designed, which contains target-methodological, content-based, subject-based, organisational-methodical, diagnostic-result blocks; which was achieved through the specification, adaptation, addition and modernisation of models for the development of professional competence of military specialists;

- a methodology for developing information and communication competence of tactical command officers during advanced training has been developed through a comprehensive combination of traditional and digital learning technologies, the use of interactive teaching methods, digital educational resources and modelling of professional situations, which ensures the gradual development of information and communication competence of tactical command officers;

- the diagnostic toolkit for assessing the formation of information and communication competence of tactical command officers during advanced training *has been improved* (the clarification consists in supplementing the criteria and indicators for assessing the formation of information and communication competence of tactical command officers, taking into account their military-professional competencies);

- the definition of the concept of “information and communication competence of

officers of the tactical level of command during advanced training” *was further developed*, which became possible through its specification and addition as “a professionally significant mental formation that reflects the theoretical and practical preparedness of a serviceman, his ability and willingness as a subject of the tactical level of military command to analyse and evaluate the information space using information and communication technologies”.

The practical significance of the obtained research results lies in the introduction into the process of military-professional training of tactical command officers during advanced training of the special course "Information and communication competence of a tactical command officer", which contains educational and methodological support (training exercises, cases, a business game, test tasks for assessing theoretical knowledge on the use of ICT in military-professional activities, quasi-professional situations for diagnosing the formation of practical skills, abilities and abilities in the use of ICT.

Keywords: competence; information and communication competence; development; tactical command officer; advanced training; higher military educational institution; higher education institution; professional training; information and educational environment; training of military specialists; methodology; pedagogical conditions; development model; information and communication technologies; pedagogical experiment.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Колективна монографія:

1. Rozumovska Yu. O. Pedagogical conditions for the development of information and communication competence of tactical level officers in the advanced training system. *Ukraine's capacity to implement the sustainable development program in the context of full-scale armed aggression* : scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2025. Vol. 1. P. 218–234. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-570-9-13>.

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

2. Розумовська Ю. О., Лиман Р. М. Лідерська та інформаційно-комунікаційна компетентність як провідні компоненти військово-професійної підготовки сучасного офіцера. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2023. № 4 (96). С. 144–161. URL: <https://pedagogy.visnyk.zu.edu.ua/article/view/295244>

3. Розумовська Ю. О. Інформаційно-комунікаційна компетентність офіцерів тактичної ланки управління: поняття, зміст і структура. *Військова освіта*. 2024. № 1 (49). С. 205–218. URL: DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-1783/2024-49/205-218>

4. Ягупов В. В., Єргідзей К. В., Розумовська Ю. О. Критерії та показники діагностування розвиненості інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління. *Актуальні питання гуманітарних наук Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2024. Вип. 77. Том 3. С. 316–328. URL: DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/77-3-43>

5. Розумовська Ю. О. Методика розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління у системі підвищення кваліфікації. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2025. Вип. 75. С. 127–137. URL: DOI: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2025-75-127-137>

6. Розумовська Ю. О. Педагогічне моделювання розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління у системі підвищення кваліфікації. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*.

2026. Вип. 79 С. 35-46. URL: DOI: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2026-79-35-46>

7. Розумовська Ю. О. Статистичний аналіз результатів педагогічного експерименту щодо сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*. 2026. Вип. С. 222-257. DOI: 10.32453/pedzbirnyk.v45i2.2185

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Розумовська Ю. О. Інформаційно-комунікаційна компетентність як складова професійної компетентності офіцера тактичного рівня управління у системі підвищення кваліфікації. *Професійний розвиток в умовах цифровізації суспільства: сучасні тренди у змішаному форматі*: матеріали IV наук.-практ. конф., Київ, 22 листоп. 2023 р. / НАПН України ДЗВО «Університет менеджменту освіти». Київ, 2023. С. 109–111.

9. Ягупов В. В., Розумовська Ю. О. Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління (на прикладі фахівців фізичної культури і спорту). *Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України* : матеріали VII міжнар. наук.-практ. онлайн конф., Київ, 24 листоп. 2023 р. / НУОУ. Київ, 2023. С.144–146. URL: <https://elib.nuou.org.ua/katalog/suchasn%D1%96-tendencz%D1%96%D1%97-taperspektivi-rozvitku-f%D1%96zichno%D1%97il-ukra%D1%97ni.html>

10. Розумовська Ю. О. Інформаційно-комунікаційна компетентність офіцерів тактичної ланки управління та необхідність її розвитку у системі підвищення кваліфікації. *Пріоритетні наукові розробки у сфері педагогіки та психології: міжнародна наукова конференція* : матеріали міжнар. наук. конф. Ченстохова, Республіка Польща, 1-2 листоп. 2023 / Полонійна академія в Ченстохові. Ченстохова, 2023. С. 92–95. URL: DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-366-8-23>

11. Єргідзей К. В., Розумовська Ю. О. Основні виклики і тенденції розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності сучасних офіцерів. *Сучасна освіта: стратегії та технології навчання молоді і дорослих* : матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф., Переяслав, 7-8 берез. 2024 р. / Університет Григорія Сковороди в Переяславі. Переяслав, 2024. С. 190–197.

12. Розумовська Ю. О. Інформаційно-комунікаційна компетентність як складова військово-професійної компетентності офіцера. *Інноваційні освітні технології в системі неперервної освіти: від дошкільної освіти до освіти дорослих (вітчизняний і світовий досвід упровадження)* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди відзначення 190 річниці Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, Київ, 20 берез. 2024 р. / Український державний університет імені Михайла Драгоманова. Київ, 2024. С. 532–536. URL: <https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9b817e0c-c2c9-4e50-ab4f-b83807f8b7e7/content>

13. Розумовська Ю.О. Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів Збройних Сил України в умовах діджиталізації освітнього процесу. *Вища освіта за новими стандартами: виклики у контексті діджиталізації та інтеграції в міжнародний освітній простір* : матеріали III міжнар. наук.-метод. онлайн конф., Харків, 4 квіт. 2024 р. / Харківський національний автомобільно-дорожній університет. Київ, 2024. С. 43–45. URL: https://fmab.khadi.kharkov.ua/fileadmin/FUB/%D0%A3%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D1%82%D0%B0_%D0%B0%D0%B4%D0%BC%D1%96%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F/Material_konf_11.2025.pdf

14. Розумовська Ю. О. Проблеми розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів в умовах російсько-української війни. *Соціально-психологічне забезпечення діяльності сил безпеки та оборони України* : матеріали V всеукр. наук.-практ. конф., Харків, 31 трав. 2024 р. Харків, 2024. С. 151–153. URL:

<https://nangu.edu.ua/uploads/files/Tezy%20soc.psyh.zabezpechennya%202024.pdf>

15. Розумовська Ю. О. Ціннісно-мотиваційні орієнтири військово-професійної підготовки сучасного офіцера. *Acta non verba: ціннісні орієнтири вищої освіти в контексті євроінтеграції* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 13-14 берез. 2025 р. / Маріупольський державний університет. Київ, 2025. С. 155–157.

16. Розумовська Ю. О. Методика розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів під час підвищення кваліфікації. *Євроінтеграційні тенденції у сфері педагогіки та психології і перспективи для України* : матеріали міжнар. конф., Рига, Республіка Латвія, 19–20 берез. 2025 р. / Балтійська міжнародна академія. Рига, Республіка Латвія. С. 76–78. URL: DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-550-1-19>

17. Розумовська Ю.О. Використання медіаосвітніх технологій для розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління. *Застосування новітніх технологій, підходів та методів у підготовці військових фахівців* : матеріал круглого столу, Київ, 26 верес. 2026 р. / Київський інститут Національної гвардії України. Київ, 2025. С. 51–54. URL: https://kingu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/11/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A-%D0%9A%D0%A0%D0%A3%D0%93%D0%9B%D0%98%D0%99-%D0%A1%D0%A2%D0%86%D0%9B_26.09.25-%D0%9A%D0%86-%D0%9D%D0%93%D0%A3.pdf

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ ВІМІРЮВАННЯ, СКОРОЧЕНЬ.....	19
ВСТУП	20
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРІВ ТАКТИЧНОЇ ЛАНКИ УПРАВЛІННЯ	30
1.1. Проблема розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності фахівців у науковій літературі.....	30
1.2. Сутність, структура і зміст інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління.....	42
1.3. Сучасний стан сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації.....	58
Висновки до першого розділу.....	71
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРІВ ТАКТИЧНОЇ ЛАНКИ УПРАВЛІННЯ ПІД ЧАС ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ.....	73
2.1. Загальна методика дослідження щодо розвитку інформаційно- комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації.....	73
2.2. Обґрунтування педагогічних умов розвитку інформаційно- комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації у системі військової освіти.....	80
2.3. Педагогічне моделювання розвитку інформаційно- комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації.....	101
2.4. Методика розвитку інформаційно-комунікаційної	

компетентності офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації.....	116
2.5. Критерії і показники оцінювання розвиненості інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації.....	139
Висновки до другого розділу	157
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРІВ ТАКТИЧНОЇ ЛАНКИ УПРАВЛІННЯ ПІД ЧАС ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ.....	161
3.1. Методика експериментального дослідження розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації у системі військової освіти.....	161
3.2. Аналіз та інтерпретація результатів формувального експерименту.....	172
3.3. Методичні рекомендації щодо розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації у системі військової освіти.....	201
Висновки до третього розділу.....	220
ВИСНОВКИ	222
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	226
ДОДАТКИ	257

**ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ
ВІМІРЮВАННЯ, СКОРОЧЕНЬ**

АПЗ	—	автоматичні програмні засоби
ВВНЗ	—	вищий військовий навчальний заклад
ВНЗ	—	вищий навчальний заклад
ЗВО	—	заклад вищої освіти
ЗС України	—	Збройні Сили України
ЕГ	—	експериментальна група
ІКК	—	інформаційно-комунікаційна компетентність
ІКТ	—	інформаційно-комунікаційні технології
ІПсО	—	інформаційні та психологічні операції
КГ	—	контрольна група
МОУ	—	Міністерство оборони України
НГУ	—	Національна гвардія України
НУОУ	—	Національний університет оборони України

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Проблема розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів набуває особливої актуальності в умовах сучасних безпекових викликів, трансформації характеру збройної боротьби та глибоких суспільно-політичних змін, що відбуваються в Україні. У контексті реформування ЗС України відповідно до стандартів держав-членів НАТО, інтенсивного впровадження цифрових технологій і сучасних інформаційно-комунікаційних систем у військово-професійну діяльність, а також модернізації системи військової освіти й професійної підготовки військовослужбовців зростають вимоги до рівня володіння офіцерами інструментами пошуку, аналізу, критичного оцінювання та передавання інформації. Особливого значення це набуває в умовах ведення бойових дій та протидії інформаційним і кібернетичним загрозам, коли швидкість оброблення інформації, здатність працювати з цифровими ресурсами й успішно комунікувати в єдиному інформаційному просторі безпосередньо впливають на якість управлінських рішень і результативність виконання службово-бойових завдань. У цьому контексті особливого значення набуває розвиток інформаційно-комунікаційної культури офіцерів, підвалиною якої є ІКК, що виступає важливим складником їхньої професійної компетентності, забезпечує готовність до діяльності в сучасному інформаційному середовищі та сприяє успішній професійній самореалізації в умовах цифровізації сектору безпеки й оборони України.

Аналіз стратегічних, нормативно-правових і концептуальних документів України засвідчує, що розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності військовослужбовців визначається як один із пріоритетних напрямів модернізації системи військової освіти та професійної підготовки особового складу [132, 136, 140, 143]. Це зумовлено необхідністю підвищення обороноздатності держави, удосконалення системи управління військами та забезпечення ефективної діяльності підрозділів в умовах сучасного інформаційного середовища. У національних документах стратегічного рівня (Стратегія національної безпеки

України [141], Стратегія воєнної безпеки України [140], Доктрина інформаційної безпеки України [134]), а також міжнародних документах у сфері безпеки, оборони та освіти [238, 252, 257, 258, 259, 260] акцентується увага на посиленні ролі інформаційного простору та цифрових технологій у забезпеченні національної безпеки, розвитку спроможностей сектору оборони, а також формуванні кадрового потенціалу, здатного успішно діяти в умовах стрімкого технологічного розвитку. Особлива увага приділяється підготовці військовослужбовців до використання сучасних інформаційних систем управління, телекомунікаційних засобів, цифрових платформ і технологій підтримки ухвалення рішень, що є необхідною умовою результативного виконання службово-бойових завдань. У зв'язку з цим розвиток ІКК офіцерів визначається як важливий чинник забезпечення оперативності, точності та обґрунтованості професійної діяльності в умовах динамічного інформаційного середовища, що характеризується високою інтенсивністю інформаційних потоків, необхідністю швидкого реагування на зміни та здатністю протидіяти інформаційним впливам і кіберзагрозам.

Відтак однією з ключових компонентів у структурі військово-професійної компетентності офіцерів тактичної ланки управління є ІКК, сформованість якої, а в ідеалі – розвиненість, дасть можливість більш успішно орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі взагалі та військово-професійній діяльності зокрема. У Стратегії Національної безпеки України йдеться про зміцнення бойового потенціалу ЗС України, зокрема і шляхом розвитку та удосконалення навичок військовослужбовців на основі сучасних технологічних систем управління, телекомунікацій, оснащення новими, зокрема високотехнологічними, зразками озброєння і військової техніки тощо [141].

Важливе значення для формування та розвитку ІКК військовослужбовців має також нормативно-правове підґрунтя у сфері освіти. Зокрема, Закон України «Про освіту» серед ключових компетентностей особистості визначає здатність упевнено, критично й відповідально використовувати ІКТ у професійній діяльності, що безпосередньо корелює з вимогами до підготовки військових фахівців в умовах цифровізації суспільства та ведення сучасних бойових дій [138]. Положення цього

Закону знаходять подальший розвиток у стратегічних і програмних документах сектору безпеки та оборони України [139] та концептуальних документах щодо трансформації військової освіти, які передбачають інтеграцію цифрових технологій у підготовку військових кадрів, формування навичок роботи з інформаційними ресурсами, автоматизованими системами управління та сучасними засобами комунікації [45, 137]. У цьому контексті ІКК розглядається як невід’ємна складова військово-професійної компетентності, що забезпечує здатність військовослужбовців результативно діяти в умовах інформаційного середовища та гібридних загроз. Це передбачає не лише оволодіння технічними навичками роботи з інформаційними ресурсами, а й розвиток критичного мислення, інформаційної безпеки, здатності до аналізу та інтерпретації даних.

Аналіз міжнародних документів свідчить про узгодженість національних підходів із сучасними тенденціями розвитку систем військової освіти держав-членів НАТО. Документи Північноатлантичного Альянсу у сфері освіти і підготовки персоналу [258, 259, 257] визначають розвиток цифрової та інформаційно-комунікаційної компетентностей як необхідну умову результативного функціонування збройних сил у сучасному операційному середовищі. Значну увагу приділено підготовці військовослужбовців до використання інформаційних систем, участі в інформаційних операціях, стратегічних комунікаціях та забезпеченні кібербезпеки. Важливим орієнтиром також виступають рекомендації Європейської комісії щодо формування цифрових компетентностей, представлені в рамках європейської моделі цифрової компетентності громадян, яка широко використовується як методологічна основа для модернізації освітніх програм [252].

Таким чином, узагальнення положень національних і міжнародних документів дає підстави зробити висновок, що розвиток ІКК військовослужбовців є важливою складовою професійної підготовки військових кадрів і необхідною умовою успішної діяльності ЗС України в умовах сучасного інформаційного та кіберпростору. Забезпечення розвитку ІКК військовослужбовців передбачає інтеграцію ІКТ у систему військової освіти, удосконалення змісту навчальних

програм, впровадження цифрових освітніх середовищ та формування у військовослужбовців здатності продуктивно працювати з інформацією, комунікаційними мережами та сучасними системами управління. У контексті інтеграції України до євроатлантичного безпекового простору розвиток ІКК військових набуває стратегічного значення та виступає одним із ключових напрямів підготовки офіцерів тактичної ланки управління.

За таких умов особливої ваги набуває компетентнісний підхід в освіті [20, 67, 83, 85, 108, 110, 126, 128, 130, 145, 172, 189, 213, 214, 262, 270], який орієнтує освітній процес не лише на засвоєння знань, а передусім на формування здатності успішно діяти в професійних ситуаціях, у тому числі в інформаційно насиченому середовищі. Саме в межах компетентнісного підходу ІКК визначається як інтегрований результат підготовки, що поєднує знання, уміння, досвід діяльності та особистісні якості військовослужбовця [8, 16, 51, 199, 206, 214, 221, 174, 171]. Водночас упровадження ІКТ у військову освіту є не лише засобом модернізації освітнього процесу, а й важливим чинником трансформації змісту та методів навчання. Використання електронних освітніх ресурсів, дистанційних платформ, симуляційних систем, автоматизованих систем управління та сучасних засобів комунікації сприяє індивідуалізації навчання, підвищенню його практичної спрямованості та формуванню здатності до продуктивної роботи з інформацією. Це, у свою чергу, забезпечує підготовку військових фахівців, здатних швидко адаптуватися до змін, ухвалювати обґрунтовані рішення на основі аналізу даних і діяти в умовах невизначеності та інформаційних загроз. Суттєвий інтерес для нашого дослідження представляють наукові праці дослідників, які вивчають такі проблемні питання:

теоретико-методологічні засади інформатизації та цифрової трансформації освіти [68, 72, 76, 90, 102, 116, 118, 119, 142, 151, 166, 190, 196, 204, 205, 222, 271] та ін.;

психолого-педагогічні засади використання ІКТ у професійній підготовці фахівців [22, 24, 25, 38, 39, 48, 95, 101, 109, 147, 178, 181, 187, 191, 197, 212, 230, 233, 239, 240, 242, 248, 249, 251, 254, 264] та ін.

формування та розвиток інформаційної, інформаційно-комунікаційної та цифрової видів компетентності фахівців [2, 9, 11, 26, 28, 30, 36, 37, 41, 49, 55, 65, 70, 75, 77, 96, 97, 111, 112, 113, 123, 127, 179, 182, 186, 188, 198, 200, 201, 202, 225, 236, 244, 247, 263, 273, 272] та ін.;

професійна підготовка військовослужбовців та використання інформаційно-комунікаційних технологій у військовій освіті [4, 27, 32, 42, 44, 51, 54, 59, 60, 64, 71, 80, 114, 131, 148, 149] та ін.

Водночас поза увагою науковців залишилась проблема розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації і не була предметом цілеспрямованого науково-педагогічного дослідження.

Водночас аналіз, узагальнення та систематизація наукових досліджень і педагогічної практики дали можливість виявити такі суперечності в цьому науковому проблемному питанні між:

- потребами ЗС України в підготовлених офіцерах із розвиненою ІКК і недостатнім забезпеченням педагогічних умов її розвитку під час підвищення кваліфікації;

- необхідністю системного уявлення розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації і відсутністю структурно-функціональної моделі її розвитку на курсах підвищення кваліфікації;

- об'єктивною потребою вдосконалення процесу розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації та недостатньою розробленістю методики її розвитку під час підвищення кваліфікації.

Наявність окреслених суперечностей, зростаюча актуальність проблеми розвитку ІКК військовослужбовців, її недостатня теоретична обґрунтованість і практична розробленість, а також потреба у пошуку результативних шляхів її вирішення в системі військової освіти зумовили вибір теми дисертації: **«Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації у системі військової освіти».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до плану наукової та науково-організаційної

діяльності в межах науково-дослідної роботи Національного університету оборони України «Досвід комунікаційної діяльності Збройних Сил України у сучасних воєнних конфліктах» шифр «Camraing» (державний реєстраційний номер 0125U001709).

Тему дисертації затверджено вченою радою Національного університету оборони України (протокол № 12 від 30.11.2023), уточнено Вченою радою Національного університету оборони України (протокол № 4 від 27.04.2026) та узгоджено із бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології при Національній академії педагогічних наук України (протокол № 2 від 04 червня 2024 року).

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування педагогічних умов розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації та експериментальна перевірка їх результативності.

Відповідно до мети дослідження визначено такі дослідницькі завдання:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління у педагогічній теорії та практиці та конкретизувати поняттєво-категоріальний апарат дослідження.

2. Обґрунтувати педагогічні умови розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації.

3. Спроекувати модель та розробити методику розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації.

4. Уточнити діагностичний інструментарій оцінювання сформованості та розвиненості інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління.

5. Експериментально перевірити результативність педагогічних умов розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації та розробити відповідні методичні рекомендації.

Об’єкт дослідження – професійний розвиток офіцерів тактичної ланки управління.

Предмет дослідження – педагогічні умови розвитку ІКК офіцерів тактичної

ланки управління під час підвищення кваліфікації.

Для досягнення мети та розв'язання завдань дослідження використані такі методи:

1) *теоретичні*:

аналіз вітчизняної та зарубіжної науково-педагогічної літератури та нормативно-правових документів – для з'ясування стану розробленості досліджуваної проблеми;

синтез, узагальнення та систематизація – для уточнення сутності поняття «ІКК офіцерів тактичної ланки управління» і структури ІКК офіцерів тактичної ланки управління;

педагогічне моделювання – для побудови педагогічної моделі розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації;

порівняння – для зіставлення наукових підходів до визначення сутності, структури та змісту ІКК, виявлення їх спільних і відмінних характеристик, а також обґрунтування педагогічних умов її розвитку з урахуванням специфіки військово-професійної діяльності офіцерів тактичної ланки управління;

2) *емпіричні*:

анкетування, опитування, тестування та оцінювання – для визначення сучасного стану сформованості та розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління;

педагогічний експеримент: констатувальний етап – для з'ясування стану сформованості ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації; формувальний етап експерименту – для визначення результативності впроваджених педагогічних умов.

3) *статистичні*: метод математичної статистики – критерій Манна-Уїтні та χ^2 Пірсона, що застосовувався для опрацювання отриманих статистичних даних педагогічного експерименту та відповідно підтвердження/спростування статистичної/наукової гіпотези дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що:
– *вперше* обґрунтовано педагогічні умови розвитку ІКК офіцерів тактичної

ланки управління під час підвищення кваліфікації (цілеспрямований розвиток ціннісного ставлення до інформаційно-комунікаційної діяльності та мотивації до застосування ІКТ під час здійснення військово-професійної діяльності; педагогічне моделювання розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління; впровадження методики розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час навчання на курсах підвищення кваліфікації);

спроєктовано педагогічну модель розвитку їх ІКК, що містить цільово-методологічний, змістовий, суб'єктний, організаційно-методичний, діагностувально-результативний блоки; що досягнуто через конкретизацію, адаптацію, доповнення та модернізацію моделей розвитку професійної компетентності військових фахівців;

розроблено контекстну методику розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації шляхом комплексного поєднання традиційних методів і цифрових технологій навчання, використання інтерактивних методів навчання, цифрових освітніх ресурсів та моделювання професійних ситуацій, що забезпечує поетапний розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління;

– *удосконалено* діагностичний інструментарій оцінювання сформованості та розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації (уточнення полягає в доповненні критеріїв і показників оцінювання сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління з урахуванням їх військово-професійної компетенцій);

– *дістало подальшого розвитку* визначення поняття «інформаційно-комунікаційна компетентність офіцерів тактичної ланки управління», що стало можливим через його конкретизацію та доповнення як «професійно значуще психічне утворення, що відображає теоретичну та практичну підготовленість військовослужбовця, його здатність і готовність як суб'єкта тактичної ланки військового управління аналізувати, оцінювати інформаційний простір із творчим використанням інформаційно-комунікаційних технологій».

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробленні та впровадженні в процес підвищення кваліфікації офіцерів тактичної ланки управління спеціального курсу «Інформаційно-комунікаційна компетентність офіцерів тактичної ланки управління». Зміст курсу забезпечено навчально-методичним комплексом, що охоплює практичні завдання, ситуаційні вправи та кейси, спрямовані на розвиток вмінь роботи з інформаційними ресурсами, цифровими технологіями та комунікаційними засобами у військово-професійній діяльності. Оцінювання сформованості та розвиненості ІКК здійснюється за допомогою тестових завдань для перевірки теоретичних знань у сфері інформаційних технологій, цифрової взаємодії та інформаційної безпеки, а також через виконання квазіпрофесійних завдань, що моделюють інформаційно-комунікаційну діяльність офіцера в умовах інформаційного середовища. Це сприяє розвитку практичних умінь аналізу, обробки та використання інформації, успішної комунікації та ухвалення обґрунтованих управлінських рішень.

Основні положення й результати дослідження **впроваджено в освітній процес** Національного університету оборони України (акт № 126/7/27 від 15.05.2026 року), Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба (акт № 350/176/9-35 від 02.04.2026 року), Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного.

Особистий внесок здобувача. Усі наукові напрацювання, представлені в дослідженні, є науковим доробком дисертантки. У публікаціях, підготовлених у співавторстві, особистий внесок здобувачки полягає у: статтях [165] – в обґрунтуванні ІКК як провідного компоненту військово-професійної підготовки офіцерів; статті [224] – у визначенні та обґрунтуванні критеріїв і показників ІКК офіцерів; [46] – у визначенні основних викликів і тенденцій розвитку ІКК офіцерів у тезах [228] – у визначенні ІКК офіцерів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження були висвітлені на таких наукових конференціях і круглому столі:

– міжнародних: «Професійний розвиток в умовах цифровізації суспільства: сучасні тренди у змішаному форматі» (Київ, 2023); «Сучасні тенденції та

перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України» (Київ, 2023); «Пріоритетні наукові розробки у сфері педагогіки та психології: міжнародна наукова конференція» (Ченстохова, Польща, 2023); «Сучасна освіта: стратегії та технології навчання молоді і дорослих» (Переяслав, 2024); «Інноваційні освітні технології в системі неперервної освіти: від дошкільної освіти до освіти дорослих (вітчизняний і світовий досвід упровадження)» (Київ, 2024); «Вища освіта за новими стандартами: виклики у контексті діджиталізації та інтеграції в освітній простір» (Харків, 2024); «Соціально-психологічне забезпечення діяльності сил безпеки та оборони України» (Харків, 2024); «Acta non verba: ціннісні орієнтири вищої освіти в контексті євроінтеграції» (Київ, 2025); «Євроінтеграційні тенденції у сфері педагогіки та психології і перспективи для України» (Рига, Латвійська Республіка, 2025).

– всеукраїнських: круглий стіл «Застосування новітніх технологій, підходів та методів у підготовці військових фахівців» (Київ, 2025).

Публікації. Зміст та основні результати дисертаційного дослідження відображено в 17 публікаціях (із них 4 – у співавторстві), серед яких:

- 1 колективна монографія;
- 6 статей у наукових фахових періодичних педагогічних виданнях України;
- 10 у тез збірниках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (275 найменування, із них 34 – закордонних), 7 додатків на 53 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 309 сторінок, основний текст – 200 сторінок. Робота проілюстрована 26 таблицями, 10 рисунками та 10 формулами.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРІВ ТАКТИЧНОЇ ЛАНКИ УПРАВЛІННЯ ПІД ЧАС ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

1.1. Проблема розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності фахівців у науковій літературі

В умовах повномасштабного вторгнення російської федерації на територію нашої країни ЗС України потребують професійно підготовлених офіцерів, які будуть здатні до активних і відповідальних дій в інформаційному суспільстві. Особливістю їх військово-професійної компетентності є необхідність адаптації до бойової обстановки, що постійно змінюється, здатність застосовувати військово-професійні та фахові знання на практиці не тільки під час перебування в пункті постійної дислокації, а й в процесі виконання бойових завдань, оскільки від їх рішення залежить життя підлеглих і результативність виконання поставлених завдань. В екстремальних ситуаціях бойової обстановки та в умовах застосування засобів інформаційної війни важливу роль відіграє ІКК офіцерів.

Проблема розвитку цієї компетентності як одного з провідних компонентів військово-професійної компетентності офіцерів, актуалізується прагненням України до євроатлантичної інтеграції. Адже відповідно до підходів НАТО до підготовки військових фахівців, офіцер визначається як активний суб'єкт професійної діяльності, здатний до самостійного ухвалення рішень, критичного мислення та результативної діяльності в умовах інформаційного середовища [232, 238, 258]. Останні роки характеризуються розвитком інформаційних технологій у всіх сферах життєдіяльності суспільства, а військової сфери – особливо.

Сучасний розвиток системи військової освіти України характеризується активним науковим осмисленням проблем підготовки військових фахівців, що зумовлено як трансформацією безпекового середовища, так і необхідністю підвищення результативності професійної діяльності військовослужбовців.

Значний внесок у розроблення теорії, методології та практики військової освіти здійснили такі вітчизняні науковці, як О. Бойко [15], О. Капінус [58], О. Маслій [88], М. Нещадим [104], Л. Олійник [115], О. Торічний [199], В. Ягупов [211] та інші. У працях зазначених учених військова освіта розглядається як цілісна педагогічна система, спрямована на формування професійної готовності військових фахівців до виконання військово-професійних завдань. При цьому особлива увага приділяється обґрунтуванню її методологічних засад, змістового наповнення та організаційно-педагогічних умов функціонування.

У наукових розвідках М. Нещадима [104] та О. Торічного [199] обґрунтовано необхідність модернізації системи військової освіти на засадах компетентнісного підходу, що передбачає орієнтацію на результати навчання, які відображають здатність військовослужбовця результативно діяти у професійних ситуаціях. У цьому контексті підготовка військових фахівців набуває практико-орієнтованого характеру та спрямовується на формування інтегрованих компетентностей.

Дослідження О. Бойка [15] та О. Капінуса [58] акцентують увагу на важливості системного підходу до організації підготовки військового персоналу, який забезпечує узгодженість цілей, змісту, методів і форм навчання. У цьому аспекті військова освіта розглядається як багаторівнева система, що включає базову підготовку, підвищення кваліфікації та безперервний професійний розвиток. Особливу увагу дослідники приділяють принципу узгодженості, відповідно до якого всі елементи освітнього процесу мають бути спрямовані на досягнення спільної мети – підготовки компетентного та стійкого до стресових ситуацій військового фахівця. Важливою складовою також є інтеграція теоретичної підготовки з практичним досвідом, що дає можливість забезпечити реалістичність навчання та його відповідність сучасним умовам ведення бойових дій. Крім того, системний підхід передбачає впровадження сучасних освітніх технологій, зокрема симуляційного моделювання, дистанційного навчання та адаптивних навчальних платформ. Це сприяє підвищенню результативності підготовки та дає можливість оперативно реагувати на нові виклики.

У працях О. Маслія [88] та Л. Олійника [115] значна увага приділяється

організаційно-педагогічним умовам підготовки військових фахівців, серед яких виокремлюються: використання освітніх технологій, наближення навчання до реальних умов військово-професійної діяльності, а також забезпечення міждисциплінарної інтеграції змісту навчання.

Аналіз наукових джерел свідчить, що сучасна підготовка військових фахівців базується на поєднанні низки методологічних підходів, зокрема системного, компетентнісного, андрагогічного, контекстного та суб'єктно-діяльнісного. Така інтеграція забезпечує цілісність освітнього процесу, його практичну спрямованість та орієнтацію на розвиток особистості військовослужбовця як активного суб'єкта професійної діяльності.

Одним із ключових результатів успішного функціонування військово-педагогічного процесу у ВВНЗ є підготовка компетентних офіцерів до військово-професійної діяльності, яку слід розглядати як інтелектуальну, суб'єктну та професійну, що відображає їх здатність і готовність до успішної діяльності в умовах сучасної війни, коли активно застосовуються інформаційні технології, а також здатність до успішної самоактуалізації в військово-професійній діяльності. «Особливістю професійної компетентності військовослужбовців є необхідність адаптації до обстановки, що постійно змінюється, здатність застосовувати знання на практиці не тільки в повсякденній діяльності, а й під час виконання бойових завдань» [155, с. 93].

У наукових працях вітчизняних авторів професійна підготовка військовослужбовців розглядається як складний, багаторівневий процес, що поєднує формування спеціальних знань, практичних умінь, навичок та професійно важливих якостей. Зокрема, В. Ягупов обґрунтовує підготовку військових фахівців як цілісну педагогічну систему, що передбачає інтеграцію навчальної, виховної та професійної складових. Учений підкреслює необхідність формування у військовослужбовців здатності діяти в умовах невизначеності, ухвалювати обґрунтовані рішення та нести відповідальність за їх реалізацію [211].

У дослідженнях А. Вітченка та В. Осьодла увага зосереджується на вдосконаленні змісту військової освіти та впровадженні сучасних педагогічних

технологій. Автори наголошують на необхідності переходу від традиційних форм навчання до інноваційних, що забезпечують активізацію пізнавальної діяльності військовослужбовців і формування їх професійної компетентності [27].

Проблемою вивчення військово-професійної компетентності офіцера займався В. Ягупов. На думку науковця, військово-професійна компетентність офіцера – «це його військово-професійна підготовленість (теоретична та практична) і здатність (інтелектуальна, діяльнісна та суб'єктна), готовність (професійна, особистісна, психологічна тощо) до військово-професійної діяльності за обраним фахом». У цьому визначенні простежується багатогранний характер військово-професійної компетентності, з чим ми погоджуємося, оскільки її зміст і структура можуть відрізнятися залежно від виду та роду військ, а також конкретного військового фаху (спеціалізації) [210, с. 241].

Компетентність військового фахівця В. Свистун визначає як новоутворення, що в процесі формування та розвитку набуває внутрішньої визначеності й стає його якістю, який, у процесі військово-професійної діяльності стає її суб'єктом і в процесі виконання військово-професійних завдань набуває здатності майстерно реалізовувати професійні функції [168, с. 155].

Поливанюк В. зазначає, що професійна компетентність офіцера – це інтегративна характеристика особистості фахівця, що включає систему знань, умінь, навичок, досвіду та професійно важливих якостей і забезпечує його готовність та здатність до успішного здійснення професійної діяльності [129]. У сучасних умовах така готовність неможлива без здатності успішно діяти в інформаційному середовищі, що зумовлює необхідність використання ІКТ як важливого інструменту професійної підготовки.

У цьому контексті особливого значення набувають дослідження М. Жалдака, О. Спіріна, В. Олексюка, Я. Василенка, в яких розкриваються методичні засади використання ІКТ у підготовці фахівців, зокрема визначаються принципи проєктування цифрового освітнього середовища, підходи до інтеграції електронного навчання та традиційних форм освітньої діяльності. Вчені підкреслюють, що результативне використання цифрових технологій сприяє

розвитку критичного мислення, інформаційної культури та професійної мобільності майбутніх фахівців [48, 192].

Кива В., Бабічева Г., Кулинич І., Войтех К. аналізують, як впровадження ІКТ змінює традиційний освітній процес, підвищує його гнучкість, доступність та результативність. Зокрема, розглядається використання цифрових платформ, систем дистанційного навчання, електронних освітніх ресурсів і комунікаційних інструментів, які забезпечують інтерактивність навчання та розширюють можливості взаємодії між викладачами і здобувачами освіти [62]. У дослідженні наголошується, що ІКТ змінюють роль викладача: від транслятора знань він поступово переходить до ролі тьютора, фасилітатора та організатора навчального середовища. Водночас зростає роль самостійної роботи слухачів, їх відповідальності за результати навчання та здатності до самоосвіти.

У працях В. Бикова, Н. Морзе, О. Овчарук обґрунтовується необхідність системного впровадження цифрових технологій в освіту, розкриваються підходи до формування цифрової компетентності особистості та визначаються педагогічні умови успішного використання ІКТ у навчальному процесі. Дослідники наголошують, що цифровізація освіти сприяє підвищенню якості навчання, розвитку самостійності здобувачів та їх готовності до діяльності в умовах інформаційного суспільства. [13, 96, 111]. В. Биков акцентує увагу на необхідності розвитку відкритих освітніх систем та забезпечення доступу до якісних цифрових ресурсів, що сприяє підвищенню результативності освітнього процесу [13].

Зарубіжні дослідження підтверджують, що успішне використання ІКТ передбачає інтеграцію технічних, когнітивних і комунікативних складових, а також розвиток критичного мислення та здатності до роботи в умовах інформаційного перевантаження. У роботах J. L. L. Cantabrana, M. U. Rodriguez та M. G. Cervera ІКТ розглядаються крізь призму формування цифрової компетентності педагогів і здобувачів освіти. Автори підкреслюють, що успішне використання ІКТ передбачає не лише володіння технічними навичками, а й розвиток педагогічних, комунікативних і критично-аналітичних умінь. Вони акцентують увагу на необхідності інтеграції ІКТ у зміст навчання, що сприяє підвищенню якості

освітнього процесу та формуванню здатності до безперервного навчання [242].

D. Haag досліджує ІКТ як інструмент розвитку цифрової грамотності та професійної мобільності фахівців. У його працях підкреслюється значення ІКТ для обробки, аналізу та інтерпретації інформації, а також для ухвалення обґрунтованих рішень у професійній діяльності. Автор наголошує на важливості формування здатності працювати з різними інформаційними ресурсами в умовах інформаційного перевантаження [251].

B. Mandernach у своїх дослідженнях зосереджується на впливі ІКТ на активізацію навчальної діяльності та підвищення залученості учасників освітнього процесу. Автор підкреслює, що використання цифрових технологій сприяє розвитку інтерактивності, забезпечує зворотний зв'язок і дає можливість реалізовувати інноваційні педагогічні підходи, зокрема змішане та дистанційне навчання. Особлива увага приділяється ролі викладача як фасилітатора навчального процесу в цифровому середовищі [254].

G. Romeo розглядає ІКТ як засіб формування інноваційного освітнього середовища та розвитку цифрової культури. У його працях акцентується увага на необхідності системного впровадження ІКТ в освітню практику, що передбачає не лише технічне забезпечення, а й підготовку педагогічних кадрів, оновлення змісту освіти та формування нових моделей навчальної взаємодії. Автор також підкреслює значення ІКТ у розвитку творчого потенціалу та самостійності здобувачів освіти [264].

Аналіз наукових джерел засвідчує, що впровадження ІКТ в освітній процес розглядається як важливий чинник підвищення його результативності, гнучкості та практичної спрямованості, а також як засіб розвитку критичного мислення, інформаційної культури фахівців. Водночас у працях вітчизняних і зарубіжних учених акцентується увага на необхідності системного підходу до використання ІКТ, інтеграції технічних, когнітивних і комунікативних складових, а також урахування специфіки професійної діяльності, зокрема у військовій сфері. Зростання ролі ІКТ в освітньому процесі зумовлює не лише необхідність їх технічного впровадження, а й актуалізує проблему формування та розвитку ІКК як

інтегративної характеристики сучасного фахівця. У цьому контексті особливої уваги набувають наукові дослідження, у яких розкриваються теоретичні та методичні засади формування та розвитку ІКК фахівців, визначаються підходи до її розвитку в умовах цифровізації освіти та професійної діяльності.

Проблема професійної підготовки військовослужбовців та використання ІКТ у військовій освіті посідає важливе місце у сучасних педагогічних дослідженнях. Це зумовлено необхідністю підвищення результативності військово-професійної діяльності в умовах динамічних змін безпекового середовища, цифровізації суспільства та зростання ролі інформаційного компонента у військовій сфері. Значний науковий доробок у цьому напрямі здійснили вітчизняні дослідники, зокрема М. Анісімов [3], В. Аніщенко та Н. Разумейко [4], А. Вітченко, В. Осьодло [27], Ю. Дем'янук [42], О. Діденко [44], Л. Заїка [51], А. Зельницький, О. Заболотний, Н. Шабатіна [54], В. Кива [61], Д. Кисленко [64], О. Кравченко [71], Ю. Лісніченко [80], Л. Олійник [114], Ю. Приходько [131], В. Рахманов [148], О. Торічний [199], О. Шевченко та Ю. Гикало [208], В. Ягупов [211].

У працях Л. Заїки ІКТ розглядаються як засіб модернізації освітнього процесу, що сприяє підвищенню його продуктивності, індивідуалізації навчання та розширенню дидактичних можливостей. Авторка підкреслює, що впровадження ІКТ має здійснюватися системно та супроводжуватися відповідним методичним забезпеченням [51]. Л. Заїка наголошує, що використання ІКТ суттєво підвищує продуктивність навчання, оскільки дає можливість оптимізувати подачу навчального матеріалу, автоматизувати контроль знань і скоротити час на засвоєння складних тем. Завдяки цифровим платформам, інтерактивним тренажерам і симуляційним системам військовослужбовці можуть відпрацьовувати професійні навички в умовах, максимально наближених до реальних, що особливо важливо в контексті бойової підготовки.

Дослідники М. Анісімов [3], В. Аніщенко та Н. Разумейко [4] акцентують увагу на ролі ІКТ у формуванні професійної готовності військовослужбовців, зокрема через використання електронних освітніх ресурсів, дистанційного навчання та тренажерних систем. Вони відзначають, що сучасні технології дають

можливість моделювати складні професійні ситуації та забезпечують наближення навчання до реальних умов службово-бойової діяльності.

У наукових роботах Ю. Приходька [131], В. Рахманова [149], О. Торічного [199] обґрунтовано необхідність інтеграції ІКТ у систему професійної підготовки військових фахівців на засадах компетентнісного підходу. Автори підкреслюють, що ІКТ сприяють формуванню здатності до самостійного здобуття знань, розвитку критичного мислення та підвищенню результативності ухвалення рішень.

Окрему увагу дослідники приділяють використанню дистанційної форми навчання. Зокрема, Д. Кисленко [64] та І. Гончаренко [32] розглядають дистанційне навчання як результативний інструмент підвищення кваліфікації військовослужбовців, що забезпечує гнучкість, доступність та безперервність освіти. Вони зазначають, що впровадження дистанційних технологій потребує створення відповідної інформаційно-освітньої інфраструктури та підготовки педагогічних кадрів.

Окремі аспекти формування та розвитку інформаційної та цифрової компетентностей у системі професійної підготовки досліджували Т. Вакалюк [191], О. Васенко [19], О. Глазунова [249], С. Литвинова [79], Ю. Носенко, М. Шишкіна, [107], С. Сисоєва, Н. Баловсяк [179]. У їхніх наукових працях розглянуто питання використання хмарних технологій, електронних освітніх ресурсів, цифрових платформ і мережевих сервісів у навчальному процесі, а також визначено педагогічні умови формування цифрових компетентностей майбутніх фахівців. О. Васенко обґрунтовує, що застосування інформаційних технологій в освітньому процесі сприяє формуванню інформаційної компетентності, зокрема розвитку алгоритмічного мислення, умінь автоматизації обробки даних, роботи з офісними додатками та створення власних програмних продуктів [19]. Т. Вакалюк досліджувала питання підготовки майбутніх учителів інформатики та формування їхньої цифрової компетентності в умовах розвитку сучасних освітніх технологій [191].

Носенко Ю. та М. Шишкіна досліджували використання хмароорієнтованих освітніх середовищ у професійній підготовці фахівців та їх роль у розвитку

цифрової компетентності [107]. О. Жерновникова, Л. Перетяга, А. Ковтун розкривають підхід до підготовки майбутніх педагогів через інтеграцію ігрових механізмів у навчальний процес. Автори розглядають гейміфікацію як інноваційну педагогічну технологію, що передбачає використання ігрових елементів (бали, рівні, рейтинги, досягнення, квести) у неігровому освітньому середовищі з метою підвищення мотивації та результативності навчання [49]. Запропоновані підходи мають суттєве значення для розвитку цифрової компетентності, оскільки сприяють активізації пізнавальної діяльності, формуванню цифрових навичок, залученню здобувачів освіти до роботи в цифровому середовищі.

Проблема розвитку ІКК в українському суспільстві актуалізується стратегічною метою щодо інтеграції України до Європейського Союзу та блоку НАТО. Радою Європи визначені ключові види компетентностей, якими має володіти кожен член європейського суспільства, серед яких – інформаційно-комунікаційна, пов'язана зі зростанням ролі інформатизації у світі та передбачає здобуття навичок і вмінь опановування новими інформаційними технологіями [252]. Адже, на думку науковців, здатність якісно застосовувати їх у своїй практичній діяльності робить майбутнього фахівця конкурентоздатним на ринку праці [214].

Українські дослідники приділяють значну увагу проблемам формування та розвитку ІКК різних фахівців. Зокрема, у наукових працях Н. Морзе, А. Кочаряна [97] та О. Овчарук [109] обґрунтовуються методичні засади формування ІКК, визначаються підходи до створення цифрового освітнього середовища, впровадження дистанційного та змішаного навчання, використання електронних освітніх ресурсів. Дослідженням ІКК педагогів займалися такі науковці: Р. Гуревич, М. Кадемія [37], Г. Дегтярьова [41], О. Кузьмінська [75], Н. Морзе [97], О. Овчарук, О. Гриценчук, І. Іванюк [112]. У їхніх наукових працях ІКК педагогів розглядається як важлива складова їх професійної компетентності, що забезпечує успішне використання ІКТ у навчальному процесі. Основна увага дослідників зосереджена на визначенні структури, змісту, рівнів сформованості та педагогічних умов розвитку цієї компетентності. С. Литвинова приділяла значну увагу

формуванню ІКК педагогів у процесі використання електронних освітніх ресурсів [79].

Значний внесок у дослідження проблеми зробили В. Кива [61], А. Кочарян [70], М. Лещенко, Л. Тимчук [77], Н. Сороко [186], які розглядають ІКК у контексті професійної підготовки фахівців різних галузей. У їхніх працях підкреслюється необхідність інтеграції цифрових технологій у зміст освіти, удосконалення педагогічних методів і форм навчання, а також розвитку здатності здобувачів освіти до самостійного навчання та професійного самовдосконалення. Так, В. Кива розглядає ІКК як складову професійної компетентності, підкреслюючи її роль у забезпеченні успішної діяльності фахівця в умовах цифровізації та необхідність інтеграції ІКТ у професійну підготовку [61]. А. Кочарян акцентує увагу на педагогічних умовах формування ІКК, зокрема на створенні цифрового освітнього середовища, використанні електронних ресурсів і впровадженні інноваційних форм навчання [70].

Наукові роботи Р. Гуревича, М. Кадемії [37], М. Кривої, Д. Косюхно [73], О. Овчарук [109], І. Тимофєєва [198], Г. Федорук [202] присвячені формуванню ІКК здобувачів освіти. У їхніх дослідженнях ІКК розглядається як одна з ключових компетентностей сучасної людини, необхідна для успішної навчальної та професійної діяльності. Дослідники підкреслюють, що формування ІКК передбачає не лише оволодіння технічними навичками роботи з цифровими засобами, а й розвиток критичного мислення, інформаційної культури, здатності до самостійного навчання та адаптації до умов постійних змін інформаційного середовища. Особлива увага приділяється створенню цифрового освітнього середовища, використанню електронних освітніх ресурсів, інтерактивних технологій.

У зв'язку з динамічним розвитком інформаційних технологій у всіх сферах суспільного життя, зокрема військовій, постає необхідність їх активного впровадження в систему військової освіти, що зумовлює потребу в опануванні учасниками освітнього процесу відповідними навичками, вміннями та безперервному розвитку ІКК. Суттєві, а іноді вирішальні результативні бойові операції, насамперед, зумовлені застосуванням сучасних засобів інформаційно-

технологічної боротьби з російським загарбником: «Виклики, що постали внаслідок широкомасштабного російського вторгнення в Україну, позначились на роботі вчених Відділення інформатики НАН України. ...їхні зусилля було зосереджено на дослідженнях, спрямованих на підвищення обороноздатності та безпеки держави, отриманні фундаментальних наукових результатів і їх практичній реалізації, розробленні нових інноваційних технологій і систем» [53, с.31].

Окремі аспекти формування та розвитку ІКК офіцерів досліджували такі науковці як О. Діденко [44], А. Зельницький [54], О. Кравченко [71], В. Рахманов [149], О. Торічний і К. Тушко [200]. У їхніх дослідженнях розкривається необхідність інтеграції ІКТ у зміст навчання як важливої умови підготовки військовослужбовців до діяльності в сучасному інформаційному середовищі. Вони підкреслюють, що формування ІКК передбачає розвиток умінь роботи з інформацією, використання ІКТ у професійній діяльності, а також здатності до результативної комунікації та ухвалення обґрунтованих рішень. Особливу увагу автори приділяють розвитку здатності офіцерів до пошуку, аналізу, відбору та критичного оцінювання інформації, що є необхідним для ухвалення обґрунтованих управлінських рішень у складних і динамічних умовах військово-професійної діяльності. Водночас акцентується на важливості формування вмінь результативного використання ІКТ як інструменту організації службової діяльності, забезпечення комунікації та взаємодії між суб'єктами управління.

В контексті дослідження важливим питанням є підготовка різних фахівців під час підвищення кваліфікації. Підвищення кваліфікації офіцерів є важливою складовою безперервного професійного розвитку військових фахівців і спрямована на оновлення, поглиблення та вдосконалення їхніх професійних компетентностей відповідно до сучасних вимог військово-професійної діяльності. В умовах трансформації безпекового середовища, цифровізації та воєнних викликів зростає значення післядипломної військової освіти як механізму оперативного реагування на нові професійні потреби.

Зокрема, у дослідженні А. Машталера підвищення кваліфікації трактується як цілеспрямоване педагогічне середовище розвитку професійної компетентності

офіцерів, у межах якого забезпечується комплексний вплив на її структурні компоненти. Автор підкреслює, що така система має бути практико-орієнтованою та спрямованою на вдосконалення здатності до виконання службових завдань [91].

У дослідженні А. Прокопенко система підвищення кваліфікації розглядається як інструмент професійного розвитку офіцерів у цифровому середовищі, що забезпечує формування та розвиток їх цифрової компетентності. Дослідниця акцентує увагу на тому, що така система повинна інтегрувати цифрові технології у зміст, форми і методи навчання, а також функціонувати як відкрите інформаційно-освітнє середовище [144].

У дослідженні О. Яцино, присвяченому аналізу досвіду Збройних сил США, система підвищення кваліфікації трактується як безперервна, багаторівнева система професійного навчання, що забезпечує постійне оновлення компетентностей військовослужбовців. Автор наголошує на її ключових характеристиках: індивідуалізації навчання, гнучкості освітніх програм, широкому використанні дистанційних технологій та тісному зв'язку з практичними потребами служби [231].

У науковій праці В. Михайлова система професійного розвитку фахівців з питань цивільної безпеки розглядається як цілісна, багаторівнева та компетентнісно орієнтована педагогічна система, що функціонує в умовах післядипломної освіти та забезпечує безперервне вдосконалення професійної діяльності. Автор обґрунтовує її андрагогічний характер, практичну спрямованість та необхідність використання сучасних освітніх та ІКТ [93].

Тож підвищення кваліфікації є складовою системи безперервного професійного розвитку фахівців, спрямованою на забезпечення безперервного професійного розвитку фахівців шляхом оновлення, поглиблення та вдосконалення їхніх професійних знань, умінь, навичок і здатностей відповідно до сучасних вимог професійної діяльності.

Здійснений аналіз педагогічної літератури засвідчує, що проблема формування та розвитку ІКК фахівців є актуальним напрямом наукових досліджень. Значну увагу приділено ролі ІКТ у професійній підготовці фахівців

різних галузей. Водночас аналіз наукових джерел дає підстави стверджувати, що проблема розвитку ІКК саме офіцерів тактичної ланки управління, особливо під час підвищення кваліфікації, ще не отримала достатнього теоретичного й методичного обґрунтування. Зокрема, потребують подальшого дослідження питання уточнення змісту цієї компетентності з урахуванням специфіки військово-професійної діяльності. У зв'язку з цим виникає необхідність більш детального розгляду теоретичних засад ІКК офіцерів, з'ясуванню сутності, структури та змісту ІКК офіцерів тактичної ланки управління.

1.2. Сутність, структура і зміст інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління

Відповідно до бойових статутів ЗС України, тактична ланка управління охоплює підрозділи від взводу до батальйону. У цьому дослідженні під офіцерами тактичної ланки управління розуміємо офіцерів, які здійснюють безпосереднє управління зазначеними підрозділами, ухвалюють рішення в умовах бойової обстановки, організовують виконання поставлених завдань та забезпечують успішну взаємодію в процесі військово-професійної діяльності [17].

У процесі військово-професійної діяльності офіцери тактичної ланки управління безпосередньо здійснюють інформаційно-аналітичну роботу, що включає моніторинг обстановки, обробку розвідувальних даних, формування інформаційних повідомлень і доповідей. Вони організовують комунікацію в підрозділі, забезпечують безперервність управління, координують взаємодію між різними елементами бойового порядку, а також здійснюють контроль за дотриманням вимог інформаційної безпеки. Крім того, офіцери виконують функції навчання та інструктування підлеглого особового складу щодо використання засобів зв'язку та правил роботи з інформацією. Особливого значення набуває розвиток критичного мислення та інформаційної культури офіцерів, що передбачає вміння протидіяти інформаційним загрозам, дезінформації та психологічному впливу противника. Вони мають вміти оцінювати інформацію з різних джерел,

виявляти маніпулятивні впливи, ухвалювати обґрунтовані рішення в умовах інформаційної невизначеності та обмеженого часу.

ІКК офіцерів тактичної ланки управління є однією зі складових їх професійної компетентності, що забезпечує успішне виконання службових завдань в умовах інформаційного середовища та інформаційних операцій. Її зміст охоплює сукупність знань, умінь, навичок, способів мислення, які дають можливість офіцеру здійснювати пошук, обробку, аналіз, передавання та захист інформації, а також організовувати комунікацію в межах підрозділу і з вищими органами управління.

У змістовому аспекті ця компетентність передбачає, що офіцери мають володіти системними знаннями про сучасні ІКТ, засоби зв'язку, автоматизовані системи управління військами, принципи функціонування інформаційних мереж, а також основи кібербезпеки та захисту інформації. Важливим є розуміння структури інформаційних потоків у військових системах управління, закономірностей їх організації, а також впливу інформаційного середовища на ухвалення управлінських рішень. Офіцери мають знати нормативно-правову базу, що регламентує інформаційну діяльність у ЗС, правила ведення службової документації та стандарти обміну інформацією.

Практичний компонент ІКК полягає у сформованості вмінь результативно застосовувати технічні засоби зв'язку та інформаційні системи у процесі виконання бойових і повсякденних завдань. Офіцери мають вміти оперативно здійснювати збір та аналіз інформації про обстановку, оцінювати її достовірність, своєчасно доводити управлінські рішення до підлеглих, забезпечувати зворотний зв'язок і координацію дій підрозділів. Важливою є здатність працювати з цифровими ресурсами, геоінформаційними системами, засобами моделювання та прогнозування, а також використовувати сучасні програмні продукти для планування та контролю виконання завдань.

Функціональне призначення ІКК офіцера тактичної ланки управління полягає у забезпеченні результативності управління підрозділами, підвищенні оперативності ухвалення рішень, узгодженості дій особового складу та досягненні

переваги в інформаційному просторі. Вона є необхідною умовою адаптації офіцерів до сучасних умов ведення бойових дій, що характеризуються високою динамічністю, насиченістю інформаційними потоками та широким використанням цифрових технологій.

Водночас важливим контекстом розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління є їх підвищення кваліфікації, що забезпечує безперервність професійного розвитку та адаптацію військовослужбовців до сучасних викликів інформаційного середовища. Саме в умовах післядипломної освіти створюються можливості для цілеспрямованого оновлення знань, удосконалення практичних умінь і розвитку здатностей до успішного використання ІКТ у військово-професійній діяльності.

У сучасних умовах підготовки офіцерів тактичної ланки управління курси підвищення кваліфікації не спрямовані на формування базових технічних навичок роботи із засобами зв'язку, оскільки ці вміння здобуваються ще на етапі первинної військово-професійної підготовки. Натомість акцент зміщується на розвиток ціннісно-мотиваційних, інтелектуальних, технологічних, комунікаційних, психологічних і рефлексивних аспектів ІКК, які забезпечують успішну інформаційно-комунікаційну діяльність офіцера в сучасному інформаційному середовищі.

Передусім важливим напрямом підвищення кваліфікації є розвиток здатності до результативної роботи з інформацією. Офіцери вдосконалюють уміння здійснювати пошук, відбір, аналіз і узагальнення даних, що надходять із різних джерел. Особливого значення набуває вміння працювати в умовах інформаційного перевантаження, коли необхідно швидко визначати пріоритетність інформації, відокремлювати суттєві відомості від другорядних та оперативно використовувати їх для ухвалення управлінських рішень.

Вагомою складовою є розвиток медіаграмотності та критичного мислення. Під час підвищення кваліфікації офіцери вчаться оцінювати достовірність інформаційних джерел, виявляти ознаки дезінформації та маніпулятивного впливу, а також протидіяти інформаційно-психологічним операціям противника. Це дає

можливість забезпечити адекватне сприйняття обстановки та мінімізувати ризики ухвалення помилкових рішень. Окрему увагу приділено питанням кібербезпеки та захисту інформації. Офіцери поглиблюють знання щодо основ кібергігієни, алгоритми реагування на кіберзагрози та принципи захисту службової інформації. Це є критично важливим в умовах активного застосування противником кіберзасобів впливу.

Важливим аспектом є розвиток комунікаційних умінь у цифровому середовищі. Офіцери вдосконалюють здатність чітко та логічно формулювати повідомлення, організовувати інформаційні потоки в підрозділі, забезпечувати зворотний зв'язок і координувати взаємодію між різними елементами системи управління. При цьому враховується необхідність використання різних каналів комунікації залежно від умов обстановки.

Особливого значення розвиток ІКК офіцерів набуває в умовах переходу ЗС України на стандарти НАТО та забезпечення оперативної сумісності з військовими формуваннями держав-членів Альянсу.

Сучасний офіцер тактичної ланки управління має бути здатним діяти в єдиному інформаційному середовищі, успішно організовувати інформаційну взаємодію між підрозділами, забезпечувати своєчасне доведення управлінських рішень до особового складу, а також координувати діяльність підлеглих у динамічних умовах бойової обстановки. У зв'язку з цим особливої ваги набувають такі професійно важливі якості офіцера, як аналітичне та критичне мислення, здатність швидко орієнтуватися в складних інформаційних ситуаціях, ухвалювати обґрунтовані управлінські рішення та нести відповідальність за їх реалізацію [238].

Сучасні умови ведення бойових дій характеризуються високим рівнем технологізації військової діяльності, що передбачає активне використання цифрових технологій, автоматизованих систем управління військами, засобів інформаційного обміну та систем підтримки ухвалення рішень. У таких умовах офіцер тактичної ланки управління має володіти не лише базовими навичками роботи з ІКТ, а й здатністю успішно інтегрувати їх у процес управління підрозділом, забезпечуючи оперативність, точність та надійність інформаційної

взаємодії [257].

Отже, одним із ключових завдань курсів підвищення кваліфікації є цілеспрямований розвиток ІКК офіцерів тактичної ланки управління. Реалізація цього завдання потребує вдосконалення змісту підвищення кваліфікації військовослужбовців, впровадження сучасних педагогічних технологій, використання цифрових освітніх ресурсів, а також створення освітнього середовища, яке сприятиме розвитку здатності офіцерів результативно працювати з інформацією та здійснювати професійну комунікацію в умовах сучасних викликів і загроз.

У Стратегічній концепції НАТО 2022 року значна увага приділяється цифровій трансформації військових структур і впровадженню сучасних інформаційних технологій у систему управління військами. Наголошується на необхідності адаптації командної структури до вимог інформаційної епохи, посилення кіберзахисту, розвитку мережевої інфраструктури та інвестування в інноваційні й проривні технології задля забезпечення оперативної сумісності та військової переваги. Водночас підкреслюється важливість міжнародної співпраці, взаємодії з приватним сектором, розвитку інноваційних екосистем і дотримання принципів відповідального використання технологій відповідно до демократичних цінностей [232].

Зазначені положення свідчать про те, що сучасна військова діяльність дедалі більше здійснюється в умовах цифрового та інформаційного середовища, у якому результативність управління військами значною мірою залежить від здатності військовослужбовців використовувати ІКТ, працювати з інформаційними ресурсами та забезпечувати результативну інформаційну взаємодію між підрозділами. У цьому контексті особливої ваги набуває розвиток ІКК офіцерів тактичної ланки управління, які безпосередньо здійснюють організацію управління підрозділами, обмін інформацією та координацію дій під час виконання службово-бойових завдань [260].

Директива НАТО 075-007 (Bi-Strategic Command Directive) – це фундаментальний стандарт, що визначає політику індивідуальної підготовки та

освіти персоналу Альянсу. Цей документ не просто список вимог – це опис системного підходу до навчання. Логіка Директиви полягає у створенні «єдиного знаменника» для військовослужбовців всіх країн-членів Альянсу. Замість хаотичного навчання, документ впроваджує цикл ADDIE (аналіз, проектування, розробка, реалізація, оцінювання), яким гарантується, що кожен фахівець, незалежно від країни походження, володіє чітко визначеними об'єктивними показниками результативності [238]. Директива встановлює рамку, за якою технічні навички фахівця з комунікаційних та інформаційних систем перетворюються на стандарт бойової готовності. У сучасному мережецентричному протистоянні знання військового фахівця мають відповідати таким вимогам:

- інформаційна грамотність та ситуаційна обізнаність – здатність критично оцінювати потік даних та підтримувати цикл OODA (спостереження-орієнтація-рішення-дія) у цифровому середовищі;

- технологічна адаптивність у внутрішньому середовищі Альянсу – вміння працювати в межах Мережі федеративних місій. На практиці – це готовність офіцера швидко інтегрувати національні ІТ-рішення у спільну мережу Альянсу, забезпечуючи технічну сумісність;

- цифрова безпека та кібергігієна – забезпечення цілісності та конфіденційності інформації в умовах гібридних загроз. Це розуміння оперативної безпеки (OPSEC) у цифровому просторі та протидія соціальній інженерії [238].

Законодавча база України також підкреслює важливість формування ІКК як однієї з ключових компетентностей сучасної людини. Зокрема, у Законі України «Про освіту» визначено ІКК як одну з провідних компетентностей, необхідних кожній особі для успішної життєдіяльності в сучасному інформаційному суспільстві. У контексті професійної діяльності військовослужбовців це положення набуває особливого значення, оскільки сучасна військова діяльність значною мірою ґрунтується на використанні інформаційних ресурсів, цифрових технологій та успішної комунікації в інформаційному середовищі [138].

У Стратегії воєнної безпеки України передбачається, що запровадження об'єднаного керівництва з підготовки та ведення всеохоплюючої оборони України

будуть реалізовані завдяки виконанню таких завдань, як: «упровадження сучасних інформаційних та космічних технологій, автоматизація управлінських процесів і цифровізація діяльності в силах оборони України з відповідним рівнем захищеності інформації, що обробляється», «державна підтримка оснащення Збройних Сил України та інших складових сил оборони новим, зокрема високотехнологічним, озброєнням, військовою та спеціальною технікою», «розвиток спроможностей щодо забезпечення кібербезпеки, кіберзахисту та кібероборони під час підготовки та ведення всеохоплюючої оборони України» [140].

Актуальність дослідження ІКК зумовлює необхідність дослідження наукових підходів до її розуміння та становлення відповідного поняттєво-категоріального апарату. Дослідження щодо поняттєво-категоріального апарату ІКК розпочались у зв'язку з різким і потужним розвитком ІКТ у різних галузях функціонування сучасного суспільства, насамперед, військового. Динамічний розвиток ІКТ обумовлює постійне уточнення та доповнення поняття «ІКК». Різними науковцями воно трактується по-різному – цифрова, інформаційна, інформатична, інформаційно-комунікаційно-технологічна, інформаційно-технологічна тощо. Від етимології складових цих понять походить і розуміння кожним науковцем надання визначення поняттю «ІКК» певного фахівця.

Визначення понять «інформаційний» і «інформатичний» у поєднанні із поняттям «компетентність» надавали у наукових працях В. Биков, М. Жалдак, Н. Морзе, А. Кочарян, О. Спірін [13, 48, 97, 188]. Але для розрізнення понять «інформаційний» та «інформатичний» необхідно розглянути декілька понять, таких як «інформація» та «інформатика». Як зазначається в Українській бібліотечній енциклопедії, «Інформація – це зафіксовані в документній формі чи публічно виголошені відомості про події та явища в суспільстві, державі, довкіллі, які людина сприймає безпосередньо за допомогою власних органів чуття чи спеціальних пристроїв як віддзеркалення фактів матеріального та духовного світу в процесі використання різних каналів комунікації, включно із засобами масової інформації, текстовими, вербальними повідомленнями; джерелом інформації є також взаємодія з природою». У цій же енциклопедії відмічено, що термін

«інформація» є багатозначним, оскільки стосується різних сфер функціонування суспільства. Тож інформаційна компетентність тісно пов'язана з поняттям «інформація», є складовою професійної компетентності фахівця у будь-якій галузі діяльності людства [57].

Так, І. Олійник зазначає, що інформаційна компетентність тісно пов'язана з професійною компетентністю фахівця. Цей вид компетентності дослідниця розглядає як складне інтегративне явище, яке включає процес добору, засвоєння, опрацювання та формування інформації, що дає можливість передбачати та втілювати відповідні рішення за допомогою використання ІКТ. Вона підкреслює, що інформаційна компетентність не зводиться тільки до роботи з інформацією, а й містить медіа компетентність, здатність критично оцінювати інформацію та дотримуватись відповідних правил під час роботи з нею [113, с. 207]. На нашу думку, такий уловивід є цілком логічним, оскільки в цьому випадку враховується володіння фахівцями інформатичними здатностями, що дають змогу працювати з інформаційними ресурсами та обробляти інформацію, що відповідає сучасним викликам і вимогам до конкурентоздатності фахівця.

Спірін О. зазначає, що інформаційний процес складається з двох процесів: інтелектуального та інформатичного. На думку дослідника, інформаційна компетентність – це підтверджена здатність фахівця застосовувати інформаційні технології для гарантованого донесення, засвоєння та сприйняття інформації з метою забезпечення власних персональних потреб і суспільних вимог щодо формування як ключових, так і професійної компетентності особистості [188, с. 47].

Інформатика – дисципліна, що ґрунтується на використанні комп'ютерної техніки та вивчає структуру і характерні ознаки інформації, а також послідовність і методи її формування. На нашу думку, поняття «інформатична компетентність» тісно пов'язана з поняттям «інформатика», хоча чимало дослідників ототожнюють інформаційну та інформативну компетентності. Так, наприклад, Д. Кільдеров та А. Гедзик обґрунтовують інформатичну компетентність як здобуття навичок по роботі з інформацією, вміння аналізувати, розповсюджувати, шукати інформацію, а також оволодіння знаннями і навичками успішно застосовувати її у науковій

діяльності. Авторами було враховане визначення поняття «інформатика», що дало змогу зробити висновок, що термін «інформатична компетентність» слід вживати виключно як складову професійної компетентності для фахівців, які тісно пов'язані з вивченням дисципліни «Інформатика» [65, с. 25].

Низка дослідників вважає, що для з'ясування поняття «ІКК», яке походить від інформаційної компетентності, необхідно також дати визначення поняттям «інформаційна технологія» та «ІКТ». Як зазначається в «Термінологічному словнику з інформаційних технологій», «Інформаційні технології – галузь науки, техніки й виробництва, що охоплює дослідження теоретичних і методичних основ, розробку й створення технологій інформаційної індустрії, пов'язаних із збором, виробництвом, обробкою, передачею, розповсюдженням, зберіганням, експлуатацією, представленням, використанням і захистом різних видів інформації». Автори словника наголошують на тому, що в сучасних умовах поняття інформаційних технологій дедалі частіше зводиться до поняття комп'ютерних технологій [100, с. 68].

Жалдак М. визначає інформаційні технології як комплекс засобів, методів і прийомів, який використовують для збору, зберігання, оброблення, передачі повідомлень, що поглиблює знання особистості та розвиває її здатності управління технічними та соціальними процесами у суспільстві [48, с. 43].

Для чіткого розуміння сутності поняття «ІКК» також необхідно розглянути дефініцію «комунікація». У сучасному словнику іншомовних слів надається таке його трактування: комунікація – (лат. *communicatio* – зв'язок, повідомлення) – повідомлення інформації від однієї людини до іншої, або кількох інших; поширення інформації за допомогою технічних засобів [183, с. 370]. Під комунікаційною компетентністю офіцера розуміємо його професійно важливе психічне утворення, що демонструє знання, навички, вміння та здатності встановлювати та підтримувати необхідні зв'язки з іншими військовослужбовцями, які забезпечують результативне спілкування та професійну взаємодію, визначення їх мети, а також здатність до засвоєння нових знань і вміння використовувати їх військово-професійній діяльності. Вона актуалізується

зазвичай під час взаємодії між військовослужбовцями та є результатом накопичення досвіду суб'єкт-суб'єктної взаємодії між ними. Проте цей досвід набувається не тільки за рахунок безпосередньої взаємодії між ними, а й з таких джерел як література, кіно, мережі Інтернет, з яких офіцер запозичує інформацію про можливий характер поведінки у суспільстві, комунікаційні ситуації і вчиться їх розв'язувати. Комунікаційна компетентність забезпечує здатність офіцера оцінювати комунікативну ситуацію, визначати наміри суб'єктів комунікації та формує їх готовність до зміни обстановки, в якій вона відбувається. Тож, вона є структурним компонентом його військово-професійної компетентності змістом якого є: цінності, мотиви, соціально-психологічні стереотипи, знання, вміння та навички комунікації між військовослужбовцями, вміння долати комунікаційні бар'єри тощо.

Спірін О. під час визначення сутності ІКК урахував сучасне тлумачення поняття «ІКТ» та уточнив поняття «ІКК», в якому зазначив, що це підтверджена здатність особистості застосовувати у практичній діяльності ІКТ для задоволення особистісних потреб і вирішення суспільно-значущих, зокрема професійних, завдань у конкретній галузі її діяльності [188, с. 49]. Такої ж думки дотримуються А. Кочарян і Н. Морзе [97].

Кива В. надає таке визначення поняттю ІКК: «інтегральний показник теоретичної підготовленості (знання) та практичної здатності (уміння, навички, досвід і психологічна готовність), що забезпечує та відображає успішне функціонування як соціального і професійного суб'єкта в суспільстві» [61, с. 290]. Цінним у цьому визначенні є акцент автора на активній ролі фахівця як суб'єкта професійної діяльності, що передбачає усвідомлене та цілеспрямоване використання ІКТ відповідно до професійних завдань.

Овчарук О. звертає увагу на те, що ІКК – це здатність особистості орієнтуватись в інформаційному просторі, самостійно та відповідально застосовувати інформаційні ресурси та ІКТ, використовувати інформацію для індивідуального розвитку, здатність безпечно поводитись у мережі Інтернет, ставити та вирішувати завдання із використанням сучасних медіа та цифрових

технологій, потрібних для життя в сучасному інформаційному суспільстві [109, с. 12]. На нашу думку, дослідниця в цьому тлумаченні ототожнює ІКК і цифрову грамотність, яка безсумнівно, є складовою даного виду компетентності, – знання, уміння та навички, які потрібні особистості для безпечного та успішного використання інформації та цифрових технологій у мережі Інтернет. З цієї точки зору трактує значення ІКК і Г. Федорук, яка зазначає, що це здатність людини вільно орієнтуватись в інформаційному просторі та працювати з інформацією, володіти відповідним рівнем використання ІКТ у професійній діяльності [202, с. 34].

На думку А. Зельницького, О. Заболотного, Н. Шабатіної, ІКК майбутнього офіцера – інтегральний показник сформованих у нього на відповідному рівні необхідних професійно-важливих здатностей стосовно готовності виконувати процедури пошуку, оброблення, аналізу, обміну та зберігання інформації [54, с. 130]. Такий науковий підхід вважаємо, по-перше, утилітарним, який не повністю розкриває зміст цього поняття; по-друге, будь-яка компетентність не може бути показником, оскільки це є професійно важливим психічним утворенням; по-третє, військово-професійна компетентність не може бути тільки готовністю, оскільки вона окрім готовності, на думку науковців, включає професійну підготовленість і здатність [215, с. 239–245].

Нами враховано основні положення наведених вище визначень понять «інформаційна компетентність», «комунікаційна компетентність», «ІКК», наукові підходи до визначення цих видів компетентності, що дало можливість визначити, що ІКК офіцерів як професійно важливе психічне утворення, що забезпечує комплексне та контекстне застосування ІКТ у військово-професійній діяльності у процесі пошуку, аналізу, оброблення, передачі, обміну та зберігання інформації, готовність до ухвалення швидких та оптимальних рішень, наполегливість у вирішенні завдань за допомогою засобів ІКТ у процесі реалізації посадових компетенцій як суб'єктів конкретної ланки військового управління [165, с. 158].

Після здійснення аналізу та узагальнення визначення поняття «ІКК» провідних вітчизняних науковців маємо підстави визначити **ІКК офіцера** як його

професійно важливе психічне утворення, що характеризує їх теоретичну та практичну підготовленість, здатність і готовність як суб'єкта тактичної ланки військового управління аналізувати та оцінювати інформаційний простір із використанням ІКТ, успішну комунікацію під час реалізації посадових компетенцій, критичне ставлення до відомостей, оброблення, передачу, обмін, зберігання інформації, формування ціннісного ставлення до її опрацювання та використання набутих знань, умінь та навичок роботи з нею у процесі військово-професійної діяльності, що відбувається з інформаційними ресурсами у військово-професійному середовищі [154, с. 212].

Слід підкреслити, що для дослідження розвиненості ІКК офіцерів важливим є проблема визначення її компонентів, під якими будемо розуміти комплекс важливих інформаційно-комунікаційних цінностей, мотивації, знань, навичок, умінь, здатностей, професійно важливих якостей як суб'єктів військового буття та інформаційного суспільства. Огляд наукової літератури доводить різноплановість підходів науковців щодо визначення її структури. Так, О. Кравченко визначив такі структурні компоненти ІКК майбутніх офіцерів ЗСУ: когнітивний (визначає систему знань військовослужбовця, необхідних для здійснення професійної та інформаційної діяльності), мотиваційно-ціннісний (визначає ставлення військовослужбовця до обраної професії, розкриває усвідомлення ним власних інформаційних потреб, розвиток мотивації до професійного зростання з урахуванням інформаційного чинника), операційно-технологічний (визначає рівень умінь та навичок військовослужбовця, здатності до опанування нових ІТ, вміння здійснювати аналіз інформаційного простору, цей компонент є синтезом інформаційної та комунікаційної складової) [71, с. 182]. На нашу думку, такий склад компонентів ІКК значно звужує її значення, а також викликає питання щодо аксіологічної складової другого компонента.

Ягупов В. і В. Кива вважають, що до складу ІКК викладачів системи військової освіти входять такі компоненти: ціннісно-мотиваційний (цілі, мотивація, прагнення до професійного вдосконалення у галузі застосування ІКТ), інтелектуальний (загальні знання в галузі ІКТ), праксеологічний (уміння, вміння та

навички в галузі ІКТ), інформаційно-технологічний (вміння працювати з інформацією та ІКТ), суб'єктний (саморефлексія) [225, с. 254]. На нашу думку, запропонована структура не повною мірою відображає особистісний аспект ІКК, зокрема професійно важливі якості фахівця, що визначають результативність його діяльності в умовах інформаційного суспільства.

Зельницький А., О. Заболотний, Н. Шабатіна окремо розглядають склад інформаційної та комунікативної компетентності. Так, до складу першої вони включають гносеологічний (містить всі знаннєві компоненти в галузі ІКТ для орієнтації в сучасному інформаційному просторі), праксеологічний (містить уміння та навички особистості для застосування знань в галузі ІКТ на практиці), аксіологічний (включає ціннісно-мотиваційну складову) компоненти, а до складу другої – орієнтованість під час спілкування з різними співрозмовниками та в різних життєвих ситуаціях, що засновано на досвіді суб'єкта; спроможність результативно взаємодіяти з оточуючими завдяки рефлексії та саморефлексії; готовність і здатність налагоджувати комунікацію; знання, уміння і навички успішної комунікації; внутрішні ресурси, потрібні для побудови результативного спілкування у певному колі співрозмовників [54, с. 128-129]. Таким чином, на їх думку, до складу ІКК майбутнього офіцера входять гносеологічний, праксеологічний, аксіологічний, комунікативний компоненти.

Таким чином, можна стверджувати, що серед українських науковців не існує єдиного підходу до визначення складових ІКК фахівців різних галузей. Із врахуванням мети та специфіки військово-професійної діяльності офіцерів тактичної ланки управління, основними компонентами їх ІКК вважаємо такі:

ціннісно-мотиваційний (ставлення до військово-професійної діяльності в частині використання ІКТ, що визначає мету цієї діяльності та мотивацію застосування засобів ІКТ у військово-професійній діяльності);

когнітивний (загальні знання військовослужбовця щодо військово-професійної діяльності та її інформаційного та комунікаційного супроводження, забезпечення та реалізації, що відбувається за допомогою засобів ІКТ);

інформаційно-технологічний (вміння, навички та здатності роботи з

інформацією та засобами ІКТ для реалізації посадових компетенцій у тактичній ланці управління);

комунікаційний (культура міжособистісної комунікації та службової взаємодії з підлеглими та командирами різних ланок управління із використанням засобів ІКТ);

індивідуально-психічний (індивідуально-психічні якості офіцера як суб'єкта інформаційного суспільства та інформаційно-комунікаційної діяльності);

суб'єктний (суб'єкт інформаційного суспільства та інформаційно-комунікаційної діяльності, що проявляється в його відповідальності, рефлексивності та професійній суб'єктності).

Ціннісно-мотиваційний компонент характеризує дві його складові: по-перше, суб'єктивне позитивне ставлення офіцерів до інформаційно-комунікаційної діяльності, усвідомлення ними ціннісних аспектів роботи з засобами ІКТ та особливостей їх застосування на практиці під час військово-професійної діяльності, розуміння необхідності розвитку ІКК в умовах цифровізації суспільства й особливо військової сфери та, по-друге, мотиваційне ставлення офіцерів до військово-професійної діяльності, до якого входить прагнення до зацікавленості щодо застосування ІКТ під час виконання функціональних обов'язків і завдань за призначенням і підвищення інформаційного потенціалу у галузі використання інформаційних технологій.

На думку В. Ягупова, ціннісно-мотиваційний компонент є одним із найскладніших компонентів професійної компетентності будь-якого фахівця, оскільки саме ця складова «характеризує спрямованість ціннісних орієнтацій, стійкість мотиваційної сфери майбутньої професійної діяльності». Ми погоджуємось із В. Ягуповим, адже розвиненість саме цього компонента впливає на розвиток професійних знань, умінь, навичок та здатностей фахівця, а також впливає на усвідомлення ним себе суб'єктом цього виду діяльності. Умови сьогодення вимагають підготовку такого військовослужбовця, який буде здатним до опанування сучасних інформаційних технологій та успішного їх застосування під час виконання завдань за призначенням. Не останню роль у цьому процесі

відіграє саме цінності та мотивація конкретного військовослужбовця для здійснення військово-професійної діяльності, адже від них залежить успішність виконання ним визначених завдань [221, с. 211].

Готовність особистості до здійснення нею професійної діяльності зумовлюють цінності, які характеризують її поведінку та професійну спрямованість. Під цінностями військово-професійної діяльності офіцера розуміємо сукупність значущих переконань, принципів та орієнтирів, які визначають спрямованість його діяльності та виступають основою соціальної суб'єктності та професійної активності, направленої на досягнення результативності виконання завдань, певної значущої мети. Ці цінності пов'язані із вихованням у офіцера гуманізму, справедливості, честі та чесності, об'єктивності та порядності, а також усвідомлення своєї ролі та призначення; самовдосконаленням (можливістю розвитку військових здібностей, заняття справою, що подобається та приносить користь суспільству, можливістю постійного отримання нових знань, вмінь, навичок тощо); із самовираженням (адекватна захопленість військово-професійною діяльністю, відповідність цієї діяльності інтересам і здібностям особистості тощо).

Ці групи цінностей мають різне значення у структурі цінностей офіцера: цінності-цілі наповнюють загальне оволодіння професією змістом, а цінності-інструменти – визначають тактику реалізації цих цілей. У цьому контексті можна стверджувати, що формування та розвиток у офіцерів відповідних цінностей та мотивів зумовлює становлення індивідуального стилю військово-професійної діяльності.

Когнітивний компонент відображає систему теоретичних і практичних інформаційно-комунікаційних знань офіцерів як суб'єктів військового управління щодо їх творчого застосування у своїй військово-професійній діяльності. Він містить такі знання: способи аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування за допомогою засобів ІКТ; способів і прийомів використання ІКТ під час реалізації функціональних обов'язків; норм, правил і закономірностей спілкування, стратегій комунікації; здійснення комунікації за допомогою засобів ІКТ.

Інформаційно-технологічний визначає практичну діяльність офіцерів у інформаційному суспільстві як суб'єкта військово-професійної діяльності, здатність і готовність до роботи з інформацією, наявність умінь, навичок, а в ідеалі – здатностей щодо аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування за допомогою засобів ІКТ. Зокрема, це навички та вміння роботи з ІКТ і актуалізації ІКК у військово-професійній діяльності, тобто демонструє навички та вміння застосовувати різні способи та прийоми використання ІКТ у стандартних і нестандартних ситуаціях військово-професійної діяльності.

Комунікаційний характеризує знання норм і правил етикету службової взаємодії у військово-професійному середовищі, у тому числі безпосередньо за допомогою засобів ІКТ. Це дає можливість сприймати та передавати службову інформацію за допомогою засобів ІКТ; здатність адекватно оцінювати співрозмовника та визначити стиль службової взаємодії з ним. Цей компонент охоплює комунікативні навички, вміння та здатності офіцера для успішного здійснення комунікаційного процесу в інформаційному суспільстві, у тому числі за допомогою засобів ІКТ.

До *індивідуально-психічного* компонента належать ті індивідуально-психічні якості, які притаманні офіцеру як суб'єкту інформаційного суспільства та військово-професійної діяльності. Зокрема, це такі якості як організованість, комунікативність, ініціативність, толерантність.

У структурі *суб'єктного компонента* викоремлюють активність офіцера як творчого суб'єкта інформаційно-комунікаційної діяльності, характеризує його відповідальність, рефлексивність і професійну суб'єктність, які актуалізують всі інші компоненти ІКК [154, с. 213-214].

З огляду на це, особливої актуальності набуває дослідження сучасного стану сформованості ІКК офіцерів тактичної ланки управління. Такий аналіз дає можливість не тільки виявити рівень розвитку окремих компонентів ІКК, а й визначити проблемні аспекти розвитку ІКК, які ускладнюють результативне використання ІКТ, здійснення професійної комунікації та роботу з інформацією під час виконання службових завдань.

1.3. Сучасний стан сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації

Для з'ясування сучасного стану сформованості ІКК офіцерів тактичної ланки управління протягом 2024-2025 навчального року було проведено констатувальний етап педагогічного експерименту. Аналіз сформованості цієї компетентності проводився за ціннісно-мотиваційним, когнітивним, інформаційно-технологічним, комунікаційним, індивідуально-психічним і суб'єктивним компонентами [154, с. 213-214]. В процесі проведення констатувального етапу педагогічного експерименту встановлено теоретичні, методичні та практичні аспекти ІКК офіцерів тактичної ланки управління. Визначено критерії її сформованості у офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації.

Із застосуванням системно-діяльнісного структурування їх ІКК встановлено критерії її діагностування, за допомогою ж конкретизації її змісту із застосуванням методів системно-функціонального підходу з'ясовано зміст кожного критерію окремо – релевантні показники. Таким чином, інтегральне значення результатів, що були отримані щодо виокремлених компонентів ІКК, дало можливість встановити наявний рівень її сформованості у офіцерів. Тож, нами визначено такі критерії оцінювання ІКК офіцерів тактичної ланки управління: ціннісно-мотиваційний, інтелектуальний, технологічний, комунікаційний, психологічний, рефлексивний [224, с. 320-322].

Ці критерії були використані на констатувальному етапі педагогічного експерименту для встановлення рівнів сформованості ІКК офіцерів тактичної ланки управління.

Під час проведення констатувального експерименту застосовувались такі методи дослідження: анкетування, спостереження, метод вправ, бесіда, опитування, метод тестового контролю перевірки знань, умінь і здатностей використання офіцерами ІКТ у військово-професійній діяльності. Для оцінювання стану сформованості ІКК офіцерів тактичної ланки управління на

констатувальному етапі педагогічного експерименту було задіяно 197 офіцерів. Генеральна сукупність офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації становить приблизно 4800 осіб, відповідно, залежність обсягу вибірки від обсягу генеральної сукупності за припустимості похибки 5 % (довірча імовірність – 0,95) було встановлено за формулою:

$$n = \frac{1}{0,0025 + \frac{1}{N}}, \quad (1.1)$$

де, n – обсяг вибіркової сукупності;

N – обсяг генеральної сукупності [84, с. 171; 120, с. 181].

Разом із тим, кількісна та якісна характеристика офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації дає можливість стверджувати, що вибірка сукупність є репрезентативною для генеральної сукупності. На констатувальному етапі експерименту брали участь 34 слухачі Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, 66 слухачів із Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, 97 – із Національного університету оборони України.

Отже, аналіз розвиненості ІКК офіцерів здійснюється за шістьма компонентами. Для з'ясування рівнів сформованості проведено опитування методом тестування, результати занесені в таблиці. Для з'ясування рівнів сформованості ІКК офіцерів до здійснення інформаційно-комунікаційної діяльності нами були використані такі методики:

- С. Бубнової «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» для оцінювання ціннісного ставлення до інформаційно-комунікаційної діяльності [18];

- для діагностування мотивації до застосування ІКТ під час реалізації посадових компетенцій використана методика К. Заміра в модифікації А. Реана [99];

- тест на діагностування знань теоретичного підґрунтя аналізу, синтезу, порівняння інформації та ухвалення рішень у військовій справі з застосуванням

ІКТ (додаток А.1);

- тест на діагностування знань щодо розроблення, вдосконалення та застосування сучасних АПЗ, інформаційно-технологічного спорядження (додаток А.2);

- тест на діагностування знань практичних аспектів забезпечення кібербезпеки під час використання ІКТ у військово-професійній діяльності (додаток А.3);

- тест на діагностування знань щодо здатності здійснювати комунікативний вплив у процесі службової взаємодії (додаток А.4);

- тест на визначення знань щодо побудови стратегій комунікації, норм, правил спілкування, у тому числі й за допомогою ІКТ (додаток А.5);

- тест на визначення здатності комплексно застосовувати ІКТ для вирішення різноманітних військово-професійних завдань і прийняття оптимальних рішень відповідно до своїх посадових компетенцій (додаток Б. 1);

- тест на оцінювання їх навичок і вмінь додержання технологічного порядку та режимів, забезпечення кібербезпеки під час використання засобів ІКТ (додаток Б. 2);

- тест на визначення здатності до розроблення, вдосконалення та застосування сучасних АПЗ для реалізації військово-професійних компетенцій та їх перевірки на кіберуразливість, навичок і вмінь роботи з сучасним інформаційно-технологічним спорядженням (додаток Б. 3);

- для оцінювання їх вмінь щодо використання норм, правил спілкування використано методику В. Сінявського та Б. Федоришина «Діагностика комунікативних та організаторських здібностей» [56];

- для оцінювання здатності здійснювати комунікативний вплив у процесі службової взаємодії застосовано методику М. Шнайдера «Методика вивчення рівня комунікативного контролю» [207, с. 127-128];

- для оцінювання відповідальності офіцера використано тест «Експрес-діагностика відповідальності» [207, с. 134-136];

- експрес-опитувальник для визначення толерантності (Г. Солдатова,

О. Кравцова, О. Хухлаев, Л. Шайгерова) (додаток В. 1);

– для з'ясування здатності офіцера до практичної реалізації ідей використано тест «Самооцінка організованості» (додаток В. 2);

– тест-опитувальник Є.Ф. Бажіного «Дослідження суб'єктного контролю» на основі шкали контролю Дж. Роттера для оцінювання їх об'єктивності (додаток Г. 1);

– методика А. Карпова «Оцінка рефлексивності» для визначення їх рефлексивності (додаток Г. 2).

Ці методики були розроблені у паперовому та електронному (як посилання на базі програмного забезпечення для адміністрування опитування Google Форми, що входить до складу безкоштовного пакету програмного забезпечення) вигляді. Для відпрацювання методик в електронному вигляді респонденту необхідно увійти за посиланням <https://classroom.google.com/c/NzYyMDYwNzgwMDgx?cjc=qwsv2azg>.

Результати аналізу даних свідчать, що під час вхідного тестування у 44,2% (87 офіцерів) становив низький рівень сформованості ІКК, 37,1% (73 офіцера) – задовільний, 11,2% (22 офіцера) – достатній і 7,5% (15 офіцерів) – високий відповідно. Під час підсумкового тестування – 42,1% (83 офіцера) становив низький рівень, 36,3% (72 офіцера) – задовільний, 13,5% (27 офіцерів) – достатній і 8,1% (16 офіцерів) – високий відповідно (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Сформованість ціннісно-мотиваційного компонента ІКК офіцерів

Зміст ціннісно-мотиваційного компонента	Усього осіб	Рівні сформованості (у чисельнику – вхідне тестування, у знаменнику – підсумкове)							
		низький		задовільний		достатній		високий	
		осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Цінності військово-професійної діяльності	197	89	45,2	72	36,5	26	13,2	10	5,1
		83	42,1	71	36,1	32	16,2	11	5,6
Мотивація до розвитку ІКК	197	85	43,1	74	37,6	18	9,1	20	10,2
		83	42,1	72	36,5	21	10,7	21	10,7
Всього	197	87	44,2	73	37,1	22	11,2	15	7,5
		83	42,1	72	36,3	27	13,5	16	8,1

Таким чином, з урахуванням низького і задовільного рівнів сформованості

ІКК офіцерів за ціннісно-мотиваційним компонентом у 78,4 % офіцерів є потреба розвитку цінностей і мотивації щодо роботи з ІКТ, інформацією, сприяння розумінню необхідності бути суб'єктом сучасного інформаційного суспільства, з одного боку, та цілеспрямованого комплексного використання засобів ІКТ у військово-професійній діяльності – з іншого.

На нашу думку, низький рівень сформованості ціннісно-мотиваційного компонента ІКК офіцерів тактичної ланки управління може зумовлюватися сукупністю організаційних, професійних, освітніх і психологічних чинників, що безпосередньо пов'язані зі специфікою їхньої військово-професійної діяльності, та системи підготовки. Основна увага офіцерів зосереджується на управлінні підрозділом, виконанні бойових розпоряджень, забезпеченні дисципліни та фізичної готовності особового складу. У таких умовах інформаційно-комунікаційна діяльність часто сприймається як другорядна або допоміжна, а не як самостійна складова військово-професійної діяльності, що знижує внутрішню мотивацію до її розвитку. Однією з причин недостатнього рівня розвитку ціннісно-мотиваційного компонента ІКК є те, що військово-професійна підготовка офіцерів здебільшого орієнтована на засвоєння нормативних вимог, алгоритмів дій та технічних аспектів професійної діяльності. Унаслідок цього менша увага приділяється формуванню усвідомленого ставлення до ІКТ як важливого інструменту підвищення результативності військового управління, професійної комунікації, лідерства та забезпечення інформаційної стійкості підрозділу. Це знижує внутрішню мотивацію офіцерів до цілеспрямованого розвитку власної ІКК та її постійного вдосконалення.

Для з'ясування сформованості когнітивного компонента ІКК офіцерів тактичної ланки управління нами було розроблене тестове завдання з 50 питань.

Узагальнення отриманих результатів дає можливість наголошувати, що сформованість цього компонента під час вхідного тестування у 39,4% (78 офіцерів) становить низький рівень, 39,3% (78 офіцерів) – задовільний, 16,8% (33 офіцера) – достатній і 4,5% (9 офіцерів) – високий. Під час підсумкового тестування сформованість когнітивного компонента: у 38,1% (75 офіцерів) становить низький

рівень, 38,6% (76 офіцерів) – задовільний, 18,3% (36 офіцерів) – достатній і 5,1% (10 офіцерів) – високий (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Сформованість когнітивного компонента ІКК офіцерів

Зміст когнітивного компонента	Усього осіб	Рівні сформованості (у чисельнику – вхідне тестування, у знаменнику – підсумкове)							
		низький		задовільний		достатній		високий	
		осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
знання щодо аналізу, синтезу, порівняння інформації та ухвалення рішень у військовій справі зі застосуванням ІКТ	197	38	19,3	88	44,7	63	32,0	8	4,1
		35	17,8	87	44,2	66	33,5	9	4,5
можливостей, функціонального призначення та особливостей застосування сучасного АПЗ	197	80	40,6	77	39,1	30	15,2	10	5,1
		82	41,6	75	38,1	32	16,2	8	4,1
знання практичних аспектів забезпечення кібербезпеки під час використання ІКТ у військово-професійній діяльності	197	86	43,7	78	39,6	28	14,2	5	2,5
		84	42,6	75	38,1	30	15,2	8	4,1
знання щодо психологічного впливу на співрозмовника, керування емоціями під час комунікації	197	108	54,8	68	34,5	15	7,6	6	3,0
		100	50,8	65	33,0	20	10,1	12	6,1
знання щодо побудови стратегій комунікації, норм, правил спілкування, у тому числі й за допомогою засобів ІКТ	197	75	38,1	76	38,6	30	15,2	15	7,6
		74	37,6	78	39,6	33	16,8	12	6,0
Всього	197	78	39,4	77	39,3	33	16,8	9	4,5
		75	38,1	76	38,6	36	18,3	10	5,1

Результати дослідження свідчать, що 76,7 % офіцерів мають низький і задовільний рівні сформованості когнітивного компонента ІКК, що зумовлює потребу в цілеспрямованому опануванні знаннями щодо застосування ІКТ та роботи з інформацією, а також їх актуалізації у військово-професійній діяльності.

Когнітивний компонент пов'язаний із системою знань про інформаційні процеси, комунікацію та інформаційні загрози. У підготовці офіцерів ці знання часто мають фрагментарний і прикладний характер, що обмежує формування цілісного уявлення про інформаційно-комунікаційну діяльність. Недооцінка його ролі та відсутність чіткого зв'язку між знаннями і результативністю управління зумовлюють формальне засвоєння теорії й зниження рівня аналітичного мислення.

Для оцінювання сформованості інформаційно-технологічного компонента ІКК офіцерів нами були розроблені квазіпрофесійні практичні завдання.

Аналіз результатів засвідчив, що цей компонент у офіцерів сформований так: під час вхідного тестування низький рівень становить 33,4% (66 офіцерів), задовільний – 43,5% (87 офіцерів), достатній – 18,9% (36 офіцерів) і високий – 4,2% (8 офіцерів). Під час підсумкового тестування сформованість інформаційно-технологічного компонента: у 35,5% (70 офіцерів) становить низький рівень, 42,6% (84 офіцера) – задовільний, 16,8% (33 офіцера) – достатній і 5,1% (10 офіцерів) – високий (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Сформованість інформаційно-технологічного компонента ІКК офіцерів

Зміст інформаційно-технологічного компонента	Усього осіб	Рівні сформованості (у чисельнику – вхідне тестування, у знаменнику – підсумкове)							
		низький		задовільний		достатній		високий	
		осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
здатність комплексно застосовувати ІКТ та їх засоби для вирішення різноманітних військово-професійних завдань і ухвалення оптимальних рішень відповідно до посадових компетенцій	197	55	27,9	96	48,7	35	17,7	11	5,6
		60	30,1	93	47,2	32	16,2	12	6,1
навички та вміння додержання технологічного	197	63	32,0	94	47,7	35	17,8	5	2,5

порядку та режимів, забезпечення кібербезпеки під час використання засобів ІКТ		68	34,5	92	46,7	29	14,7	8	4,1
здатність розробляти, вдосконалювати та застосовувати сучасні АПЗ для реалізації військово-професійних компетенцій та їх перевірка на кіберуразливість, навички та вміння роботи з сучасним інформаційно-технологічним спорядженням	197	79	40,1	67	34,0	42	21,3	9	4,6
		82	41,6	68	34,5	39	19,8	8	4,1
Всього	197	66	33,4	87	43,5	36	18,9	8	4,2
		70	35,5	84	42,6	33	16,8	10	5,1

Отже, у 78,1% офіцерів є потреба у вдосконаленні вмінь, навичок і здатностей вдалого цілеспрямованого використання ІКТ у військово-професійній діяльності.

Вважаємо, що однією з ключових причин недостатнього рівня сформованості інформаційно-технологічного компонента є обмежені можливості використання сучасних ІКТ на тактичному рівні управління. Умови бойової діяльності, вимоги інформаційної безпеки та регламентований доступ до технічних засобів зумовлюють використання обмеженого переліку цифрових інструментів, що стримує розвиток навичок роботи з сучасними інформаційними системами та ускладнює формування цього компонента компетентності.

Аналіз результатів засвідчує, що цей компонент у офіцерів розвинений слабо, зокрема, під час вхідного тестування низький рівень становить 71,3% (140 офіцерів), задовільний – 18,5% (36 офіцерів), достатній – 6,9% (14 офіцерів) і високий – 3,3% (7 офіцерів). Під час підсумкового тестування сформованість комунікаційного компонента становить: у 67,5% (133 офіцера) становить низький рівень, 20,8% (41 офіцер) – задовільний, 7,6% (15 офіцерів) – достатній і 4,1% (8 офіцерів) – високий (табл. 1.4).

Сформованість комунікаційного компонента ІКК офіцерів

Зміст комунікаційного компонента	Усього осіб	Рівні сформованості (у чисельнику – вхідне тестування, у знаменнику – підсумкове)							
		низький		задовільний		достатній		високий	
		осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
вміння використовувати різноманітні комунікаційні стратегії, дотримуватись норм, правил комунікації з військовослужбовцями, володіння різноманітними мовними засобами, здатності щодо застосування засобів ІКТ під час комунікації	197	142	72,1	34	17,3	13	6,6	8	4,1
		136	69,0	38	19,3	15	7,6	8	4,1
здатність психологічного впливу на співрозмовника, вміння керувати власними емоціями під час комунікації	197	139	70,6	39	19,8	14	7,1	5	2,5
		130	66,0	44	22,3	15	7,6	8	4,1
Всього	197	140	71,3	36	18,5	14	6,9	7	3,3
		133	67,5	41	20,8	15	7,6	8	4,1

Отже, встановлено, що переважна більшість офіцерів (88,3 %) характеризується низьким і задовільним рівнями сформованості ІКК за комунікаційним компонентом, що обумовлює необхідність розвитку комунікативних умінь, мовленнєвих засобів і навичок успішного використання ІКТ у професійній взаємодії.

На нашу думку, низький і середній рівні розвитку комунікаційного компонента ІКК офіцерів тактичної ланки зумовлені специфікою їхньої професійної діяльності. Зокрема, домінування директивно-наказової моделі комунікації обмежує її сприйняття як процесу взаємодії, зводячи до передачі команд. Крім того, обмежений досвід комунікації поза військовим середовищем звужує розвиток комунікативних умінь і їх адаптацію до ширших соціальних та інформаційних контекстів.

Для оцінювання індивідуально-психічного компонента ІКК офіцерів нами

було проведено тестування, що дало можливість визначити стан його сформованості.

Аналіз результатів засвідчив, що цей компонент у офіцерів розвинений слабо, зокрема, під час вхідного тестування низький рівень становить 45,4% (89 офіцерів), задовільний – 48,7% (96 офіцерів), достатній – 5,9% (12 офіцерів) і високий – 0% (0 офіцерів). Під час підсумкового тестування сформованість індивідуально-психічного компонента становить: у 43,1% (85 офіцерів) становить низький рівень, 47,2% (93 офіцера) – задовільний, 8,6% (17 офіцерів) – достатній і 1,1% (2 офіцера) – високий (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Сформованість індивідуально-психічного компонента ІКК офіцерів

Зміст індивідуально-психічного компонента	Усього осіб	Рівні сформованості (у чисельнику – вхідне тестування, у знаменнику – підсумкове)							
		низький		задовільний		достатній		високий	
		осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
здатність офіцера самостійно впорядковувати та регулювати свою діяльність, ухвалювати відповідальність за власні дії чи бездіяльність	197	67	34,0	127	64,5	3	1,5	0	0
		65	33,0	120	60,9	10	5,1	2	1,0
уміння та здатність щодо організації оптимальної та тривалої взаємодії як із підлеглими, так і з керівниками, уміння передавати та сприймати інформацію за допомогою засобів ІКТ	197	75	38,1	93	47,2	28	14,2	0	0
		70	35,5	92	46,7	33	16,8	2	1,0
здатність і готовність офіцера до практичної реалізації ідей, важливих для сучасного інформаційного суспільства, зокрема, з використанням засобів ІКТ	197	125	63,5	68	34,5	4	2,0	0	0
		120	60,9	67	34,0	9	4,6	1	0,5

Всього	197	89	45,4	96	48,7	12	5,9	0	0
		85	43,1	93	47,2	17	8,6	2	1,1

Отже, домінування низького та задовільного рівнів сформованості ІКК офіцерів за індивідуально-психічним компонентом свідчить про необхідність розвитку вмінь і здатностей організації взаємодії на різних рівнях комунікації, передавати та сприймати інформацію за допомогою ІКТ, практичної реалізації ідей, як суб'єктів інформаційного суспільства у 90,3% офіцерів.

Ми вважаємо, що визначальним чинником сформованості низького і задовільного рівнів індивідуально-психічного компонента ІКК у офіцерів тактичної ланки управління є вплив стресових і екстремальних умов діяльності. Офіцери тактичної ланки постійно перебувають у ситуаціях високої відповідальності за життя підлеглих, необхідності швидкого ухвалення рішень та дефіциту часу. За таких умов психіка орієнтується на виживання і результативність виконання завдань, що знижує ресурси для саморефлексії, емоційної регуляції та усвідомленої комунікативної поведінки. Це негативно позначається на розвитку психологічної стійкості, емпатії та здатності до гнучкого реагування в комунікації.

Для оцінювання суб'єктного компонента ІКК офіцерів нами було проведено тестування, що дало можливість з'ясувати стан його сформованості, в тому числі військово-професійну суб'єктність в сучасному інформаційному суспільстві.

Узагальнення отриманих результатів дає можливість наголошувати, що за результатами проведення вступного тестування має місце низький рівень сформованості цього компонента у 51,3% офіцерів (101 офіцер), 27,6% (54 офіцера) становить задовільний, 17,3% (34 офіцера) – достатній і лише 3,8% (8 офіцерів) – високий. Під час підсумкового тестування сформованість суб'єктного компонента становить: у 49,7% (98 офіцерів) становить низький рівень, 24,9% (49 офіцерів) – задовільний, 20,3% (40 офіцерів) – достатній і 5,1% (10 офіцерів) – високий (табл. 1.6).

Сформованість суб'єктного компонента ІКК офіцерів

Зміст суб'єктного компонента	Усього осіб	Рівні сформованості (у чисельнику – вхідне тестування, у знаменнику – підсумкове)							
		низький		задовільний		достатній		високий	
		осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
військово-професійна суб'єктність офіцера	197	26	13,2	90	45,7	67	34	14	7,1
		24	12,2	83	42,1	74	37,6	16	8,1
уміння та здатність до об'єктивного самооцінювання як суб'єкта військової діяльності в сучасному інформаційному суспільстві	197	176	89,3	19	9,7	1	0,5	1	0,5
		172	87,3	15	7,7	5	2,5	5	2,5
Всього	197	101	51,3	54	27,6	34	17,3	8	3,8
		98	49,7	49	24,9	40	20,3	10	5,1

Таким чином, встановлено, що переважна частина респондентів (74,6 %) характеризується низьким і задовільним рівнями сформованості суб'єктного компонента ІКК, що обумовлює необхідність розвитку їхньої військово-професійної суб'єктності та здатності до рефлексивного самооцінювання в умовах інформаційного суспільства.

На нашу думку, визначальним чинником низького і задовільного рівнів сформованості цього компонента ІКК у офіцерів тактичної ланки управління є їхня недостатня автономність у професійній діяльності. Діяльність офіцерів тактичної ланки управління здебільшого здійснюється в межах жорсткої вертикалі управління, чіткої регламентації та підпорядкування наказам старших начальників. За таких умов офіцер частіше виступає виконавцем визначених розпоряджень, ніж активним суб'єктом формування й реалізації власної інформаційно-комунікаційної позиції. Це стримує розвиток ініціативності, відповідальності за комунікаційні рішення та усвідомлення себе як активного учасника інформаційної взаємодії.

Отже, за результатами статистичного опрацювання даних щодо сформованості компонентів ІКК було узагальнено рівні їх розвитку (табл. 1.7), зокрема, 46,2% (91 офіцер) складає низький рівень, 35,0% (69 офіцерів) – задовільний, 14,2% (28 офіцерів) – достатній і 4,6% (9 офіцерів) – високий.

**Сформованість ІКК офіцерів тактичної ланки управління на
констатувальному етапі педагогічного експерименту**

Компоненти	Усього осіб	Рівні							
		низький		задовільний		достатній		високий	
		осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Ціннісно-мотиваційний	197	83	42,1	72	36,3	27	13,5	16	8,1
Когнітивний	197	75	38,1	76	38,6	36	18,3	10	5,1
Інформаційно-технологічний	197	70	35,5	84	42,6	33	16,8	10	5,1
Комунікаційний	197	133	67,5	41	20,8	15	7,6	8	4,1
Індивідуально-психічний	197	85	43,1	93	47,2	17	8,6	2	1,1
Суб'єктний	197	98	49,7	49	24,9	40	20,3	10	5,1
Сформованість ІКК	197	91	46,2	69	35,0	28	14,2	9	4,6

Таким чином, у 81,2% офіцерів є потреба розвитку теоретичної підготовленості та практичної здатності використання ІКТ у військово-професійній діяльності, що має забезпечити успішне виконання функціональних обов'язків як суб'єктів інформаційного суспільства.

Вважаємо, що результати констатувального етапу педагогічного експерименту відображають сучасний стан сформованості ІКК офіцерів, які є інтегрованою складовою їх військово-професійної компетентності. Аналіз, узагальнення та систематизація результатів діагностувального зрізу на констатувальному етапі експерименту засвідчили, що теоретичні, практичні та інші навчальні заняття, які проводяться в рамках навчання на курсах підвищення кваліфікації, недостатньо спрямовані на формування їхньої ІКК. Розв'язати цю проблему можна шляхом упровадження додаткових педагогічних заходів у діяльність ВВНЗ, зокрема, через удосконалення існуючої педагогічної системи підготовки відповідними умовами, що сприятимуть цілеспрямованому розвитку цієї компетентності.

Висновки до першого розділу

Аналіз наукової літератури та наукових досліджень щодо розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління дав можливість зробити такі висновки:

1. Аналіз наукових джерел засвідчив наявність стійкого наукового інтересу до проблеми формування та розвитку ІКК представників педагогічної спільноти. Нині навколо даного питання точаться численні професійні та академічні дискусії, які свідчать про його високу актуальність та багатогранність. Однак, незважаючи на загальну зацікавленість, аналіз сучасного наукового поля засвідчує, що розвиток ІКК саме у офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації залишається майже недослідженим напрямом. Ця прогалина в наукових дослідженнях підтверджує необхідність цілеспрямованого вивчення зазначеної проблематики. Проведення такого дослідження має здійснюватися на основі сучасних методологічних підходів, що відповідають вимогам трансформації системи освіти, зокрема компетентнісного, суб'єктно-діяльнісного, інформаційного, андрагогічного та контекстного підходів. Це дасть можливість не лише виявити специфіку формування ІКК у офіцерів, а й розробити результативні педагогічні умови її цілеспрямованого розвитку, які відповідатимуть актуальним викликам цифрової трансформації освіти та вимогам сучасного інформаційного суспільства.

2. Встановлено, що ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації є складовою їхньої військово-професійної компетентності, яка потрібна для забезпечення практичного використання ними ІКТ під час здійснення військово-професійної діяльності. Особливості її прояву зумовлені багатьма чинниками, серед яких основним є суб'єктний – залежність її розвиненості від офіцера та його здатність бути суб'єктом військово-професійної діяльності в сучасному інформаційному суспільстві.

3. Обґрунтовано зміст поняття ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації, як професійно важливого психічного утворення, що характеризує їхню теоретичну та практичну підготовленість, здатність і готовність

як суб'єкта тактичної ланки військового управління аналізувати та оцінювати інформаційний простір із творчим використанням ІКТ, успішну комунікацію під час реалізації посадових компетенцій, критичне ставлення до відомостей, формування ціннісного ставлення до опрацювання, оброблення, передачі, обміну, зберігання інформації та використання набутих знань, умінь та навичок роботи з нею у процесі військово-професійної діяльності, що відбувається з інформаційними ресурсами у військово-професійному середовищі.

4. Визначено компоненти ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації на основі вітчизняних підходів – ціннісно-мотиваційного, когнітивного, інформаційно-технологічного, комунікаційного, індивідуально-психічного, суб'єктного.

5. За результатами констатувального етапу педагогічного експерименту визначено сучасний стан сформованості ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації. Отримані результати засвідчили, що 83,3 % офіцерів потребують розвитку теоретичної та практичної складових використання ІКТ, що забезпечить успішне виконання функціональних обов'язків.

Основні результати розділу опубліковані у наукових працях автора [152]; [154]; [155]; [156]; [157]; [165].

РОЗДІЛ 2

ПЕДАГОГІЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРІВ ТАКТИЧНОЇ ЛАНКИ УПРАВЛІННЯ ПІД ЧАС ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

2.1. Загальна методика дослідження розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації

Підґрунтям для розроблення методики дослідження розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації стали положення сучасної методології педагогічних досліджень, визначення наукового апарату (об'єкта, предмета, мети, завдань, гіпотези), а також вимоги до використання методів дослідження й інтерпретації результатів С. Гончаренка [33], методичні рекомендації С. Сисоевої та Т. Кристопчук [180], В. Ягупова [216, 220] щодо організації та здійснення науково-педагогічного дослідження. Разом із тим, були враховані сучасні досягнення дидактики та методології педагогіки, які відображають актуальні тенденції розвитку освіти.

Головною науковою гіпотезою дослідження є припущення про те, що розвиток ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації буде результативним за умови впровадження педагогічних умов, професійно-орієнтовної моделі та методики її розвитку.

Методологічним підґрунтям наукового дослідження є:

1. На філософському рівні:

– закони та категорії діалектики, зокрема закон єдності та боротьби протилежностей, дають змогу розкрити процес формування ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації як такий, що відбувається у складних і суперечливих умовах. Це стосується також розвитку структурних компонентів цієї компетентності, що зумовлює його динамічний і неоднозначний характер;

- закон переходу кількісних змін у якісні дає змогу стверджувати, що поступове й систематичне впровадження сучасних ІКТ у процес підвищення кваліфікації офіцерів тактичної ланки управління з часом зумовлює суттєве підвищення якості їх професійної підготовки;

- військово-професійна діяльність офіцерів тактичної ланки управління перебуває в тісному взаємозв'язку з економічною, політичною та оборонною динамікою держави, оскільки саме ці чинники значною мірою визначають зміст, пріоритети та напрями їх професійної діяльності;

- філософські положення, що розкривають багатогранну природу буття, визначають потребу дослідження явища у взаємозв'язках з іншими явищами.

2. На загальнонауковому рівні методології:

- системний підхід – має суттєві відмінності від інших методологічних підходів щодо стратегії педагогічного дослідження. Його зміст полягає у відтворенні предмета наукового дослідження як системи, тобто цілісної сукупності взаємопов'язаних елементів у контексті здійснення інформаційно-комунікаційної діяльності офіцерів тактичної ланки управління;

- компетентнісний підхід – приведення у відповідність до вимог сучасності ІКК офіцерів тактичної ланки управління як складової їх військово-професійної діяльності;

- контекстний – сприяє розв'язанню умовно-професійних завдань у процесі розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час проходження курсів підвищення кваліфікації та професійного рівня;

- андрагогічний – дає можливість визначити індивідуальні особливості розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації з урахуванням їхніх вікових характеристик, військово-професійних потреб, професійно значущих якостей та особистісних цілей;

- суб'єктно-діяльнісний – використовується для оцінювання результатів розвиненості офіцерів тактичної ланки управління під час проходження курсів підвищення кваліфікації та професійного рівня;

- інформаційний підхід дав можливість визначити та дослідити

інформаційний аспект військово-професійної діяльності офіцерів тактичної ланки управління.

3. На конкретно-науковому рівні методології:

– діяльнісний підхід виступає конкретно-науковою базою для організації процесу розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час проходження курсів підвищення кваліфікації та професійного рівня, а також слугує підґрунтям для визначення та обґрунтування напрямів цього розвитку;

– гуманістичний підхід відповідає за формування уявлення про офіцерів тактичної ланки управління як суб'єктів військового управління щодо процесу особистісного самовизначення, реалізації внутрішнього потенціалу та досягнення самоактуалізації в контексті функціонування інформаційного суспільства;

– суб'єктний – передбачає розгляд офіцера тактичної ланки управління як активного суб'єкта освітньої діяльності, здатного до самоаналізу, самооцінювання, саморегуляції та цілеспрямованого професійного саморозвитку під час підвищення кваліфікації.

Нормативна база дослідження: положення Законів України «Про освіту» [138], «Про вищу освіту» [132], постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» [136], Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на період від 2022 до 2032 року [143], Концепція Національної програми інформатизації, Вимоги до вищих навчальних закладів та закладів післядипломної освіти, наукових, освітньо-наукових установ, що надають освітні послуги за дистанційною формою навчання з підготовки та підвищення кваліфікації фахівців за акредитованими напрямами і спеціальностями [135]; накази Міністерства оборони України «Про затвердження Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, закладах фахової передвищої військової освіти» [137], Доктрина з організації підготовки у Збройних Силах України [45], Рамка цифрової компетентності для громадян України [116], Європейська довідкова рамка ключових компетентностей для навчання впродовж життя [252] та ін.

Джерельна база. На різних етапах наукового дослідження було опрацьовано 275 джерел, 24 із яких – іноземні, в тому числі:

- законодавчі акти та нормативно-правові документи;
- наукові дослідження фахівців за предметом дослідження;
- національні та міжнародні бази даних освіти та науки (Web of Knowledge, Scopus, REDINED, ERIC, ISOC та TESEO).

Можемо стверджувати, що системний підхід акцентує увагу на важливості комплексного охоплення, структурованості та логічної організації наукового дослідження. Він ґрунтується на поетапному переході від загального до конкретного з орієнтацією на кінцеву мету. Це, у свою чергу, зумовило потребу у глибокому та всебічному аналізі предмета нашого дослідження.

Головним напрямом нашого педагогічного дослідження є розв’язання суперечностей у педагогічній теорії та практиці щодо підготовки фахівців до вирішення військово-професійних завдань під час підвищення кваліфікації, а також обґрунтування потреби у цілеспрямованому розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління.

Здійснення наукового пошуку визначено постановкою і вирішенням таких дослідницьких завдань:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління у педагогічній теорії та практиці та конкретизувати поняттєво-категоріальний апарат дослідження.
2. Обґрунтувати педагогічні умови розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації.
3. Спроектувати модель та розробити методику розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації.
4. Уточнити діагностичний інструментарій сформованості та розвиненості інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління.
5. Експериментально перевірити результативність педагогічних умов розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації

та розробити відповідні методичні рекомендації.

Методика вирішення проблеми розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління передбачає здійснення науково-педагогічного дослідження, спрямованого на здобуття нових знань про закономірності педагогічного процесу та вивчення фактів, що стосуються предмета нашого дослідження.

Для досягнення мети та розв'язання завдань дослідження, що були нами визначені, використовувались такі методи:

1) теоретичні:

- аналіз вітчизняної та зарубіжної науково-педагогічної літератури та нормативно-правових документів – для з'ясування стану дослідженості проблемного питання дисертації згідно із її об'єктом та предметом;

- синтез, узагальнення, конкретизація та систематизація – для визначення сутності поняття “інформаційно-комунікаційна компетентність офіцерів тактичної ланки управління” та обґрунтування критеріїв і показників розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління;

- педагогічне моделювання – для теоретичного обґрунтування та проєктування процесу розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації.

- метод порівняльно-аналітичного аналізу використовується для зіставлення та узагальнення наукових підходів до розвитку ІКК, а також виявлення спільних і відмінних характеристик у педагогічній теорії та практиці;

2) емпіричні:

- тестування, анкетування, опитування, самооцінювання – для з'ясування актуального стану сформованості та розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління;

- педагогічне моделювання – для створення педагогічної моделі розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації;

- констатувальний і формувальний етапи педагогічного експерименту – для перевірки результативності педагогічної моделі, що була побудована;

3) статистичні: метод математичної статистики – статистичний критерій

Манна-Уїтні та χ^2 Пірсона, що використовувався для опрацювання статистичних даних, що були отримані під час проведення констатувального та формувального етапів педагогічного експерименту та підтвердження (спростування) статистичної (наукової) гіпотези дослідження.

Організація дослідження. Наукове дослідження проводилось протягом 2023-2026 років та включало три етапи науково-педагогічного пошуку.

На першому етапі – аналітико-описовому – (2023 рік) проаналізовано та узагальнено наукову літературу та джерельну базу із проблемного питання, що нами досліджувалось; на базі порівняльного аналізу та узагальнення концепцій і теорій нами було встановлено об'єкт, предмет, мету, задання і гіпотезу наукового дослідження; уточнено поняттєво-категоріальний апарат наукового дослідження; встановлено невідповідності між теоретичними положеннями та практикою підготовки офіцерів тактичної ланки управління (між задекларованою в нормативних документах необхідністю розвитку ІКК і недостатнім рівнем її цілеспрямованого формування під час підвищення кваліфікації; між потребою у використанні цифрових технологій і обмеженістю їх практичного застосування в освітньому процесі; між вимогами до здатності офіцерів успішно діяти в умовах інформаційної невизначеності та недостатнім рівнем сформованості навичок критичного аналізу інформації; між необхідністю інтеграції інноваційних методів навчання та переважанням традиційних форм і підходів у підготовці); конкретизовано та обґрунтовано критерії та показники діагностування сформованості та розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації.

У ході дослідження визначено специфіку військово-професійної діяльності офіцерів тактичної ланки управління та обґрунтовано необхідність розвитку їхньої ІКК як умови її результативності. Це дало змогу уточнити зміст і особливості їхньої інформаційно-комунікаційної діяльності, а також характер професійної поведінки під час виконання функціональних обов'язків.

На другому – експериментально-дослідницькому етапі (2024-2026 роки) спроектовано та обґрунтовано контекстну модель та розроблено методику розвитку

ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час проходження курсів підвищення кваліфікації та проведена апробація результатів; проведено констатувальний та формувальний етапи педагогічного експерименту та аналіз емпіричних даних щодо впливу педагогічних умов, контекстної моделі та методики розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління на розвиненість цієї компетентності у офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації.

Для з'ясування стану сформованості ІКК офіцерів тактичної ланки управління були використані методи анкетування і тестування. Для виконання цього завдання здійснені такі дії:

1. Проаналізовано навчальні План-програми курсів підвищення кваліфікації офіцерів тактичної ланки управління, взято до уваги необхідність реалізації ними інформаційно-комунікаційної функції в процесі їхньої військово-професійної діяльності.

2. З'ясовано, яким саме чином буде здійснюватися розвиток їхньої ІКК в процесі проходження курсів підвищення кваліфікації у ВВНЗ.

3. Здійснено вибір контрольної групи офіцерів тактичної ланки управління з метою проведення констатувального етапу педагогічного експерименту.

Опитування та анкетування проводилось із офіцерами тактичної ланки управління, що проходили курси підвищення кваліфікації та професійного рівня у Національному університеті оборони України, Харківському національному університеті повітряних сил імені Івана Кожедуба та Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного.

Аналіз отриманих емпіричних даних дав розуміння, що офіцери тактичної ланки управління недостатньо підготовлені до виконання функціональних обов'язків з урахуванням застосування сучасних засобів ІКТ і необхідності роботи з інформацією. Основною причиною такого стану сформованості ІКК є відсутність системного, і разом із тим, контекстного підходів до розвитку їх ІКК під час підвищення кваліфікації.

На третьому – узагальнювальному етапі (2025-2026) проведено інтерпретацію та оформлення результатів наукового дослідження; розроблено

методичні рекомендації щодо впровадження обґрунтованих педагогічних умов, спроектованої контекстної моделі та методики розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час проходження курсів підвищення кваліфікації; сформульовано загальні висновки; визначено перспективи подальших наукових досліджень; впроваджено результати наукового дослідження у наукову та освітню діяльність ВВНЗ.

Достовірність результатів дослідження забезпечується методологічною й теоретичною виваженістю його ключових положень; узгодженістю застосованих методів із визначеною метою та завданнями; інтеграцією основних результатів у педагогічну практику й освітній процес; всебічним кількісним і якісним аналізом теоретичних та емпіричних даних; а також обговоренням отриманих висновків у межах наукових заходів.

2.2. Обґрунтування педагогічних умов розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації у системі військової освіти

Основним завданням професійного розвитку офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації є цілеспрямований розвиток їхніх військово-професійної та фахової компетентностей, важливим компонентом яких є ІКК. Рівень її сформованості значною мірою визначає результативність їхньої військово-професійної діяльності з урахуванням конкретних службово-бойових завдань. Цей процес може бути більш результативним за умови доповнення системи підвищення кваліфікації відповідними педагогічними умовами, спрямованими на розвиток ІКК.

Проаналізовано наукові роботи О. Спіріна, А. Кочаряна, Н. Морзе з проблеми застосування ІКТ різними фахівцями, наукові праці Дж. Равена, В. Свистун і В. Ягупова про запровадження компетентнісного підходу у професійну освіту, у тому числі й військову. Проблема розвитку ІКК офіцерів досліджувались С. Івановою, В. Кивою, О. Овчарук, Н. Сороко, Г. Федорук, В. Ягуповим та ін. У

військовій сфері проблемою формування та розвитку ІКК військових фахівців займалися О. Діденко, К. Єргідзей, А. Зельницький, О. Торічний та ін., дослідженням педагогічних умов розвитку цієї компетентності різних фахівців займалися В. Кива, О. Ткач, В. Ягупов та ін. Результати досліджень науковців дали змогу визначити ключові чинники, що впливають на результативність розвитку ІКК, зокрема організацію освітнього середовища, використання інноваційних методів навчання, інтеграцію ІКТ та спрямованість на практичну діяльність. Це дало можливість обґрунтувати педагогічні умови розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління.

В сучасній науково-педагогічній літературі поки ще немає чіткого визначення як ІКК офіцерів тактичної ланки управління, так і обґрунтування педагогічних умов її розвитку під час підвищення кваліфікації. У зв'язку з цим, на нашу думку, необхідно обґрунтовувати педагогічні умови, які, в першу чергу, суттєво поліпшують її розвиток.

Одним із завдань педагогічного дослідження є детальне вивчення сучасних підходів до визначення поняття «педагогічні умови» та обґрунтування педагогічних умов розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації.

Для окреслення сучасних підходів до визначення поняття «педагогічна умова» необхідно, в першу чергу, з'ясувати визначення дефініції «умова». Поняття «умова» є загальнонауковою, її можна розглядати із різних позицій: філософської, педагогічної, соціологічної тощо. В першу чергу, потрібно зауважити, що термін «умова» є багатозначним через різне лексичне значення загальновживаного слова «умова». Так, наприклад, воно вживається у таких значеннях: те, від чого залежить результат діяльності; вимоги, які можуть висуватися сторонами одна до одної; правило, прийняте в певній сфері діяльності.

Для розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації необхідно виокремити та обґрунтувати низку педагогічних умов, що сприятимуть її розвитку. В той же час, зауважимо, що поняття «умова» у сучасному тлумачному словнику української мови трактується як «необхідна обставина, яка

робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь» [21].

В Академічному тлумачному словнику української мови бачимо декілька значень слова «умова», зокрема: обставина, що є необхідною для здійснення, створення чогось або сприяє чомусь; обставини, особливості реальної дійсності, внаслідок яких відбувається або здійснюється щось; правила, які вже існують чи встановлені в певній галузі діяльності або сфері життя, які забезпечують адекватну роботу чого-небудь; комплекс даних, положення, що становлять основу будь-чого. Умова – це те, на базі чого відбувається конкретне явище, те, що перебуває, умовно, поза його межами [1].

У філософському тлумаченні категорія «умова» є однією із основних. Філософський та загальнонауковий зміст цього поняття зводиться до набору об'єктів (предметів, характеру їх взаємодії тощо), за наявності якого обов'язково слідує існування конкретного явища (власне об'єкта). Умова – те, від чого залежить наявність предмета, стану, процесу. Таким чином, умови – комплекс об'єктів (речей, процесів, відносин тощо), потрібних для утворення, існування або зміни цього об'єкта. Сам предмет розглядається як щось зумовлене, а умова як зовнішнє відносно предмету різноманіття об'єктивного світу, тобто умови передають відношення предмета до зовнішніх явищ, без яких його не може бути. Умови розглядаються як сукупність зовнішніх і внутрішніх обставин, що забезпечують формування, функціонування та розвиток досліджуваного явища [78]. Іншими словами, умови – це встановлені обставини, в яких існує об'єкт і які визначають природу впливу на нього.

Таким чином, філософське пояснення зводиться до того, що умова – це те, від чого залежить предмет, явище або їх сукупність, характер їх взаємодії, з наявності якого виникає можливість існування та розвитку конкретного предмета або явища. В такому випадку можна говорити про середовище, в якому здійснюється певний вид діяльності, буття об'єктів та суб'єктів діяльності. Вплив зовнішніх обставин забезпечує реалізацію функцій, досягнення мети та вирішення завдань діяльності.

Умови – це сукупність обставин і чинників, що визначають характер і динаміку розвитку явища, активізуючи одні процеси та обмежуючи інші. Важливо зазначити, що умови розглядаються в контексті змісту, функціонування або розвитку конкретного об'єкта, явища, події чи їх сукупності. Отже, визначення умов має сенс тільки у зв'язку з певним предметом, процесом, системою тощо [92, с. 156]. Оскільки чинники є об'єктивними та не залежать від людської діяльності, доцільніше визначати умови через поняття «обставини».

З поняттям «умова» певним чином пов'язана категорія «фактор» (від лат. *factor* – той, що робить, виготовляє) – причина конкретного процесу, явища, який встановлює його характер чи часткові риси. Визначаючи причинно-наслідкові зв'язки деяких явищ варто ознайомлюватись із взаємозв'язками і взаємовідношеннями між ними, тобто в єдиному контексті, адже, якщо одне явище викликає інше, то воно є причиною; якщо явище вступає у взаємодію з іншим під час розвитку цілого, до якого належить, то воно є фактором; якщо явище зумовлює існування чи розвиток іншого явища, то воно є умовою [146].

Нині у вітчизняній педагогічній термінології причини, які мають вплив на проходження та результати дидактичного процесу також називають чинниками, факторами, функціональною одиницею тощо, у закордонній дидактиці використовується термін «змінна дидактичного процесу». Вони можуть набувати змін під час дидактичного процесу, мати різні значення, ступінь їх впливу також може змінюватись. У багатьох чинників навчання складна структура. І. Підласий зазначає, що виокремлення педагогічних умов дає змогу розв'язувати конкретні педагогічні проблеми. Водночас їх основне значення полягає у встановленні взаємозв'язку між окремими чинниками та результативністю навчання, що створює підґрунтя для побудови наукової теорії, здатної забезпечувати не лише діагностування, а й прогнозування дидактичного процесу на основі врахування впливу як окремих обставин, так і їх сукупності. На думку науковця, педагогічні умови покращують сутність навчання, оптимізують методи, технології, підходи освітнього процесу як цілісної системи [125]. Ми вважаємо, що реалізацію кожного результативного чинника необхідно розглядати у поєднанні із виконанням певної

педагогічної умови.

Більшість педагогічних словників та енциклопедій не дає виразного визначення педагогічних умов, різні аспекти цього визначення представлені в багатьох наукових публікаціях: наукових статтях, монографіях, навчальних посібниках тощо, оскільки з кінця минулого століття цей термін використовується досить широко у вітчизняному та закордонному науковому дискурсі. Проте єдиного підходу до надання визначення цьому поняттю немає, тому пропонуємо розглянути деякі з них, на які найчастіше спираються дослідники у наукових працях. Так, І. Зязюном та О. Пехотою було надано визначення педагогічним умовам як системі певних форм, предметів, конкретних ситуацій, методів, що склалися об'єктивно або були створені штучно, з метою досягти певної педагогічної мети [124, с. 31-32]. У трактуванні В. Семиченко педагогічні умови визначаються не лише як сукупність зовнішніх організаційних чинників, а як інтегрована складова педагогічної діяльності, що включає психологічний компонент. Зокрема, під комплексом «емоцій і психічних станів (емоційним тлом)» мається на увазі сукупність внутрішніх переживань, емоційних реакцій і психічних станів учасників освітнього процесу, що супроводжують навчальну діяльність і впливають на її результативність. Отже, педагогічні умови в цьому контексті охоплюють не лише зміст, форми й методи навчання, а й створення сприятливого емоційно-психологічного середовища, яке забезпечує активізацію пізнавальної діяльності, підвищення мотивації та результативність навчання [176, с. 31-32].

У навчальному посібнику Р. Серьожникової, Н. Пархоменко та Л. Яковицької педагогічні умови трактуються як системна сукупність обставин, чинників і організаційно-педагогічних можливостей, що забезпечують успішність освітнього процесу. У цьому контексті йдеться про цілісне поєднання змісту освіти, методів і форм навчання, специфіки педагогічної взаємодії між викладачем і здобувачами освіти, а також впливу освітнього середовища на розвиток особистості. Автори акцентують увагу на комплексному характері педагогічних умов, які охоплюють як дидактичні, так і організаційні та соціально-психологічні аспекти навчання, забезпечуючи його результативність і спрямованість на

особистісний розвиток [177, с. 137-140].

Влучне визначення поняттю «педагогічні умови» дає В. Свистун, та розуміє під ним «такі умови, які свідомо створюються суб'єктами педагогічної діяльності в навчально-виробничому процесі навчання на виробництві та забезпечують формування та розвиток професійної компетентності виробничого персоналу» [169, с. 240].

У «Словнику-довіднику з професійної педагогіки» поняття педагогічні умови розглядаються як певні обставини, від яких залежить результативність та цілісність освітнього процесу професійної підготовки, що опосередковано виражається через активність його учасників [185, с. 243]. В. Стасюк підкреслює, що педагогічні умови – це педагогічний процес, який організований та направлений на формування, розвиток та удосконалення професійної підготовки майбутнього спеціаліста [194, с. 94].

Зокрема, дослідники наголошують на тому, що успішна підготовка фахівців залежить від умов, в яких вона проводиться. Аналіз та узагальнення результатів їх наукових праць доводить, що формування, розвиток та удосконалення ІКК офіцерів, зважаючи на концепцію освіти протягом життя, спрямоване на формування, розвиток та удосконалення знань, умінь, навичок, а в ідеалі – здатностей, як теоретичних, так і практичних, за фахом, професійно необхідних якостей, отримання практичного досвіду інформаційно-комунікаційної діяльності як суб'єкта сучасного інформаційного суспільства.

Деякі дослідники відзначають, що педагогічні умови – це чинники, що впливають на досягнення конкретної педагогічної мети та розділяють їх на внутрішні та зовнішні. Внутрішні – індивідуальні прояви тих, хто вчиться (стан здоров'я, професійний досвід, риси характеру тощо); зовнішні – об'єктивність викладача щодо оцінювання навчальних досягнень тих, хто вчиться, взаємовідносини викладача та слухача (студента), навчальні приміщення тощо. В той же час більшість дослідників наголошують, що результативність освітнього процесу значною мірою залежить від створення сприятливого педагогічного середовища та забезпечення відповідних педагогічних умов і чинників, які

комплексно впливають на його успішність. Саме поєднання цих умов і обставин визначає можливості для продуктивної взаємодії учасників освітнього процесу, активізації пізнавальної діяльності та досягнення поставлених освітніх цілей.

Значна кількість науковців зазначає, що педагогічні умови є однією зі складових педагогічної системи, що має у своєму складі комплекс імовірних можливостей освітньої та матеріально-просторової сфери, що може впливати на окремі її аспекти, забезпечувати її успішне існування та подальший розвиток. Сьогодні є й інші підходи до визначення поняття «педагогічні умови». Так, цікавою є думка І. Бахова, який обґрунтував педагогічні умови формування професійно-комунікативної компетентності перекладачів у системі вищої освіти. Вона полягає у комплексному підході до визначення педагогічних умов, що охоплює організаційні, змістові та методичні аспекти освітнього процесу, а також у спрямованості на практичну професійну діяльність. Це дає можливість розглядати формування компетентності як цілісний процес, що здійснюється через інтеграцію теоретичної підготовки та практичного досвіду [12].

А. Литвин, досліджуючи сучасні підходи до трактування поняття «педагогічні умови», здійснив їх узагальнення, класифікацію та визначив місце і роль у структурі науково-педагогічної діяльності. Водночас учений акцентує увагу на наявності суттєвого методологічного недоліку, що полягає у відсутності єдиного системного підходу до визначення цього поняття в науковій літературі. Це зумовлює різноплановість його трактувань і потребу в подальшому теоретичному осмисленні та узгодженні змісту дефініції «педагогічні умови». Ми погоджуємось із думкою А. Литвина, який визначає під цим поняттям особливості організації та реалізації навчально-виховного процесу в окремих навчальних закладах та установах, що мають безпосередній вплив на виховання, навчання та розвиток особистості тих, хто вчиться, надає можливість їх покращення через упровадження певної парадигми освіти, використання новітніх освітніх методик навчання, сучасних технологій, педагогічного досвіду: «...комплекс спеціально спроектованих генеральних чинників впливу на зовнішні та внутрішні обставини навчально-виховного процесу й особистісні параметри всіх його учасників» [78].

Нами також здійснено аналіз наукових джерел, у яких розглядається проблема педагогічних умов, у тому числі підходи до трактування цього поняття в контексті професійної підготовки військовослужбовців. Так, питанню обґрунтування педагогічних умов військовослужбовців присвячені роботи науковців: Ю. Захарчишиної (педагогічні умови підготовки офіцерів Збройних Сил України для соціокультурної діяльності в миротворчих місіях) [52]; Т. Новікової (педагогічні умови формування соціокультурних цінностей майбутніх прикордонників в процесі професійної підготовки) [106]; С. Костіва (педагогічні умови розвитку психофізичної витривалості майбутніх професіоналів військового управління у сфері оборони оперативного-тактичного рівня в системі післядипломної освіти) [69]; Р. Бакуменка, В. Ягупова (організаційно-педагогічні умови розвитку професійної компетентності фахівців інформаційно-аналітичного забезпечення) [9]; Н. Вербина, В. Свистун (педагогічні умови розвитку професійної витривалості майбутніх магістрів військового управління) [23], В. Ягупова, К. Єргідзей (педагогічні умови військово-професійної орієнтації ліцеїстів) [223] тощо.

Доцільно розглянути окремі підходи до визначення поняття «педагогічні умови» в контексті навчання військовослужбовців ЗС України. Так, наприклад, С. Костів обґрунтовано визначає педагогічні умови як комплекс заходів навчально-виховного процесу у ЗВО, який складається з методів, форм і засобів навчання та комплексу педагогічних зв'язків, що забезпечують найбільш сприятливе педагогічне середовище для формування та розвитку певних педагогічних явищ [69].

На думку Р. Бакуменка та В. Ягупова під поняттям «педагогічні умови» слід розуміти комплекс необхідних і достатніх системно взаємопов'язаних організаційних і педагогічних ситуацій, чинників та обставин, які забезпечують створення оптимального педагогічного середовища для формування і розвитку військово-професійної компетентності. У цьому контексті педагогічні умови визначаються як цілісна система впливів, що охоплює зміст, форми, методи навчання, організацію освітнього процесу, а також характер педагогічної взаємодії між його учасниками. Такий підхід підкреслює їхню функціональну спрямованість

на досягнення визначених освітніх результатів і формування професійно значущих якостей військовослужбовців, забезпечуючи цілеспрямований, керований і результативний розвиток їхньої компетентності [9].

Нами проаналізовано значна кількість наукових джерел, присвячених проблемі розвитку ІКК, що свідчить про наявність широкого кола досліджень вітчизняних і зарубіжних учених, у яких обґрунтовується необхідність і доцільність упровадження педагогічних умов у закладах вищої освіти. У більшості праць педагогічні умови розглядаються як важливий чинник забезпечення результативності освітнього процесу, який сприяє цілеспрямованому формуванню, розвитку та вдосконаленню професійних компетентностей відповідно до сучасних вимог професійної діяльності, динаміки інформаційного суспільства та індивідуальних освітніх потреб фахівців.

Водночас аналіз наукових джерел засвідчує, що питання визначення та обґрунтування педагогічних умов розвитку ІКК саме офіцерів тактичної ланки управління висвітлено фрагментарно та потребує подальшого системного дослідження з урахуванням специфіки їхньої військово-професійної діяльності.

Отже, узагальнення наукових підходів до визначення сутності педагогічних умов дає змогу стверджувати, що вони забезпечують цілісність процесів навчання і виховання в інформаційному просторі відповідно до вимог суспільства та умов сучасних бойових дій, сприяють формуванню і розвитку особистості фахівця, створюють можливості для виявлення його здібностей, урахування індивідуальних потреб, а також формування та розвиток професійно важливих якостей і, як результат, професійної компетентності.

У цьому науковому дослідженні будемо дотримуватись системного підходу до розуміння педагогічних умов як сукупності взаємопов'язаних чинників, що забезпечують результативність освітнього процесу, та орієнтуватись на їх відповідне визначення, що дає змогу сформулювати такі висновки:

1. Більшість визначень категорії «педагогічна умова» досить повно відображає її сутність у межах певного педагогічного дослідження, але їм не вистачає системності і контекстності. Наприклад, В. Мельник зазначає, що під час

обґрунтування педагогічних умов, варто «...дотримуватися принципів методологічності, системності, діяльнісної, суб'єктної та фахової спрямованості» [92, с. 155].

2. Деякі науковці створюють штучні педагогічні умови у педагогічних дослідженнях, реалізація яких через об'єктивні обставини не забезпечує успішне вирішення дослідницьких завдань, що були визначені. Однак, треба підкреслити, що педагогічні умови не можна зводити тільки до зовнішніх обставин, виконання яких через об'єктивні або суб'єктивні обставини не є можливими. В той же час слід враховувати, що будь-яке явище в педагогічному дослідженні є сукупністю об'єктивного та суб'єктивного, внутрішніх і зовнішніх чинників. У цьому контексті важливо обґрунтовувати педагогічні умови, здатні суттєво посилити відповідні процеси, усунути наявні недоліки та сприяти їх удосконаленню. Йдеться про необхідність цілісного й системного підходів до визначення як об'єктивних, так і суб'єктивних організаційно-педагогічних чинників, що сприяють результативному розв'язанню окреслених педагогічних завдань відповідно до мети конкретного наукового дослідження.

3. Педагогічні умови мають включати організаційні, педагогічні та психологічні складові, що забезпечують формування й розвиток певного педагогічного феномену відповідно до поставленої мети наукового дослідження.

Таким чином, врахувавши все вищезазначене, під педагогічними умовами розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації розуміємо сукупність спеціально організованих і взаємопов'язаних чинників, спрямованих на вплив на зовнішні й внутрішні умови розвитку інформаційно-комунікаційної діяльності офіцерів та забезпечення їх готовності до успішної роботи з інформацією.

В умовах сучасного інформаційного середовища ІКК посідає ключове місце у структурі професійної компетентності офіцера та значною мірою визначає результативність виконання ним службових обов'язків. Це зумовлює необхідність сформованості здатності орієнтуватися в інформаційному просторі, успішно використовувати ресурси мережі Інтернет у професійній діяльності, здійснювати

аналіз інформаційних потоків, протидіяти інформаційним впливам противника, а також володіти комунікативними навичками й застосовувати їх у практичній діяльності.

У межах дослідження педагогічні умови спрямовані на врахування ключових аспектів професійного розвитку офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації:

- сприяти підвищенню рівня інформаційно-комунікаційної складової їхньої професійної діяльності як суб'єктів сучасного інформаційного суспільства та військовослужбовців, що здійснюють діяльність в умовах інформаційного середовища;

- передбачати педагогічну умову, що охоплює інформаційно-комунікаційні аспекти професійної діяльності військовослужбовців в інформаційному просторі та забезпечує формування цілісної системи знань, умінь, навичок, здатностей, цінностей і мотивації, а також професійно важливих інформаційно-комунікаційних якостей, необхідних для успішної роботи з інформацією;

- педагогічні умови мають бути системними, контекстними, повністю охоплювати всі етапи професійного розвитку – зміст, методи, методичні прийоми, методики, засоби та технології, через що вони мають містити методологічні, теоретичні, методичні, практичні аспекти інформаційно-комунікаційної діяльності як суб'єктів інформаційного суспільства.

Методологічний аспект відображає сукупність наукових підходів, принципів і концептуальних ідей, на яких ґрунтується процес розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації. Він визначає загальну логіку дослідження, забезпечує цілісність і послідовність організації освітнього процесу. У межах даного дослідження базовими визначено компетентнісний підхід, що орієнтує на результат у вигляді сформованих компетентностей; системний, який визначає ІКК як цілісне утворення; суб'єктно-діяльнісний, що акцентує на активній ролі офіцера як суб'єкта діяльності; андрагогічний, який враховує особливості навчання дорослих та контекстний підхід, що передбачає наближення навчання до реальних умов військово-професійної діяльності.

Теоретичний аспект охоплює сукупність наукових положень, що визначають зміст, структуру, цілі та принципи формування ІКК офіцерів. Він передбачає обґрунтування сутності ІКК, її компонентного складу, критеріїв і показників сформованості, а також визначення принципів її розвитку під час підвищення кваліфікації. Важливим є формування теоретичних підвалин, які забезпечують усвідомлення офіцерами значущості ІКК у професійній діяльності, розуміння закономірностей інформаційних процесів і комунікації, а також здатність до їх критичного осмислення.

Методичний аспект включає сукупність методів, методик, педагогічних технологій і форм організації навчання, спрямованих на розвиток ІКК офіцерів тактичної ланки управління. Особливе місце в його структурі посідає методика, що інтегрує сучасні підходи до навчання дорослих і специфіку військово-професійної діяльності. Пріоритет надається контекстним методам навчання, що моделюють реальні ситуації інформаційно-комунікаційної діяльності, кейс-методу, імітаційно-ігровим технологіям, тренінгам і методам розвитку критичного мислення. Це забезпечує практичну спрямованість навчання та формування стійких професійних умінь.

Практичний аспект передбачає наявність сучасної матеріально-технічної бази та інформаційного забезпечення, необхідного для успішного розвитку ІКК. До нього належать інформаційні ресурси, цифрові платформи, засоби зв'язку, програмне забезпечення та інші технічні засоби, що відповідають вимогам сучасного інформаційного суспільства. Важливим є забезпечення доступу до актуальних інформаційних баз, можливість використання сучасних ІКТ у навчальному процесі, а також створення умов для їх практичного застосування з урахуванням специфіки військово-професійної діяльності офіцерів тактичної ланки управління.

Таким чином, для розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління вважається необхідним доповнити систему їх підвищення кваліфікації деякими педагогічними умовами, що дадуть можливість контекстного та системного її розвитку.

На нашу думку, мінімально потрібні педагогічні умови мають бути такі:

цілеспрямований розвиток ціннісного ставлення до інформаційно-комунікаційної діяльності та мотивації до застосування ІКТ під час здійснення військово-професійної діяльності;

педагогічне моделювання розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час їх навчання на курсах підвищення кваліфікації;

впровадження контекстної методики розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації;

уточнення і конкретизація критеріїв і показників оцінювання розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації.

Безперечно, кількість педагогічних умов розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління може бути ширшою. Водночас запропоновані умови обґрунтовано відповідно до вимог системного підходу, зокрема з урахуванням цілісності процесу розвитку ІКК, взаємозв'язку його структурних компонентів, ієрархічності побудови, узгодженості цілей, змісту, методів і результатів навчання, а також спрямованості на досягнення прогнозованого результату, та визначаються як мінімально необхідні, оскільки охоплюють ключові аспекти інформаційно-комунікаційної діяльності військовослужбовців під час підвищення кваліфікації та професійного розвитку загалом і мають чітку спрямованість на розвиток ІКК, пов'язаної із застосуванням ІКТ, знань, умінь і здатностей до роботи з інформацією.

Водночас їх мінімальна достатність зумовлена тим, що вони надають процесу професійного розвитку офіцерів інформаційно-комунікаційної спрямованості через чітке визначення мети – цілеспрямований розвиток ІКК під час підвищення кваліфікації, а також доповнюють зміст професійної діяльності відповідною інформаційно-комунікаційною складовою.

Отже, першою педагогічною умовою нами було визначено *цілеспрямований розвиток ціннісного ставлення до інформаційно-комунікаційної діяльності та мотивації до застосування ІКТ під час здійснення військово-професійної діяльності офіцерів тактичної ланки управління*, яка є вкрай потрібною для розвитку ІКК. Її виокремлення зумовлене тим, що саме ціннісно-мотиваційний

компонент є підґрунтям для розвитку ІКК, оскільки визначає спрямованість діяльності суб'єкта, рівень його залученості та готовності до саморозвитку.

Результативність розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління визначається не лише сформованістю знань і вмінь, а й їхнім ціннісним ставленням до інформаційно-комунікаційної діяльності та внутрішньою мотивацією до використання ІКТ у професійній діяльності. Саме ціннісно-мотиваційний компонент забезпечує стійкість і усвідомленість застосування ІКТ у службових умовах.

Ціннісне ставлення до інформаційно-комунікаційної діяльності є важливим складником ціннісно-мотиваційного компонента ІКК офіцерів тактичної ланки управління, оскільки воно визначає не лише готовність до використання ІКТ, а й характер, спрямованість і відповідальність цієї діяльності. Саме ціннісні орієнтації забезпечують усвідомлення значущості інформації, інформаційної безпеки, достовірності даних та етичності комунікації у професійній діяльності офіцера.

Формування ціннісного ставлення передбачає усвідомлення інформаційно-комунікаційної діяльності як невід'ємної складової військово-професійної діяльності. Це означає, що офіцер визначає роботу з інформацією не як допоміжний або другорядний елемент, а як ключовий чинник успішного управління підрозділом, ухвалення обґрунтованих рішень і забезпечення виконання службових і бойових завдань. У такому контексті інформація виступає стратегічним ресурсом, а здатність до її обробки та використання – професійною цінністю.

Ціннісне ставлення також пов'язане з формуванням відповідальності за результати інформаційно-комунікаційної діяльності, зокрема за точність, повноту та своєчасність переданої інформації. В умовах сучасних інформаційних загроз особливого значення набуває готовність офіцера дотримуватися принципів інформаційної безпеки, критично оцінювати інформацію, протидіяти дезінформації та маніпулятивним впливам. Це формує професійну позицію, що ґрунтується на надійності, об'єктивності та етичності.

Розвиток ціннісного ставлення до інформаційно-комунікаційної діяльності

доцільно здійснювати через включення офіцерів у такі види навчально-професійної діяльності, що розкривають значущість інформації для досягнення успіху у службовій діяльності. Зокрема, це можуть бути аналіз реальних чи змодельованих ситуацій, пов'язаних із інформаційними загрозами, ухвалення рішень в умовах невизначеності, оцінювання наслідків неправильного використання інформації. Такі підходи сприяють не лише засвоєнню знань, а й формуванню особистісного ставлення до інформації як до цінності.

Крім того, ціннісне ставлення тісно пов'язане з професійною культурою офіцера, зокрема культурою комунікації, дотриманням норм службової етики, повагою до співрозмовника та відповідальністю за інформаційний вплив. Це забезпечує якість міжособистісної та службової взаємодії, що є важливою складовою їхньої управлінської діяльності.

Мотивація до застосування ІКТ формується як сукупність внутрішніх і зовнішніх чинників, що зумовлюють прагнення офіцера використовувати інформаційні ресурси, цифрові інструменти та комунікаційні засоби для виконання службових завдань. Внутрішня мотивація ґрунтується на усвідомленні значущості інформаційно-комунікаційної діяльності для досягнення професійного успіху, підвищення результативності управлінських рішень та забезпечення інформаційної безпеки підрозділу. Зовнішня мотивація, у свою чергу, пов'язана з вимогами служби, нормативними документами, оцінюванням результатів діяльності та впливом професійного середовища.

Важливо підкреслити, що саме внутрішня мотивація забезпечує стійкий інтерес до використання ІКТ, готовність до постійного самовдосконалення та опанування нових цифрових інструментів. Вона сприяє переходу від формального виконання вимог до усвідомленого і творчого застосування ІКТ у професійній діяльності. За таких умов офіцер не лише користується наявними засобами, а й активно шукає нові способи роботи з інформацією, адаптується до змін і підвищує результативність професійної діяльності.

Розвиток мотивації до застосування ІКТ доцільно здійснювати через створення педагогічних ситуацій, що демонструють практичну значущість

інформаційно-комунікаційної діяльності. Це може включати аналіз реальних чи квазіпрофесійних службових і бойових ситуацій, у яких успішне використання інформації та цифрових засобів є критично важливим для ухвалення рішень. Важливу роль відіграє також залучення офіцерів до активних форм навчання, що стимулюють їхню пізнавальну активність, відповідальність за результат та усвідомлення власної професійної ролі в інформаційному середовищі.

Крім того, мотивація тісно пов'язана з формуванням професійних цінностей, зокрема відповідальності за достовірність інформації, готовності до протидії інформаційним впливам та дотримання етичних норм у комунікації. Це забезпечує не лише технічну, а й змістову якість інформаційно-комунікаційної діяльності офіцера.

Реалізація цієї педагогічної умови передбачає створення освітнього середовища, у якому офіцери мають можливість усвідомити значущість ІКК для результативного виконання службових обов'язків, оцінити власний рівень підготовленості та визначити напрями подальшого професійного розвитку. У процесі навчання вони поступово переходять від усвідомлення себе як суб'єктів інформаційного суспільства до усвідомлення своєї ролі як суб'єктів військово-професійної діяльності, що активно використовують ІКТ.

Отже, саме ціннісне ставлення до самого себе як до суб'єкта військово-професійної діяльності, усвідомлення потреби у вміннях застосування ІКТ та потреби її об'єктивної реалізації допоможуть у розвитку позитивної мотивації до розвитку ІКК. Тож, ця педагогічна умова виконує головну функцію щодо розвитку ІКК – спонукає, спрямовує та організовує до навчання, направлене на цілеспрямований розвиток ІКК.

Для реалізації першої педагогічної умови – цілеспрямованого розвитку ціннісного ставлення до інформаційно-комунікаційної діяльності та мотивації до застосування ІКТ – необхідно забезпечити системну організацію освітнього процесу, спрямовану на формування внутрішньої зацікавленості офіцерів у роботі з інформацією та усвідомлення її значущості для професійної діяльності.

Передусім доцільно створювати навчально-професійні ситуації, які

демонструють практичну цінність інформаційно-комунікаційної діяльності у вирішенні службових і бойових завдань. Це передбачає використання кейсів, моделювання реальних ситуацій, аналіз інформаційних загроз та ухвалення рішень в умовах невизначеності, що сприяє усвідомленню ролі інформації як ключового ресурсу управління.

Важливим є також забезпечення активної пізнавальної діяльності офіцерів через застосування інтерактивних методів навчання (дискусії, мозкові штурми, проблемні завдання), які стимулюють інтерес до використання ІКТ та сприяють формуванню внутрішньої мотивації. У цьому контексті доцільно акцентувати увагу на самостійному пошуку, аналізі та критичному оцінюванні інформації.

Окрему роль відіграє формування ціннісних орієнтацій щодо роботи з інформацією, зокрема відповідального ставлення до її достовірності, дотримання принципів інформаційної безпеки та етики комунікації. Це може реалізовуватися через обговорення професійних ситуацій, рефлексію власного досвіду та оцінювання результатів чи наслідків інформаційних рішень.

Крім того, необхідно стимулювати мотивацію до саморозвитку в інформаційно-комунікаційній сфері, зокрема через створення умов для самостійного опанування нових цифрових інструментів, заохочення ініціативності та демонстрацію успішних прикладів використання ІКТ у професійній діяльності.

Другою педагогічною умовою нами було визначено *педагогічне моделювання розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації*, яка є системною педагогічною умовою. Її системність виявляється у забезпеченні цілісності, структурованості та узгодженості реалізації інших педагогічних умов. Водночас вона виконує інтегративну функцію, поєднуючи змістові, методичні та процесуальні аспекти розвитку зазначеної компетентності.

Мета педагогічного моделювання полягає у відображенні та обґрунтуванні можливостей удосконалення розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації з урахуванням теоретичного, методологічного, методичного та інформаційно-комунікаційного аспектів. Теоретичний аспект передбачає визначення сутності, структури та змісту ІКК, а також обґрунтування

підходів до її розвитку. Методологічний аспект охоплює вибір наукових підходів, а також принципів і логіки побудови моделі. Методичний аспект полягає у визначенні форм, методів, засобів і технологій навчання, що забезпечують реалізацію моделі у процесі підвищення кваліфікації. Інформаційно-комунікаційний аспект передбачає використання ІКТ як інструменту розвитку цієї компетентності та їх інтеграцію у професійну діяльність офіцерів. Дотримання зазначених аспектів педагогічного моделювання дає змогу відтворити провідні педагогічні засади розвитку ІКК у вигляді професійно орієнтованої моделі.

Педагогічне моделювання розглядається як метод створення та дослідження педагогічних явищ [81]. У зв'язку з цим у дослідженні обґрунтовано доцільність визначення саме педагогічного моделювання як педагогічної умови розвитку ІКК, а не лише побудови моделі, оскільки воно відображає провідні теоретичні та методичні аспекти цього процесу. Педагогічне моделювання дає змогу представити ключові характеристики ІКК як інтегрального педагогічного явища та простежити її розвиток у процесі підвищення кваліфікації офіцерів тактичної ланки управління. Це зумовлено тим, що в сучасних умовах виконання службових завдань результативна професійна діяльність неможлива без сформованості цієї компетентності. Водночас педагогічне моделювання забезпечує цілісне відображення теоретико-методичних засад, методологічних підходів і етапів досягнення поставленої наукової мети.

Для реалізації педагогічної умови, що передбачає застосування педагогічного моделювання розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління, необхідно забезпечити комплекс взаємопов'язаних дій, спрямованих на проектування, впровадження та використання відповідної моделі в освітньому процесі підвищення кваліфікації.

Передусім необхідно здійснити теоретичне обґрунтування моделі, що передбачає визначення сутності, структури та компонентів ІКК, а також обґрунтування наукових підходів і принципів її розвитку. Це забезпечує наукову виваженість моделі та її відповідність сучасним вимогам професійної діяльності офіцерів.

Наступним кроком є проєктування структурно-функціональної моделі, яка має відображати взаємозв'язок мети, завдань, змісту, форм, методів, засобів і результатів розвитку ІКК. Важливо передбачити у моделі критерії, показники та рівні сформованості цієї компетентності, що дасть можливість здійснювати її діагностику та оцінювання. Реалізація цієї педагогічної умови також потребує інтеграції моделі в освітній процес підвищення кваліфікації, зокрема через добір і використання відповідних методів навчання, навчальних завдань і професійно орієнтованих ситуацій, які відповідають її змісту. При цьому важливо забезпечити узгодженість усіх елементів освітнього процесу відповідно до логіки моделі.

Необхідним є забезпечення можливості поетапної реалізації моделі, що передбачає організацію навчання з урахуванням етапів розвитку ІКК, а також поступове ускладнення завдань і підвищення рівня самостійності офіцерів у роботі з інформацією. Важливим аспектом є також здійснення діагностування та корекції процесу розвитку ІКК на основі результатів оцінювання, що дає можливість вчасно вносити зміни до змісту, методів і засобів навчання.

Третя педагогічна умова – *впровадження контекстної методики розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації* шляхом удосконалення змісту, форм, методів і засобів навчання відповідно до сучасних вимог професійної діяльності офіцерів тактичної ланки управління.

Методика розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації розглядається як цілісна педагогічна система, що включає концептуальну ідею, сукупність видів навчальних занять, принципів, методичних прийомів і засобів впливу, спрямованих на досягнення мети – розвитку ІКК. Її реалізація передбачає поетапність, що охоплює ціннісно-мотиваційний, розвивальний і заключний етапи.

Ціннісно-мотиваційний етап передбачає формування у офіцерів усвідомленого ставлення до інформаційно-комунікаційної діяльності та мотивації до використання ІКТ у професійній діяльності. На цьому етапі акцент робиться на усвідомленні значущості ІКК для успішного виконання службових завдань, розвитку інтересу до роботи з інформацією, формуванні відповідального ставлення

до її використання. Реалізація етапу здійснюється через проблемні ситуації, обговорення, аналіз реальних прикладів, що демонструють роль інформації та ІКТ у сучасних умовах.

Розвивальний етап спрямований на формування та вдосконалення знань, умінь і навичок інформаційно-комунікаційної діяльності. Він передбачає опанування офіцерами способів пошуку, аналізу, обробки та передачі інформації, використання ІКТ у професійній діяльності, а також розвиток критичного мислення. На цьому етапі застосовуються практичні завдання, кейс-методи, тренінги, моделювання професійних ситуацій, що забезпечують активну діяльність і набуття досвіду роботи з інформацією.

Заключний етап передбачає узагальнення, систематизацію та оцінювання розвиненості ІКК офіцерів. Він спрямований на закріплення набутих знань і вмінь, їх застосування у професійній діяльності, а також розвиток здатності до самовдосконалення у сфері ІКК. На цьому етапі здійснюється контроль і самооцінювання результатів, аналіз успішного застосування ІКТ у змодельованих чи реальних професійних ситуаціях.

Реалізація третьої педагогічної умови – впровадження контекстної методики розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління – здійснюється через цілеспрямоване оновлення змісту, форм, методів і засобів навчання на курсах підвищення кваліфікації відповідно до сучасних вимог професійної діяльності.

Передусім це передбачає оновлення змісту навчання шляхом включення тем і завдань, пов'язаних із роботою з інформацією, аналізом інформаційних потоків, протидією інформаційним впливам та використанням ІКТ у службовій діяльності. Зміст навчання має бути максимально наближеним до реальних умов професійної діяльності офіцерів.

Важливим є також застосування активних та інтерактивних методів навчання. Видатний український науковець і педагог В. Ягупов розділяє їх на кілька типів:

– імітаційно-ігрові (застосування методу інсценування певних проблемних ситуацій, ділові ігри тощо);

- неігрові (кейс-технологія, круглий стіл, мозковий штурм тощо);
- неімітаційно-лекційні (використанні різних видів лекцій, наприклад, лекція-аналіз конкретної ситуації);
- нетрадиційні семінарські (практичні) заняття; інтелектуальна розминка тощо [217].

Для реалізації розробленої методики розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління використовувались такі методи: кейс-метод, мозковий штурм, аналіз ситуацій, тренінг і моделювання професійної діяльності.

Метод мозкового штурму застосовується з метою розвитку здатності до швидкого генерування рішень, аналізу інформації та колективного обговорення проблемних ситуацій. Він сприяє активізації мислення, розвитку комунікативних навичок і вмінню працювати з різними інформаційними потоками.

Кейс-метод використовується для розвитку навичок аналізу реальних чи змодельованих ситуацій, пов'язаних із інформаційною діяльністю. Його застосування дає можливість офіцерам навчитися оцінювати інформацію, виявляти ризики, ухвалювати обґрунтовані рішення та прогнозувати результати та наслідки.

Метод моделювання професійних ситуацій спрямований на відтворення умов професійної діяльності, у яких офіцери мають застосовувати ІКТ, аналізувати інформаційні потоки та взаємодіяти в інформаційному середовищі. Це забезпечує розвиток практичного досвіду та готовності до реальних умов діяльності.

Тренінгові методи передбачають відпрацювання конкретних навичок роботи з інформацією, зокрема її пошуку, обробки, передачі та захисту. Вони сприяють формуванню впевненості у використанні ІКТ та підвищують рівень автоматизації дій. Метод самостійної роботи використовується з метою розвитку здатності до самонавчання, самостійного пошуку та критичного аналізу інформації. Цей метод розвиває відповідальність за результати власної діяльності та забезпечує безперервний розвиток ІКК.

Реалізація цієї педагогічної умови передбачає також використання сучасних ІКТ як засобу навчання, зокрема цифрових платформ, електронних ресурсів, засобів комунікації та обробки інформації. Це сприяє формуванню практичних

навичок роботи з ІКТ у професійному контексті. Важливо забезпечити поетапну організацію навчального процесу відповідно до визначених етапів розвитку ІКК (ціннісно-мотиваційного, розвивального та заключного), що дає можливість поступово формувати, розвивати цю компетентність.

Значну роль відіграє організація самостійної роботи офіцерів, спрямованої на пошук, аналіз і використання інформації, а також розвиток здатності до самонавчання та самовдосконалення у сфері ІКК.

Реалізація контекстної методики розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління здійснювалася, зокрема, через розроблення та впровадження спеціального курсу «Інформаційно-комунікаційна компетентність офіцерів тактичної ланки управління». Мета вивчення цього курсу полягає в цілеспрямованій підготовці офіцерів тактичної ланки управління до виконання професійних завдань із застосуванням ІКТ під час виконання посадових обов'язків.

Отже, сукупність визначених педагогічних умов потребує їх системної інтеграції та наукового узагальнення, що обумовлює використання педагогічного моделювання як засобу цілісного відображення процесу розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління.

2.3. Педагогічне моделювання розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації

У системі освіти надзвичайно актуальним є створення й упровадження педагогічних моделей, які дають змогу всебічно і цілісно змоделювати військово-педагогічний процес з урахуванням новітніх наукових підходів та інноваційних парадигм. Особливої уваги потребує інтеграція таких моделей у процес підвищення кваліфікації підготовки офіцерів тактичної ланки управління.

Застосування моделювання як наукового методу створює широкі можливості для підвищення наукової обґрунтованості, системності та результативності педагогічних досліджень. Воно сприяє глибшому розумінню освітніх процесів, дає

можливість виявити закономірності, прогнозувати результати та формувати оптимальні стратегії навчання й виховання. Такий підхід забезпечує науково обґрунтоване планування і коригування дослідницької діяльності на всіх її етапах.

Терміни «модель» і «моделювання» були предметами досліджень вітчизняних науковців таких як: М. Анісімов [3], Н. Білик [14], Є. Лодатко [81, 82], Л. Мартинець [87], І. Осадчий [117], А. Семенова [175], так і закордонних: Т. Campbell, P.S. Oh. M. Maughn, N. Kiriazis та R. Zuwallack [241], Elfa Luz Mejía Mercado з Romero González [255] та ін.

У межах дослідження важливим є з'ясування сутності поняття «модель». Водночас, з огляду на те, що модель є результатом моделювання, доцільно спочатку розглянути зміст і особливості моделювання як наукового методу. Наприклад, філософський словник визначає моделювання як «непрямий, опосередкований метод наукового дослідження об'єктів пізнання (безпосереднє вивчення яких з певних причин неможливе, ускладнене чи недоцільне) шляхом дослідження їхніх моделей» [203, с. 393].

Кисленко Д. спирається на загальноприйняте педагогічне трактування моделювання і визначає його як метод наукового пізнання, який полягає у створенні та дослідженні моделі об'єкта, процесу або явища з метою отримання нових знань про нього, прогнозування його розвитку та вдосконалення практичної діяльності. Цікавою є також думка дослідника про те, що моделювання має особливу цінність тим, що дає можливість досліджувати педагогічні явища та процеси ще до їхнього практичного впровадження. Автор зазначає, що для успішного функціонування моделі обов'язково потрібно, щоб вона була подібною до об'єкта моделювання та водночас спрощеною порівняно з реальним об'єктом [63].

Окрім цього, педагогічне моделювання, як метод, дає змогу досягти трьох основних цілей:

– евристичну (систематизація, графічне відображення, виявлення нових закономірностей і теоретичних положень, тлумачення результатів емпіричних досліджень тощо);

- обчислювальну (вирішення обчислювальних завдань через побудову алгоритмів, блок-схем, графіків тощо);
- експериментальну (перевірка гіпотези на емпіричному рівні шляхом використання відповідних моделей у дослідницькій діяльності) [220].

Ми підтримуємо думку В. Ягупова, що педагогічне моделювання дає можливість створити модель фахівця на основі його компетенцій, обґрунтувати модель професійної компетентності та побудувати модель її формування/розвитку під час здобуття професійної освіти. Це визначення охоплює як теоретичний задум, так і прикладну реалізацію професійної моделі. На думку науковця, структура педагогічної моделі має п'ять компонентів (ціль, зміст, суб'єкт, організація, діагностика), які забезпечують системне та успішне освоєння фаху [216].

Доцільно розглянути методологічні та теоретичні підходи дослідників до визначення дефініції «модель» як результату педагогічного моделювання. Л. Мартинець стверджує, що модель являє собою відображення характерних властивостей досліджуваного об'єкта у вигляді схеми, формули, прикладу чи іншої умовної форми. Вона виступає спрощеним уявленням реальної життєвої або управлінської ситуації, у якій відтворюються основні аспекти подій, умов чи обставин, що мають значення для дослідження [80].

Баранівський В. розробив модель формування професійної компетентності військових фахівців, що ґрунтується на взаємозв'язку двох ключових блоків: блоку професійних компетенцій, побудованого відповідно до посадових обов'язків, та блоку фахової компетентності, який охоплює мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий, операційно-діяльнісний і особистісний компоненти [10].

В той же час, В. Биков стверджує, що модель – це конкретне проблемне питання (аналог, прототип) системи, яка підлягає проєктуванню, і відображає її характерні риси та властивості, необхідні для досягнення поставлених цілей щодо створення та подальшого використання цієї моделі. Автор підкреслює, що починати побудову моделі необхідно з встановлення глобальної цілі її функціонування [13].

Sierra R. наголошує, що педагогічна модель виступає теоретичним

інструментом дослідження, розробленим для ідеального відтворення навчально-виховного процесу. Вона є ключовою теоретичною конструкцією, що ґрунтується на наукових і концептуальних засадах педагогіки, і слугує основою для формування, розвитку, проєктування та корекції педагогічної дійсності. Цей процес здійснюється на різних рівнях освітньої системи й орієнтований на задоволення конкретних, актуальних потреб [269].

Для обґрунтування моделі розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації необхідно враховувати такі принципи педагогічного моделювання:

- цілісність, тобто модель має відображати освітній процес як єдину систему, де всі компоненти (цілі, зміст, методи, форми, засоби) взаємопов'язані;
- практична спрямованість чітко орієнтує організаторів військової освіти на необхідність розвитку ІКК у офіцерів тактичної ланки управління. Йдеться, передусім, про розвиток їхніх практичних умінь і навичок, необхідних для успішного здійснення інформаційно-комунікаційної діяльності;
- контекстність акцентує увагу на визначенні цілей, змісту, методики та засобів інформаційно-комунікаційної діяльності як суб'єктів науково-педагогічного процесу в межах системи військової підготовки;
- організаційно-педагогічне забезпечення впровадження моделі розвитку ІКК, що допомагає створити певні організаційно-педагогічні умови її розвитку;
- гнучкість та адаптивність, що дає можливість модифікації моделі відповідно до змін у педагогічній ситуації, нормативно-правовій базі чи інноваційних технологіях;
- системність – модель має чітку структуру, в якій кожен елемент виконує свою функцію й підпорядковується загальній меті.

Теоретико-методологічною основою побудови педагогічної моделі слугують висновки наукових праць, у яких обґрунтовано підходи до моделювання педагогічних процесів. Їх аналіз дав можливість встановити, що результативні педагогічні моделі мають системний і структурно-функціональний характер, відображають взаємозв'язок мети, завдань, змісту, методів, засобів і результатів

навчання, а також передбачають поетапність реалізації відповідного педагогічного явища. Так, нами проаналізовано наукові роботи Ю. Дем'янюка (модель формування військово-організаторських умінь у майбутніх офіцерів прикордонників) [42], К. Єргідзей, В. Ягупова (структурно-функціональна модель військово-професійної орієнтації вихованців військових ліцеїв) [47], Л. Заїки (модель формування професійної компетентності із застосуванням імітаційного моделювання) [50], С. Іванової (модель розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності наукових працівників у галузі педагогічних наук) [55], О. Капінуса (модель формування професійної суб'єктності майбутніх офіцерів у ВВНЗ) [58], В. Крикун (професійно орієнтована модель формування іншомовної професійної компетентності майбутніх магістрів військового управління) [74], Ю. Лісніченка (структурно-функціональна модель підготовки майбутніх офіцерів до професійної діяльності в процесі вивчення фахових дисциплін) [80], Л. Олійника (структурна модель методичної системи навчання військово-спеціальних дисциплін майбутніх магістрів військово соціального управління) [115], О. Торічного (модель педагогічної системи формування військово-спеціальної компетентності у майбутніх офіцерів прикордонників у процесі навчання) [199], В. Свистун і В. Поливанюка (модель формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-фахівців із фізичної культури і спорту ЗС України), О. Спіріна, В. Олексюка (модель розвитку цифрової компетентності наукових та науково-педагогічних працівників) [192], Н. Шалигіної (модель розвитку комунікативної компетентності офіцерів багатонаціональних штабів) [206], В. Шемчука, Н. Вербина, С. Костіва, О. Шемчук (модель розвитку діагностувальної компетентності викладачів ВВНЗ) [209], В. Ягупов (контекстна модель відкритого інформаційного простору щодо професійно-педагогічної підготовки майбутніх офіцерів-фахівців фізичного виховання та спорту) [219].

Узагальнення та аналіз наукової літератури і наукових досліджень дав можливість визначити, що поза увагою дослідників залишилось питання педагогічного моделювання розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації.

Отже, враховуючи вищезазначене, педагогічне моделювання – це вивчення різноманітних педагогічних явищ, процесів і систем, яке здійснюється шляхом створення та аналізу їхніх моделей, та дає змогу глибше зрозуміти суть об'єкта моделювання, а також чітко окреслити мету, яку необхідно досягти в ході дослідження. Ми вважаємо, що структура моделі педагогічного явища згідно зі вимогами компетентнісного, системного, контекстного та діяльнісного методологічних підходів має складатися з таких елементів: мети, принципів, завдань, змісту, суб'єктів, методів, форм і засобів організації освітньої діяльності, критеріїв і показників оцінювання результатів розвитку, рівнів її сформованості та власне результату.

Етапи педагогічного моделювання, зазвичай, охоплюють послідовний процес створення, перевірки та впровадження моделі в освітній процес. У цьому науковому дослідженні педагогічне моделювання включатиме такі основні етапи.

1. Системна обізнаність про ІКК офіцерів тактичної ланки управління, виявлення її характеристик, що складає підґрунтя побудови її структури, окреслення змісту та проектування методичної послідовності її розвитку; уточнення критеріїв і показників діагностування її розвиненості.

2. Проектування структурно-функціональної моделі розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління, вибір структури, побудова логічних зв'язків між елементами, визначення її ролі, місця, функцій під час їх підвищення кваліфікації.

3. Визначення власне блоків структурно-функціональної моделі розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління.

Побудова структурно-функціональної моделі розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління відбувається таким чином:

– у процесі теоретичного та емпіричного дослідження з'ясовуються ключові аспекти, пов'язані з ІКК офіцерів тактичної ланки управління, зокрема методологічні, теоретичні, методичні, емпіричні та експериментальні положення. На цій основі формулюються наукові завдання й уточнюється предмет моделювання, яким є процес розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління;

– встановлення провідних педагогічних характеристик розвитку ІКК офіцерів

тактичної ланки управління, які уточнюються через її зміст, методичні підходи та технологічні рішення;

— виявлення причинно-наслідкових взаємозв'язків у педагогічному моделюванні, що полягає у визначенні впливу впровадженої моделі на військово-педагогічний процес, зокрема на розвиток ІКК офіцерів тактичної ланки управління.

Зазвичай, науковці визначають складові педагогічної моделі підготовки фахівців або формування та розвитку їхньої компетентності. Так, наприклад, В. Михайлов у моделі розвитку професійної компетентності фахівців із питань цивільної безпеки в системі післядипломної освіти виділяє таку структуру: цільовий, методологічний, змістовий, організаційно-діяльнісний, діагностично-результативний блоки [94], І. Сігетій у моделі розвитку готовності педагогічних працівників до інформаційно-управлінської діяльності в системі післядипломної освіти виділяє теоретичний, змістовий, результативний блоки [182]; А. Прокопенко у структурно-функціональній моделі комп'ютерно-орієнтованої методичної системи розвитку цифрової компетентності офіцерів військового управління Збройних Сил України в системі підвищення кваліфікації – концептуальний, цільовий, змістово-методичний, процесуальний, технологічний, результативний блоки [144]; В. Кива під час побудови моделі розвитку ІКК викладачів системи військової освіти виокремлює концептуальний, змістовний, суб'єктний, методичний, діагностувально-результативний блоки [61]; Г. Дегтярьова поряд із цільовим, змістовим і процесуальним блоками, особливу увагу приділяє діагностично-результативному блоку, який включає критерії, показники та рівні сформованості компетентності [41]; І. Тимофєєва виокремлює цільовий, змістовий, організаційно-процесуальний та результативний блоки, акцентуючи увагу на їх послідовній взаємодії у процесі формування компетентності [198]; Г. Федорук доповнює цю структуру методологічним блоком, який охоплює наукові підходи та принципи організації освітнього процесу, а також детально розглядає технологічний (процесуальний) компонент як основу реалізації моделі [202]. Отже, у працях зазначених авторів простежується спільна тенденція до побудови

педагогічної моделі як системи взаємопов'язаних блоків, що забезпечують цілісність, керованість і результативність процесу формування компетентності фахівців.

Аналіз досліджених наукових джерел засвідчив, що серед науковців не існує єдиної думки щодо структури педагогічної моделі, однак, більшість включає такі блоки: цільовий, концептуальний, змістовий, організаційний, діагностувальний, результативний.

За спостереженням Behar P. побудова педагогічної моделі передбачає обов'язкове визначення її ключових складових, зокрема педагогічної архітектури – як основи структурної побудови моделі, а також стратегії її реалізації, що відображає динамічний характер моделі залежно від освітнього контексту та змінних, які впливають на навчальний процес [237]. У свою чергу, педагогічна архітектура охоплює такі компоненти:

- організаційний (аргументація планування освітнього процесу, в якому містяться цілі навчання, організація часу та простору, прогнозовані результати навчання);
- змістовий (охоплює зміст, до якого відносяться навчальні матеріали та засоби ІКТ, програмне забезпечення тощо);
- методичний (включає діяльність, взаємодію, оцінювання та організацію освітнього процесу у дидактичній послідовності);
- технологічний (встановлення платформи, можливостей, за якими вона може функціонувати, засобів комунікації та ін.)

Отже, для побудови педагогічної моделі необхідно враховувати сучасні трансформації освітнього процесу, зокрема орієнтацію на компетентнісний підхід, інтеграцію ІКТ та практичну спрямованість навчання під час підвищення кваліфікації військових фахівців.

Спираючись на проведений нами теоретичний аналіз та узагальнення наукових джерел, а також з урахуванням специфіки розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації, ми пропонуємо структурно-функціональну модель розвитку їх ІКК, яка відображає організаційне

бачення розвитку її складових. У модель інтегровано шість ключових блоків: цільово-методологічний, змістовий, суб'єктний, організаційно-методичний, діагностувально-результативний.

Цільово-методологічний блок моделі містить мету розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління з урахуванням специфіки їх професійної діяльності та функцій як суб'єктів управління в умовах сучасного інформаційного середовища. Реалізація цієї мети передбачає формування та розвиток інформаційно-комунікаційних знань, умінь і навичок, а також ціннісних орієнтацій і дотримання військово-етичних норм професійної діяльності. Основною метою є забезпечення належного рівня розвиненості ІКК офіцерів як суб'єктів професійної діяльності в сучасному інформаційному середовищі.

Головним завданням цього блоку є розвиток компонентів їх ІКК – ціннісно-мотиваційного, когнітивного, інформаційно-технологічного, комунікаційного, індивідуально-психічного, суб'єктного, які виокремлені відповідно до вимог системного, компетентнісного, суб'єктно-діяльнісного, андрагогічного, контекстного підходів до їх підготовки до застосування сучасних засобів ІКТ і роботи з інформацією у військово-професійній діяльності.

Зазначені компоненти ІКК характеризують готовність і здатність офіцерів виконувати службові, військово-професійні і фахові функції офіцерів, зокрема однієї з найважливіших в умовах сучасного розвитку ІКТ – застосування їх засобів і роботи з інформацією у професійній діяльності.

Змістовий блок структурно-функціональної моделі відображає сутність і структуру ІКК офіцерів тактичної ланки управління та визначає вимоги до її цілеспрямованого розвитку. Разом із тим, зміст їх підвищення кваліфікації має спиратися на сучасні досягнення в галузі інформаційних технологій та воєнних наук. Ми вважаємо, що зміст військово-професійної підготовки під час підвищення кваліфікації офіцерів тактичної ланки підготовки має бути безпосередньо спрямованим на розвиток їх ІКК та її компонентів: ціннісно-мотиваційного, когнітивного, інформаційно-технологічного, комунікаційного, індивідуально-психічного, суб'єктного.

Реалізація змістового блоку моделі забезпечується через відповідне наповнення навчальних дисциплін, відображене в навчальних програмах, підручниках, навчальних посібниках і конспектах лекцій, яке охоплює теоретичну, практичну та самостійну підготовку офіцерів тактичної ланки управління, зокрема шляхом упровадження спеціального курсу, спрямованого на розвиток їхньої ІКК.

Модель розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління забезпечує реалізацію таких функцій:

- ціннісно-мотиваційної (заохочує офіцерів тактичної ланки управління до здобуття нових знань у сфері інформаційно-комунікаційної діяльності, усвідомлення себе як активного учасника військово-професійного процесу, а також до виявлення та розуміння інформаційно-комунікаційних потреб у здійсненні функціональних обов'язків);
- пізнавальної (комплексно розвиває знання, уміння і навички щодо застосування засобів ІКТ та роботи з інформацією);
- комунікативної (розвиває уміння адаптуватися до будь-якої ситуації, спілкування з різними аудиторіями (по вертикалі, по горизонталі), розвиває уявлення про норми та правила спілкування у військовому колективі, стандарти поведінки в процесі здійснення інформаційно-комунікаційної діяльності);
- освітньої (сприяє набуттю офіцерами тактичної ланки управління здатностей щодо практичного застосування у військово-професійній діяльності сучасних засобів ІКТ);
- емоційно-психічної (допомагає розвинути у офіцерів тактичної ланки управління психологічну готовність та стійкість до інформаційних впливів та операцій ворога);
- рефлексивно-оцінної (формує та розвиває здатність до саморефлексії, самоконтролю, адекватне порівняння власних здобутків у інформаційно-комунікаційній діяльності із досягненнями інших).

У суб'єктному блоці акцентується увага на взаємодії двох суб'єктів освітнього процесу – викладача та офіцера тактичної ланки управління. Головний у здійсненні освітнього процесу є той, кого вчать, в нашому випадку – офіцер

тактичної ланки управління – його цінності та мотивація (ставлення до здійснення інформаційно-комунікаційної діяльності), цілі, психічний стан. В свою чергу той, хто вчить – створює потрібні педагогічні умови для розвитку та вдосконалення офіцера. З метою досягнення визначеної мети дослідження потрібно розв’язати такі психолого-педагогічні завдання:

- правильно окреслити перед офіцерами тактичної ланки управління, що конкретно їм потрібно розвивати в їх ІКК;
- визначити, що суб’єктом навчальної діяльності є сам офіцер тактичної ланки управління у процесі розвитку ІКК, щоб він був незалежним, самостійним, а також відповідальним за власний результат набуття ним освіти;
- надати офіцерам тактичної ланки управління навчально-методичний матеріал, який вони мають засвоїти самостійно (в нашому випадку – за допомогою платформи дистанційного навчання) [161].

Окрім того, необхідне конкретне та послідовне виконання всіх вищезазначених педагогічних умов, що мають забезпечити позитивний результат їх підготовки до застосування засобів ІКТ та роботи з інформацією, тобто розвиток ІКК як суб’єктів військово-професійної діяльності у сучасному інформаційному середовищі. Крім того, власне суб’єкт має повністю знати та усвідомлювати структуру власної навчальної діяльності, у якій він бере участь, враховуючи особистісні мотиви і мету досягнення результату, а також можливість оцінювання, діагностування й, за потреби, її корекції. У такий спосіб він усвідомлює та активізує ключові якості суб’єкта: самосвідомість, саморегуляцію, автономність, здатність відповідати за власні дії та вчинки, а також за можливі наслідки своїх рішень.

Організаційно-методичний блок сприяє поступовому розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління, який реалізується через методичну послідовність, що була нами визначена. Цей блок включає різні організаційні форми навчання, методи і засоби навчання, види навчальних занять, методичні прийоми, які потрібні для розвитку ІКК, а також впровадження спеціального курсу «Інформаційно-комунікаційна компетентність офіцерів тактичної ланки управління».

Ми вважаємо, що розвиток ІКК офіцерів тактичної ланки управління відбувається у три етапи:

I етап – ціннісно-мотиваційний – спрямований на визначення сучасного стану усвідомлення значущості використання засобів ІКТ у військово-професійній діяльності; мотивації до її активного оволодіння; позитивного ставлення до застосування засобів ІКТ; ціннісного орієнтування на відповідальне і безпечне використання цих засобів, а також на розвиток цінностей і мотивації до здійснення інформаційно-комунікаційної діяльності як суб'єктів тактичної ланки управління;

II етап – розвивальний – під час якого мають здійснюватися певні теоретичні та практичні дії щодо розвитку ІКК, активізації навчальної діяльності офіцерів тактичної ланки управління та їх самостійної роботи;

III етап – заключний – націлений на встановлення результативності у розвитку їх ІКК, тобто визначення її розвиненості.

До провідних методів навчання можемо зарахувати такі: усне викладення матеріалу; показ; обговорення навчального матеріалу; практичні заняття; самостійну роботу; педагогічне діагностування.

Відповідно, до видів навчальних занять відносимо лекції, семінарські та практичні заняття, самостійну роботу, навчальну практику, складання іспиту. Серед методів навчання доцільно окремити: пояснення, розв'язання конкретних ситуацій, бесіди, дискусії, створення мультимедійних презентацій, розповідь, виконання практичних вправ, самостійні дослідження й самодіагностику, обмін досвідом, індивідуальну роботу. Засобами навчання виступають підручники, навчальні посібники, конспекти лекцій, тестові завдання та мультимедійні навчальні ресурси.

Діагностувально-результативний блок відображає критерії діагностування розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління: ціннісно-мотиваційний, інтелектуальний, технологічний, комунікаційний, психологічний, рефлексивний. Також цей блок дає змогу оцінити розвиненість ІКК на певному етапі навчання (низький, середній, достатній, високий рівні), виявити прогалини у знаннях, уміннях чи мотиваційній складовій, а також встановити причини труднощів у

засвоєнні навчального матеріалу чи використанні ІКТ. На основі цього аналізу формуються рекомендації щодо корекції навчального впливу: зміни методів, підходів, засобів навчання або індивідуальних освітніх траєкторій. Отримані результати також слугують підґрунтям для контролю, діагностики, а також коригуванню цілей, завдань, змісту, організаційних форм, методів і засобів формування та розвитку відповідного педагогічного явища у офіцерів тактичної ланки управління.

Цей блок також передбачає виконання таких функцій, як діагностична та прогностична, що, своєю чергою, забезпечують можливість здійснювати діагностику та оцінювання, аналіз засвоєння теоретичних і практичних інформаційно-комунікаційних знань офіцерам тактичної ланки управління, а також розвиненості відповідних навичок, умінь та інших складових ІКК. В цьому блоці містяться результати розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління.

Разом із тим, педагогічні умови відіграють ключову роль у функціонуванні педагогічної моделі розвитку цієї компетентності, адже саме вони створюють сприятливе або, навпаки, несприятливе середовище для реалізації цієї моделі. Так, нами були визначені такі педагогічні умови, які сприятимуть цілеспрямованому розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління саме під час підвищення кваліфікації: цілеспрямований розвиток ціннісного ставлення до інформаційно-комунікаційної діяльності та мотивації до застосування ІКТ під час здійснення військово-професійної діяльності, педагогічне моделювання розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління, наявність сучасної методики її розвитку.

Педагогічні умови – це фундамент, без якого педагогічна модель розвитку компетентності не зможе успішно функціонувати. Вони визначають, наскільки гнучко і результативно модель адаптується до реального освітнього процесу, забезпечуючи якісний розвиток компетентності офіцерів.

Гончаренко С. підкреслює, що «жодна модель, навіть дуже складна, не може дати повного уявлення про об'єкт вивчення і точно передбачити його розвиток або описати його траєкторію руху в якомусь власному просторі. Тому їй доводиться науковцям під час конструювання моделей балансувати на межі їх повноти і

валідності» [33].

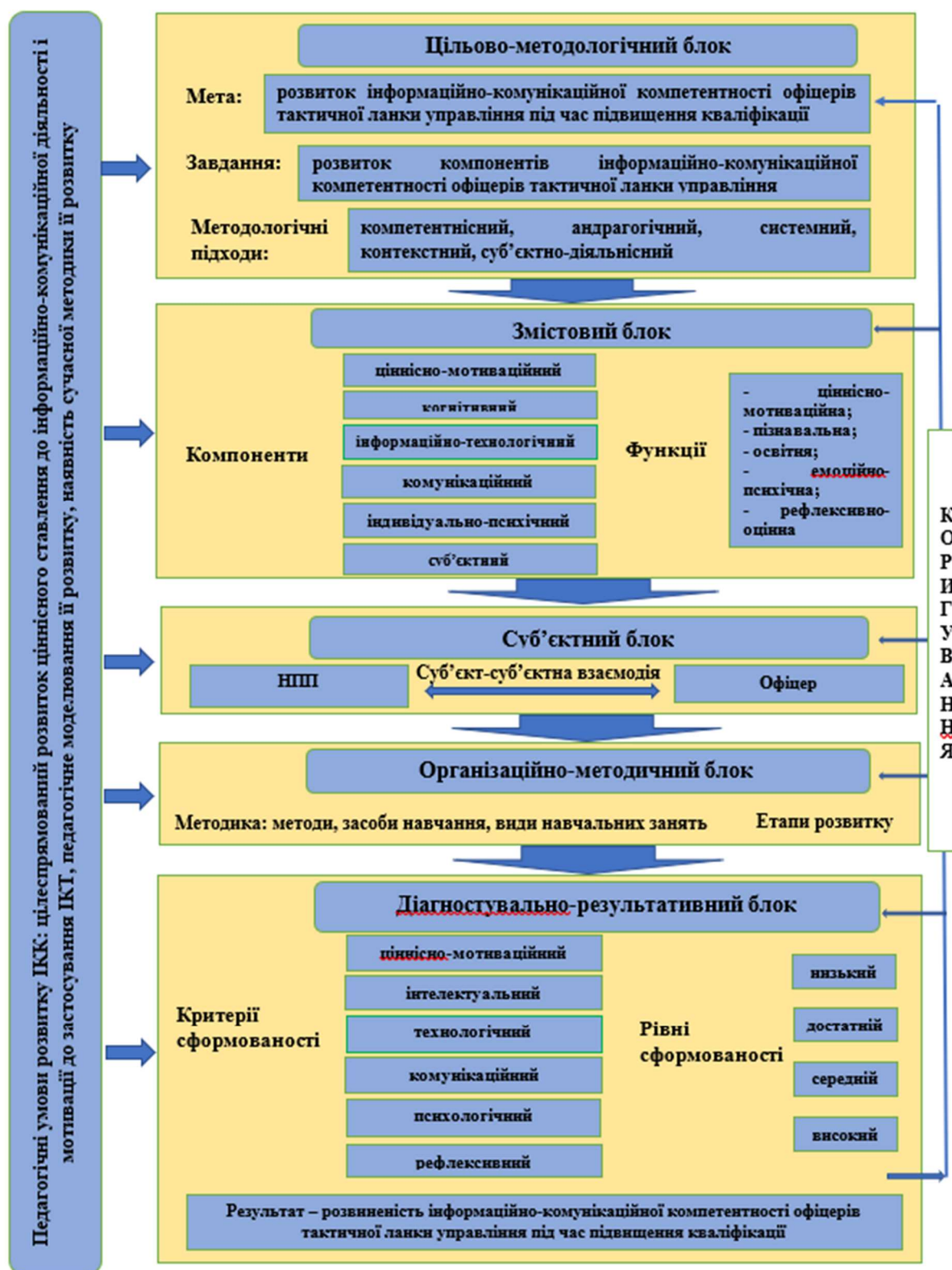

Рис. 2.1. Структурно-функціональна модель розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації

Отримані результати реалізації педагогічної моделі можуть не повною мірою

відповідати поставленій меті або не забезпечувати досягнення визначених завдань, що свідчить про її недостатню результативність у контексті розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління. У такому випадку виникає необхідність здійснення рефлексії та комплексного аналізу її структурних компонентів з метою виявлення причин недостатньої результативності та визначення тих елементів, які функціонують неналежним чином. Це передбачає внесення обґрунтованих коригувань до відповідних блоків моделі.

Основними напрямками такого аналізу є, насамперед, цілі та завдання моделі – їх відповідність реальним професійним потребам офіцерів, чіткість формулювання та зрозумілість для всіх суб'єктів освітнього процесу. Важливим є також аналіз змісту навчання з позиції його актуальності, практичної спрямованості та адаптованості до умов професійної діяльності. Окремої уваги потребує характер суб'єкт-суб'єктної взаємодії, зокрема стиль педагогічної комунікації, рівень мотивації та підтримки під час навчання.

Доцільно також переглянути методичний аспект моделі, зокрема результативність застосованих методів, засобів навчання та видів навчальних занять, а також систему оцінювання, яка має забезпечувати об'єктивне визначення рівня розвиненості ІКК. У разі виявлення недостатньої результативності моделі виникає потреба в її подальшому вдосконаленні, що може передбачати коригування окремих структурних компонентів – цілей, змісту, методів, організації взаємодії, педагогічних умов та засобів оцінювання.

Важливо, щоб такі зміни не мали формального характеру, а ґрунтувалися на результатах аналізу та врахуванні реальних потреб професійної діяльності офіцерів. Це забезпечує адаптацію педагогічної моделі до умов сучасного інформаційного середовища та підвищує результативність розвитку їх ІКК.

Отже, педагогічне моделювання розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління забезпечує цілісне відображення структури, змісту та логіки цього процесу, а також узгодження його основних компонентів – мети, завдань, змісту, методів і результатів. Розроблена модель дає можливість системно організувати процес розвитку ІКК, визначити його етапи, критерії оцінювання та умови успішної

реалізації під час підвищення кваліфікації.

В той же час результативність реалізації моделі значною мірою залежить від розроблення контекстної методики розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління.

2.4. Методика розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації

Аналіз, систематизація та узагальнення наукових джерел і публікацій засвідчує, що вітчизняними науковцями приділяється достатньо уваги щодо розроблення методики розвитку різних компетентностей фахівців, у тому числі й офіцерів. Так, О. Пінчук, А. Прокопенко досліджують методику розвитку цифрової компетентності офіцерів [127], Р. Бакуменко розробив методику професійної компетентності офіцерів інформаційно-аналітичного забезпечення у системі підвищення кваліфікації [8], О. Бойко – методику формування лідерської компетентності офіцерів ЗС України [16], Л. Заїка представила методику формування професійної компетентності майбутніх магістрів військового управління [51] тощо.

У сучасних наукових дослідженнях значна увага приділяється розробленню методики розвитку ІКК фахівців різних сфер діяльності, а також методики формування та розвитку компетентностей із застосуванням ІКТ. Так, П. Грабовський розробив методику розвитку інформаційної компетентності вчителів природничо-математичних предметів [36], Г. Дегтярьова представила методику розвитку ІКК вчителів філологічних дисциплін [41], В. Кива запропонував методику розвитку ІКК викладачів системи вищої військової освіти [61], А. Кочарян – методику розвитку ІКК науково-педагогічних працівників гуманітарних спеціальностей [70], І. Тимофєєва створила методику формування ІКК майбутніх вихователів дошкільних закладів [198], Г. Федорук розробила методику формування ІКК майбутніх учителів технологій [202], В. Ягупов і Т. Бондаренко представили методику єдиного відкритого інформаційного

простору закладу вищої професійної освіти [222].

Проте проблема розроблення методики розвитку ІКК офіцерів власне тактичної ланки управління під час підвищення їх кваліфікації досі залишається не висвітленою науковцями.

Нині на всі сфери життєдіяльності людини, в тому числі і на військову сферу впливають чинники інформаційного суспільства. У першу чергу, це пов'язано з комплексним використанням ІКТ та їх засобів, без яких неможливо отримати перемогу у російсько-українській війні. Сьогодні можемо стверджувати, що розвиток ІКТ є динамічним і безперервним процесом, вони оновлюються та вдосконалюються швидкими темпами. «Війна, на жаль, змінилася. Війни зразка 1953 року вже не буде. Вона закінчилася влітку 23-го року в Україні. У той момент, коли на поле бою прийшли роботи...», – зазначає генерал В. Залужний [275]. Отже, військовослужбовцям потрібно постійно вдосконалювати свою військово-професійну компетентність, складовою якої є ІКК [165, с. 157].

Так, на основі вивчення військової практики, узагальненні та систематизації наукових джерел щодо дослідження ІКК офіцерів, визначення її структури та змісту, дійшли висновку щодо необхідності розроблення методики її розвитку у офіцерів під час підвищення кваліфікації. Для цього необхідно з'ясувати поняття «методика» взагалі та «методика розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління» зокрема та обґрунтувати основні елементи цієї методики.

У Великому тлумачному словнику української мови термін «методика» розкривається як «сукупність взаємопов'язаних методів та прийомів доцільного проведення будь-якої роботи», а також як «вчення про методи викладання певної науки, предмета» [21, с. 664]. Погоджуємось із думкою С. Гончаренка, який визначав дефініцію «методика навчального предмета» як «галузь педагогічної науки, яка досліджує закономірності вивчення певного навчального предмета» [34, с. 206].

Підтримуємо думку В. Киви, який зауважує, що методика становить методичну систему, яка включає в себе методи навчання і виховання, види навчальних занять, методичні способи і прийоми, засоби навчання і виховання, що

направлені на вирішення конкретних педагогічних завдань, удосконалення професійних та інших якостей тих, хто вчиться [60, с. 99].

В. Ягупов й І. Плохута трактують поняття методика як «методики розвитку діагностувальної компетентності майбутніх докторів філософії як сукупності основних етапів її розвитку, які, в свою чергу, складаються зі відповідних принципів, методів, методичних прийомів, засобів і організаційних форм їх навчання як майбутніх суб'єктів діагностувальної діяльності в системі вищої військової освіти та сприятимуть розвитку їх цінностей і мотивації, теоретичних і практичних діагностувальних знань, навичок, умінь і здатностей, професійно важливих діагностувальних якостей як суб'єктів педагогічної діяльності у ВВНЗ» [226, с. 508].

На нашу думку, не менш важливим є усвідомлення поняття «методика» у військовій сфері. Військова дидактика розкриває це поняття як визначені та встановлені форми та засоби використання методів навчання та виховання, які створюють можливість здійснення глибшого пізнання проблем військового навчання, а також сприяє їх результативному вирішенню [218, с. 24].

З урахуванням вищевикладеного, методика у педагогіці – це цілеспрямована методична система з певною провідною ідеєю і головним принципом, згідно з якими дослідник в свою методику включає певні методи, види навчальних занять, засоби та прийомів навчання та виховання, що логічно взаємопов'язані між собою, спрямовані на досягнення певної педагогічної мети щодо формування, розвитку та вдосконалення конкретних особистісних, психічних і професійних якостей і утворень тих, хто набуває певну освіту [158].

Врахувавши результати узагальнення та конкретизації підходів до розкриття поняття «методика» в педагогіці, ми дійшли висновку, що методика розвитку ІКК офіцерів під час підвищення кваліфікації являє собою комплекс мети, цілей і завдань, змісту, методів, прийомів, засобів, принципів навчання, видів навчальних занять, що взаємопов'язані між собою, послідовно використовуються та реалізуються на основних етапах її розвитку. Вона ґрунтується на основних методологічних підходах – компетентнісному, системному, суб'єктно-

діяльнісному, інформаційному, контекстному, які визначають концептуальні підвалини для встановлення мети, змісту, принципів, методів, видів навчальних занять щодо розвитку в них ІКК, тобто ключових компонентів методики, які системно та творчо використовуються на трьох етапах розвитку ІКК офіцерів.

Метою методики є розвиток ІКК офіцерів, що можливо здійснювати через досягнення головної та часткових цілей її розвитку. Головною ціллю є забезпечення належного рівня розвиненості ІКК як інтегральної характеристики професійної діяльності офіцера в умовах сучасного інформаційного середовища. Частковими цілями є:

- розвиток ціннісно-мотиваційного компонента (розвиток ціннісного ставлення до інформаційно-комунікаційної діяльності та усвідомлення її значущості у професійній діяльності; мотивація використання засобів ІКТ у військово-професійній діяльності);

- розвиток когнітивного компонента (це такі знання: способи аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування за допомогою засобів ІКТ; способи і прийоми використання ІКТ під час реалізації функціональних обов'язків; норми, правила і закономірності спілкування, побудови стратегій комунікації та здійснення комунікації за допомогою засобів ІКТ);

- розвиток інформаційно-технологічного компонента (це уміння та здатності роботи з ІКТ; навички та вміння застосування різних способів та прийомів використання ІКТ та їх засобів у стандартних і нестандартних ситуаціях військово-професійної діяльності);

- розвиток комунікаційного компонента (це такі уміння та здатності: сприйняття та передачі службової інформації за допомогою засобів ІКТ; адекватно оцінювати співрозмовника та визначити стиль службової взаємодії з ним; успішне здійснення комунікаційного процесу в інформаційному суспільстві, у тому числі за допомогою засобів ІКТ);

- розвиток індивідуально-психічного компонента (індивідуально-психічні якості, які характерні офіцеру як суб'єкту сучасного інформаційного суспільства, в цілому, та військово-професійної діяльності, зокрема: організованість,

комунікативність, відповідальність, толерантність);

– розвиток суб'єктного компонента (суб'єктність офіцера в інформаційному суспільстві та військовому середовищі; уміння та здатність до здійснення об'єктивного оцінювання своїх дій як суб'єкта військово-професійної діяльності в межах реалізації функціональних обов'язків і виконання завдань за посадовим призначенням).

Для розвитку цих компонентів необхідно дотримуватися загальноприйнятих і специфічних педагогічних вимог і принципів навчання у вищій військовій школі з урахуванням навчання на курсах підвищення кваліфікації. Зокрема, це такі принципи:

– науковості навчання, який визначає, що всі факти, положення мають мати наукове підґрунтя і відповідати сучасним досягненням науки та техніки, особливо у військовій сфері;

– системності, міжпредметності і систематичності навчання офіцерів, що передбачає системне і послідовне викладення навчального матеріалу та постійну роботу з ним;

– доступності навчання офіцерів: перехід від простих до складних завдань, починати навчання з вузьких аспектів з подальшим розширенням обсягу на всю навчальну дисципліну, від відомого – до невідомого, від близького – до далекого, від абстрактного – до конкретного, а також необхідно враховувати рівень військово-професійної підготовленості офіцерів як суб'єктів інформаційного суспільства, їх професійно-важливі та індивідуально-психічні якості;

– зв'язку навчання та сучасної військової практики чи контекстності: ґрунтується на об'єктивних взаємозв'язках наукової та військової сфери, сучасної воєнної теорії і практики, безпосередньому врахуванні інформаційно-комунікативних потреб та інтересів офіцерів як суб'єктів інформаційного суспільства;

– свідомості, ініціативності та навчальної суб'єктності офіцерів як суб'єктів навчальної діяльності: передбачає суб'єктну роль офіцерів як учасників освітнього процесу у ВВНЗ; формування у офіцерів позитивного ставлення до своєї військової

спеціальності, наявність зацікавленості до навчального матеріалу та включення у навчальний процес, використання отриманих знань на практиці, контекстне використання сучасних ІКТ і засобів у навчальній діяльності;

– наочності: призводить до свідомого та цілісного наочного сприйняття навчального матеріалу офіцерами за допомогою засобів ІКТ та активного практичного мислення, його усвідомленню і засвоєнню, розвиває спостережливість, уважність і розвиває практичне мислення як суб'єкта інформаційного суспільства;

– міцності засвоєння військово-професійних знань та розвиток практичних здатностей офіцерів: передбачає системне та систематичне повторення навчального матеріалу ними, його запам'ятовування, вміння виділити головну ідею під час повторення, використання різноманітних методик викладачами під час проведення різних видів навчальних занять з ними;

– індивідуалізації навчання: надає можливість під час спільної навчальної діяльності офіцерам оволодівати навчальним матеріалом з індивідуальною швидкістю, на що впливає рівень розумової та військово-професійної розвиненості, зацікавленість у вивченні навчального матеріалу, мотивація та цінності військово-професійної діяльності, жага до знань і працездатність в інформаційному середовищі;

– емоційності навчання: передбачає формування у офіцерів емоційно-вольової сфери як у фахівця військової справи в інформаційному суспільстві, що безпосередньо впливає на їх навчальну діяльність та її підтримує, що досягається логічним, творчим, послідовним і контекстним викладенням навчальних дисциплін, наведення цікавих прикладів, використання різних квазіпрофесійних ситуацій за допомогою засобів ІКТ та імітаційного моделювання;

– суб'єкт-суб'єктної взаємодії та інтерактивності: передбачає активний діалог і взаємодію між суб'єктами навчання, які спрямовані на встановлення і підтримання суб'єкт-суб'єктних взаємин, що позитивно впливає на їх ціннісно-мотиваційну сферу [210, с. 121-149].

У процесі розроблення методики розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки

управління визначено організаційні форми навчання, що забезпечують її успішну реалізацію. Зокрема, організаційні форми очної підготовки офіцерів класифікуються так: за характером навчальних завдань (загальні, специфічні); за місцем проведення заняття (аудиторні, позааудиторні); за характером діяльності суб'єктів навчання (практичні, теоретичні); за часом здійснення педагогічних заходів (навчально-планові, службово-планові, позапланові); кількістю суб'єктів навчальної діяльності (індивідуальні, групові); за характером керування навчальною діяльністю суб'єктів навчальної діяльності (заняття під керівництвом викладача, самостійна робота) [210].

Наступним елементом методики розвитку ІКК офіцерів є визначення методів навчання, які взаємопов'язані з організаційними формами навчання, адже форми визначають метод навчання, а метод – конкретні види навчальних занять. У нашій методиці застосовуються традиційні та активні методи навчання. Традиційні – усне викладення навчального матеріалу (різні види розповідей, пояснень, лекцій); обговорення навчального матеріалу (бесіди, семінарські заняття, аналіз конкретної ситуації тощо); показ (демонстрація, ілюстрація, особистий показ прийомів і дій тощо); практичні методи (практичні заняття, групові вправи, лабораторні роботи тощо); методи контролю та самоконтролю (опитування, тестування, контрольні роботи, завдання для самоконтролю, екзамен, залік); самостійна робота (включає самостійне вивчення навчального матеріалу). Активні методи навчання – це методи, які активізують навчально-пізнавальну діяльність тих, хто вчиться (ігрові, метод мозкового штурму, круглий стіл, кейс-метод та ін.).

Методика розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління ґрунтується на положеннях проблемно-ситуативного та контекстного навчання і реалізується через застосування відповідних методів, засобів ІКТ та імітаційного моделювання. Такий підхід передбачає використання типових проблемних ситуацій під час навчання, з якими стикаються офіцери в процесі військово-професійної діяльності. У процесі вирішення таких завдань офіцери розвивають інформаційно-комунікативні вміння, а також набувають необхідні професійно-важливі якості, які сприятимуть їх успішній інформаційно-комунікаційній діяльності. Реалізовується

методика ІКК в три етапи – ціннісно-мотиваційний, розвивальний і заключний.

Перший етап – ціннісно-мотиваційний, який спрямований на розвиток ціннісного ставлення до інформаційно-комунікаційної діяльності, мотивації до застосування ІКТ у професійній діяльності, усвідомлення значущості ІКК для успішного виконання службових завдань, а також активізацію професійної діяльності офіцерів в умовах сучасного інформаційного середовища. На цьому етапі виокремлені важливі педагогічні завдання для підвищення у офіцерів мотивації до їх інформаційно-комунікаційної діяльності, а також розвиток у них ціннісного ставлення до роботи з ІКТ. Основні завдання цього етапу такі:

- сприяння усвідомленню та сприйняттю офіцерами цінностей інформаційно-комунікаційної діяльності як суб'єкта військово-професійної діяльності ЗС України;
- сприяння розвитку позитивного ставлення до професійної діяльності, а також розвитку прагнення до цілеспрямованого вдосконалення ІКК як суб'єкта інформаційно-комунікаційної діяльності у військово-професійному середовищі;
- мотивування до активізації пізнавальної діяльності для розвитку ІКК.

Вирішення цих завдань забезпечується застосуванням спеціально дібраних методів і методичних прийомів, спрямованих на розвиток мотивації та формування ціннісного ставлення до інформаційно-комунікаційної діяльності. Зокрема, доцільним є використання проблемно-ситуативних завдань, що відображають реальні умови професійної діяльності офіцерів; методу аналізу інформаційних кейсів, пов'язаних із інформаційними загрозами та прийняттям управлінських рішень; організації дискусій щодо ролі ІКК у сучасній військовій діяльності; методу рефлексивного аналізу власного досвіду роботи з інформацією; моделювання професійних ситуацій, у яких необхідне застосування ІКТ; а також завдань на оцінювання достовірності інформації та виявлення маніпулятивних впливів; мотиваційної бесіди; пояснення; навіювання; заохочення. Застосування зазначених методів сприяє усвідомленню значущості ІКК, розвитку мотивації до її розвитку та готовності до успішної інформаційно-комунікаційної діяльності у професійному середовищі.

Мотиваційна бесіда використовується для актуалізації професійно значущих мотивів офіцерів щодо розвитку ІКК. У ході такої бесіди викладач акцентує увагу на ролі ІКТ у сучасних умовах бойових дій, управлінні підрозділом, опрацюванні інформації, електронній взаємодії, протидії деструктивним інформаційним впливам. Завдяки цьому офіцери усвідомлюють практичну цінність розвитку ІКК для успішного виконання службово-бойових завдань, що сприяє розвитку позитивної професійної мотивації до навчання. Наприклад, на початку заняття викладач організовує бесіду на тему: «Чому ІКК є необхідною сучасному офіцеру?» Під час бесіди офіцерам пропонується висловити власну думку щодо ролі ІКТ у службовій діяльності, навести приклади зі свого досвіду, коли від якості інформаційного обміну, своєчасної передачі даних або вміння працювати з ІКТ залежало ухвалення рішення чи виконання завдання. Така бесіда допомагає пов'язати зміст навчання з реальними потребами професійної діяльності та посилює внутрішню мотивацію до розвитку ІКК.

Пояснення використовується для розкриття сутності ІКК, її структури, змісту окремих компонентів, критеріїв і показників розвиненості, а також для обґрунтування необхідності її розвитку під час підвищення кваліфікації. За допомогою пояснення викладач забезпечує усвідомлення офіцерами того, які знання, вміння, якості та здатності необхідні для успішного застосування ІКТ у професійній діяльності, і чому розвиток ІКК є важливою умовою професійної готовності сучасного військового фахівця.

Навіювання на ціннісно-мотиваційному етапі використовується як метод педагогічного впливу, спрямований на формування в офіцерів упевненості у власних можливостях щодо опанування сучасних ІКТ, подолання психологічних бар'єрів, внутрішньої скутості чи недовіри до цифрових засобів. Його застосування є доцільним у тих випадках, коли окремі слухачі виявляють невпевненість, стриманість або сумніви щодо власної здатності результативно використовувати цифрові інструменти у професійній діяльності. У педагогічно доцільній формі навіювання сприяє посиленню внутрішньої налаштованості на навчання та саморозвиток. Прикладом є педагогічно вплив викладача, коли він підкреслює, що

кожен офіцер здатний оволодіти сучасними ІКТ незалежно від попереднього досвіду, якщо працюватиме системно й послідовно. Наприклад, викладач звертається до слухачів із такими смисловими установками: «Опанування ІКТ є досяжним для кожного офіцера», «Ваш професійний досвід є надійною основою для розвитку нових інформаційно-комунікаційних умінь», «Навіть невеликі, але послідовні кроки в роботі з цифровими інструментами дають відчутний результат». Таке педагогічне підкріплення розвиває впевненість у власних можливостях.

Завдання викладача на цьому етапі – викликати початкову мотивацію, актуалізуючи мотиви попередніх досягнень, створюючи мотиви відносної незадоволеності, підсилюючи мотиви орієнтації на майбутню професійну діяльність, мимовільні мотиви здивування, допитливості тощо [170].

На ціннісно-мотиваційному етапі застосування таких методів, як анкетування та тестування, забезпечує виявлення вхідного рівня сформованості ІКК, а також сприяє усвідомленню офіцерами власного ставлення до інформаційно-комунікаційної діяльності. Аналіз конкретних ситуацій дає можливість актуалізувати значущість ІКТ у реальних умовах військово-професійної діяльності, формуючи мотивацію до їх використання. Навчальна бесіда сприяє осмисленню цінностей інформаційно-комунікаційної діяльності, розвитку внутрішньої мотивації та розвитку позитивного ставлення до професійного самовдосконалення. Використання лекційних занять забезпечує систематизоване подання теоретичних основ, тоді як семінарські та групові заняття активізують обговорення, сприяють формуванню власної позиції та розвитку комунікативних умінь. Практичні заняття дають можливість закріпити отримані знання через виконання конкретних завдань, що підвищує усвідомленість і значущість ІКК у професійній діяльності.

Основними видами навчальних занять на ціннісно-мотиваційному етапі є лекційні, групові, семінарські та практичні заняття.

Другим етапом є *розвивальний*, який спрямований на розвиток і удосконалення знань, умінь і навичок застосування ІКТ та роботи з інформацією у професійній діяльності офіцерів. У контексті розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління питання

«чому їх треба навчити» безпосередньо пов'язане зі специфікою їхньої військово-професійної діяльності та умовами сучасного інформаційного середовища.

Відповідно до змісту інформаційно-комунікаційної діяльності офіцерів тактичної ланки управління, офіцерів необхідно навчити успішно працювати з інформацією на всіх етапах її обробки: здійснювати пошук, відбір, аналіз, узагальнення та інтерпретацію. Це зумовлено тим, що їх діяльність здійснюється в умовах значного інформаційного навантаження, де якість ухвалених рішень безпосередньо залежить від здатності швидко орієнтуватися в інформаційних потоках і виокремлювати релевантні дані. Особливого значення набуває вміння критично оцінювати інформацію, виявляти недостовірні та маніпулятивні повідомлення та протидіяти інформаційним впливам противника.

Не менш важливим є розвиток вмінь застосовувати ІКТ у професійній діяльності. Йдеться не лише про технічне володіння ІКТ, а про здатність використовувати їх як інструмент управління: для організації комунікації, координації дій підрозділу, обміну інформацією та ухвалення рішень. Це включає навички роботи з цифровими платформами, засобами зв'язку, інформаційно-аналітичними ресурсами, а також дотримання вимог інформаційної безпеки.

Окремим напрямом є навчання результативній професійній комунікації. Офіцери мають вміти чітко, лаконічно і зрозуміло передавати інформацію, адаптувати її до різних аудиторій (підлеглі, командування, суміжні підрозділи), забезпечувати зворотний зв'язок і організовувати взаємодію. Це передбачає володіння нормами службового спілкування, уміння використовувати різні канали комунікації та запобігати викривленню інформації.

В той же час важливим є розвиток здатності ухвалювати обґрунтовані рішення в умовах невизначеності та дефіциту часу, що характерно для тактичного рівня управління. Це потребує інтеграції знань, умінь і досвіду роботи з інформацією, а також розвитку критичного та аналітичного мислення.

Значну увагу слід приділити розвитку рефлексивних умінь і здатності до саморозвитку, оскільки інформаційне середовище постійно змінюється. Офіцери мають вміти оцінювати власну діяльність, виявляти прогалини у знаннях і навичках

та цілеспрямовано їх усувати.

Основними завданнями цього етапу є: розвиток та поглиблення теоретичних знань офіцерів у сфері ІКТ; розвиток практичних умінь і навичок роботи з інформацією, зокрема її пошуку, аналізу, відбору, критичного оцінювання, обробки та використання для ухвалення обґрунтованих управлінських рішень; розвиток інформаційно-комунікаційних умінь, пов'язаних із використанням сучасних цифрових засобів і технологій у професійній діяльності, зокрема для організації службової комунікації, підготовки інформаційних повідомлень, взаємодії з різними суб'єктами та забезпечення успішного обміну інформацією; розвиток критичного та творчого мислення офіцерів, здатності до аналізу проблемних ситуацій інформаційно-комунікаційного характеру, прогнозування їх розвитку та вибору оптимальних способів дій в умовах невизначеності та інформаційного протиборства.

З цією метою застосовуються такі методи і методичні прийоми, як аналіз професійно орієнтованих ситуацій, кейс-метод, ділові та рольові ігри, метод мозкового штурму, кооперативне навчання, а також виконання практичних завдань із використанням ІКТ. Їх застосування забезпечує набуття досвіду роботи з інформацією та підвищує результативність професійної діяльності офіцерів. [217, с. 78-85; 210, с. 177-290].

У межах розвивального етапу застосування методів і методичних прийомів має чітко визначену спрямованість на розвиток ІКК офіцерів через набуття практичного досвіду роботи з інформацією та ІКТ у професійному контексті.

Аналіз професійно орієнтованих ситуацій (ситуаційний метод) спрямований на формування вмінь працювати з інформацією в умовах, наближених до реальної службової діяльності. Офіцери аналізують інформаційні повідомлення, визначають їх достовірність, ухвалюють рішення, що безпосередньо відповідає їхнім функціональним обов'язкам у процесі управління підрозділом.

Кейс-метод забезпечує комплексне опрацювання інформації шляхом розв'язання змодельованих професійних завдань. Він сприяє формуванню вмінь аналізувати інформаційні потоки, прогнозувати результати рішень і обирати

оптимальні способи дій у ситуаціях, характерних для військово-професійної діяльності.

Ділові та рольові ігри моделюють реальні умови службової діяльності, у яких офіцери виконують визначені ролі та ухвалюють рішення на основі отриманої інформації. Це сприяє формуванню практичних навичок комунікації, координації дій і використання ІКТ у процесі управління.

Метод мозкового штурму використовується для колективного генерування рішень щодо інформаційно-комунікаційних завдань. Він активізує мислення, сприяє розвитку гнучкості в ухваленні рішень та формує вміння працювати з різними інформаційними підходами.

Кооперативне навчання передбачає організацію роботи в малих групах, що забезпечує розвиток умінь обміну інформацією, узгодження дій і ухвалення спільних рішень. Це безпосередньо пов'язано з професійною діяльністю офіцерів, яка передбачає командну взаємодію.

Моделювання інформаційних процесів дає змогу відтворити реальні інформаційні потоки, з якими стикається офіцер, та відпрацювати алгоритми їх обробки і використання. Це формує практичний досвід роботи з інформацією в умовах, максимально наближених до службових.

Практичні завдання із застосуванням ІКТ спрямовані на закріплення знань і формування стійких умінь використання цифрових інструментів у професійній діяльності. Вони забезпечують безпосередній зв'язок між навчанням і реальними завданнями офіцера.

На розвивальному етапі ключову роль відіграють методи, спрямовані на формування практичних умінь і навичок. Лекції забезпечують поглиблення теоретичних знань щодо ІКТ, тоді як семінари та дискусії сприяють розвитку критичного мислення та здатності аргументовано відстоювати власну позицію. Самостійна робота, а також методи самоконтролю і самооцінювання формують здатність до самостійного навчання та рефлексії, що є важливою складовою ІКК. Імітаційне моделювання дає можливість відтворювати реальні умови інформаційно-комунікаційної діяльності, забезпечуючи розвиток здатності до

ухвалення рішень у складних ситуаціях. Презентації сприяють розвитку навичок структурованого подання інформації, а розгорнута бесіда – глибшому осмисленню навчального матеріалу. Використання всіх видів навчальних занять у ВВНЗ забезпечує комплексний вплив на всі компоненти ІКК, поєднуючи теоретичну підготовку з практичним досвідом.

Основними завданнями цього етапу є: розвиток і вдосконалення творчого практичного мислення офіцерів щодо застосування ІКТ у професійній діяльності; формування й розвиток інформаційно-комунікаційних знань, умінь і навичок як суб'єктів військово-професійної діяльності; формування професійно важливих інформаційно-комунікаційних якостей; набуття досвіду розв'язання конкретних проблем і проблемних ситуацій інформаційно-комунікаційного характеру в умовах сучасного інформаційного середовища.

На розвивальному етапі використовуються всі основні види навчальних занять у вищій військовій школі, які можуть позитивно вплинути на розвиток теоретичних знань, практичних умінь, навичок і здатностей у сфері застосування ІКТ офіцерів тактичної ланки управління.

В той же час основним видом навчальних занять, який допомагає засвоєнню навчального матеріалу, є самостійна робота. На самостійну підготовку покладається опрацювання, поглиблення та закріплення знань, умінь і навичок, виконання завдань, які викладачем винесені на самостійну підготовку, підготовка до наступного заняття, заходів контролю, а також розвиток у офіцерів самостійності та ініціативності.

Кейс-метод застосовувався як інструмент формування професійного мислення. Його реалізація відбувалася під час виконання практичної вправи з протидії дезінформації (додаток Е. 1), де офіцерам пропонувалися змодельовані та максимально наближені до реальних умов сценарії інформаційного впливу. У межах цих вправ учасники аналізували ситуацію поширення фейкових повідомлень, оцінювали їх вплив на особовий склад і цивільне населення та розробляли управлінські й комунікаційні рішення з використанням цифрових інструментів. Також у кейсах офіцери створювали три різноформатні повідомлення

(для особового складу, цивільного населення та командування), використовуючи цифрові інструменти, що забезпечувало практичне засвоєння навичок цифрової комунікації. Викладач поступово вводив нові дані, змінюючи інформаційну обстановку під час виконання кейсів. Зокрема, у кейсі 2 додаткові повідомлення з елементами достовірної та недостовірної інформації змушували офіцерів постійно коригувати свої рішення та адаптувати комунікаційні стратегії. Також цей метод застосовувався шляхом постановки перед офіцерами невизначених і суперечливих завдань, що не мали однозначного розв'язання. Це проявлялося під час аналізу інформаційних атак, коли необхідно було самостійно визначити достовірність інформації, обрати канали комунікації та сформулювати відповідні повідомлення для різних аудиторій у межах кейсів 1 і 2.

Цей метод також застосовувався в умовах обмеження часу для розвитку здатності діяти в умовах дефіциту часу. Він реалізовувався шляхом встановлення чітких часових меж (20–30 хвилин) на опрацювання кейсів, що змушувало офіцерів швидко аналізувати інформацію та ухвалювати рішення, наближені до реальних умов службово-бойової діяльності.

Метод мозкового штурму використовувався у межах виконання вправи «Аналіз та оцінювання інформаційних повідомлень» як інструмент колективного генерування та первинного аналізу ідей щодо оцінювання інформаційних повідомлень. На початковому етапі учасники об'єднувалися у малі групи, в яких формулювалося проблемне питання, зокрема визначення способів виявлення недостовірної та маніпулятивної інформації в умовах обмеженого часу та неповних даних. Після цього відбувався етап вільної генерації ідей, під час якого кожен учасник пропонував можливі підходи до перевірки інформації, ідентифікації ознак фейків, оцінювання джерел та аналізу змісту повідомлень. Важливою умовою цього етапу була відсутність критики чи оцінювання висловлених пропозицій, що сприяло активізації творчого мислення та залученню всіх учасників до обговорення.

На наступному етапі здійснювалася систематизація отриманих ідей, їх групування за змістовими напрямками (аналіз джерел інформації, лінгвістичні

ознаки маніпуляції, використання цифрових інструментів перевірки, логічний аналіз змісту). Після цього учасники переходили до обговорення та критичного оцінювання запропонованих варіантів із метою відбору найбільш результативних і практично доцільних підходів. Такий перехід від некритичної генерації до обґрунтованого аналізу забезпечував глибше осмислення проблеми та формування узгодженого бачення оптимальних рішень.

Завершальний етап передбачав узагальнення напрацьованих результатів і представлення їх у вигляді чіткого алгоритму дій щодо аналізу та перевірки інформації. Учасники презентували свої напрацювання, аргументували обрані підходи та співвідносили їх із практичними умовами службової діяльності. Таким чином, застосування методу мозкового штурму у межах вправи сприяло не лише розвитку медіаграмотності, а й розвитку навичок командної роботи, швидкого ухвалення рішень та результативної обробки інформації в умовах інформаційної невизначеності.

Метод кооперативного навчання реалізовувався через організацію роботи в малих групах по 3–5 осіб під час виконання практичної вправи з протидії дезінформації. Така форма роботи забезпечувала активне залучення кожного учасника до спільної діяльності, сприяла розвитку навичок командної взаємодії, відповідальності за ухвалення рішень та розвитку здатності до узгодження позицій у процесі професійної комунікації. Учасники спільно аналізували запропоновані ситуації, розподіляли функціональні ролі, аргументували власні рішення та досягали консенсусу, що відтворює реальні умови діяльності органів військового управління та сприяє розвитку колективного мислення.

Метод практичного відпрацювання цифрових умінь і навичок застосовувався у вправах з електронного листування, зокрема під час складання службового електронного листа, реагування на інформаційний запит, а також роботи з електронними документами. У межах цих вправ офіцери відпрацьовували навички створення службових повідомлень із дотриманням норм офіційно-ділового стилю, логічної структури та вимог до змісту. Особлива увага приділялася точності формулювань, лаконічності викладу та дотриманню вимог інформаційної безпеки.

Виконання завдань в умовах обмеженого часу сприяло розвитку оперативності мислення та готовності до успішної цифрової комунікації в реальних умовах службово-бойової діяльності.

Метод аналізу помилок реалізовувався у вправі з аналізу некоректного електронного листа, у межах якої офіцери здійснювали виявлення структурних і змістових недоліків, а також розробляли виправлений варіант повідомлення відповідно до вимог службового електронного листування. У процесі виконання завдання особлива увага приділялася дотриманню логіки викладу інформації, точності формулювань, коректності використання мовних засобів та відповідності змісту професійній ситуації.

Застосування цього методу сприяло розвитку здатності до критичного аналізу інформації, формуванню рефлексивних умінь, а також навичок самоконтролю та самокорекції власної комунікативної діяльності. Офіцери вчилися не лише виявляти помилки, а й усвідомлювати їх причини, що є важливим для попередження їх виникнення у подальшій професійній діяльності.

Важливим елементом реалізації методу було колективне обговорення типових помилок після виконання вправи, що забезпечувало обмін досвідом, узагальнення результатів і формування єдиних підходів до здійснення службової комунікації. Така організація роботи допомогла офіцерам краще засвоїти, як правильно будувати професійне спілкування, зробила обмін інформацією більш якісним і сприяла формуванню уважнішого та відповідальнішого ставлення до того, як саме вони формулюють і передають службові повідомлення.

Метод імітаційно-ігрового навчання застосовувався у вправі «Ланцюг комунікації» (додаток Е.2), яка передбачала виконання учасниками різних службових ролей і поетапну передачу інформації. У межах цієї вправи моделювалися реальні процеси інформаційної взаємодії в системі військового управління, включаючи можливі спотворення змісту повідомлень унаслідок інтерпретації, часових обмежень та інформаційного перевантаження. Це дало можливість не лише виявити типові помилки у процесі передавання інформації, а й сформувати у офіцерів усвідомлення відповідальності за точність і повноту

комунікації. Подальший аналіз результатів сприяв розвитку рефлексії, удосконаленню комунікативних умінь та підвищенню результативності інформаційної взаємодії в професійному середовищі.

Пояснювально-ілюстративний метод під час розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління забезпечує цілеспрямоване засвоєння ними теоретичних положень, понять, алгоритмів і способів дій у сфері застосування ІКТ у військово-професійній діяльності. Сутність цього методу полягає в організованому поданні готової навчальної інформації викладачем із використанням наочних, аудіовізуальних і цифрових засобів, що сприяє усвідомленню, первинному осмисленню та запам'ятовуванню навчального матеріалу. У контексті дослідження цей метод набуває особливої значущості, оскільки дає змогу системно представити офіцерам зміст інформаційно-комунікаційної діяльності, розкрити особливості використання цифрових інструментів у процесі управління підрозділом, а також сформулювати в них цілісне уявлення про роль ІКТ у сучасному військовому середовищі.

Реалізація пояснювально-ілюстративного методу у запропонованій методиці здійснюється із використанням відеолекції як мультимедійного засобу навчання. Використання відеолекції дає змогу поєднати словесне пояснення навчального матеріалу з його візуалізацією, демонстрацією схем, алгоритмів, фрагментів службових ситуацій, прикладів застосування цифрових платформ, електронного документообігу, засобів комунікації тощо у професійній діяльності офіцера тактичної ланки управління. Завдяки цьому підвищується наочність навчання, посилюється доступність складного матеріалу, забезпечується логічна послідовність його подання та створюються умови для більш глибокого сприйняття змісту. У межах реалізації методики розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління навчальний контент відеолекцій було підготовлено із використанням інструментів штучного інтелекту, зокрема платформи NotebookLM. Застосування цього цифрового інструменту дало можливість оптимізувати процес структурування навчального матеріалу, забезпечити його логічну послідовність, цілісність і належний рівень науково-методичного опрацювання відповідно до

цілей підвищення кваліфікації офіцерів (додаток Е.4).

Метод «ділова гра» реалізовувався під час проведення гри «Інформаційний щит офіцера» (додаток Е. 3). У межах цієї гри учасники виконували комплекс завдань, спрямованих на аналіз інформації, виявлення фейків та ухвалення рішень. Також із використанням цього методу проводився залік. Це сприяло розвитку критичного мислення під час розв'язання завдань на розпізнавання правдивої та неправдивої інформації, а також у вправі з пошуку аргументів «за» і «проти» новини, що вимагало глибокого аналізу джерел і фактів; обговорення результатів виконання завдань, коли учасники аргументували власну позицію та оцінювали пропозиції інших; на завершальному етапі заняття, зокрема під час підбиття підсумків гри, коли учасники аналізували власні дії, визначали помилки та формували рекомендації щодо підвищення результативності інформаційно-комунікаційної діяльності.

Отже, у курсі послідовно застосовується широкий спектр методів навчання, кожен із яких інтегровано в конкретні вправи та спрямовано на розвиток ІКК офіцерів тактичної ланки управління.

Третім є **заключний** етап, який є завершальною складовою цілісного педагогічного процесу та виконує функцію узагальнення, оцінювання і корекції досягнутих результатів. Його сутність полягає не лише у фіксації рівня сформованості та розвиненості ІКК, а й у комплексному осмисленні результатів навчальної діяльності, визначенні результативності застосованих педагогічних умов, методів і засобів, а також у формуванні здатності офіцерів до подальшого професійного саморозвитку. На цьому етапі відбувається інтеграція знань, умінь, навичок і досвіду, набутого під час попередніх етапів, у цілісну систему професійної діяльності.

Важливою характеристикою заключного етапу є його діагностично-рефлексивна спрямованість. Саме на цьому етапі здійснюється педагогічне діагностування рівнів сформованості та розвиненості ІКК за визначеними критеріями та показниками, що дає можливість об'єктивно оцінити результати навчання під час підвищення кваліфікації. В той же час значна увага приділяється

розвитку рефлексивних умінь офіцерів, тобто їх здатності аналізувати власну інформаційно-комунікаційну діяльність, оцінювати її успішність, виявляти сильні та слабкі сторони, а також визначати напрями подальшого вдосконалення. Таким чином, оцінювання набуває не лише контролюючого, а й розвивального характеру.

Одним із ключових завдань заключного етапу є встановлення рівнів розвиненості ІКК офіцерів, що передбачає комплексне оцінювання всіх її компонентів – ціннісно-мотиваційного, когнітивного, інформаційно-технологічного, комунікаційного, індивідуально-психічного та суб'єктного. Це дає можливість визначити не лише загальний рівень ІКК, а й встановити нерівномірність розвитку складових ІКК. На основі отриманих результатів здійснюється аналіз результативності реалізації ціннісно-мотиваційного та розвивального етапів методики, що дає змогу оцінити доцільність використаних педагогічних підходів і методів.

Не менш важливим завданням є розвиток у офіцерів здатності до саморефлексії та самооцінювання. У процесі виконання контрольних і практичних завдань вони мають можливість усвідомити рівень власної підготовленості, оцінити готовність до застосування ІКТ у реальних умовах військово-професійної діяльності, а також визначити власні професійні потреби. Така рефлексивна діяльність сприяє переходу від зовнішнього контролю до внутрішньої саморегуляції, що є важливою ознакою розвиненості компетентності.

Заклучний етап передбачає виявлення труднощів і прогалин у сформованості та розвиненості ІКК, що можуть бути зумовлені як об'єктивними (обмеженість використання ІКТ у бойових умовах, специфіка службової діяльності), так і суб'єктивними чинниками (недостатня мотивація, фрагментарність знань, низький рівень рефлексії). Визначення цих проблем створює підґрунтя для подальшої корекції освітнього процесу на курсах підвищення кваліфікації.

На заключному етапі основну роль відіграють методи контролю та оцінювання. Метод письмової перевірки знань, зокрема у формі тестування, дає можливість об'єктивно оцінити сформованість когнітивного компонента ІКК. Перевірка практичних навичок і здатностей щодо використання ІКТ у військово-

професійній діяльності забезпечує оцінювання діяльнісного аспекту компетентності. Практичні та контрольні заняття сприяють узагальненню отриманих знань і вмінь, розвитку здатності до саморефлексії та критичного оцінювання власної діяльності. Крім того, вони дають можливість визначити готовність офіцерів до успішного застосування ІКТ у реальних умовах служби та корегування власної інформаційно-комунікаційної діяльності.

Отже, заключний етап виконує не лише функцію контролю результатів навчання, а й забезпечує їх осмислення, узагальнення та подальше використання у професійній діяльності. Його реалізація сприяє формуванню та розвитку у офіцерів здатності до самостійного вдосконалення ІКК, що є необхідною умовою їх успішної діяльності в умовах сучасного інформаційного середовища та військово-професійних викликів. Основними видами навчальних занять на цьому етапі є практичні та контрольні заняття, оскільки саме вони забезпечують перевірку сформованості та розвиненості ІКК офіцерів та оцінювання їх готовності до застосування ІКТ у реальних умовах військово-професійної діяльності (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Етапи та методи розвитку ІКК офіцерів під час підвищення кваліфікації

Етапи	Мета	Завдання	Методи, прийоми	Види навчальних занять
Ціннісно-мотиваційний	розвиток ціннісного ставлення до інформаційно-комунікаційної діяльності, мотивації до застосування ІКТ у професійній діяльності, усвідомлення значущості ІКК для успішного виконання службових завдань, а також активізація	сприяння усвідомленню та сприйняттю офіцерами цінностей своєї інформаційно-комунікаційної діяльності як суб'єкта військово-професійної діяльності ЗС України; сприяння розвитку позитивного ставлення до професійної діяльності, а також розвитку прагнення до цілеспрямованого вдосконалення ІКК як суб'єкта інформаційно-	мотиваційна бесіда, дискусія, пояснення, навіювання, заохочення, анкетування, тестування, самоконтроль	лекційні, семінарські, групові заняття

	професійної діяльності офіцерів в умовах сучасного інформаційного середовища	комунікаційної діяльності у військово-професійному середовищі; мотивування до активізації пізнавальної діяльності для розвитку ІКК		
Розвивальний	розвиток знань, умінь і навичок застосування ІКТ та роботи з інформацією у професійній діяльності офіцерів	розвиток та поглиблення теоретичних знань офіцерів у сфері ІКТ; розвиток практичних умінь і навичок роботи з інформацією, її пошуку, аналізу, відбору, оцінювання, обробки та використання для ухвалення рішень; розвиток інформаційно-комунікаційних умінь, пов'язаних із використанням ІКТ у професійній діяльності	аналіз професійно орієнтованих ситуацій, кейс-метод, ділові та рольові ігри, метод мозкового штурму, кооперативне навчання, а також виконання практичних завдань із використанням ІКТ	усі види навчальних занять у ВВНЗ
Заключний	узагальнення, оцінювання і корекція досягнутих результатів	визначення рівнів розвиненості ІКК офіцерів, що передбачає комплексне оцінювання всіх її компонентів; розвиток здатності до саморефлексії та самооцінювання	метод письмової перевірки знань, що може проходити, в тому числі, в форматі тесту, перевірки практичних навичок і здатностей щодо використання ІКТ у військово-професійній діяльності	практичні та контрольні заняття

Реалізація методики розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації забезпечується, зокрема, впровадженням в освітній процес спеціального курсу «Інформаційно-комунікаційна компетентність офіцерів тактичної ланки управління» (Додаток Д).

Курс спрямований на розвиток ціннісно-мотиваційного, інтелектуального, технологічного, комунікаційного, психологічного та рефлексивного компонентів

ІКК з урахуванням специфіки військово-професійної діяльності офіцерів в умовах сучасного інформаційного середовища. Зміст курсу включає такі теми:

Тема 1. «Теоретичні основи інформаційно-комунікаційної діяльності офіцера тактичної ланки управління в сучасному військово-професійному середовищі» передбачає вивчення сутності та структури ІКК, її ролі у військово-професійній діяльності офіцера, особливостей функціонування сучасного інформаційного середовища, інформаційних процесів у секторі безпеки й оборони, основ інформаційної безпеки та кібербезпеки. Особлива увага приділяється розвитку ціннісного ставлення до інформаційно-комунікаційної діяльності, усвідомленню ролі інформації у процесах військового управління, розвитку критичного ставлення до інформаційних ресурсів і відповідальності за використання інформації у службовій діяльності.

Тема 2. «Інформаційно-комунікаційні процеси у військово-професійній діяльності офіцерів» спрямована на розвиток практичних умінь і навичок використання ІКТ під час виконання посадових обов'язків. У межах теми офіцери опановують способи пошуку, аналізу, оцінювання, оброблення, передавання та захисту інформації, набувають досвіду використання цифрових платформ і засобів комунікації, відпрацьовують навички професійної взаємодії та ухвалення управлінських рішень в умовах невизначеності, дефіциту часу та впливу деструктивних інформаційних чинників.

Під час реалізації курсу використовуються лекції-дискусії, практичні заняття, кейс-метод, квазіпрофесійні завдання, рольова та ділова гра, аналіз професійних ситуацій, самостійна робота та рефлексивні вправи. Практична складова курсу орієнтована на моделювання типових ситуацій військово-професійної діяльності, що дозволяє максимально наблизити навчання до реальних умов виконання службових завдань.

Запропонована методика розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління, що реалізується через взаємопов'язані етапи, відповідні педагогічні умови, методи, форми та засоби навчання, забезпечує цілеспрямований вплив на всі її структурні компоненти. Послідовна організація освітнього процесу на курсах підвищення

кваліфікації, поєднання теоретичної підготовки з практичною діяльністю, а також орієнтація на реальні умови військово-професійної діяльності створюють підґрунтя для досягнення запланованих результатів, розвитку здатності офіцерів до успішної інформаційно-комунікаційної діяльності.

Тож, спеціальний курс виступає основним засобом реалізації розробленої методики розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління та забезпечує послідовний розвиток знань, умінь, навичок, професійно важливих якостей і ціннісних орієнтацій, необхідних для успішної інформаційно-комунікаційної діяльності в сучасних умовах військової служби.

Водночас оцінювання результативності впровадження методики та визначення сформованості та розвиненості ІКК потребують чіткої системи вимірювання. Це зумовлює необхідність обґрунтування критеріїв і показників, які дають можливість комплексно оцінити ступінь розвитку кожного компонента ІКК, забезпечити об'єктивність педагогічного діагностування та здійснити подальший аналіз результативності запропонованої методики.

2.5. Критерії та показники оцінювання розвиненості інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації

Науковці під час визначення діагностувального інструментарію для оцінювання сформованості та розвиненості ІКК різних фахівців підкреслюють складність цього процесу та наголошують на таких важливих аспектах: діагностування має охоплювати всі її компоненти; необхідності чіткого визначення рівнів її сформованості та розвиненості та їх характеристики; завдання дослідження повинно бути узгоджене з відповідними критеріями та показниками оцінювання. Використання цих універсальних вимог підкреслює методологічну культуру науковців [220, с. 262-291]. Так, Гордон Роуленд Джоухін (Gordon Rowland Joughin), Девід Роберт Карлесс (David Robert Carless) наголошують на точності виокремлення показників оцінювання ІКК для визначення змістовних проблемних

питань щодо її оцінювання, з'ясування рівнів знань фахівців [243]. Відповідно, кожен критерій має включати необхідну кількість змістовних показників щодо явища, яке діагностується дослідником.

Науковці А. Санчес (Aurelio Villa Sanchez), М. Руїз (Manuel Poblete Ruiz) підкреслюють, що критерії мають відображати структуру тієї компетентності, яка діагностується [266].

На думку А. Кочаряна, «проблема визначення критеріїв оцінювання ефективності навчання має достатньо аспектів і рівнів. У педагогічній практиці розроблено достатньо взаємопов'язаних критеріїв, які створені для оцінювання різних психолого-педагогічних аспектів процесу навчання, серед яких виокремлюємо наступні: критерії ефективності форм і методів навчання: якість, повнота, глибина, міцність та функціональна здатність методів, які використовуються відповідно до завдань; рівень сформованості вмінь та навичок; критерії ефективності навчання: самостійність науково-педагогічних працівників, культура процесу навчання (здатність раціонально планувати процес навчання); критерії ефективності результатів навчання: глибина знань, системність; критерії оцінювання сформованості теоретичних знань: розуміння понять, формулювання положень освітньої політики, корпоративних стандартів; якісні критерії оцінювання сформованості вмінь та навичок: правильність дотримання алгоритму дій, самостійність у виконанні; критерії оцінки ставлення до власної пізнавальної діяльності: інтерес чи байдужість, розуміння соціального значення вміння використовувати сучасні ІКТ, емоційний комфорт або дискомфорт, страх щодо можливих помилок» [70, с. 128]. Схожі підходи до розуміння змісту критеріїв і показників діагностування сформованості та розвиненості ІКК різних досліджуваних застосовують й інші науковці.

Під час визначення діагностувального інструментарію з'ясування розвиненості ІКК офіцерів враховані основні чинники впливу на них інформаційного суспільства та цифровізації військової сфери (зростання обсягів інформації, висока швидкість оновлення інформації, цифровізація управління військами, інформаційні загрози та дезінформація тощо), оскільки «Критерій

виражає сутнісні характеристики зміни в розвитку об'єкта або знання межі, повноти прояву його сутності в конкретному вираженні» [220, с. 268].

Однією із визначних методологічних вимог до організації та проведення військово-педагогічного експерименту є контекстне обґрунтування критеріїв і показників діагностування його результатів, а також визначення ступеня прояву тих якостей і здатностей, що формуються та розвиваються у респондентів під час проведення експерименту. Саме через це, на думку більшості науковців, необхідно їх визначити до проведення констатувального етапу експерименту. Критерії і показники діагностування розвиненості ІКК офіцерів мають бути безпосередньо пов'язані зі змістом їх інформаційно-аналітичної діяльності та реалізацією інформаційно-комунікаційної компетенції у військово-професійній діяльності. Згідно з обґрунтованими нами компонентами їх ІКК – ціннісно-мотиваційним, когнітивним, інформаційно-технологічним, комунікаційним, індивідуально-психічним і суб'єктивним – необхідно визначити відповідні критерії та показники діагностування її розвиненості із врахуванням основних положень компетентнісного, контекстного, суб'єктно-діяльнісного та системного підходів у освіті [154, с. 213-214]. Також, на нашу думку, доцільно дати визначення поняттям «критерій» і «показник».

Наукове визначення критеріїв і показників діагностування розвиненості ІКК офіцерів з урахуванням їх військово-професійної діяльності та специфічних умов проходження військової служби в інформаційному суспільстві під час російсько-української війни потребує наукового обґрунтування та уточнення в контексті сучасних викликів і умов військової служби. Передумовою цього процесу є взаємозв'язок і взаємозумовленість цих дефініцій, оскільки науково аргументований вибір критерію великою мірою зумовлює правильність вибору відповідних показників і, навпаки, від якості показника залежить повнота й об'єктивність характеристики конкретного предмета діагностування. Наголошуємо, що до критерію мають бути висунуті чіткі вимоги. Науковці сформулювали такі вимоги: «об'єктивність, тобто відображення ознак, притаманних предмету, який досліджується, незалежно від свідомості та волі

суб'єкта дослідження; відображення суттєвих ознак предмета діагностування; стійкість і постійність досліджуваних ознак; зв'язок із цілями, завданнями, функціями та змістом конкретного психологічного дослідження; безпосередній зв'язок між метою і кінцевим результатом досліджуваного явища» [229, с. 117].

Більшість науковців при визначенні критеріально-діагностувального апарату оцінювання конкретних явищ і процесів щодо предмета дослідження, керуються, зазвичай, етимологічним підходом до визначення поняття «критерій» (criterion (від грец.), що означає засіб судження, мірило). Аналіз наукових джерел, а також узагальнення методологічних підходів дослідників до розуміння дефініції «критерій» надав можливість визначити, що у сучасній науці немає однозначності щодо її розуміння та визначення. Наприклад, у «Новому тлумачному словнику української мови» поняття «критерій» визначається як «ознака, на основі якої робиться оцінка, визначення чи класифікація; мірило для визначення, оцінки предмета чи явища, підстава для оцінювання або класифікації чогось» [105].

Необхідно враховувати, що «критерії також мають відображати динаміку вимірюваної якості в просторі й часі та розкриватися через показники...» [89, с. 153].

Під час виокремлення критеріїв і показників оцінювання конкретного педагогічного явища, що досліджується, як слушно підкреслив С. Гончаренко, «слід урахувувати якість знань, яка передбачає співвідношення видів знань (закони, теорії, прикладні, методологічні, оцінювальні знання) з елементами змісту освіти й тим самим з рівнями їх засвоєння» [33, с. 373].

Спірін О. та Т. Вакалюк визначають поняття «критерій» в інформаційному просторі як ознаку та властивість [191, с. 279], В. Кремень і В. Биков – як «систему цільових функцій, що відображають цільові і змістово-технологічні вимоги» [72, с. 8] відповідного педагогічного явища чи процесу, які досліджуються. Такий підхід взятий нами як методологічний принцип для обґрунтування критеріїв і показників діагностування розвиненості ІКК офіцерів.

Як зазначає О. Резван, критерій – це узагальнений показник, який розкриває якість явища, його параметри, особливості чи характеристики, а також ставлення

респондента до процесу розуміння цього конкретного явища [150, с. 132].

Під час визначення критеріїв і показників оцінювання ІКК викладачів системи військової освіти наголошують, що критерій – це мірило, властивість, за допомогою якої визначається ІКК викладачів, що надає можливість встановити рівень її сформованості та розвиненості за різними шкалами на основних етапах педагогічного експерименту. На думку дослідників, критерії забезпечують можливість не лише визначення актуального рівня сформованості та розвиненості ІКК, а й аналізу динаміки її розвитку [150, с. 253].

Дослідники зазначають, що «критерій оцінювання у військово-педагогічному дослідженні – це конкретний параметр, за допомогою якого оцінюють предмет військово-педагогічного дослідження та його складові, тобто це головні параметри діагностування його результативності, з'ясування статистичної достовірності отриманих експериментальних результатів» [220, с. 264].

Отже, **критерій** – це мірило, риса, ознака або характеристика, що дає змогу діагностувати розвиненість ІКК офіцерів і забезпечує можливість його вимірювання за визначеними шкалами на етапах педагогічного експерименту – констатувальному та формувальному.

Слід відзначити, що в сучасній науковій літературі поняття «критерій» тісно пов'язане з дефініцією «показник». Кожен критерій складається з певної кількості показників, що уточнюють зміст цього критерію. Результативність розвитку ІКК офіцерів залежить як від визначення критеріїв її оцінювання, так і від чіткого визначення показників, адже саме за їх допомогою можна визначити наявність чи відсутність певних позитивних чи негативних зрушень конкретного педагогічного явища, яке досліджується. В нашому випадку маємо спостерігати за динамікою розвитку ІКК офіцерів під час підвищення кваліфікації. Слід підкреслити, що для об'єктивного вимірювання розвиненості ІКК кількість показників у межах кожного критерію має бути оптимальною. Однією з провідних методологічних вимог є зрозумілість, конкретність, контекстна зумовленість і чіткість показників для діагностування ІКК офіцерів. Крім того, показники мають бути змістовними, відображати суттєві характеристики відповідних компонентів ІКК та

забезпечувати їх адекватне оцінювання.

З урахуванням змісту та призначення критеріїв необхідно обґрунтувати конкретні якісні та кількісні показники, що відображають розвиненість ІКК офіцерів і дають змогу здійснювати її спостереження, вимірювання та діагностування. Тож, під поняттям «показник розвиненості ІКК офіцера» розуміємо конкретні прояви цієї компетентності – якості, характеристики, уміння, а також способи, засоби діяльності, що реалізуються офіцером у процесі виконання функціональних обов'язків.

Таким чином, на основі врахування посадових компетенцій офіцерів, специфіки цифровізації військової сфери, вимог інформаційного суспільства до сучасного військовослужбовця, а також методологічних вимог до фахівців у будь-якій галузі в інформаційному суспільстві визначаємо **критерії та показники діагностування розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління**.

1. *Ціннісно-мотиваційний критерій діагностування ІКК офіцерів*, який є одним із провідних, оскільки відображає внутрішні установки та спонукальні чинники їхньої інформаційно-комунікаційної діяльності. Він дає можливість з'ясувати розвиненість двох основних складових відповідного компонента – ціннісної та мотиваційної, що характеризують ставлення офіцера як суб'єкта військово-професійної діяльності до функціонування в сучасному інформаційному суспільстві загалом і до використання засобів ІКТ під час виконання посадових обов'язків зокрема. Оскільки цей компонент ІКК є, на думку науковців, визначальним [221], його вимірювання потребує особливої уваги та обґрунтованого підходу. Відповідні складові конкретизуються через такі **показники** критерію: розвиненість цінностей військово-професійної діяльності із застосуванням ІКТ; мотивація до розвитку ІКК у процесі виконання посадових обов'язків.

2. *Інтелектуальний*, зміст якого визначається сукупністю теоретичних знань офіцера щодо застосування ІКТ у процесі виконання функціональних обов'язків і завдань за посадовим призначенням, відображає знанняву основу його інформаційно-комунікаційної діяльності. Показники цього критерію охоплюють

систему військово-професійних і фахових знань із різних сфер і галузей, зокрема інформатики, інформатизації, цифровізації, комп'ютерних та аналітичних систем, що формують теоретичне підґрунтя для розвитку практичних умінь і навичок застосування ІКТ у діяльності офіцера. Отже, цей критерій дає можливість з'ясувати розвиненість знаннєвої основи ІКК офіцера за такими аспектами:

1) теоретичні: розуміння сутності базових понять і процесів інформаційно-комунікаційної діяльності (наприклад, «інформація», «комунікація», «інформатизація», «пошук інформації», «інформаційно-комунікаційна діяльність», «інформаційно-аналітичні дані», «засоби комунікації в інформаційному суспільстві», «інформаційно-комунікаційна діяльність» тощо);

2) технологічні: знання основних інформаційних технологій, методів пошуку, відбору, оброблення та збереження інформації;

3) прикладні знання щодо специфіки використання ІКТ відповідно до військової спеціальності та посадових обов'язків офіцера.

Показниками цього критерію є: знання щодо аналізу інформації та ухвалення рішень із використанням ІКТ; обізнаність у сучасних АПЗ і можливостях їх застосування; знання основ забезпечення кібербезпеки у військово-професійній діяльності; розуміння методів аналізу та оброблення інформації ІКТ; знання принципів організації службової комунікації із застосуванням ІКТ.

3. Технологічний – відображає діяльнісно-поведінкову основу інформаційно-комунікаційної діяльності офіцера в умовах інформаційного суспільства. Він характеризує розвиненість практичних умінь, навичок і здатностей офіцера щодо застосування ІКТ як у повсякденній діяльності, так і під час виконання функціональних обов'язків за посадовим призначенням. Цей критерій також дає змогу оцінити здатність і готовність офіцера до роботи з інформацією, зокрема вміння здійснювати її аналіз, синтез, порівняння та узагальнення за допомогою засобів ІКТ, а також застосовувати різні способи і прийоми використання ІКТ у стандартних і нестандартних ситуаціях військово-професійної діяльності.

Показники цього критерію такі: здатність офіцера комплексно застосовувати

ІКТ для вирішення різноманітних військово-професійних завдань і ухвалення оптимальних рішень під час здійснення функціональних обов'язків відповідно до посадових компетенцій; здатність розробляти, вдосконалювати та застосовувати АПЗ для реалізації військово-професійних компетенцій та їх перевірка на кіберуразливість, навички та вміння роботи з сучасним інформаційно-технологічним спорядженням; навички та вміння додержання технологічного порядку та режимів, забезпечення кібербезпеки під час використання засобів ІКТ.

4. Комунікаційний – відображає розвиненість комунікативної складової ІКК офіцера та характеризує його здатність до результативної службової взаємодії в умовах військово-професійної діяльності, зокрема із застосуванням ІКТ. Він передбачає знання норм і правил професійної комунікації, а також уміння усвідомлювати, передавати та інтерпретувати службову інформацію; характеризує здатність офіцера об'єктивно оцінювати суб'єктів комунікації, обирати доцільні стиль і манеру взаємодії, забезпечувати успішний зворотний зв'язок і здійснювати комунікацію в умовах службової діяльності.

Показники цього критерію такі: вміння щодо використання різноманітних комунікаційних стратегій, норм, правил комунікації із військовослужбовцями, володіння різноманітними мовними засобами, здатності щодо застосування ІКТ під час комунікації; здатність здійснювати результативний комунікативний вплив у процесі службової взаємодії та підтримувати конструктивний характер професійної комунікації.

5. Психологічний – відображає розвиненість індивідуально-психічних якостей офіцера як суб'єкта інформаційно-комунікаційної та військово-професійної діяльності. Він характеризує такі якості, як організованість, комунікативність, ініціативність, відповідальність і толерантність, що забезпечують результативність діяльності в умовах інформаційного суспільства. Цей критерій характеризує здатність офіцера до саморегуляції, організації власної діяльності та успішної взаємодії з іншими суб'єктами професійної діяльності, зокрема із застосуванням ІКТ.

Показниками цього критерію є такі: здатність до саморегуляції та організації

власної діяльності, брати відповідальність за результати ухвалених рішень і дій; уміння організовувати результативну взаємодію з підлеглими та керівниками; здатність до тривалої та продуктивної комунікації, у тому числі з використанням ІКТ, толерантність і стійкість у міжособистісній взаємодії.

6. Рефлексивний – відображає розвиненість відповідальності та професійної суб'єктності офіцера як суб'єкта цифровізації в умовах інформаційного суспільства. Він характеризує здатність офіцера до усвідомлення власної ролі у військово-професійній діяльності, оцінювання результатів своєї діяльності та ухвалення відповідальності за їх результати. Критерій має важливе, а в окремих випадках і визначальне значення, оскільки характеризує рівень розвиненості суб'єктної здатності, особистісної та професійної готовності офіцера до практичного використання ІКТ у військово-професійній діяльності. Зміст рефлексивного критерію ґрунтується на усвідомленні офіцером себе як суб'єкта військово-професійної діяльності та формуванні суб'єктного ставлення до себе як військовослужбовця ЗС України. Науковцями зазначається, що рефлексивність є інтегративним компонентом професійної компетентності фахівця, оскільки визначає його суб'єктну та професійну здатність до результативного використання інформаційних технологій у процесі реалізації посадових обов'язків [220, с. 232].

Цей критерій дає змогу визначити розвиненість суб'єктності офіцера як учасника сучасного інформаційного суспільства, з'ясувати його військово-професійну активність, а також усвідомлення необхідності здійснення інформаційно-комунікаційної діяльності під час виконання функціональних обов'язків. Успішність такої діяльності із застосуванням ІКТ значною мірою зумовлюється розвиненістю суб'єктних якостей військовослужбовця, які розвиваються під впливом чинників і процесів інформаційного суспільства. До них належать усвідомлення власних цілей і результатів військово-професійної діяльності, а також спрямованість на саморозвиток в інформаційно-комунікаційній сфері.

Показниками цього критерію є такі: рівень сформованості військово-професійної суб'єктності офіцера; здатність до об'єктивного самооцінювання себе

як суб'єкта військово-професійної діяльності в умовах інформаційного суспільства.

Критерії та показники, визначені вище, обґрунтовано відповідно до принципів суб'єктно-діяльнісного підходу до розуміння змісту цієї компетентності. Вони дають змогу конкретизувати якісні характеристики та представити їх у кількісному вимірі, що забезпечує об'єктивне оцінювання розвиненості досліджуваного явища за кожним критерієм із подальшим узагальненням результатів для визначення розвиненості окремих компонентів ІКК офіцера.

Слід зазначити, що в педагогічних дослідженнях відсутня єдина загальноприйнята класифікація сформованості та розвиненості компетентностей, що зумовлює можливість їх самостійного визначення дослідником. На нашу думку, встановлення рівнів має здійснюватися на основі обґрунтованих критеріїв і показників діагностування досліджуваного явища.

Аналіз наукових джерел щодо ІКК різних фахівців засвідчує, що науковці виокремлюють різну кількість рівнів її розвиненості, які визначаються ступенем прояву якостей, що підлягають діагностуванню. Розмежування цих рівнів здійснюється відповідно до предмета конкретного наукового дослідження. На нашу думку, поняття «рівень» доцільно трактувати як діапазон оцінювання або ступінь здатності суб'єкта, у нашому випадку – офіцера, до використання ІКТ у військово-професійній діяльності. Такий рівень визначається на основі об'єктивного діагностувального інструментарію – критеріїв і показників, що дають змогу оцінити розвиненість ІКК як досліджуваного педагогічного явища [225, с. 256].

У нашому науковому дослідженні поняття «рівень» розуміємо як ступінь розвиненості інформаційно-комунікаційних знань, умінь, навичок, здатностей, підготовленості, готовності та професійно важливих якостей офіцера як суб'єкта інформаційного суспільства та військово-професійної діяльності. Це інтегрована характеристика, що відображає його здатність і готовність результативно застосовувати сучасні ІКТ у виконанні службових обов'язків.

Отже, для оцінювання ІКК офіцера тактичної ланки управління використовуємо такі рівні її розвиненості: низький, задовільний, достатній і високий. Зазначені рівні відображають розвиненість їх здатності та готовності до застосування засобів ІКТ у процесі військово-професійної діяльності, а також прояв цих здатностей під час виконання функціональних обов'язків і завдань за призначенням (табл. 2.2). Кожен із визначених рівнів має якісні характеристики, що відображають ступінь прояву відповідних показників і дають змогу групувати офіцерів за рівнем розвиненості ІКК. Це, своєю чергою, створює підґрунтя для подальшого аналізу результатів педагогічного експерименту, порівняння контрольних і експериментальних груп, а також оцінювання результативності впроваджених педагогічних умов розвитку ІКК офіцерів.

Таблиця 2.2

Критерії та показники діагностування рівнів розвиненості ІКК офіцерів

Кри- терії	Показники	Рівні	Характеристики
ціннісно-мотиваційний	– сформованість цінностей військово-професійної діяльності із застосуванням ІКТ; – мотивація до розвитку ІКК у процесі виконання посадових обов'язків	низький	відсутність сформованих цінностей і мотивації до військово-професійної діяльності із застосуванням ІКТ;
		задовільний	почуття тривожності та невпевненості в собі під час використання ІКТ; недостатнє розуміння цінностей сучасного інформаційного суспільства та нерозуміння змісту інформаційно-комунікаційної діяльності в процесі виконання функціональних обов'язків;
		достатній	розуміння змісту інформаційно-комунікаційної діяльності та цінностей сучасного інформаційного суспільства, проте немає високої мотивації до покращення інформаційно-комунікаційної діяльності в процесі виконання функціональних обов'язків;

		високий	високий ступінь пізнавальної мотивації, відповідна уява про значення і зміст інформаційно-комунікаційної діяльності із застосуванням ІКТ на підставі розуміння цінностей сучасного інформаційного суспільства; необхідність удосконалення інформаційно-комунікаційних здатностей у процесі виконання функціональних обов'язків;
інтелектуальний	– сформованість знань щодо аналізу інформації та ухвалення рішень із використанням ІКТ; – обізнаність у сучасних АПЗ і можливостях їх застосування; – знання основ забезпечення кібербезпеки у військово-професійній діяльності; – розуміння методів аналізу та оброблення інформації ІКТ; – знання принципів організації службової комунікації із застосуванням ІКТ	низький	низький рівень знань у сфері застосування ІКТ, нерозуміння теоретичної бази аналізу інформації та ухвалення рішень; низький рівень обізнаності у сучасних АПЗ і можливостях їх застосування; основ забезпечення кібербезпеки у військово-професійній діяльності; низький рівень розуміння методів аналізу та оброблення інформації ІКТ, знання принципів організації службової комунікації із застосуванням ІКТ;
		задовільний	фрагментарні знання у сфері застосування ІКТ, не повне розуміння теоретичної бази аналізу інформації та ухвалення рішень; часткова обізнаність у сучасних АПЗ і можливостях їх застосування; основах забезпечення кібербезпеки у військово-професійній діяльності; не повне розуміння методів аналізу та оброблення інформації ІКТ, фрагментарні знання принципів організації службової комунікації із застосуванням ІКТ;
		достатній	не достатньо чіткі знання у сфері застосування ІКТ, розуміння теоретичної бази аналізу інформації та ухвалення рішень; обізнаність у сучасних АПЗ і можливостях їх застосування; основах забезпечення кібербезпеки у військово-професійній діяльності; розуміння методів аналізу та оброблення інформації ІКТ, сформованість знань щодо принципів організації службової комунікації із застосуванням ІКТ;

		високий	грунтовні знання у сфері застосування ІКТ, розуміння теоретичної бази аналізу інформації та ухвалення рішень; висока обізнаність у сучасних АПЗ і можливостях їх застосування; основах забезпечення кібербезпеки у військово-професійній діяльності; системні знання щодо методів аналізу та оброблення інформації ІКТ, сформованість знань щодо принципів організації службової комунікації із застосуванням ІКТ;
технологічний	– здатність офіцера комплексно застосовувати ІКТ для вирішення різноманітних військово-професійних завдань та ухвалення результативних рішень під час здійснення функціональних обов’язків і відповідно до компетенцій; – здатність розробляти, вдосконалювати та застосовувати АПЗ для реалізації військово-професійних компетенцій та їх перевірка на кібервразливість, навички та вміння роботи з сучасним технологічним спорядженням; – вміння та навички додержання технологічного порядку та режимів, забезпечення кібербезпеки під час використання ІКТ	низький	несформована здатність щодо комплексного застосування ІКТ; розробляти, вдосконалювати та застосовувати АПЗ; несформовані навички та вміння роботи із технологічним спорядженням, додержання технологічного порядку та режимів;
		задовільний	невпевнена здатність щодо комплексного застосування ІКТ; розробляти, вдосконалювати та застосовувати АПЗ; задовільні навички та вміння роботи із технологічним спорядженням, додержання технологічного порядку та режимів;
		достатній	стійка здатність щодо комплексного застосування ІКТ; розробляти, вдосконалювати та застосовувати АПЗ; невисокі навички та вміння роботи із технологічним спорядженням, додержання технологічного порядку та режимів;
		високий	творча, усвідомлена здатність і готовність до комплексного застосування ІКТ; розробляти, вдосконалювати та застосовувати АПЗ; впевнені навички та вміння роботи із сучасним технологічним спорядженням, додержання технологічного порядку та режимів;
комунікаційний	– вміння використання різноманітних комунікаційних стратегій, володіння різноманітними мовними засобами, вміння застосування ІКТ під час комунікації;	низький	сформовані на низькому рівні вміння використання різноманітних комунікаційних стратегій, застосування ІКТ під час комунікації; несформовані вміння та здатності щодо здійснення комунікаційних процесів за допомогою ІКТ, використання комунікативної компетентності під час здійснення військово-професійної діяльності, здатності здійснювати результативний комунікативний вплив у процесі службової взаємодії та підтримувати

	– здатність здійснювати результативний комунікативний вплив у процесі службової взаємодії та підтримувати конструктивний характер професійної комунікації;		конструктивний характер професійної комунікації;
		задовільний	сформовані на задовільному рівні вміння використання різноманітних комунікаційних стратегій, застосування ІКТ під час комунікації; невпевнені вміння та здатності щодо здійснення комунікаційних процесів за допомогою ІКТ, використання комунікативної компетентності під час здійснення військово-професійної діяльності, здатність здійснювати результативний комунікативний вплив у процесі службової взаємодії та підтримувати конструктивний характер професійної комунікації;
		достатній	впевнені, але не високі вміння використання різноманітних комунікаційних стратегій, застосування ІКТ під час комунікації; впевнені вміння та здатності щодо здійснення комунікаційних процесів за допомогою ІКТ, використання комунікативної компетентності під час здійснення військово-професійної діяльності, здатність здійснювати результативний комунікативний вплив у процесі службової взаємодії та підтримувати конструктивний характер професійної комунікації;
		високий	творче, усвідомлене використання різноманітних комунікаційних стратегій, застосування ІКТ під час комунікації; високі вміння та здатності щодо здійснення комунікаційних процесів за допомогою ІКТ, використання комунікативної компетентності під час здійснення військово-професійної діяльності, здатність здійснювати результативний комунікативний вплив у процесі службової взаємодії та підтримувати конструктивний характер професійної комунікації.
психологічний	– здатність до саморегуляції та організації власної діяльності, брати відповідальність за результати ухвалених рішень і дій; – уміння організовувати результативну взаємодію з підлеглими та керівниками;	низький	несформовані здатності до саморегуляції та організації власної діяльності, брати відповідальність за результати ухвалених рішень і дій, організації тривалої та успішної взаємодії із підлеглими та керівництвом; неготовність до практичної реалізації ідей, важливих для сучасного інформаційного суспільства, ухвалення швидких та результативних рішень в умовах невизначеності;

	– здатність до тривалої та продуктивної комунікації, у тому числі з використанням ІКТ, толерантність і стійкість у міжособистісній взаємодії	задовільний	невпевнена здатність щодо самостійного впорядкування та регулювання власної діяльності, брати відповідальність за результати ухвалених рішень і дій, організації тривалої та успішної взаємодії із підлеглими та керівництвом; не впевнена готовність до тривалої та продуктивної комунікації, у тому числі з використанням ІКТ, толерантність і стійкість у міжособистісній взаємодії;
		достатній	стійкі здатності щодо самостійного впорядкування та регулювання власної діяльності, брати відповідальність за результати ухвалених рішень і дій, організації тривалої та успішної взаємодії із підлеглими та керівництвом, достатня готовність до тривалої та продуктивної комунікації, у тому числі з використанням ІКТ, толерантність і стійкість у міжособистісній взаємодії;
		високий	високий рівень здатності щодо самостійного впорядкування та регулювання власної діяльності, брати відповідальність за результати ухвалених рішень і дій, організації тривалої та успішної взаємодії із підлеглими та керівництвом, готовність до тривалої та продуктивної комунікації, у тому числі з використанням ІКТ, толерантність і стійкість у міжособистісній взаємодії.
рефлексивний	– сформованість військово-професійної суб'єктності офіцера; – здатність до об'єктивного самооцінювання себе як суб'єкта військово-професійної діяльності в умовах інформаційного суспільства	низький	відсутність умінь об'єктивно оцінювати військово-професійну діяльність в інформаційному суспільстві; не сформованість самостійності та автономності під час її здійснення;
		задовільний	фрагментарні уміння об'єктивно оцінювати військово-професійну діяльність в інформаційному суспільстві; відсутність самостійності та автономності під час її здійснення;
		достатній	достатні уміння об'єктивно оцінювати військово-професійну діяльність в інформаційному суспільстві; сформованість самостійності та автономності під час її здійснення;
		високий	висока здатність об'єктивно оцінювати результати військово-професійної діяльності з застосуванням ІКТ, самостійність і повна автономність у їх використанні під час виконання завдань за призначенням.

Низький рівень розвиненості ІКК офіцерів характеризується недостатнім розумінням цінностей військово-професійної діяльності та відсутністю мотивації до її здійснення; відсутністю або фрагментарністю знань у сфері ІКТ, нерозумінням теоретичних основ аналізу інформації та ухвалення рішень із їх використанням; низьким рівнем обізнаності щодо практичних аспектів забезпечення кібербезпеки; недостатнім рівнем розвитку комунікативних умінь, труднощами у використанні засобів професійної комунікації та ІКТ під час службової взаємодії; недостатнім рівнем саморегуляції, організованості та відповідальності під час виконання інформаційно-комунікаційної діяльності; нездатністю об'єктивно оцінювати власний рівень ІКК, недостатньою усвідомленістю власних помилок та відсутністю потреби у професійному саморозвитку в інформаційно-комунікаційній сфері.

Задовільний рівень характеризується почуттям невпевненості під час застосування ІКТ; недостатнім рівнем розуміння цінностей інформаційного суспільства; невисокою мотивацією; неглибокими та нечіткими знаннями у сфері використання ІКТ; задовільними вміннями застосування різноманітних комунікаційних стратегій; невпевненими здатностями щодо здійснення комунікації, планування та регулювання власної діяльності; відсутністю самостійності та автономності.

Достатній – ситуативним, епізодичним ставленням офіцерів до застосування ІКТ у військово-професійній діяльності; бажанням підвищувати знання, уміння, здатності в сфері ІКТ; умінням застосовувати різні за призначенням АПЗ в процесі виконання завдань за призначенням; здатністю достатньо об'єктивно оцінювати ступінь розвиненості власної ІКК; невисокими, проте впевненими здатностями застосовувати різні комунікаційні стратегії під час комунікації; позитивним ставленням до самовдосконалення в сфері їх застосування і підвищення своєї ІКК.

Високий – глибоким усвідомленням значущості інформаційно-комунікаційної діяльності у військово-професійній сфері, стійкою мотивацією до використання ІКТ і творчим підходом до їх застосування під час виконання функціональних обов'язків. Офіцери демонструють ґрунтовні знання у галузі ІКТ, чітке розуміння теоретичних засад роботи з інформацією, аналізу та оцінювання

інформаційного середовища; високим рівнем володіння практичними навичками використання ІКТ у професійній діяльності, знання аспектів забезпечення кібербезпеки та захисту інформації, здатність успішно застосовувати цифрові інструменти для пошуку, оброблення, систематизації, аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення та передавання інформації; високим рівнем сформованості комунікативних умінь, необхідних для організації результативної професійної взаємодії; високим рівнем організованості, відповідальності, ініціативності, самостійності та здатності до саморегуляції; високим рівнем рефлексивності, об'єктивного оцінювання власної ІКК, усвідомлення потреби в її подальшому розвитку.

Для визначення рівня розвиненості ІКК за встановленими критеріями здійснюється її оцінювання із застосуванням відповідного діагностувального інструментарію. До нього належать анкетування, виконання квазіпрофесійних і професійних теоретичних і практичних завдань, а також тестування. Кожній складовій компонентів ІКК, що підлягають дослідженню, відповідає визначена кількість балів із відповідним відсотковим співвідношенням (табл. 2.3), що дає змогу зіставити отримані результати зі шкалою оцінювання та встановити рівень їх розвиненості (табл. 2.4). На основі отриманих даних обчислюється інтегральне значення кожного компонента ІКК, що є підставою для визначення рівня його розвиненості [224].

Таблиця 2.3

Шкала оцінювання розвиненості ІКК офіцерів (бальна шкала)

Критерій	Шкала	Інструментарій для оцінювання	Бали за кожну шкалу	Співвідношення у %
ціннісно-мотиваційний	– розвиненість цінностей військово-професійної діяльності із застосуванням ІКТ;	Анкетування, тестування	100	100
	– мотивація до розвитку ІКК у процесі виконання посадових обов'язків;		100	
інтелектуальний	– розвиненість знань щодо аналізу інформації та ухвалення рішень із використанням ІКТ;	тестування, вирішення	100	100

	– обізнаність у сучасних АПЗ і можливостях їх застосування;		100	
	– знання основ забезпечення кібербезпеки у військово-професійній діяльності;		100	
	– розуміння методів аналізу та оброблення інформації ІКТ;		100	
	– знання принципів організації службової комунікації із застосуванням ІКТ		100	
технологічний	– здатність офіцера комплексно застосовувати ІКТ для вирішення різноманітних військово-професійних завдань та ухвалення результативних рішень під час здійснення функціональних обов'язків і відповідно до компетенцій;	вирішення квазіпрофесійних і професійних завдань	100	100
	– здатність розробляти, вдосконалювати та застосовувати АПЗ для реалізації військово-професійних компетенцій та їх перевірка на кібервразливість, навички та вміння роботи з сучасним технологічним спорядженням;		100	
	– вміння та навички додержання технологічного порядку та режимів, забезпечення кібербезпеки під час використання ІКТ		100	
комунікаційний	– вміння використання різноманітних комунікаційних стратегій, володіння різноманітними мовними засобами, вміння застосування засобів ІКТ під час комунікації;	вирішення квазіпрофесійних і професійних завдань	100	100
	– здатність психологічного впливу на співрозмовника, вміння керувати власними емоціями під час комунікації		100	
психологічний	– здатність до саморегуляції та організації власної діяльності, брати відповідальність за результати ухвалених рішень і дій;	вирішення квазіпрофесійних і професійних завдань	100	100
	– уміння організовувати результативну взаємодію з підлеглими та керівниками;		100	
	– здатність до тривалої та продуктивної комунікації, у тому числі з використанням ІКТ, толерантність і стійкість у міжособистісній взаємодії		100	
рефлексивний	– розвиненість військово-професійної суб'єктності офіцера;	анкетування, тестування	100	

	– здатність до об’єктивного самооцінювання себе як суб’єкта військово-професійної діяльності в умовах інформаційного суспільства		100	
--	--	--	-----	--

Таблиця 2.4

Шкала оцінювання рівнів розвиненості ІКК офіцерів

Рівні	Бали	Відсотки
низький	0-25	0-25
середній	26-50	26-50
достатній	51-75	51-75
високий	76-100	76-100

Слід зазначити, що ІКК офіцера загалом, а також її окремі компоненти вважаються недостатньо розвиненими, якщо рівень оцінювання становить до 25%; середньо розвиненими – 26–50%; достатньо розвиненими – 51–75%; високо розвиненими – 76–100%.

Висновки до другого розділу

1. Розроблено загальну методику дослідження розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління, яка включає провідну ідею, відповідні принципи та основні етапи її реалізації: аналітико-описовий, експериментально-дослідний і узагальнювальний, у межах яких визначено методи, методичні прийоми та засоби навчання.

2. Теоретично обґрунтовано з урахуванням засад і головних принципів контекстного, андрагогічного, системного, суб’єктно-діяльнісного, компетентнісного методологічних підходів педагогічні умови розвитку ІКК – цілеспрямований розвиток ціннісного ставлення до інформаційно-комунікаційної діяльності та мотивації до застосування ІКТ під час здійснення військово-професійної діяльності; педагогічне моделювання розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час проходження ними навчання на курсах підвищення кваліфікації; впровадження контекстної методики розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації, яку будемо реалізувати через спеціальний курс «Інформаційно-комунікаційна компетентність офіцерів

тактичної ланки управління».

3. Розроблено структурно-функціональну модель розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації, що охоплює такі взаємопов'язані блоки: цільово-методологічний (містить мету розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління з урахуванням специфіки їх професійної діяльності та функцій як суб'єктів управління в умовах сучасного інформаційного середовища. Реалізація цієї мети передбачає формування та розвиток інформаційно-комунікаційних знань, умінь і навичок, а також ціннісних орієнтацій і дотримання військово-етичних норм професійної діяльності), змістовий (містить сутність і структуру ІКК офіцерів тактичної ланки управління та визначає вимоги до її цілеспрямованого розвитку), суб'єктний (містить взаємодію двох суб'єктів освітнього процесу – викладача та офіцера тактичної ланки управління), організаційно-методичний блок (включає різні організаційні форми навчання, етапи, методи і засоби навчання, види навчальних занять, методичні прийоми, які потрібні для розвитку ІКК, а також впровадження спеціального курсу «Інформаційно-комунікаційна компетентність офіцерів тактичної ланки управління»), діагностувально-результативний блок (критерії діагностування розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління: ціннісно-мотиваційний, інтелектуальний, технологічний, комунікаційний, психологічний, рефлексивний); педагогічні умови розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації, пов'язані з кожним блоком моделі.

4. Запропоновано впровадження в освітній процес курсів підвищення кваліфікації розробленої нами контекстної методики розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління, спрямованої на систематизацію та поглиблення теоретичних знань щодо застосування ІКТ і роботи з інформацією, формування інформаційно-комунікаційних умінь і навичок, а також розвиток відповідних здатностей і вдосконалення професійно важливих якостей, що становлять основу їх ІКК.

Доведено, що методика розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління є комплексною системою, яка охоплює провідну ідею, принципи та ключові етапи

реалізації, у межах яких визначено відповідні методи, методичні прийоми, засоби й організаційні форми навчання. Вона спрямована на розвиток офіцера як суб'єкта інформаційно-комунікаційної та військово-професійної діяльності у військовому середовищі. Зазначена методика забезпечує розвиток ціннісно-мотиваційної сфери офіцерів, поглиблення їх теоретичних знань, розвиток практичних умінь і здатностей, а також удосконалення професійно важливих інформаційно-комунікаційних якостей. Реалізація методики здійснюється поетапно та передбачає три взаємопов'язані етапи: ціннісно-мотиваційний, розвивальний і заключний.

5. Удосконалено критерії та показники діагностування сформованості й розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління, що забезпечують можливість визначення рівня їх інформаційно-комунікаційної підготовленості, когнітивної та рефлексивної здатності, а також професійної і психологічної готовності до застосування ІКТ і роботи з інформацією під час виконання функціональних обов'язків і завдань за призначенням.

Обґрунтовано систему критеріїв вимірювання сформованості та розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління – ціннісно-мотиваційний (цінності застосування засобів ІКТ у повсякденній діяльності та роботи з інформацією, мотивація до їх застосування); інтелектуальний (знання у сфері ІКТ та інформаційно-комунікаційної діяльності, знання щодо інформаційних технологій, що застосовуються у військово-професійній діяльності, методів і засобів пошуку й аналізу інформації з Інтернет-джерел, використання сучасних пошукових систем, дотримання критеріїв відбору достовірної інформації, а також технології її збереження, обробки та подальшого синтезу); технологічний (здатність здійснювати аналіз, синтез, порівняння та абстрагування з використанням ІКТ, а також здатність вдало застосовувати різноманітні методи і прийоми використання ІКТ у типових і нестандартних ситуаціях, що виникають у військово-професійній діяльності); комунікаційний (вміння щодо норм і правил спілкування, здійснення комунікації в різних військових колективах); психологічний (здатність офіцера самостійно організовувати та контролювати власну діяльність, нести відповідальність за прийняті рішення чи бездіяльність; уміння успішно

налагоджувати довготривалу взаємодію як з підлеглими, так і з керівництвом; здатність до якісної комунікації за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій; готовність і спроможність до впровадження актуальних ідей в умовах сучасного інформаційного суспільства із використанням ІКТ); рефлексивний (професійна суб'єктність, відповідальність).

Ключові положення, які висвітлені у другому розділі дисертації, відображені у публікаціях автора [158]; [159]; [265]; [161]; [224].

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРІВ ТАКТИЧНОЇ ЛАНКИ УПРАВЛІННЯ ПІД ЧАС ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

3.1. Методика експериментального дослідження розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації у системі військової освіти.

У професійній педагогіці педагогічне дослідження розглядається як цілеспрямований науковий процес, спрямований на здобуття нових емпіричних і теоретичних знань про закономірності, зміст, структуру, принципи, методи та засоби навчання і виховання, а також про особливості професійної підготовки фахівців. Така спрямованість дослідження забезпечує можливість експериментальної перевірки наукової гіпотези, висунутої на початковому етапі наукового пошуку. Дослідники розрізняють кілька видів педагогічного експерименту. Так, С. Сисоєва, Т. Кристопчук визначають педагогічний експеримент як науково обґрунтований метод, що дає можливість у контрольованих умовах перевірити гіпотезу, системно зібрати й проаналізувати дані та зробити практичні висновки щодо удосконалення освітнього процесу. Вона виокремлює такі його види:

за умовами проведення – природний (дослідник не втручається в процес, спостерігає в умовах реальної педагогічної ситуації) і лабораторний (в спеціальних (іноді ізольованих) умовах, дії учасників чітко регламентовані);

за характером втручання в навчально-виховний процес – констатувальний, пошуковий і формувальний [180].

Лабораторний експеримент проводять у штучно створених, контрольованих умовах, тоді як природний відбувається безпосередньо в реальному перебігу життєвих, зокрема педагогічних, процесів. Тому для вирішення більшості науково-педагогічних завдань перевагу надають саме природному експерименту.

Паралельний експеримент проводять на основі двох чи більше рівнозначних за складом навчальних груп. В одній із них – експериментальній – запроваджують нові умови, тоді як у контрольній залишаються традиційні. Після завершення формувального етапу порівнюють здобуті результати обох груп.

Послідовний експеримент проводять із однією й тією ж групою: спершу фіксують вихідний рівень сформованості досліджуваного педагогічного явища в умовах традиційної методики, а після запровадження нових педагогічних заходів оцінюють зміни, зіставляючи результати «до» та «після» експериментального впливу [220, с. 350-364; 84, с. 137-142].

Разом із тим, виділяють констатувальний (з метою виявлення актуального стану предмета дослідження перед введенням експериментальних умов, наприклад, іншої форми проведення заняття) і формувальний (введення експериментальних умов, наприклад, інших форм проведення заняття в експериментальній групі) етапи проведення педагогічного експерименту (табл. 3.1) [122].

Таблиця 3.1

Порівняльна характеристика послідовного та паралельного експерименту

Характеристика	Послідовний експеримент	Паралельний експеримент
Групи	1 (одна і та сама група)	2 (експериментальна і контрольна)
Порівняння	до та після у тій же групі	між групами до та після здійснення педагогічного впливу
Потреба в ресурсах	менше (одна група)	більше (дві групи, контроль зовнішніх чинників)

Для здійснення педагогічного дослідження необхідно, в першу чергу, визначити його мету. Метою нашого експериментального дослідження є експериментально перевірити результативність впровадження педагогічних умов розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації. У зв'язку з цим, відповідно до мети було розроблено і реалізовано методику його проведення. Експериментальне дослідження проводилось у трьох ВВНЗ України:

– Національному університеті оборони України;

– Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного;

– Харківському національному університеті повітряних сил імені Івана Кожедуба;

Генеральна сукупність офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації складає до 4800 осіб, на констатувальному та формувальному етапах педагогічного експерименту брали участь 373 офіцери, тобто вибірка склала 373 особи. Дефініція «вибірка» означає «сукупність досліджуваних, вибраних випадковим чином із генеральної сукупності, тобто вона за всіма характеристиками відповідає генеральній сукупності. Теоретичною основою вибіркового способу є теорія вірогідності і закон великих чисел» [220, с. 257]. Враховуючи кількість офіцерів тактичної ланки управління, що проходять курси підвищення кваліфікації у нашій вибірці, був проведений паралельний вид педагогічного експерименту.

Основна ідея паралельного педагогічного експерименту полягає у науково-обґрунтованому визначенні результативності педагогічного нововведення шляхом одночасного порівняння результатів освітнього процесу в різних групах здобувачів освіти, зокрема в експериментальній та контрольній, які функціонують в однакових або максимально наближених умовах. На відміну від послідовного експерименту, де порівняння здійснюється у часовій динаміці в межах однієї групи, паралельний підхід дає можливість зіставити результати впливу різних педагогічних умов у реальному часі, що забезпечує більш чітке виявлення результату від упровадженого нововведення.

Такий підхід ґрунтується на принципі одночасності та порівнянні педагогічних впливів, коли в контрольній групі освітній процес здійснюється за традиційною методикою, тоді як в експериментальній групі впроваджується інноваційний підхід, технологія або методика навчання. Це дає можливість безпосередньо зіставити результати навчальної діяльності, сформованість знань, умінь, навичок і здатностей у різних умовах організації освітнього процесу, що значно підвищує об'єктивність і достовірність отриманих даних.

Паралельний експеримент створює можливості для більш глибокого аналізу педагогічних явищ, зокрема виявлення переваг і недоліків різних методик, визначення умов їх успішного застосування та встановлення оптимальних шляхів організації освітнього процесу. У контексті сучасних досліджень, пов'язаних із цифровізацією освіти та формуванням ІКК, цей тип експерименту є особливо актуальним, оскільки дає можливість порівняти традиційні та інноваційні підходи до навчання, зокрема використання ІКТ.

Власне експериментальне дослідження проводилось протягом 2025-2026 навчальних років за такими етапами:

- 1) аналітико-описовий;
- 2) експериментально-дослідний;
- 3) узагальнювальний.

Програму проведення педагогічного експерименту представлено в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Програма проведення експериментального дослідження

Назва етапу	Зміст експериментального дослідження
аналітико-описовий	розроблення програми експериментального дослідження; постановка наукового завдання та обґрунтування актуальності експериментального дослідження; виявлення суперечностей, визначення мети та формулювання дослідницьких завдань експериментального дослідження; визначення предмета експериментального дослідження та основних аспектів, на які буде спрямований експериментальний вплив; формулювання гіпотези та прогнозування очікуваних результатів експерименту; визначення вибіркової сукупності учасників експериментального дослідження; обґрунтування критеріїв, показників і рівнів сформованості ІКК офіцерів тактичної ланки управління; добір діагностичного інструментарію для оцінювання сформованості ІКК до і після здійснення експериментального впливу;

	проведення вхідного діагностування сформованості ІКК респондентів; аналіз, узагальнення та оцінювання результатів вхідного діагностування з метою визначення вихідного стану сформованості ІКК офіцерів тактичної ланки управління; формування експериментальної групи для проведення паралельного педагогічного експерименту.
Експериментально-дослідний	експериментальна перевірка результативності впровадження педагогічних умов розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації.
Узагальнювальний	первинне оброблення отриманих експериментальних результатів для їх подальшого статистичного аналізу; статистичне обґрунтування результатів формувального етапу експерименту; визначення рівнів сформованості ІКК офіцерів тактичної ланки управління після формувального етапу експерименту та їх порівняння з результатами констатувального етапу; узагальнення, систематизація й оформлення результатів експериментального дослідження; упровадження отриманих результатів у процес підвищення кваліфікації офіцерів тактичної ланки управління.

На першому – *аналітико-описовому етапі* педагогічного експерименту нами були визначені ключові завдання. Від того, наскільки правильно проведений цей етап дослідження буде залежати результат наступних кроків нашої роботи.

Завданнями аналітико-описового етапу визначені:

розроблення програми експериментального дослідження – таблиця 3.2;

постановка наукового завдання – розвиток ІКК офіцерів тактичної ланки управління та обґрунтування актуальності експериментального дослідження;

виявлення суперечностей, визначення мети та формулювання дослідницьких завдань експериментального дослідження щодо розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації;

формулювання гіпотези та прогнозування очікуваних результатів експерименту – розвиток ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації буде результативним за умови впровадження

обґрунтованих педагогічних умов;

визначення вибіркової сукупності учасників експериментального дослідження – 373 офіцера;

добір діагностичного інструментарію для оцінювання сформованості ІКК офіцерів тактичної ланки управління до і після здійснення експериментального впливу, обґрунтування критеріїв, показників і рівнів сформованості ІКК (табл. 3.3);

проведення вхідного діагностування сформованості ІКК респондентів – проведення констатувального етапу педагогічного експерименту (анкетування, тестування, виконання квазіпрофесійних завдань) ;

аналіз, узагальнення та оцінювання результатів вхідного діагностування з метою визначення вхідного стану сформованості ІКК офіцерів тактичної ланки управління як явища в цілому та кожного окремого компонента цієї компетентності;

формування експериментальної групи для проведення паралельного педагогічного експерименту.

З використанням емпіричних методів дослідження встановлено актуальний рівень сформованості ІКК офіцерів тактичної ланки управління. Відповідно, були проведені спостереження, опитування, анкетування, практичні заняття, метод тестового контролю для з'ясування практичних навичок, знань, умінь, здатностей застосування засобів ІКТ під час виконання функціональних обов'язків та завдань за призначенням, що проводились під час годин самостійної підготовки.

На експериментально-дослідному етапі після отримання даних констатувального етапу, проводилась експериментальна перевірка результативності впровадження відповідних педагогічних умов розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління.

Саме впровадження педагогічних умов забезпечило розвиток ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації, що позитивно позначилося на рівні їхньої готовності до результативного застосування ІКТ у військово-професійній діяльності.

На узагальнювальному етапі педагогічного експерименту основна увага

зосереджувалася на систематизації, узагальненні та науковій інтерпретації одержаних емпіричних результатів, що забезпечило можливість об'єктивно оцінити результативність упроваджених педагогічних умов розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації. На цьому етапі було здійснено впорядкування зібраного емпіричного матеріалу, зокрема результатів діагностування, тестування, анкетування та педагогічного спостереження, які були структуровані, узагальнені та подані у табличній, графічній і діаграмній формах. Це дало змогу наочно відобразити розподіл отриманих показників, визначити групи респондентів за рівнями сформованості та розвиненості ІКК, простежити динаміку змін і виявити характерні тенденції в результатах дослідження.

Під час проведення педагогічного експерименту нами були застосовані такі методи дослідження: опитування, анкетування, метод вправ, спостереження, метод тестового контролю знань, умінь, навичок та практичних здатностей до застосування засобів ІКТ під час виконання функціональних обов'язків та завдань за призначенням. Для діагностування сформованості/розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління у процесі педагогічного експерименту була залучена вибіркова сукупність 373 осіб офіцерського складу. Генеральна сукупність офіцерів тактичної ланки управління, що проходять курси підвищення кваліфікації та професійного рівня, становить приблизно 4800 осіб, тому залежність обсягу вибіркової сукупності від генеральної за припустимої похибки 5% (довірча імовірність – 0,95) було встановлено за зведеною таблицею [120, с. 181].

Склад респондентів констатувального етапу педагогічного експерименту викладений докладніше у підрозділі 1.3. Діагностування сформованості ІКК офіцерів тактичної ланки управління проводилось за такими методиками (табл. 3.3)

Таблиця 3.3

Методики діагностування розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління

№ з/п	Компоненти	Критерій	Методика вимірювання
1	Ціннісно-мотиваційний	Ціннісно-мотиваційний	методика С. Бубнової «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості»

			методика К. Замір у модифікації А. Реана «Діагностика мотивації професійної діяльності»
2	Когнітивний	Інтелектуальний	тест на з'ясування сформованості та розвиненості знань щодо теоретичного підґрунтя аналізу, синтезу, порівняння інформації та прийняття рішень у військовій справі з застосуванням ІКТ
			авторська методика – тест на з'ясування сформованості та розвиненості знань щодо розроблення, вдосконалення та застосування сучасних апаратно-програмних засобів, інформаційно-технологічного спорядження
			авторська методика – тест на з'ясування сформованості та розвиненості знань щодо знання практичних аспектів забезпечення кібербезпеки під час використання ІКТ у військово-професійній діяльності
			авторська методика – тест на з'ясування сформованості та розвиненості знань щодо психологічного впливу на співрозмовника, керування емоціями під час комунікації
3	Інформаційно-технологічний	Технологічний	авторська методика – тест на з'ясування сформованості та розвиненості здатності комплексно застосовувати ІКТ та їх засоби для вирішення різноманітних військово-професійних завдань і прийняття оптимальних рішень відповідно до своїх посадових компетенцій
			авторська методика – тест на з'ясування сформованості та розвиненості вмінь і навичок додержання технологічного порядку та режимів, забезпечення кібербезпеки під час використання засобів ІКТ

			авторська методика – тест на з'ясування сформованості та розвиненості здатності розробляти, вдосконалювати та застосовувати сучасні апаратно-програмні засоби для реалізації військово-професійних компетенцій та їх перевірка на кіберуразливість, навички та вміння роботи з сучасним інформаційно-технологічним спорядженням
4	Комунікаційний	Комунікаційний	методика «Комунікативні та організаційні здатності» за В. Синявським і Б. Федоришиним
			методика М. Шнайдера «Методика вивчення рівня комунікативного контролю»
5	Індивідуально-психічний	Психологічний	Тест «Експрес-діагностика відповідальності» (ЕДВ)
			Експрес-опитувальник «Індекс толерантності» за (Г. Солдатова, О. Кравцова, О. Хухлаєв, Л. Шайгерова)
			Тест «Самооцінка організованості»
6	Суб'єктний	Рефлексивний	тест-опитувальник «Дослідження суб'єктного контролю» за Є. Бажіним на основі шкали контролю Дж. Роттера
			методика А. Карпова «Оцінка рефлексивності»

У межах науково-педагогічного дослідження було проведено паралельний педагогічний експеримент, сутність якого полягала у порівнянні результативності впровадження педагогічних умов, професійно-орієнтованої моделі та контекстної методики розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації в експериментальній і контрольній групах. На практиці паралельний експеримент реалізується таким чином:

В експериментальній групі:

1. Початковий етап (до введення змін). Проводиться констатувальний зріз – досліджується поточний рівень сформованості певних компетентностей або якісних характеристик у групі, що досліджується.

2. Впровадження педагогічного впливу. Учасникам послідовно вводиться новий фактор: метод, технологія, програма, педагогічні умови тощо.

3. Оцінювання після впровадження. Проводиться повторний зріз – після кожного етапу (або після повного циклу). Результати порівнюються з початковими.

В контрольній групі:

1. Проводиться констатувальний зріз – досліджується поточний рівень розвитку певних компетентностей або якісних характеристик у групі, що досліджується.

2. Навчання проходить за звичайною програмою, без здійснення цілеспрямованого педагогічного впливу.

3. Проводиться повторний зріз. Результати порівнюються з початковими.

Для визначення рівнів сформованості та розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління нами були проведені констатувальний та формувальний етапи педагогічного експерименту. Діагностування її сформованості та розвиненості здійснювалось за шістьма компонентами: ціннісно-мотиваційним, когнітивним, інформаційно-технологічним, комунікаційним, індивідуально-психічним, суб'єктивним.

Оцінювання рівнів сформованості та розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління за обраними методиками мали різні шкали. У зв'язку з цим, для зручності опрацювання статистичних даних педагогічного експерименту всі результати за цими методиками співвідносились з узагальненою 100 бальною шкалою оцінювання. Зокрема, таким чином:

100-90 балів – високий рівень сформованості певного компонента ІКК у респондента;

89-70 балів – достатній рівень;

69-50 балів – задовільний рівень;

49-0 балів – низький.

Нами було встановлено рівні сформованості за кожним компонентом ІКК у тих, хто досліджується, які пропонуємо розрахувати за формулою визначення середнього значення сукупності (3.1):

$$R_k = \pi_1 + \pi_2 + \pi_3 \dots / N, \quad (3.1)$$

де R_k – рівень сформованості компонента ІКК;

p_1, p_2, p_3 – показники компонента;

N – загальна кількість показників у кожному окремому компоненті.

Для отримання результатів сформованості та розвиненості ІКК офіцерів на констатувальному етапі педагогічного експерименту використано формулу, за якою встановили рівні сформованості взаємопов'язаних та взаємозумовлених її компонентів (3.2):

$$I_{\text{комп.}} = (R_{\text{цм}} + R_{\text{когн.}} + R_{\text{іт}} + R_{\text{ком.}} + R_{\text{іп}} + R_{\text{с}}) / 6, \quad (3.2)$$

де $I_{\text{комп.}}$ – рівень сформованості ІКК;

$R_{\text{цм}}$ – рівень сформованості за ціннісно-мотиваційним компонентом;

$R_{\text{когн.}}$ – рівень сформованості за когнітивним компонентом;

$R_{\text{іт}}$ – рівень сформованості за інформаційно-технологічним компонентом;

$R_{\text{ком.}}$ – рівень сформованості за комунікаційним компонентом;

$R_{\text{іп}}$ – рівень сформованості за індивідуально-психічним компонентом;

$R_{\text{с}}$ – рівень сформованості за суб'єктним компонентом.

Ці рівні мають показувати сформованість ІКК у респондентів. Для встановлення її рівнів було використано бальну оцінку від 0 до 100:

100–90 – високий рівень сформованості;

89–70 – достатній рівень;

69–50 – середній рівень;

49–0 – низький рівень.

Під час розрахунку $R_{\text{цм}}, R_{\text{когн.}}, R_{\text{іт}}, R_{\text{ком.}}, R_{\text{іп}}, R_{\text{с}}$ результати за кожним компонентом сумуються та діляться на їх загальну кількість, після чого отримуємо загальний рівень сформованості ІКК офіцерів тактичної ланки управління.

На основі системного та діяльнісного підходів до аналізу ІКК було обґрунтовано критерії її оцінювання, а за допомогою конкретизації її змісту та сутності із застосуванням методів системно-функціонального підходу встановлено зміст кожного критерію – відповідні показники [224]. Таким чином, інтегральне значення результатів, які були нами отримані стосовно компонентів ІКК, дало можливість встановити рівень її сформованості та розвиненості.

Таким чином, поетапне та послідовне застосування методики

експериментального дослідження дало можливість провести педагогічний експеримент щодо розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації.

У цьому контексті педагогічний експеримент дав змогу отримати нові теоретичні й практичні знання, а також емпіричні дані щодо об'єкта дослідження в умовах, спеціально створених і контрольованих дослідником. Це дало можливість виявити та зафіксувати причинно-наслідкові зв'язки, що пояснюють зміни у предметі дослідження внаслідок цілеспрямованої зміни однієї або кількох експериментальних умов та чинників. Основною метою педагогічного експерименту було перевірити наукову (статистичну) гіпотезу шляхом її підтвердження або спростування.

3.2. Аналіз та інтерпретація результатів формувального експерименту

Для підтвердження результативності впровадження в освітній процес курсів підвищення кваліфікації педагогічних умов, професійно-орієнтованої моделі та методики розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації нами був проведений формувальний етап педагогічного експерименту.

Відтак здійснено порівняльний аналіз емпіричних даних, отриманих від вибіркової сукупності офіцерів тактичної ланки управління, які представляли експериментальну та контрольну групи, за визначеними критеріями та показниками діагностики їхньої ІКК (див. підрозділ 2.5) до і після проведення формувального етапу педагогічного експерименту.

Вхідне та вихідне оцінювання її розвиненості відбувалось із застосування діагностувального інструментарію, який нами було розроблено, зокрема: тестування, квазіпрофесійні ситуації, анкетування, практичні завдання, ділова гра, які були обговорені з експертами. Результати, які ми отримали, були представлені такими рівнями: низький, задовільний, достатній і високий, що відповідають встановленим рівням розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління.

Тож, динаміка розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління за

всіма визначеними компонентами до та після формувального етапу педагогічного експерименту виглядає таким чином (табл. 3.4):

Таблиця 3.4

**Динаміка розвиненості ціннісно-мотиваційного компонента ІКК
офіцерів на констатувальному та формувальному етапах педагогічного
експерименту**

Рівні розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління	Етап педагогічного експерименту				Різниця
	констатувальний		формувальний		
	осіб	%	осіб	%	
низький	83	42,1	15	8,6	-33,5
задовільний	72	36,3	48	27,3	-9,0
достатній	27	13,5	78	44,3	30,8
високий	16	8,1	35	19,7	11,6
коефіцієнт розвиненості	1,9		2,8		0,9

Як свідчать узагальнені результати, подані в таблиці 3.4 та на рисунку 3.1, після реалізації формувального етапу експерименту зафіксовано істотні зрушення у сформованості ціннісно-мотиваційного компонента ІКК. Відповідно з'ясовано, що в КГ відбулося значне зростання кількості офіцерів із достатнім (78 офіцерів – 44,3%) і високим (35 офіцерів – 19,7%) рівнями розвиненості їх ціннісно-мотиваційного компонента. Окрім цього, бачимо позитивну тенденцію зменшення низького (15 офіцерів – 8,6%) та задовільного (48 офіцерів – 27,3%) рівнів розвиненості, відповідно.

В той же час спостерігається позитивна динаміка щодо зростання питомої ваги респондентів із достатнім і високим рівнями сформованості досліджуваного компонента. Так, частка респондентів із достатнім рівнем зросла на 30,8 %. Це свідчить про перехід частини респондентів із нижчих рівнів сформованості до більш високих, що є результатом цілеспрямованого педагогічного впливу під час формувального етапу експерименту. Показовим є зростання частки респондентів із високим рівнем сформованості ціннісно-мотиваційного компонента ІКК – на 11,6%. Це свідчить про усвідомлення значною кількістю респондентів значущості застосування ІКТ у військово-професійній діяльності. Така динаміка підтверджує результативність застосованих педагогічних умов, методів і засобів навчання,

спрямованих на розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності.

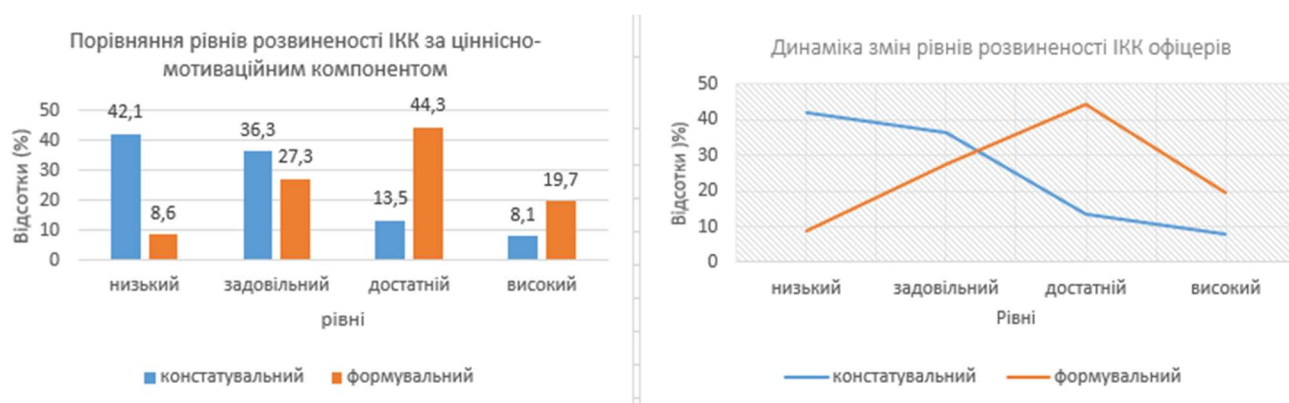

Рис. 3.1. Розвиненість ціннісно-мотиваційного компонента ІКК офіцерів на констатувальному та формувальному етапах педагогічного експерименту

Важливість ціннісно-мотиваційного компонента полягає в тому, що він є підґрунтям для формування інших компонентів компетентності. Саме мотивація, професійні цінності та усвідомлення необхідності ІКТ спонукають фахівця до активного опанування нових знань, розвитку практичних умінь і вдосконалення власної професійної діяльності. Без розвинутого ціннісно-мотиваційного підґрунтя навіть наявність необхідних знань і технічних навичок не гарантує їх системного застосування у практиці.

Динаміка розвиненості когнітивного компонента ІКК офіцерів тактичної ланки управління відображено в таблиці 3.5 і на рисунку 3.2.

Таблиця 3.5

Динаміка розвиненості когнітивного компонента ІКК офіцерів на констатувальному та формувальному етапах педагогічного експерименту

Рівні розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління	Етап педагогічного експерименту				Різниця
	констатувальний		формувальний		
	осіб	%	осіб	%	
низький	75	38,1	40	22,7	-15,4
задовільний	76	38,6	48	27,3	-11,3
достатній	36	18,3	58	33,0	14,7
високий	10	5,1	30	17,0	11,9
коефіцієнт розвиненості	1,9		2,4		0,5

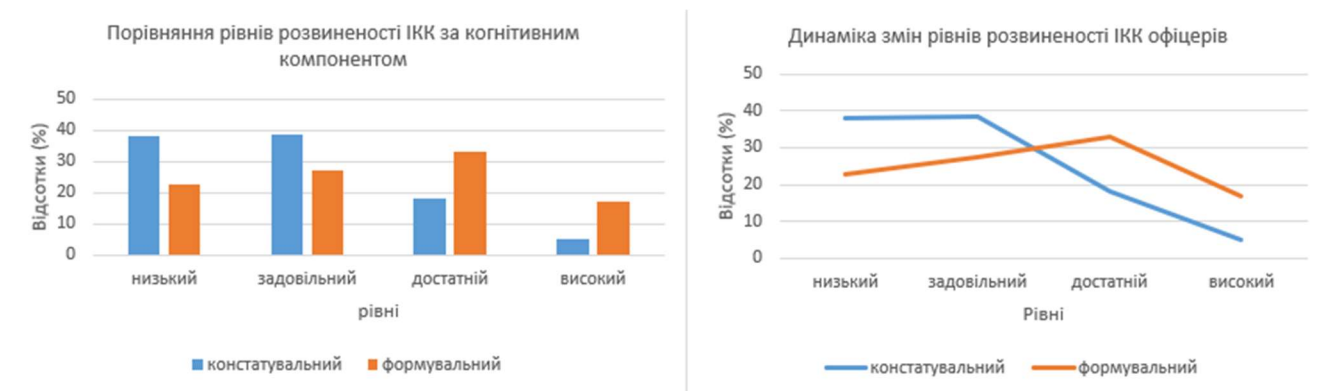

Рис. 3.2. Рівні розвиненості когнітивного компонента ІКК офіцерів на констатувальному та формувальному етапах педагогічного експерименту

Отже, після реалізації формувального етапу експерименту зафіксовано позитивні зміни у розвиненості когнітивного компонента ІКК. З'ясовано, що в КГ відбулося значене зростання кількості офіцерів із достатнім (58 офіцерів – 33,0%) і високим (30 офіцерів – 17,0%) рівнями розвиненості цього компонента. Окрім цього, бачимо позитивну тенденцію зменшення низького (40 офіцерів – 22,7%) та задовільного (48 офіцерів – 27,3%) рівнів розвиненості, відповідно.

В той же час спостерігається позитивна динаміка щодо зростання питомої ваги респондентів із достатнім і високим рівнями розвиненості досліджуваного компонента. Так, частка респондентів із достатнім рівнем зросла на 14,7 %, із високим рівнем сформованості когнітивного компонента ІКК – на 11,9%. Це свідчить про зростання теоретичної підготовленості офіцерів щодо використання ІКТ, тобто респонденти опанували знання про сучасні інформаційні технології, принципи роботи з інформацією, способи її аналізу, оброблення та використання у професійній діяльності.

Когнітивний компонент є одним із ключових структурних елементів будь-якої компетентності, зокрема ІКК, оскільки він відображає рівень теоретичних знань, інтелектуальних умінь і розуміння принципів використання ІКТ у військово-професійній діяльності.

Важливість цього компонента полягає в тому, що він забезпечує теоретичну основу компетентності. Саме наявність системи знань про інформаційні технології, способи роботи з інформацією, методи її аналізу та оброблення дає можливість

фахівцеві усвідомлено використовувати ІКТ у професійній діяльності. Без необхідного рівня знань практичне застосування інформаційних технологій є фрагментарним і малорезультативним. Разом із тим, когнітивний компонент сприяє розвитку аналітичного та критичного мислення. У сучасних умовах професійної діяльності офіцерів важливим є не лише отримання інформації, але й уміння її аналізувати, порівнювати, систематизувати та використовувати для ухвалення обґрунтованих управлінських рішень. Саме когнітивний компонент забезпечує формування здатності працювати з інформаційними потоками та оцінювати достовірність інформації.

Динаміка розвиненості інформаційно-технологічного компонента ІКК офіцерів тактичної ланки управління відображено в таблиці 3.6 і на рисунку 3.3.

Таблиця 3.6

**Динаміка розвиненості інформаційно-технологічного компонента ІКК
офіцерів на констатувальному та формувальному етапах педагогічного
експерименту**

Рівні розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління	Етап педагогічного експерименту				Різниця
	констатувальний		формувальний		
	осіб	%	осіб	%	
низький	70	35,5	8	4,6	-30,9
задовільний	84	42,6	62	35,2	-7,4
достатній	33	16,8	74	42,0	25,2
високий	10	5,1	32	18,2	13,1
коефіцієнт розвиненості	1,9		2,7		0,8

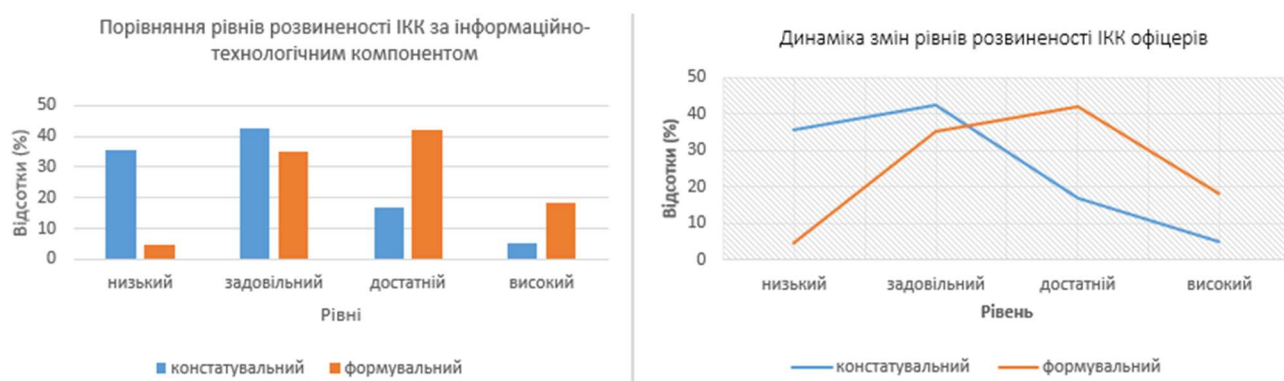

Рис. 3.3. Рівні розвиненості інформаційно-технологічного компонента ІКК офіцерів на констатувальному та формувальному етапах педагогічного експерименту

Як свідчать узагальнені результати, подані в таблиці 3.6 та на рисунку 3.3, після реалізації формувального етапу експерименту зафіксовано позитивні зміни у розвиненості інформаційно-технологічного компонента ІКК. З'ясовано, що в КГ відбулося значене зростання кількості офіцерів із достатнім (74 офіцерів – 42,0%) і високим (32 офіцерів – 18,2%) рівнями розвиненості цього компонента. Окрім цього, спостерігається позитивна тенденція зменшення низького (8 офіцерів – 4,6%) та задовільного (62 офіцера – 35,2%) рівнів розвиненості, відповідно. Зростання рівня сформованості інформаційно-технологічного компонента ІКК у офіцерів тактичної ланки управління свідчить про позитивні зміни у їх практичній готовності використовувати ІКТ у військово-професійній діяльності.

Інформаційно-технологічний компонент є важливою складовою ІКК, оскільки він відображає практичну готовність офіцерів використовувати ІКТ у військово-професійній діяльності. Саме цей компонент характеризує рівень розвиненості умінь і навичок роботи з інформаційними ресурсами, цифровими засобами комунікації, програмним забезпеченням та інформаційними системами, необхідними для успішного виконання службових завдань. Це включає роботу з цифровими засобами оброблення інформації, використання спеціалізованого програмного забезпечення, інформаційних систем управління, електронних ресурсів та сучасних засобів комунікації. Завдяки цьому підвищується результативність виконання професійних функцій та ухвалення управлінських рішень.

Також цей компонент є важливим для організації успішної інформаційної взаємодії у військово-професійному середовищі. Сучасна діяльність офіцерів тактичної ланки управління передбачає постійну роботу з інформаційними потоками, передачу та обмін інформацією, використання електронного документообігу та цифрових комунікаційних систем. Наявність розвинених інформаційно-технологічних умінь забезпечує оперативність і точність інформаційного обміну.

Динаміка розвиненості комунікаційного компонента ІКК офіцерів тактичної ланки управління відображено в таблиці 3.7 і на рисунку 3.4.

Динаміка розвиненості комунікаційного компонента ІКК офіцерів на констатувальному та формувальному етапах педагогічного експерименту

Рівні розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління	Етап педагогічного експерименту				Різниця
	констатувальний		формувальний		
	осіб	%	осіб	%	
низький	133	67,5	86	48,9	-18,6
задовільний	41	20,8	22	12,5	8,3
достатній	15	7,6	45	25,6	18,0
високий	8	4,1	23	13,0	8,9
коефіцієнт розвиненості	1,5		1,8		0,3

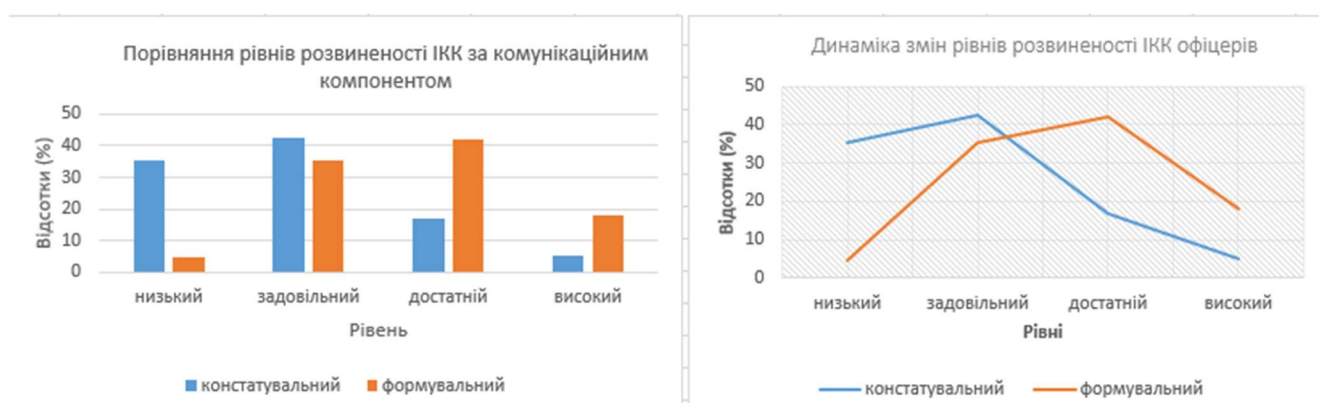

Рис. 3.4. Рівні розвиненості комунікаційного компонента ІКК офіцерів на констатувальному та формувальному етапах педагогічного експерименту

Отже, після реалізації формувального етапу експерименту зафіксовано позитивні зміни у розвиненості комунікаційного компонента ІКК. З'ясовано, що в КГ відбулося зростання кількості офіцерів із достатнім (45 офіцерів – 25,6%) і високим (23 офіцера – 13,0%) рівнями розвиненості цього компонента. Окрім цього, бачимо позитивну тенденцію зменшення низького (86 офіцерів – 48,9%) та задовільного (22 офіцера – 12,5%) рівнів розвиненості, відповідно. Зростання рівня комунікаційного компонента ІКК свідчить про підвищення їх здатності успішно здійснювати інформаційну взаємодію та професійну комунікацію з використанням сучасних ІКТ у процесі військово-професійної діяльності.

Така динаміка означає покращення навичок професійної комунікації офіцерів. Це проявляється у здатності чітко передавати інформацію, організовувати інформаційний обмін між підлеглими, керівниками та іншими підрозділами, а також використовувати сучасні цифрові засоби зв'язку для

координації діяльності. У військовій сфері якість комунікації має безпосередній вплив на оперативність виконання завдань та результативність управління підрозділами. Зростання комунікаційного компонента свідчить про розвиток умінь використовувати ІКТ для організації взаємодії. Офіцери краще застосовують цифрові засоби комунікації, електронні інформаційні системи, засоби передачі даних та інші інформаційні ресурси для обміну службовою інформацією, що підвищує швидкість і точність комунікаційних процесів.

Підвищення рівня цього компонента позитивно впливає на результативність управлінської діяльності. Для офіцерів тактичної ланки управління комунікація є одним із ключових елементів управління підрозділом, оскільки саме через комунікаційні процеси здійснюється постановка завдань, координація дій, контроль виконання наказів та обмін інформацією під час виконання службових завдань. Крім того, зростання цього компонента сприяє розвитку культури професійної взаємодії та командної роботи. Офіцери стають більш здатними до конструктивного діалогу, успішної взаємодії у колективі для спільного вирішення професійних завдань. Важливість комунікаційного компонента полягає також у тому, що він поєднує інші складові ІКК. Наявність знань (когнітивний компонент) і практичних умінь роботи з технологіями (інформаційно-технологічний компонент) набуває реальної цінності лише тоді, коли фахівець здатний успішно застосовувати їх у процесі інформаційної взаємодії.

Динаміка розвиненості індивідуально-психічного компонента ІКК офіцерів тактичної ланки управління відображено в таблиці 3.8 і на рисунку 3.5.

Таблиця 3.8

**Динаміка розвиненості індивідуально-психічного компонента ІКК
офіцерів на констатувальному та формувальному етапах педагогічного
експерименту**

Рівні розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління	Етап педагогічного експерименту				Різниця
	констатувальний		формувальний		
	осіб	%	осіб	%	
низький	85	43,1	39	22,2	-20,9
задовільний	93	47.2	68	38.6	-8.6

достатній	17	8,6	49	27,8	19,2
високий	2	1,1	20	11,4	10,3
коефіцієнт розвиненості	1,7		2,3		0,6

Отже, після реалізації формувального етапу експерименту зафіксовано позитивні зміни у розвиненості індивідуально-психічного компонента ІКК. З'ясовано, що в КГ відбулося зростання кількості офіцерів із достатнім (49 офіцерів – 27,8%) і високим (20 офіцерів – 11,4%) рівнями розвиненості цього компонента. Окрім цього, бачимо позитивну тенденцію зменшення низького (39 офіцерів – 22,2%) та задовільного (68 офіцерів – 38,6%) рівнів розвиненості, відповідно.

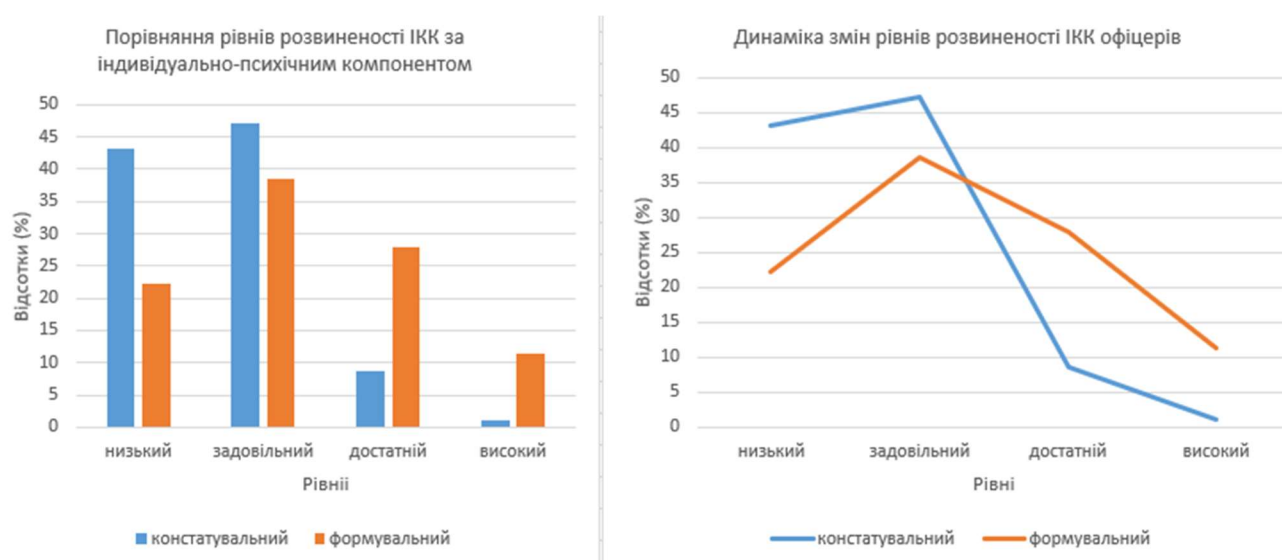

Рис. 3.5. Рівні розвиненості індивідуально-психічного компонента ІКК офіцерів на констатувальному та формувальному етапах педагогічного експерименту

В той же час спостерігається позитивна динаміка щодо зростання питомої ваги респондентів із достатнім і високим рівнями розвиненості досліджуваного компонента. Так, частка респондентів із достатнім рівнем зросла на 19,2 %, із високим рівнем розвиненості індивідуально-психічного компонента ІКК – на 10,3%. Це свідчить про підвищення особистісної готовності офіцерів тактичної ланки управління до успішного використання ІКТ у професійній діяльності та здатності до самостійної організації інформаційної діяльності.

Така позитивна динаміка означає розвиток здатності офіцерів до саморегуляції та самостійного управління власною діяльністю у процесі роботи з

інформацією та ІКТ. Це проявляється у вмінні планувати інформаційну діяльність, відповідально використовувати інформаційні ресурси, організовувати роботу з інформацією та контролювати результати власної діяльності. Також зростання сформованості індивідуально-психічного компонента свідчить про формування особистісних якостей, необхідних для результативної діяльності в інформаційному середовищі. До таких якостей належать відповідальність за ухвалені рішення, здатність швидко адаптуватися до нових інформаційних умов, готовність до постійного професійного розвитку, а також уміння працювати з великими обсягами інформації.

Крім того, розвиток індивідуально-психічного компонента є важливим для формування суб'єктності офіцера як активного учасника інформаційного суспільства. Це означає, що офіцер здатний не лише користуватися інформаційними технологіями, а й усвідомлено застосовувати їх для вирішення професійних завдань, ухвалення рішень та організації діяльності підрозділу. Важливість цього компонента полягає також у тому, що він забезпечує особистісне підґрунтя розвитку інших компонентів ІКК. Саме індивідуально-психічні якості визначають готовність фахівця до набуття нових знань, розвитку практичних умінь і активного використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності.

Динаміка розвиненості суб'єктного компонента ІКК офіцерів тактичної ланки управління відображено в таблиці 3.9 і на рисунку 3.6.

Таблиця 3.9

Динаміка розвиненості суб'єктного компонента ІКК офіцерів на констатувальному та формувальному етапах педагогічного експерименту

Рівні розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління	Етап педагогічного експерименту				Різниця
	констатувальний		формувальний		
	осіб	%	осіб	%	
низький	98	49,7	62	35,2	-14,5
задовільний	49	24,9	31	17,6	7,3
достатній	40	20,3	61	34,7	14,4
високий	10	5,1	22	12,5	7,4
коефіцієнт розвиненості	1,8		2,3		0,5

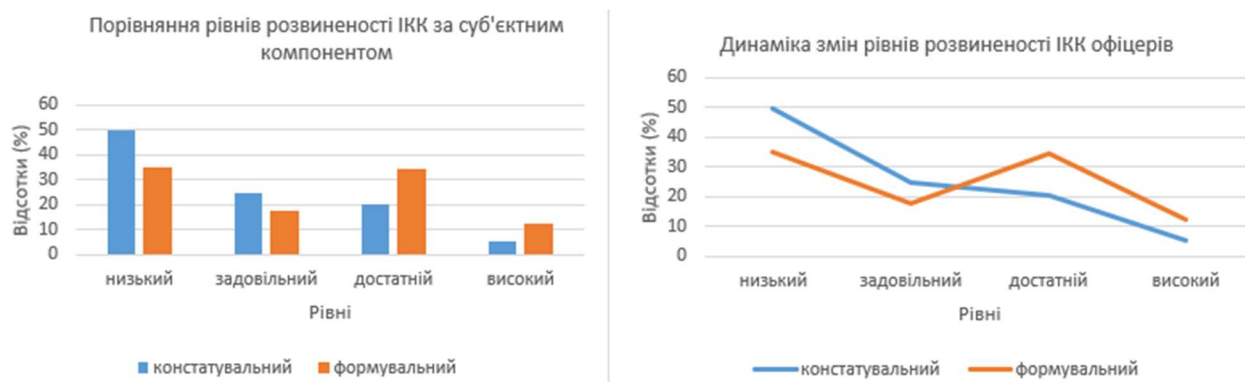

Рис. 3.6. Рівні розвиненості суб'єктного компонента ІКК офіцерів на констатувальному та формувальному етапах педагогічного експерименту

Отже, після реалізації формувального етапу експерименту спостерігаються позитивні зміни у розвиненості суб'єктного компонента ІКК. З'ясовано, що в КГ відбулося зростання кількості офіцерів із достатнім (61 офіцер – 34,7%) і високим (22 офіцера – 12,5%) рівнями розвиненості цього компонента. Окрім цього, бачимо позитивну тенденцію зменшення низького (32 офіцера – 35,2%) та задовільного (31 офіцер – 17,6%) рівнів розвиненості, відповідно.

В той же час зафіксовано позитивну динаміку щодо зростання питомої ваги респондентів із достатнім і високим рівнями розвиненості суб'єктного компонента. Так, частка респондентів із достатнім рівнем зросла на 14,4%, із високим рівнем розвиненості суб'єктного компонента ІКК – на 7,4%. Це свідчить про підвищення здатності офіцерів тактичної ланки управління виступати активними та відповідальними суб'єктами інформаційної діяльності, які усвідомлено використовують ІКТ для вирішення військово-професійних завдань.

Така позитивна динаміка означає посилення активної позиції офіцерів у процесі використання ІКТ. Вони не лише виконують інструкції щодо застосування цифрових засобів, а й самостійно ініціюють використання сучасних інформаційних ресурсів для оптимізації військово-професійної діяльності, підвищення результативності управління підрозділами та вдосконалення організації роботи.

Водночас підвищення розвиненості суб'єктного компонента свідчить про розвиток здатності офіцерів до самостійного ухвалення рішень у процесі інформаційної діяльності. Це проявляється у вмінні самостійно визначати способи

використання ІКТ, обирати цифрові інструменти для результативного виконання службових завдань, а також оцінювати результати власної діяльності. Також зростання рівня цього компонента сприяє розвитку професійної автономності офіцерів. Вони стають більш здатними до самостійної організації роботи з інформацією, планування інформаційної діяльності, а також до відповідального використання інформаційних ресурсів у процесі управління підрозділом.

Разом із тим, підвищення розвиненості суб'єктного компонента свідчить про формування готовності офіцерів до безперервного професійного розвитку у сфері ІКТ. Це проявляється у прагненні до самонавчання, освоєння нових цифрових інструментів і вдосконалення власної ІКК відповідно до сучасних вимог військово-професійної діяльності.

Важливість суб'єктного компонента полягає також у тому, що він інтегрує та узгоджує функціонування інших складових ІКК офіцерів. Саме активна позиція фахівця, його здатність до саморозвитку та усвідомленого використання ІКТ забезпечують успішну реалізацію набутих знань, умінь і навичок у військово-професійній діяльності.

Отримані результати дають підстави стверджувати, що впроваджені педагогічні умови позитивно вплинули на становлення офіцерів тактичної ланки управління як активних суб'єктів інформаційно-комунікаційної діяльності. Підсумкові результати дослідження свідчать про те, що респонденти у значно більшій мірі почали: усвідомлювати власну відповідальність за результативність інформаційної взаємодії та управління інформаційними процесами у підрозділі; виявляти готовність самостійно ухвалювати рішення щодо використання ІКТ у складних, динамічних і нестандартних умовах службової діяльності; здійснювати критичний аналіз власного рівня інформаційно-комунікаційної підготовленості та усвідомлювати потребу у подальшому професійному вдосконаленні; проявляти ініціативу у використанні сучасних ІКТ для організації службової діяльності, координації роботи підрозділу та підвищення результативності виконання військово-професійних завдань.

Тож, зафіксована позитивна динаміка результативності суб'єктного

компонента підтверджує, що запропонована система педагогічних умов є результативною щодо формування активної, відповідальної та усвідомленої позиції офіцерів тактичної ланки управління у сфері використання ІКТ, а також сприяє комплексному підвищенню рівня їхньої ІКК.

Порівняння змін розподілу коефіцієнтів розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління на констатувальному та формувальному етапах експерименту окремо за компонентами (табл. 3.10 і рис. 3.7), дає можливість стверджувати, що найбільший приріст маємо за ціннісно-мотиваційним і інформаційно-технологічним компонентами.

Таблиця 3.10

Коефіцієнти розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління за всіма компонентами

Етапи педагогічного експерименту	Компоненти						Розвиненість ІКК
	Ціннісно-мотиваційний	Когнітивний	Інформаційно-технологічний	Комунікаційний	Індивідуально-психічний	Суб'єктивний	
Констатувальний	1,9	1,9	1,9	1,5	1,7	1,8	1,8
Формувальний	2,8	2,4	2,7	1,8	2,3	2,3	2,4
Різниця значень	+ 0,9	+ 0,5	+ 0,8	+ 0,3	+ 0,6	+ 0,5	+0,6

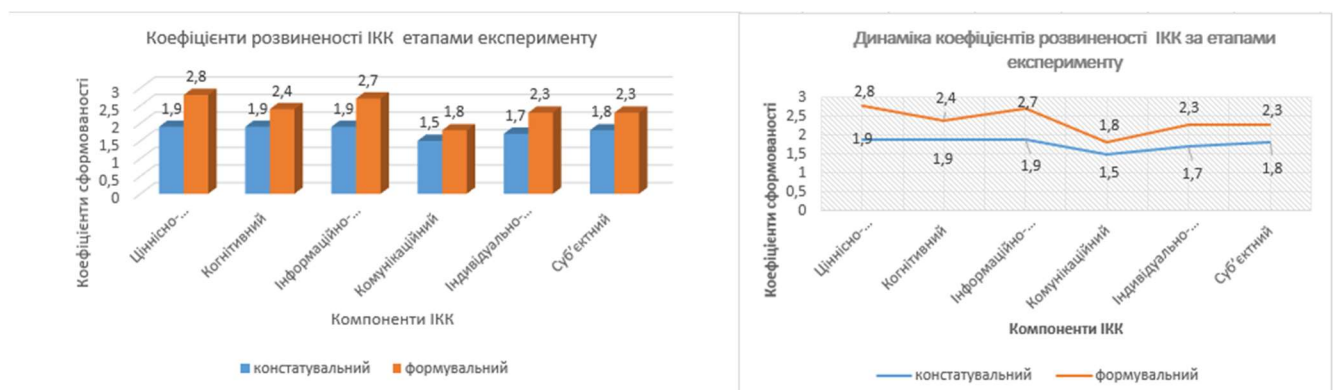

Рис. 3.7 Коефіцієнт розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління за її компонентами до і після формувального експерименту

На рисунку 3.8 зображено зростання інтегрального коефіцієнта розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління у експериментальній групі.

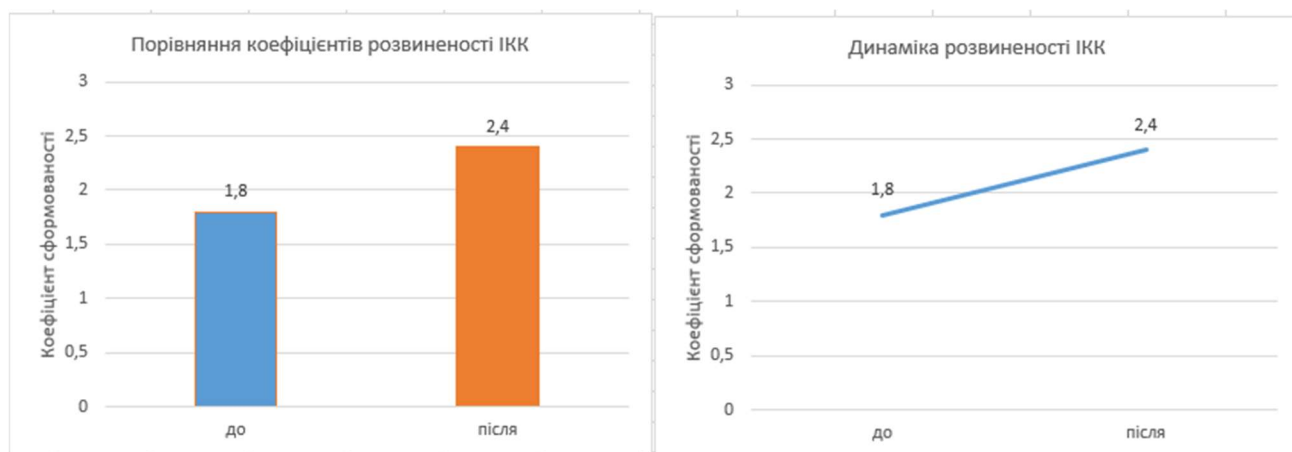

Рис. 3.8. Інтегральний коефіцієнт розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління до і після формувального експерименту

Зафіксована позитивна динаміка свідчить про результативність запропонованих педагогічних умов, спрямованих на розвиток здатності офіцерів вдало використовувати ІКТ у військово-професійній діяльності, організовувати інформаційну взаємодію та ухвалювати управлінські рішення на основі аналізу інформації (табл. 3.11).

Разом із тим, результати експерименту свідчать про різну чутливість структурних компонентів ІКК до цілеспрямованого педагогічного впливу. Найбільш виражені позитивні зміни було зафіксовано за ціннісно-мотиваційним компонентом, що виявилось у зростанні усвідомлення офіцерами значущості ІКТ для успішного виконання службових обов'язків, підвищенні їх мотивації до використання сучасних цифрових засобів у військово-професійній діяльності, а також у формуванні стійкого прагнення до подальшого розвитку власної ІКК.

Водночас позитивні зміни спостерігалися і за іншими компонентами ІКК, зокрема за інформаційно-технологічним та індивідуально-психічним, що проявилось у підвищенні практичної готовності офіцерів до використання ІКТ, зростанні відповідальності за результати інформаційної діяльності та усвідомленому ставленні до використання цифрових ресурсів у процесі управління підрозділом.

Отримані результати свідчать про високу пластичність ціннісно-мотиваційного компонента, який найбільш активно реагує на педагогічний вплив і виступає важливою передумовою розвитку інших складових ІКК. Саме

формування стійкої мотивації до використання ІКТ створює підґрунтя для подальшого розвитку знань, практичних умінь та суб'єктної позиції офіцерів у сфері інформаційної діяльності.

Таблиця 3.11

Стан сформованості та розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління за компонентами на констатувальному та формувальному етапах експерименту

№ з/п	Компоненти	Кількість респондентів	%	Рівні сформованості та розвиненості							
				низький		середній		достатній		високий	
				кількість	%	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Констатувальний експеримент											
1.	Ціннісно-мотиваційний	197	100	83	42,1	72	36,3	27	13,5	16	8,1
2.	Когнітивний	197	100	75	38,1	76	38,6	36	18,3	10	5,1
3.	Інформаційно-технологічний	197	100	70	35,5	84	42,6	33	16,8	10	5,1
4.	Комунікаційний	197	100	133	67,5	41	20,8	15	7,6	8	4,1
5.	Індивідуально-психічний	197	100	85	43,1	93	47,2	17	8,6	2	1,1
6.	Суб’єктний	197	100	98	49,7	49	24,9	40	20,3	10	5,1
Формувальний експеримент											
1.	Ціннісно-мотиваційний	176	100	15	8,6	48	27,3	78	44,3	35	19,7
2.	Когнітивний	176	100	40	22,7	48	27,3	58	33,0	30	17,0
3.	Інформаційно-технологічний	176	100	8	4,6	62	35,2	74	42,0	32	18,2
4.	Комунікаційний	176	100	86	48,9	22	12,5	45	25,6	23	13,0
5.	Індивідуально-психічний	176	100	39	22,2	68	38,6	49	27,8	20	11,4
6.	Суб’єктний	176	100	62	35,2	31	17,6	61	34,7	22	12,5

Комунікаційний компонент ІКК офіцерів тактичної ланки управління виявився найменш чутливим до експериментального впливу, що пояснюється специфікою його розвитку та функціонування у професійній діяльності. Розвиток комунікаційного компонента значною мірою залежить від тривалого практичного досвіду професійної взаємодії, який формується безпосередньо у процесі службової діяльності. На відміну від когнітивного чи інформаційно-технологічного компонентів, що можуть відносно швидко розвиватися завдяки засвоєнню нових знань і розвитку практичних умінь під час навчання, комунікаційні уміння потребують систематичного застосування у реальних професійних ситуаціях. Саме у процесі щоденної взаємодії з підлеглими, керівництвом та іншими підрозділами розвиваються стійкі навички організації інформаційної взаємодії та управління комунікаційними процесами.

Комунікаційний компонент передбачає комплексне поєднання технологічних, соціально-психологічних і організаційних аспектів взаємодії. Для його розвитку недостатньо лише опанувати технічні засоби комунікації, важливо також сформувати вміння успішно передавати інформацію, координувати спільну діяльність, організовувати взаємодію між суб'єктами діяльності та забезпечувати зворотний зв'язок. Такі уміння розвиваються поступово і потребують тривалого залучення офіцерів до практичної комунікативної діяльності в умовах професійного середовища.

Подальший аналіз результатів дослідження передбачає порівняння рівнів розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління до та після формувального етапу педагогічного експерименту за її структурними компонентами, що детально відображено у таблицях 3.11, 3.12 та на рисунку 3.9.

Таке порівняння дає можливість не лише констатувати наявність позитивної динаміки, а й проаналізувати структурні особливості змін у розвиненості ІКК, визначити, які саме компоненти забезпечили найбільший внесок у зростання загального рівня ІКК офіцерів тактичної ланки управління.

Результати формувального етапу педагогічного експерименту, спрямованого на перевірку результативності впроваджених педагогічних умов розвитку ІКК

офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації, засвідчують виразну позитивну динаміку змін інтегрального показника розвиненості ІКК респондентів. Отримані дані підтверджують результативність запропонованої педагогічної моделі та методики розвитку ІКК, що сприяє підвищенню готовності офіцерів до успішного використання ІКТ у процесі виконання військово-професійних завдань.

Узагальнення емпіричних даних, представлених на рисунку 3.9, підтверджує, що в результаті цілеспрямованого педагогічного впливу відбулося суттєве підвищення достатнього та високого рівнів розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління. Отримані результати свідчать про позитивну динаміку розвитку досліджуваної компетентності у більшості респондентів, що дає підстави стверджувати про результативність впровадження запропонованих педагогічних умов у процес підвищення кваліфікації офіцерів.

Таблиця 3.12

Рівні сформованості та розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління до та після проведення формувального етапу експерименту

Рівні сформованості та розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління								Всього	
низький		середній		достатній		високий			
кількість	%	кількість	%	кількість	%	кількість	%	кількість	%
до проведення експерименту									
91	46,2	69	35,0	28	14,2	9	4,6	197	100
після проведення експерименту									
42	23,9	31	17,6	61	34,7	22	12,5	176	100

Особливо показовим є те, що після завершення формувального етапу експерименту було зафіксовано суттєве скорочення частки респондентів із низьким рівнем сформованості ІКК, тоді як частка офіцерів із високим рівнем значно зросла. Якщо на констатувальному етапі частка респондентів із високим рівнем була мінімальною, то після реалізації педагогічних умов вона суттєво збільшилася. Це свідчить про те, що частина офіцерів перейшла до найвищого рівня розвиненості ІКК, що характеризується розвинутою здатністю успішно використовувати ІКТ у

службовій діяльності, здійснювати інформаційний аналіз, організовувати інформаційну взаємодію та ухвалювати управлінські рішення на основі опрацювання інформації.

Важливими є також зміни в межах проміжних рівнів розвиненості ІКК. Зокрема, було зафіксовано зростання частки респондентів із достатнім рівнем розвиненості ІКК, що свідчить про поступове підвищення рівня підготовленості офіцерів до використання ІКТ у військово-професійній діяльності. Водночас зменшення частки офіцерів із задовільним рівнем можна інтерпретувати як структурний перерозподіл рівнів розвиненості компетентності, коли значна частина респондентів перейшла до груп із більш високими показниками розвитку ІКК. Узагальнюючи результати педагогічного експерименту, можна констатувати, що рівень розвиненості ІКК підвищився у більшості респондентів, що свідчить про наявність не поодиноких, а системних позитивних змін у структурі досліджуваної компетентності. Зафіксована динаміка демонструє, що впроваджені педагогічні умови сприяли не лише покращенню окремих показників, а й забезпечили комплексний розвиток усіх структурних компонентів ІКК офіцерів тактичної ланки управління.

Таким чином, отримані емпіричні дані дають підстави зробити висновок про високу результативність розроблених і впроваджених педагогічних умов розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації, а також підтверджують доцільність їх подальшого використання у практиці професійної підготовки військових фахівців.

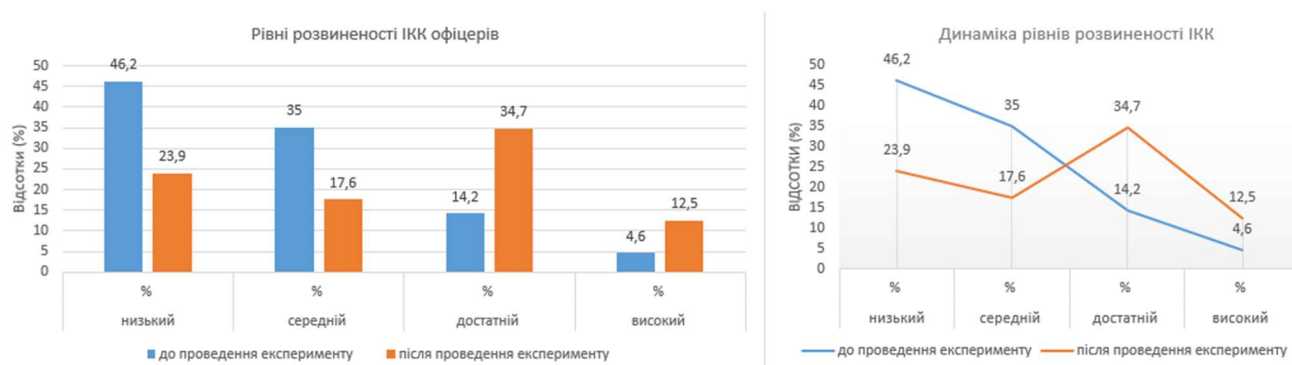

Рис. 3.9. Динаміка розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління на констатувальному та формувальному етапах експерименту

Отримання емпіричних результатів формувального етапу педагогічного експерименту зумовлює необхідність їх наукового обґрунтування та статистичного підтвердження. Сам факт покращення показників розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління ще не може розглядатися як достатній доказ результативності впроваджених педагогічних умов. Без застосування методів статистичного аналізу зафіксовані зміни можуть пояснюватися випадковими факторами, впливом сторонніх умов або природною динамікою освітнього процесу під час підвищення кваліфікації. Тому важливим етапом дослідження є не лише опис отриманих результатів, а й їх перевірка за допомогою статистичних процедур, що дає змогу встановити ступінь достовірності виявлених змін і визначити, чи є вони результатом цілеспрямованого педагогічного впливу.

У зв'язку з цим виникає потреба у чіткому формулюванні гіпотез щодо розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації. Наукова гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що реалізація розроблених педагогічних умов сприятиме підвищенню сформованості ІКК, як у цілому, так і за її окремими складовими. Водночас у межах статистичної перевірки формулюється нульова гіпотеза, яка передбачає відсутність суттєвих відмінностей між показниками розвиненості компетентності до та після експериментального впливу. На противагу їй висувається альтернативна гіпотеза, відповідно до якої зафіксовані зміни є статистично значущими та обумовлені застосуванням запропонованої педагогічної методики.

Застосування методів математичної статистики дає можливість перевірити ці гіпотези на основі отриманих експериментальних даних. Така перевірка дає можливість встановити, чи мають виявлені зміни закономірний характер і чи можуть вони бути пов'язані саме з реалізацією педагогічних умов розвитку ІКК. У результаті статистичного аналізу підвищується рівень наукової обґрунтованості висновків дослідження, що дає змогу зробити аргументований висновок щодо результативності запропонованої педагогічної моделі розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління.

Статистична гіпотеза у межах педагогічного дослідження розглядається як

обґрунтоване припущення щодо властивостей генеральної сукупності, сформульоване на основі вибірових даних і перевірене за допомогою методів математичної статистики. Іншими словами, це форма наукового припущення, яка передбачає можливість його емпіричної перевірки та підтвердження або спростування на визначеному рівні статистичної значущості [98, с. 56].

У процесі статистичної обробки результатів педагогічних досліджень використовується понятійний апарат, пов'язаний із формулюванням і перевіркою гіпотез. Традиційно розрізняють дві взаємопов'язані статистичні гіпотези – нульову (H_0) та альтернативну (H_1), які відображають різні інтерпретації отриманих емпіричних результатів.

Альтернативна гіпотеза (H_1) формулюється як науково обґрунтоване припущення про наявність статистично значущих змін у сформованості педагогічного феномену між констатувальним і формувальним етапами педагогічного експерименту. У контексті даного дослідження це означає, що впровадження розроблених педагогічних умов, педагогічної моделі та методики сприяє реальному підвищенню сформованості ІКК офіцерів як у цілому, так і за окремими її структурними компонентами. Таким чином, передбачається, що зафіксовані позитивні зміни не є випадковими, а зумовлені цілеспрямованим педагогічним впливом.

Нульова гіпотеза (H_0), навпаки, відображає припущення про відсутність статистично значущих відмінностей між показниками сформованості цього феномену до і після експериментального впливу. У межах дослідження це означає, що впроваджені педагогічні умови не мали істотного впливу на розвиненість ІКК офіцерів, а зафіксовані зміни можуть пояснюватися випадковими коливаннями, природною динамікою освітнього процесу або впливом сторонніх чинників.

Перевірка нульової та альтернативної гіпотез за допомогою методів математичної статистики дає можливість визначити, яке з припущень є більш обґрунтованим з точки зору наукової достовірності. Це забезпечує підвищення рівня доказовості результатів дослідження та дає можливість зробити об'єктивні висновки щодо результативності впроваджених педагогічних умов розвитку ІКК

офіцерів тактичної ланки управління [98, с. 67-69].

Окремої уваги потребує наукова (змістова) гіпотеза, яка відображає загальну концепцію дослідження та конкретизується через систему педагогічних умов, модель і методику, що підлягають експериментальній перевірці. Вона визначає логіку дослідження, його спрямованість і очікувані результати.

У межах цього дослідження наукову гіпотезу доцільно сформулювати таким чином:

розвиток ІКК офіцерів тактичної ланки управління буде результативним за умови цілеспрямованого впровадження науково обґрунтованих педагогічних умов у процес їх підвищення кваліфікації.

Таке формулювання відображає припущення про те, що результативність розвитку ІКК офіцерів зумовлюється не випадковими чинниками, а саме системною організацією освітнього процесу, змістом навчання, використаними методами, засобами та спеціально створеними педагогічними умовами, які забезпечують цілеспрямований вплив на всі структурні компоненти ІКК.

Саме сформульована наукова (змістова) гіпотеза визначає загальну логіку та спрямованість дослідження розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління, зумовлює добір методів дослідження, побудову структури педагогічного експерименту та характер подальшої статистичної обробки отриманих результатів. Її підтвердження або спростування здійснюється опосередковано – через прийняття або відхилення нульової гіпотези на основі аналізу емпіричних даних. Таким чином, комплексна перевірка наукової, альтернативної та нульової гіпотез забезпечує високий рівень обґрунтованості висновків щодо результативності педагогічних умов розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління.

Для емпіричної перевірки висунутих гіпотез у дослідженні передбачено застосування методів математичної статистики, що дають можливість об'єктивно оцінити достовірність отриманих результатів. Вибір конкретних статистичних критеріїв обумовлюється низкою параметрів дослідження, зокрема: типом шкали вимірювання показників сформованості ІКК (номінальною, порядковою або інтервальною), обсягом вибірки, кількістю порівнюваних вибірок (дві або більше),

характером їх взаємозв'язку (залежні чи незалежні), а також якістю, однорідністю та репрезентативністю емпіричних даних.

З урахуванням зазначених характеристик добираються такі статистичні критерії, які, з одного боку, відповідають завданням дослідження, а з іншого – є методологічно обґрунтованими та адекватними структурі отриманих даних. Це забезпечує коректність статистичних висновків і дає змогу зробити науково виважене узагальнення щодо результативності впроваджених педагогічних умов розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління.

З огляду на велику чисельність вибірки та на те, що отримані дані мають порядковий характер і немає підстав точно стверджувати, що вони повністю відповідають нормальному розподілу, для перевірки статистичної значущості відмінностей між результатами констатувального та формувального етапів було використано непараметричні критерії. Зокрема, для порівняння рівнів сформованості ІКК офіцерів тактичної ланки управління застосовано критерій Манна-Уїтні, а для аналізу змін у розподілі рівнів – критерій χ^2 Пірсона.

Вибірка дослідження є достатньою за обсягом та дає можливість отримати статистично надійні результати. Вона відображає особливості професійної підготовки офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації, що дає підстави для узагальнення отриманих результатів у межах досліджуваної категорії фахівців. Репрезентативність вибірки забезпечується достатнім обсягом досліджуваної сукупності, однорідністю професійної групи та умовами проведення педагогічного експерименту.

Застосування зазначених статистичних критеріїв у комплексі дає змогу:

- забезпечити об'єктивну перевірку нульової та альтернативної гіпотез;
- підвищити достовірність інтерпретації результатів експерименту;
- врахувати специфіку отриманих емпіричних даних;
- мінімізувати вплив можливих статистичних похибок.

Для порівняння рівнів сформованості ІКК офіцерів у двох незалежних вибірках було використано непараметричний критерій Манна-Уїтні, який дає можливість оцінити статистичну значущість відмінностей між групами за умови

порядкової шкали вимірювання [29, с. 127]. Обчислення критерію здійснювалося за таким алгоритмом. На першому етапі значення обох вибірок об'єднувалися в єдину сукупність, після чого проводилося їх ранжування – від найменшого до найбільшого значення. У випадках однакових значень (зв'язаних рангів) їм надавався середній ранг. Далі обчислювалися суми рангів для кожної вибірки окремо.

На основі отриманих рангів визначалися значення статистики U за формулами:

$$U_1 = n_1 n_2 + \frac{n_1(n_1+1)}{2} - R_1 \quad (3.3)$$

$$U_2 = n_1 n_2 + \frac{n_2(n_2+1)}{2} - R_2 \quad (3.4)$$

де U_1 – статистичний показник, який відображає наскільки відрізняються дві вибірки між собою,

$n_1 n_2$ – обсяги вибірок,

$R_1 R_2$ – суми рангів відповідних груп.

Для подальшого аналізу обиралося менше із двох значень U . З огляду на значний обсяг вибірок у дослідженні використовувалося нормальне наближення, що дало змогу обчислити стандартизоване значення критерію (Z) та відповідний рівень статистичної значущості (p -value).

Отримані результати інтерпретувалися таким чином: якщо значення p було меншим за 0,05, це свідчило про наявність статистично значущих відмінностей між вибірками, що дало змогу відхилити нульову гіпотезу.

Для застосування критерію Манна-Уїтні на першому етапі було здійснено ранжування об'єднаної вибірки респондентів констатувального ($n_1 = 197$) та формувального ($n_2 = 176$) етапів педагогічного експерименту. Загальна кількість спостережень становила $N = 373$.

Рівні розвиненості ІКК офіцерів були переведені у бальну шкалу (низький – 1 бал, задовільний – 2 бали, достатній – 3 бали, високий – 4 бали). Після цього всі значення обох вибірок було об'єднано в єдину сукупність і впорядковано за зростанням. У процесі ранжування враховано наявність однакових значень

(зв'язаних рангів), у зв'язку з чим для кожної групи однакових значень визначався середній ранг як середнє арифметичне між мінімальним і максимальним рангами відповідного інтервалу. Зокрема, було отримано такі результати (табл. 3.13):

для значення «1» (низький рівень) загальна кількість становила 133 особи (91 + 42), яким відповідали ранги від 1 до 133, середній ранг – 67;

для значення «2» (задовільний рівень) – 115 осіб (69 + 46), ранги від 134 до 248, середній ранг – 191;

для значення «3» (достатній рівень) – 89 осіб (28 + 61), ранги від 249 до 337, середній ранг – 293;

для значення «4» (високий рівень) – 36 осіб (9 + 27), ранги від 338 до 373, середній ранг – 355,5.

Для констатувального етапу:

$$R_1 = 91 * 67 + 69 * 191 + 28 * 293 + 9 * 355,5 = 30679,5$$

Для констатувального етапу:

$$R_2 = 42 * 67 + 46 * 191 + 61 * 293 + 27 * 355,5 = 39071,5$$

Таблиця 3.13

**Результати ранжування рівнів розвиненості ІКК офіцерів на
констатувальному та формувальному етапах**

Констатувальний етап			Формувальний етап		
ранг	кількість респондентів	значення	ранг	кількість респондентів	значення
1	91	6097	1	42	2814
2	69	13179	2	46	8786
3	28	8204	3	61	14873
4	9	3199,5	4	27	9598,5
сума рангів		30679,5	сума рангів		39071,5

На основі отриманих сум рангів було здійснено обчислення статистики критерію Манна–Уїтні для двох незалежних вибірок.

Обчислення значення U проводилося за формулою:

$$U_1 = 197 * 196 + \frac{197 * (197 + 1)}{2} - 30679,5 = 23495,5;$$

Аналогічно визначається друге значення статистики:

$$U_2 = 197 * 196 + \frac{176 * (176 + 1)}{2} - 39071,5 = 11176,5.$$

Для подальшого аналізу використовується менше з двох значень, отже:

$$U = 11176,5$$

З огляду на значний обсяг вибірок ($n_1 > 20$, $n_2 > 20$), було застосовано нормальне наближення розподілу статистики U з метою визначення стандартизованого значення Z за формулою 3.5:

$$Z = \frac{U - \frac{n_1 * n_2}{2}}{\sqrt{\frac{n_1 * n_2 (n_1 + n_2 + 1)}{12}}} = -5.92 \quad (3.5)$$

На основі отриманого значення Z було визначено рівень статистичної значущості p із використанням таблиць стандартного нормального розподілу.

Отримане значення: $p < 0,001$

Результати застосування критерію Манна-Уїтні свідчать про статистично значущі відмінності між показниками сформованості та розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління на констатувальному та формувальному етапах експерименту ($U = 11176,5$; $Z = -5,92$; $p < 0,001$).

Середній ранг у формувальній групі є суттєво вищим (Mean Rank = 222,0) порівняно з констатувальною (Mean Rank = 155,7), що свідчить про підвищення рівня розвиненості ІКК.

Отримані результати свідчать про наявність статистично значущих відмінностей між показниками сформованості та розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління на констатувальному та формувальному етапах педагогічного експерименту.

Оскільки рівень значущості p є меншим за критичне значення 0,05, нульова гіпотеза про відсутність відмінностей між вибірками відхиляється, а альтернативна гіпотеза приймається.

Таким чином, встановлено, що зафіксовані позитивні зміни розвиненості ІКК офіцерів не є випадковими, а зумовлені впровадженням обґрунтованих педагогічних умов у процес підвищення кваліфікації.

З метою всебічної статистичної перевірки результатів педагогічного експерименту, спрямованого на дослідження розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління, поряд із аналізом середніх значень було застосовано критерій χ^2

Пірсона. Необхідність використання цього критерію зумовлена специфікою отриманих емпіричних даних. Зокрема, рівні сформованості та розвиненості ІКК (низький, задовільний, достатній, високий) є категоріальними показниками, що відображають якісні характеристики досліджуваного явища. У зв'язку з цим для їх аналізу доцільно використовувати методи, орієнтовані на дослідження частотного розподілу, а не лише середніх значень.

Критерій χ^2 Пірсона застосовується для перевірки гіпотези про відсутність статистично значущих відмінностей між розподілами частот у двох або більше вибірках [193]. У межах даного дослідження він дає можливість встановити, чи є зміни у кількісному співвідношенні респондентів за рівнями сформованості та розвиненості ІКК між констатувальним та формувальним етапами експерименту випадковими, чи вони зумовлені впливом впроваджених педагогічних умов.

Застосування критерію χ^2 є методологічно обґрунтованим з огляду на такі обставини:

- досліджувані показники мають номінальний або порядковий характер;
- результати представлені у вигляді частот (кількість респондентів за рівнями);
- порівнюються дві незалежні вибірки;
- необхідно оцінити не лише зміну середнього рівня, а й структурні зрушення у розподілі показників.

Використання критерію χ^2 Пірсона дає можливість виявити, чи відбувся перерозподіл респондентів між рівнями сформованості та розвиненості компетентності (наприклад, зменшення частки осіб із низьким та середнім рівнями і збільшення – із достатнім та високим), а також оцінити статистичну значущість таких змін [5, с. 138]. Особливістю цього критерію є те, що він аналізує відхилення фактичних частот від очікуваних, які розраховуються за умови відсутності зв'язку між змінними (у даному випадку – між етапом експерименту та рівнем сформованості та розвиненості ІКК). Чим більшими є ці відхилення, тим вищим є значення χ^2 і тим більшою є ймовірність наявності статистично значущих відмінностей.

Таким чином, застосування критерію χ^2 Пірсона дає змогу:

- підтвердити або спростувати нульову гіпотезу щодо однорідності розподілів;
- виявити структурні зміни у сформованості та розвиненості ІКК;
- доповнити результати аналізу середніх значень (критерій Манна-Уїтні);
- підвищити рівень наукової обґрунтованості отриманих результатів.

Тож, використання критерію χ^2 Пірсона у поєднанні з іншими статистичними методами забезпечує комплексний аналіз результатів педагогічного експерименту та дає можливість зробити обґрунтовані висновки щодо результативності впроваджених педагогічних умов розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління.

Вихідними даними для застосування зазначеного критерію є кількість респондентів, які належать до певних категорій (у даному випадку – рівнів сформованості та розвиненості ІКК: низький, задовільний, достатній, високий) у межах кожної з порівнюваних вибірок (констатувального та формувального етапів експерименту). Саме ці дані використовуються, оскільки критерій χ^2 призначений для аналізу категоріальних змінних, де результати представлені не у вигляді середніх значень, а як частоти розподілу.

З метою подальшого статистичного аналізу формується таблиця спряженості, у якій відображається розподіл респондентів за двома ознаками: етапом експерименту та рівнем сформованості та розвиненості компетентності (таблиця 3.14).

Таблиця 3.14

Розподіл респондентів за етапами експерименту та рівнем сформованості та розвиненості ІКК

Рівень	Констатувальний етап	Формувальний етап	Загальна кількість
низький	91	42	133
задовільний	69	46	115
достатній	28	61	89
високий	9	27	36
разом	197	176	373

Далі перевіряємо, чи відрізняється розподіл рівнів між групами за формулою 3.6:

$$\chi^2 = \sum \frac{(O-E)^2}{E}, \quad (3.6)$$

де О – емпіричні (фактичні) значення;

Е – теоретичні (очікувані) значення.

Очікуване значення вираховуємо за формулою для кожного рівня за формулою 3.7:

$$E = \frac{(n_{\text{рядка}} + n_{\text{стовпця}})}{N}, \quad (3.7)$$

де N - загальна кількість респондентів.

Тож, далі нами були зроблені розрахунки очікуваних, значень для кожного рівня на констатувальному та формувальному етапах педагогічного експерименту, а також для кожної категорії було визначено величину, що відображає ступінь відхилення фактичних результатів від очікуваних, що відображає внесок кожної групи у загальне значення критерію χ^2 . Оскільки формула критерію χ^2 Пірсона ґрунтується на оцінці відхилення емпіричних даних від теоретично очікуваних, то різниця між ними підноситься до квадрата для усунення знаків і підсилення великих відхилень, а поділ на очікуване значення дає змогу врахувати масштаб вибірки та забезпечує коректне порівняння різних категорій [7]. Тож, нами були отримані такі дані (табл. 3.15):

Таблиця 3.15

Розрахунок значення критерію χ^2 Пірсона за рівнями розвиненості ІКК

Рівень	Фактичне значення	Очікуване значення	Ступінь відхилення
Констатувальний етап			
низький	91	70,3	6,09
задовільний	69	60,8	1,10
достатній	28	47,0	7,68
високий	9	19,0	5,26
Формувальний етап			
низький	42	62,7	6,83
задовільний	46	54,2	1,24
достатній	61	42,0	8,60
високий	27	17,0	6,12
значення критерію χ^2			42,9

Для обчислення ступеня свободи визначають кількість незалежних варіацій

у таблиці спостережень з урахуванням наявних обмежень, зокрема фіксованих сум за рядками і стовпцями. Це відображає кількість клітинок, значення яких можуть змінюватися незалежно.

$$df = (r - 1)(C - 1) = (2 - 1)(4 - 1) = 3, \quad (3.8)$$

де r — це кількість груп;

c — це кількість рівнів.

Відповідно таблиці розподілу χ^2 при $df = 3$, критичне значення $p = 0.05$, тому будь-яке значення χ^2 більше 7,81 має ймовірність $p < 0,05$, а будь-яке значення більше 11,34 має ймовірність $p < 0,01$.

$$\chi_{kp}^2 = 7,81$$

$$11,34 < 42,9 > 7,81$$

Оскільки обчислене значення χ^2 перевищує критичне, нульова гіпотеза відхиляється, а альтернативна приймається. Це означає, що між контрольною та експериментальною групами існують статистично значущі відмінності у рівнях сформованості та розвиненості ІКК.

Отримані результати свідчать про те, що виявлені зміни не є випадковими, а обумовлені впливом педагогічної моделі, яка була впроваджена на формувальному етапі експерименту.

Таким чином, результати статистичної перевірки за критерієм χ^2 Пірсона підтверджують результативність розробленої методики розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації.

Отримані в результаті педагогічного експерименту емпіричні дані дають підстави стверджувати, що сучасний стан військово-професійної підготовки офіцерів тактичної ланки управління потребує концептуального переосмислення та подальшого вдосконалення нормативно-освітніх засад. Передусім це стосується підготовки на курсах підвищення кваліфікації у частині розвитку ІКК як невід'ємної складової професійної підготовки майбутніх офіцерів.

Результати дослідження засвідчили, що ІКК має розглядатися не як допоміжний або другорядний компонент, а як один із головних результатів освіти, інтегрований у зміст навчальних дисциплін, практичної підготовки, командно-

штабних навчань і повсякденної службової практики.

Педагогічне дослідження, що було нами проведено, експериментально засвідчило та статистично обґрунтувало результативність визначених педагогічних умов розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління. Застосування непараметричних статистичних критеріїв (Манна-Уїтні та χ^2 Пірсона) підтвердило, що виявлене зростання розвиненості цієї компетентності є статистично значущим і не може бути пояснене випадковими чинниками.

Таким чином, отримані результати характеризуються високим рівнем наукової достовірності та засвідчують, що обґрунтовані та апробовані педагогічні умови здійснюють реальний, системний вплив на розвитку ІКК офіцерів у процесі їхньої військово-професійної підготовки на курсах підвищення кваліфікації.

3.3. Методичні рекомендації щодо розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації у системі військової освіти

Аналіз змісту навчальних програм та організації підвищення кваліфікації офіцерів тактичної ланки управління у системі військової освіти засвідчує, що сучасні умови здійснення військово-професійної діяльності висувають підвищені вимоги до сформованості їхньої ІКК. Зокрема виявлено, що у процесі підвищення кваліфікації офіцерів традиційно домінує орієнтація на засвоєння алгоритмів службової діяльності, тоді як питання результативного використання ІКТ, організації інформаційної взаємодії, критичного аналізу інформації та протидії інформаційним впливам не завжди мають системний і цілеспрямований характер. Це актуалізує потребу розроблення методичних рекомендацій щодо розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління саме під час підвищення кваліфікації у системі військової освіти.

Узагальнення результатів теоретичного аналізу та експериментального дослідження дало змогу розробити методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам, що забезпечують підвищення кваліфікації офіцерів тактичної ланки

управління. У зазначених рекомендаціях визначено змістові орієнтири розвитку ІКК, окреслено підходи до проектування освітнього процесу, зокрема планування навчальних занять, добору форм і методів навчання, що сприяють активному залученню слухачів до інформаційно-комунікаційної діяльності, а також розвитку їхньої здатності успішно застосовувати ІКТ у професійній практиці.

Особливу увагу приділено удосконаленню змісту навчальних програм, розробленню спеціальних курсів і практичних занять, орієнтованих на розвиток навичок роботи з інформацією, цифровими ресурсами, засобами комунікації та аналітичними інструментами. Запропоновані підходи передбачають інтеграцію відповідного змісту у різні види підготовки, що забезпечує його практичну спрямованість і відповідність реальним умовам військово-професійної діяльності.

У процесі розроблення рекомендацій враховано вимоги нормативно-правових актів сектору безпеки і оборони, сучасні підходи до розвитку цифрових і комунікаційних компетентностей фахівців, а також необхідність інтеграції ІКТ у всі види військово-професійної діяльності офіцера. Відтак методичні рекомендації інтерпретуються як інструмент цілеспрямованого розвитку ІКК офіцерів, що забезпечує їхню готовність до результативного виконання завдань в умовах інформаційного протистояння та цифровізації управління військами.

Узагальнення теоретичних напрацювань дало змогу визначити провідні методологічні підходи, що мають бути покладені в основу розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління: системний, андрагогічний, компетентнісний, контекстний та суб'єктно-діяльнісний.

Системний підхід передбачає розгляд ІКК офіцера тактичної ланки управління як складного, багаторівневого та інтегративного утворення, що функціонує як цілісна система взаємопов'язаних компонентів: ціннісно-мотиваційного, когнітивного, інформаційно-технологічного, комунікативного, індивідуально-психічного та суб'єктного. Кожен із зазначених компонентів виконує специфічну функцію у структурі ІКК, проте їх успішне функціонування можливе лише за умови тісної взаємодії, взаємозумовленості та взаємодоповнюваності. У межах системного підходу ІКК розглядається не як

сукупність окремих умінь чи знань, а як динамічна система, що постійно розвивається під впливом як зовнішніх (організаційно-педагогічних), так і внутрішніх (особистісних) чинників. Це означає, що процес її розвитку має бути цілеспрямованим, послідовним і поетапним, із чітким визначенням цілей, змісту, форм, методів і засобів навчання, а також критеріїв і показників оцінювання результатів. При цьому важливо забезпечити логічну узгодженість між усіма складниками освітнього процесу, що дає змогу уникнути фрагментарності та епізодичності у розвитку ІКК.

Реалізація системного підходу в умовах підвищення кваліфікації офіцерів передбачає інтеграцію змісту розвитку ІКК у всі види навчальної діяльності – теоретичну підготовку, практичні заняття, самостійну роботу, тренінги, квазіпрофесійну діяльність. Особливого значення набуває міждисциплінарна узгодженість, коли питання використання ІКТ, інформаційної взаємодії та аналізу інформації розглядаються не ізольовано, а в контексті виконання конкретних службових завдань офіцера. Такий підхід сприяє формуванню цілісного уявлення про роль ІКТ у військово-професійній діяльності та забезпечує перенесення набутих знань і вмінь у практичну площину. Крім того, системний підхід передбачає врахування ієрархічності структури ІКК, коли розвиток кожного наступного рівня ґрунтується на сформованості попереднього. Наприклад, успішне формування інформаційно-технологічного компонента неможливе без належного рівня когнітивної підготовленості, а розвиток комунікативного – без сформованих ціннісних орієнтацій та мотивації до взаємодії. Це зумовлює необхідність поетапного ускладнення змісту навчання та поступового переходу від засвоєння базових знань до формування складних професійних умінь і моделей поведінки. Важливою складовою системного підходу є також забезпечення зворотного зв'язку та постійного моніторингу сформованості ІКК. Це передбачає використання комплексу діагностичних методів (тестування, анкетування, експертне оцінювання, аналіз результатів діяльності), що дає можливість своєчасно виявляти прогалини, коригувати зміст і методику навчання, індивідуалізувати освітній процес.

Андрагогічний підхід орієнтує на врахування специфіки навчання дорослих, що набуває особливого значення під час підвищення кваліфікації офіцерів тактичної ланки управління. Його сутність полягає у визнанні слухача не об'єктом навчання, а самостійним, відповідальним суб'єктом освітнього процесу, який має сформований професійний досвід, власну систему цінностей і мотиваційних установок. У цьому контексті освітній процес має будуватися з урахуванням попереднього досвіду офіцерів, який виступає не лише передумовою навчання, а й важливим ресурсом його організації. Реалізація андрагогічного підходу передбачає зміщення акценту з передачі готових знань на організацію умов для їх самостійного здобуття, осмислення та практичного застосування. Особливого значення набуває практична спрямованість навчання, коли зміст, форми і методи підготовки максимально наближені до реальних умов військово-професійної діяльності. Доцільним є використання інтерактивних форм роботи (дискусії, аналіз кейсів, групові завдання, тренінги), що стимулюють активну участь офіцерів, сприяють обміну досвідом, розвитку критичного мислення та рефлексії. Важливим елементом є також забезпечення індивідуалізації навчання, що дає змогу враховувати рівень підготовленості, професійні потреби та інтереси кожного слухача, формуючи внутрішню мотивацію до розвитку ІКК як необхідної складової військово-професійної компетентності.

Компетентнісний підхід визначає ІКК як інтегральний результат професійної підготовки, що поєднує систему знань, умінь, навичок, досвіду діяльності та ціннісних орієнтацій, необхідних для результативного використання ІКТ у військово-професійній діяльності. У межах цього підходу акцент переноситься з процесу навчання на його результат – сформованість здатності офіцера діяти в конкретних професійних ситуаціях. ІКК у такому контексті інтерпретується як здатність не лише володіти інформацією та технологіями, а й успішно застосовувати їх для розв'язання службових завдань, організації управління підрозділом, здійснення інформаційної взаємодії та протидії інформаційним загрозам. Реалізація компетентнісного підходу передбачає чітке визначення результатів навчання, орієнтацію на розвиток практичних умінь і досвіду

діяльності, а також використання таких форм і методів навчання, які забезпечують їх досягнення. Важливим є також використання критеріїв і показників оцінювання рівня сформованості чи розвиненості ІКК, що дає можливість здійснювати об'єктивну діагностику результатів навчання та їх коригування. Компетентнісний підхід забезпечує практичну спрямованість освітнього процесу та його орієнтацію на підготовку офіцера, здатного результативно діяти в умовах сучасного інформаційного середовища.

Контекстний підхід передбачає організацію освітнього процесу на основі моделювання реальних і квазіпрофесійних ситуацій, що відображають специфіку інформаційно-комунікаційної діяльності офіцера тактичної ланки управління. Його реалізація забезпечує тісний зв'язок між теоретичними знаннями та практичною діяльністю, що є особливо важливим у системі військової освіти. У межах цього підходу навчання набуває характеру поступового занурення у професійну діяльність через виконання завдань, максимально наближених до реальних умов служби. Це можуть бути аналіз інформаційних операцій, робота з інформаційними системами, оцінювання достовірності інформації, організація електронної комунікації, реагування на інформаційні загрози тощо. Контекстний підхід дає змогу сформувати у офіцерів не лише знання про ІКТ, а й досвід їх застосування у типових і нестандартних ситуаціях, що виникають у процесі виконання службових обов'язків. Необхідним є також створення умов для перенесення набутих знань і вмінь у реальну практику, що забезпечує підвищення результативності військово-професійної діяльності. Контекстний підхід сприяє розвитку практичної готовності офіцерів до використання ІКТ у складних і динамічних умовах військово-професійної діяльності.

Суб'єктно-діяльнісний підхід акцентує увагу на розвитку офіцера як активного, свідомого суб'єкта професійної діяльності, здатного до самостійного ухвалення рішень, організації інформаційної взаємодії та відповідальності за результати власної діяльності. У межах цього підходу процес розвитку ІКК розглядається як результат активної діяльності самого офіцера, його внутрішньої мотивації до саморозвитку та самовдосконалення. Важливим є створення умов, у

яких слухачі не лише засвоюють навчальний матеріал, а й виступають ініціаторами, організаторами та виконавцями різних видів діяльності, пов'язаних із використанням ІКТ. Це передбачає залучення їх до проєктної діяльності, виконання практичних завдань, аналізу ситуацій, організації командної роботи, що сприяє розвитку відповідальності, самостійності та лідерських якостей. Особливого значення набуває рефлексія власної діяльності, що дає можливість усвідомити рівень розвиненості ІКК, виявити сильні та слабкі сторони, визначити напрями подальшого розвитку. Суб'єктно-діяльнісний підхід також передбачає побудову освітнього процесу на засадах партнерства між викладачем і слухачем, що сприяє формуванню довіри, відкритості та активної позиції офіцера у навчанні. У результаті реалізації цього підходу розвивається готовність офіцера до самостійного, відповідального та успішного використання ІКТ у професійній діяльності.

У сукупності зазначені методологічні підходи створюють методологічну основу військово-професійної підготовки, направленої на цілеспрямований і науково обґрунтований розвиток ІКК офіцерів тактичної ланки управління.

У процесі підвищення кваліфікації офіцерів тактичної ланки управління доцільно спиратися на сукупність базових дидактичних принципів, що забезпечують успішний розвиток ІКК. Зокрема, йдеться про принципи доступності, індивідуалізації навчання, практичної орієнтації, системності та послідовності, а також суб'єкт-суб'єктної взаємодії між викладачем і слухачем. Саме їх узгоджена реалізація створює передумови для розвитку здатності до результативної інформаційно-комунікаційної діяльності у професійній сфері.

Принцип доступності передбачає таку організацію освітнього процесу, за якої зміст навчання, складність завдань і використовувані технології відповідають рівню підготовленості офіцерів, їхньому практичному досвіду та індивідуальним можливостям. При цьому важливо забезпечити поступове ускладнення навчального матеріалу, уникаючи як перевантаження, так і надмірного спрощення, що дає можливість підтримувати пізнавальну активність і мотивацію до навчання.

Реалізація принципу індивідуалізації орієнтує на врахування особистісних

характеристик офіцерів, зокрема рівня їхньої інформаційної підготовленості, досвіду використання ІКТ, професійних потреб і мотиваційних установок. Це дає змогу варіювати зміст і складність завдань, добирати адекватні методи навчання, а також застосовувати диференційовані підходи до оцінювання результатів навчальної діяльності.

Принцип практичної спрямованості вимагає максимальної орієнтації навчального процесу на реальні завдання військово-професійної діяльності, пов'язані з використанням ІКТ. Йдеться про розвиток здатності працювати з інформаційними ресурсами, організовувати комунікацію, аналізувати дані та приймати рішення в умовах реального або змодельованого службового середовища. Такий підхід забезпечує перенесення набутих знань і вмінь у практичну площину та підвищує готовність офіцерів до виконання функціональних обов'язків.

Принцип системності та послідовності передбачає логічно впорядковану побудову процесу розвитку ІКК, коли її складники формуються поетапно, у взаємозв'язку та з урахуванням наступності. Це означає узгодження змісту різних видів підготовки, поступове розширення й поглиблення знань, а також формування більш складних умінь на основі вже засвоєних.

Принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії відображає необхідність побудови освітнього процесу на засадах партнерства між викладачем і офіцером як рівноправними учасниками навчальної діяльності. У такій моделі слухач виступає активним суб'єктом навчання, який бере участь у постановці цілей, обговоренні змісту, виконанні завдань і оцінюванні результатів, що сприяє розвитку самостійності, відповідальності та готовності до професійної діяльності в інформаційному середовищі.

Важливо також забезпечити поетапний характер розвитку ІКК відповідно до дидактичної логіки: від засвоєння базових знань про ІКТ – до формування практичних умінь їх використання, а від виконання стандартних завдань – до розв'язання складних, нестандартних ситуацій. Особливу увагу доцільно приділяти створенню навчальних ситуацій, що відтворюють умови інформаційної

невизначеності, обмеженості часу та високого інформаційного навантаження. У таких умовах офіцери мають можливість відпрацьовувати навички аналізу інформації, ухвалення рішень, організації комунікації та забезпечення успішної взаємодії в підрозділі.

Застосування зазначених принципів у їх єдності сприяє формуванню стійкої готовності офіцерів до результативного використання ІКТ у реальних умовах військово-професійної діяльності та забезпечує цілісність процесу розвитку їхньої ІКК.

Розроблені методичні рекомендації розглядаються як дієвий інструмент реалізації визначених педагогічних умов розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління у процесі підвищення кваліфікації. Їх впровадження сприяє підвищенню цілісності та узгодженості освітнього процесу, посиленню його наукової обґрунтованості та орієнтації на кінцевий результат – підготовленість офіцерів, здатних успішно здійснювати інформаційно-комунікаційну діяльність, забезпечувати якісну інформаційну взаємодію та ухвалювати обґрунтовані рішення в умовах сучасного інформаційного середовища.

Розвиток ІКК офіцерів тактичної ланки управління набуває більшої результативності за умови цілеспрямованого доповнення їхньої військово-професійної підготовки під час підвищення кваліфікації спеціально організованими педагогічними умовами. Йдеться про створення такого освітнього середовища на курсах підвищення кваліфікації, у якому розвиток ІКК офіцерів тактичної ланки управління виступає не окремим напрямом підвищення кваліфікації, а наскрізним принципом організації всього освітнього процесу. У цьому контексті зміст навчання, організаційні форми, методичні підходи та дидактичні засоби підпорядковуються завданню розвитку здатності офіцерів успішно діяти в інформаційному середовищі, забезпечуючи цілеспрямоване поєднання теоретичної підготовки з практикою застосування ІКТ. Важливою умовою є інтеграція відповідного змісту у різні види навчальної діяльності, включно з професійно орієнтованими завданнями, аналітичною роботою, комунікативною взаємодією та моделюванням службових ситуацій.

У таких умовах освітній процес набуває характеру не стільки передачі знань, скільки організації діяльності, спрямованої на розвиток здатності до самостійного використання інформаційних ресурсів, цифрових інструментів і комунікаційних технологій у військово-професійній діяльності. Це зумовлює перехід від фрагментарного засвоєння окремих знань до цілісного розвитку ІКК як функціонально значущої характеристики офіцера. У результаті забезпечується підготовка фахівця, який здатний не лише орієнтуватися в інформаційних потоках, а й організовувати інформаційну взаємодію в підрозділі, ухвалювати обґрунтовані рішення на основі аналізу даних і результативно діяти в умовах інформаційного впливу та невизначеності.

Доцільно творчо, системно і контекстно впроваджувати обґрунтовані педагогічні умови розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління. Ці умови мають не лише доповнювати, а й поглиблювати їхню підготовку до інформаційно-комунікаційної діяльності.

До таких педагогічних умов, зокрема, доцільно віднести: цілеспрямований розвиток цінностей і мотивації до застосування ІКТ під час здійснення військово-професійної діяльності; педагогічне моделювання розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління; впровадження методики розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час навчання на курсах підвищення кваліфікації (спецкурс «Інформаційно-комунікаційна компетентність офіцерів тактичної ланки управління»).

З метою підвищення рівня розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації доцільно надавати всьому освітньому процесу чітко вираженої інформаційно-комунікаційної спрямованості. Це передбачає не епізодичне використання ІКТ у навчанні, а їх системну інтеграцію в усі складники освітнього процесу – зміст навчання, форми організації занять, методи та засоби навчальної діяльності, а також у самостійну й квазіпрофесійну діяльність слухачів.

На основі визначених підходів, принципів і педагогічних умов доцільно сформулювати такі методичні рекомендації:

1. Доцільно системно впроваджувати методи проблемного та контекстного навчання як ключові дидактичні засоби розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління у процесі підвищення кваліфікації. Їх використання забезпечує не лише засвоєння теоретичних основ застосування ІКТ, а й формування практичної готовності до успішної інформаційно-комунікаційної діяльності, розвитку аналітичного мислення, здатності працювати з інформацією та ухвалювати обґрунтовані рішення в складних умовах. Одночасно такі методи сприяють розвитку професійно значущих якостей особистості офіцера, зокрема самостійності, відповідальності, гнучкості мислення, стійкості до інформаційного навантаження та здатності діяти в умовах невизначеності.

Актуальність застосування проблемного та контекстного навчання зумовлюється особливостями сучасної військово-професійної діяльності, яка характеризується динамічністю інформаційного середовища, необхідністю швидкої обробки великих обсягів даних, ухвалення рішень у стислі терміни та забезпечення результативної комунікації. У таких умовах офіцер має бути здатним не лише володіти інформаційними технологіями, а й використовувати їх як інструмент управління, аналізу та координації дій. Саме тому навчання має відтворювати реальні інформаційні процеси та ситуації, з якими стикається офіцер у професійній діяльності.

У межах проблемного навчання доцільно створювати навчальні ситуації, що передбачають наявність суперечності або невизначеності, яка потребує активного пошуку рішення. Це можуть бути завдання, пов'язані з аналізом інформаційних повідомлень, оцінюванням їх достовірності, вибором оптимальних каналів комунікації, реагуванням на інформаційні впливи або розв'язанням управлінських задач на основі неповних чи суперечливих даних. Результативними є такі форми роботи, як постановка проблемних запитань, колективний аналіз ситуацій, дискусії, мозкові штурми, що стимулюють інтелектуальну активність офіцерів і сприяють розвитку їхньої здатності аргументовано обґрунтовувати власні рішення.

Контекстне навчання, своєю чергою, передбачає організацію освітнього процесу через моделювання змісту й умов реальної інформаційно-комунікаційної

діяльності офіцера. Це дає змогу слухачам не лише засвоїти знання, а й набути досвіду їх застосування у професійно значущих ситуаціях. У межах такого підходу доцільно використовувати моделювання інформаційних процесів, роботу з цифровими платформами, аналіз інформаційних потоків, організацію комунікації в умовах виконання службових завдань. Це сприяє формуванню цілісного уявлення про роль ІКТ у військовому управлінні та розвитку здатності успішно діяти в інформаційному середовищі.

З метою підвищення результативності навчання важливо створювати умови, максимально наближені до реальних, у яких офіцери мають змогу відпрацьовувати практичні дії. Доцільно застосовувати імітаційні та рольові вправи, сценарне моделювання службових ситуацій, тренінги з ухвалення рішень за умов дефіциту часу та інформації, а також відпрацювання дій у ситуаціях інформаційного впливу або кризових обставин. Такі форми роботи дають можливість розвивати навички організації інформаційної взаємодії, координації дій і забезпечення результативного функціонування підрозділу.

Обов'язковим елементом використання зазначених методів є рефлексивний аналіз виконаних завдань, що передбачає обговорення ухвалених рішень, оцінювання їх результативності, виявлення типових помилок і пошук альтернативних підходів. Це сприяє усвідомленню офіцерами власного рівня сформованості ІКК та розвитку здатності до її подальшого вдосконалення.

Тож одним із провідних завдань підвищення кваліфікації є цілеспрямований розвиток ІКК офіцерів тактичної ланки управління як структурно значущого компонента їхньої військово-професійної компетентності. Йдеться про те, що сучасний офіцер має бути не лише фахівцем, який володіє базовими знаннями та вміннями у сфері застосування ІКТ, а й здатним вдало здійснювати інформаційно-комунікаційну діяльність у підрозділі: забезпечувати якісну інформаційну взаємодію, ухвалювати обґрунтовані рішення на основі аналізу інформації та протидіяти деструктивним інформаційним впливам.

У сучасних умовах ведення бойових дій та інформаційного протиборства особливого значення набуває здатність офіцера діяти в умовах невизначеності,

інформаційного перевантаження, дефіциту часу та ресурсів. Це вимагає не лише технічної обізнаності, а й сформованості критичного мислення, комунікативної гнучкості, інформаційної стійкості та відповідальності за результати власної діяльності в інформаційному середовищі. Відтак ІКК виступає не додатковою, а базовою характеристикою сучасного офіцера, що визначає успішність виконання ним службових завдань як у повсякденній діяльності, так і в бойових умовах.

2. До ключових методичних рекомендацій варто віднести спрямованість на розвиток ціннісно-мотиваційної сфери офіцерів. Розвиток ІКК має здійснюватися з урахуванням їхніх професійних потреб, інтересів, досвіду та внутрішніх мотивів, пов'язаних із використанням ІКТ у службовій діяльності. Важливо, щоб зміст навчання, приклади з практики, а також організація навчальної діяльності відповідали реальним викликам сучасного інформаційного середовища і сприяли усвідомленню значущості інформації як ключового ресурсу управління. За відсутності сформованої мотивації застосування ІКТ набуті знання та вміння залишатимуться формальними і не набуватимуть практичного втілення.

Під час підвищення кваліфікації необхідно забезпечити цілеспрямований розвиток ціннісного ставлення до інформаційно-комунікаційної діяльності та мотивації до застосування ІКТ у військово-професійній діяльності. Важливо виходити з того, що результативність використання ІКТ визначається не лише рівнем знань і навичок, а передусім сформованістю ціннісно-мотиваційної сфери офіцера. Педагогічний вплив доцільно спрямовувати на формування усвідомлення значущості ІКТ як інструменту управління, комунікації, аналізу інформації та протидії інформаційним загрозам. Для цього доцільно використовувати аналіз реальних кейсів, демонстрацію успішних практик застосування ІКТ у бойових умовах, обговорення ролі інформації у сучасній війні.

Цілеспрямований педагогічний вплив у цьому напрямі передбачає формування у офіцерів системи професійно значущих цінностей, пов'язаних із використанням ІКТ. Йдеться, зокрема, про усвідомлення ролі інформації як стратегічного ресурсу в умовах сучасної війни, розуміння значущості оперативного обміну даними, надійності інформаційних каналів, достовірності та своєчасності

інформації для ухвалення управлінських рішень. Не менш важливим є формування відповідального ставлення до інформаційної безпеки, дотримання правил роботи з інформацією, критичного сприйняття інформаційних повідомлень та готовності протидіяти деструктивним інформаційним впливам.

Окрім цього, результативним є організація обговорень, дискусій і рефлексивних занять, присвячених ролі інформації та ІКТ у сучасній війні. Такі форми роботи сприяють не лише засвоєнню знань, а й розвитку особистісного ставлення офіцерів до інформаційно-комунікаційної діяльності, критичного мислення, здатності аргументовано відстоювати власну позицію та усвідомлювати відповідальність за результати ухвалених рішень.

З метою розвитку мотивації до застосування ІКТ доцільно створювати навчальні ситуації, які дають змогу офіцерам усвідомити практичну цінність інформаційно-комунікаційної діяльності у виконанні службових завдань. Успішним є аналіз реальних і змодельованих кейсів, що відображають як результативне, так і неефективне використання ІКТ у військовій практиці, зокрема в умовах бойових дій. Такий аналіз сприяє глибшому розумінню наслідків управлінських рішень, ухвалених на основі якісної або, навпаки, недостовірної інформації, а також формує здатність оцінювати інформаційні ризики.

Важливим засобом формування ціннісно-мотиваційної сфери є демонстрація передового досвіду застосування ІКТ у діяльності підрозділів, включаючи приклади використання цифрових технологій для координації дій, обміну інформацією, планування операцій, моніторингу обстановки та взаємодії між елементами управління. Доцільно залучати до освітнього процесу матеріали, що відображають сучасний досвід ведення бойових дій, у тому числі з урахуванням особливостей інформаційного протиборства, що дає можливість підвищити актуальність навчання та його зв'язок із реальними викликами.

Важливо також стимулювати внутрішню мотивацію офіцерів до постійного саморозвитку у сфері ІКТ, що передбачає формування потреби в оновленні знань, освоєнні нових цифрових інструментів, удосконаленні навичок роботи з інформацією. Це може досягатися через постановку професійно значущих завдань,

що потребують застосування ІКТ, створення умов для самостійної роботи, заохочення ініціативності та використання елементів змагальності у навчальному процесі.

Тож розвиток ціннісно-мотиваційного компонента ІКК має розглядатися як системний і цілеспрямований процес, що забезпечує внутрішню готовність офіцера до успішного використання ІКТ у професійній діяльності та виступає підґрунтям для формування інших компонентів ІКК.

3. Доцільно сформувати цілісну систему навчально-методичного забезпечення, спрямовану на організацію освітнього процесу з розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації. Таке забезпечення має характеризуватися структурованістю, науковою обґрунтованістю та максимальною наближеністю до реальних умов військово-професійної діяльності, з урахуванням специфіки інформаційного середовища сучасних бойових дій.

Доцільно передбачити використання комплексу взаємопов'язаних навчально-методичних засобів. Зокрема, це підручники, навчальні та навчально-методичні посібники, довідкові матеріали й інші професійно орієнтовані джерела, у яких розкрито теоретико-методологічні засади інформаційно-комунікаційної діяльності, особливості застосування ІКТ у військовому управлінні, принципи роботи з інформацією, інформаційної безпеки та протидії інформаційним загрозам, а також вимоги до інформаційно-комунікаційної підготовленості офіцера.

Важливим компонентом є розроблення навчально-методичних матеріалів для опрацювання квазіпрофесійних ситуацій, зокрема кейсів, ситуаційних задач, сценаріїв службових епізодів, що відображають реальні аспекти інформаційно-комунікаційної діяльності офіцера. Такі матеріали дають можливість слухачам «приміряти» на себе функціональні ролі суб'єктів військового управління, відпрацьовувати навички аналізу інформації, організації інформаційної взаємодії, використання цифрових інструментів, ухвалення рішень в умовах невизначеності, дефіциту часу та інформаційного впливу.

Не менш важливими є методичні розробки до навчальних занять, які містять

конкретні сценарії проведення лекційних, практичних, семінарських та інтерактивних занять, рекомендації щодо організації самостійної роботи слухачів, а також орієнтовні завдання для рефлексії, самооцінювання та самокорекції рівня розвиненості ІКК.

У всіх зазначених компонентах навчально-методичного забезпечення доцільно акцентувати увагу на розвитку здатності офіцерів до успішної інформаційно-комунікаційної діяльності у професійній сфері. Насамперед ідеться про підготовку до виконання функціональних обов'язків, пов'язаних із організацією інформаційного забезпечення діяльності підрозділу, налагодженням комунікації між його елементами, роботою з інформаційними системами, аналізом даних, а також забезпеченням інформаційної безпеки.

Окремо слід підкреслити, що навчально-методичне забезпечення має не обмежуватися інформуванням про можливості ІКТ, а бути спрямованим на розвиток активної позиції офіцера як суб'єкта інформаційно-комунікаційної діяльності. Це передбачає стимулювання ініціативності, відповідальності, здатності до самостійного ухвалення рішень, уміння працювати в команді, організовувати інформаційну взаємодію та нести відповідальність за результати діяльності в умовах, максимально наближених до реальної військово-професійної практики.

4. Доцільним є також впровадження спеціалізованого курсу «Інформаційно-комунікаційна компетентність офіцерів тактичної ланки управління», орієнтованого на розвиток ІКК офіцерів, у межах якого визначаються мета, завдання, очікувані результати навчання, змістові модулі, форми організації занять, методи й засоби навчання, а також критерії та показники розвиненості ІКК. Такий курс має поєднувати теоретичну підготовку з практичною діяльністю, забезпечуючи розвиток здатності офіцерів до успішного використання ІКТ у професійній діяльності.

Цей курс має забезпечувати інтеграцію теоретичних знань і практичного досвіду, сприяти розвитку аналітичного мислення, комунікативних умінь, інформаційної культури та відповідальності за результати діяльності в

інформаційному середовищі. У результаті його впровадження формується готовність офіцерів до успішного використання ІКТ у процесі управління підрозділом, організації інформаційної взаємодії та ухвалення обґрунтованих рішень в умовах сучасного інформаційного протиборства.

5. Важливим чинником результативності розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління є рівень підготовленості науково-педагогічних працівників, які забезпечують освітній процес під час підвищення кваліфікації. У цьому контексті йдеться не лише про їхню фахову обізнаність, а про здатність інтегрувати сучасні ІКТ у навчання, адаптувати зміст підготовки до реалій інформаційного середовища та формувати у слухачів практичний досвід їх застосування у військово-професійній діяльності. Саме викладач виступає ключовим провідником змін, пов'язаних із цифровізацією освітнього процесу та впровадженням нових підходів до розвитку ІКК.

З огляду на це, професійний розвиток викладацького складу має носити системний і безперервний характер, передбачаючи не стільки формальне підвищення кваліфікації, скільки постійне оновлення їхніх компетентностей у сфері ІКТ та педагогічних технологій. Доцільним є створення умов для самостійного опанування нових цифрових інструментів, участі у професійних спільнотах, обміну досвідом щодо використання ІКТ у навчанні, а також впровадження практик взаємонавчання і наставництва. Важливо, щоб викладачі мали можливість не лише отримувати нові знання, а й апробувати їх у власній педагогічній діяльності, оцінювати результативність застосованих підходів і вдосконалювати їх відповідно до освітніх потреб.

Суттєве значення має також формування єдиного методичного простору, у межах якого відбувається узгодження підходів до розвитку ІКК офіцерів. Це передбачає активну професійну взаємодію між викладачами, спільне обговорення проблем і пошук результативних рішень щодо організації навчання, спрямованого на розвиток ІКК. Така взаємодія сприяє поширенню інноваційних практик, підвищенню якості навчально-методичного забезпечення та забезпеченню єдності вимог до підготовки офіцерів.

Важливим напрямом удосконалення педагогічної діяльності є також орієнтація на використання сучасних освітніх технологій, зокрема цифрових платформ, інтерактивних засобів навчання, інструментів візуалізації та аналізу інформації. Запровадження відкритих або демонстраційних занять може виступати успішним засобом професійного зростання викладачів, оскільки створює можливості для обміну досвідом, отримання конструктивного зворотного зв'язку та вдосконалення методики викладання.

Зміст діяльності викладача має бути орієнтований на розвиток у офіцерів здатності діяти в умовах сучасного інформаційного середовища. Це передбачає не лише ознайомлення з можливостями ІКТ, а й розвиток умінь працювати з інформаційними потоками, здійснювати їх аналіз і відбір, організовувати комунікацію в підрозділі, а також ухвалювати обґрунтовані рішення на основі наявної інформації. Важливою складовою є також формування готовності до протидії інформаційним загрозам і дотримання вимог інформаційної безпеки.

Окремої уваги потребує використання у навчанні реального досвіду інформаційно-комунікаційної діяльності у складних умовах, зокрема під час бойових дій або кризових ситуацій. Його аналіз і педагогічна інтерпретація дають змогу забезпечити практичну спрямованість підготовки, сприяють формуванню адекватних моделей професійної поведінки та підвищують готовність офіцерів до виконання завдань в умовах невизначеності.

Таким чином, підготовленість науково-педагогічних працівників виступає одним із ключових чинників успішності розвитку ІКК офіцерів, оскільки саме через їхню діяльність реалізується зміст, методи й технології навчання, що формують сучасного офіцера як компетентного суб'єкта інформаційно-комунікаційної діяльності.

6. Доцільно цілеспрямовано формувати й підтримувати суб'єкт–суб'єктну взаємодію між усіма учасниками освітнього процесу під час підвищення кваліфікації, розглядаючи як науково-педагогічних працівників, так і офіцерів тактичної ланки управління як активних і відповідальних учасників спільної діяльності. Такий формат взаємин є важливою передумовою розвитку ІКК,

оскільки сприяє переходу від пасивного засвоєння знань до активного включення слухачів у процес опрацювання, аналізу та застосування інформації в професійному контексті.

Суб'єкт–суб'єктна взаємодія передбачає партнерську модель освітнього процесу, у межах якої визнається право офіцерів на власну позицію, досвід і бачення шляхів розв'язання професійних завдань. Це проявляється у їх залученні до обговорення змісту навчання, визначення пріоритетів підготовки, аналізу професійно значущих інформаційних ситуацій, а також у можливості брати участь у формуванні підходів до оцінювання результатів навчання. У такій взаємодії викладач виконує не лише функцію транслятора знань, а виступає організатором пізнавальної діяльності, консультантом і фасилітатором, який спрямовує процес розвитку ІКК та створює умови для розкриття потенціалу кожного слухача.

Важливим є створення освітнього середовища, що ґрунтується на взаємній довірі, відкритості до обміну думками та готовності до конструктивного діалогу. У таких умовах офіцери відчують власну причетність до навчального процесу, що підвищує їхню мотивацію до опанування ІКТ, розвитку навичок роботи з інформацією та вдосконалення комунікативних умінь.

Доцільно використовувати такі форми організації навчання, які передбачають активну позицію слухачів: дискусійні заняття, роботу в малих групах, виконання спільних проєктів, аналіз інформаційних кейсів, моделювання професійних ситуацій, взаємооцінювання та самооцінювання результатів діяльності. Залучення офіцерів до виконання організаційних і координаційних ролей у навчальному процесі (керівництво групою, модерація обговорень, презентація результатів роботи, координація інформаційної взаємодії) сприяє набуттю досвіду практичного застосування ІКТ у комунікаційній та управлінській діяльності.

У результаті налагодження такої взаємодії офіцери поступово розвивають здатність до самостійного опрацювання інформації, критичного її аналізу, вибору оптимальних способів дій і відповідальності за ухвалені рішення. Формується готовність успішно діяти як у стандартних, так і в складних інформаційно

насичених ситуаціях, що потребують швидкої реакції, координації дій та забезпечення якісної комунікації.

Тож суб'єкт–суб'єктна взаємодія виступає важливим чинником розвитку ІКК офіцерів, оскільки створює умови для їх активного включення у професійно орієнтовану діяльність, формування відповідального ставлення до роботи з інформацією та готовності до результативного функціонування в сучасному інформаційному середовищі.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що впровадження запропонованих методичних рекомендацій у практику під час підвищення кваліфікації забезпечить більш високий рівень цілеспрямованого та науково обґрунтованого розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління. Це, своєю чергою, сприятиме підготовці фахівців, здатних успішно здійснювати інформаційно-комунікаційну діяльність, організовувати взаємодію в підрозділі та ухвалювати обґрунтовані рішення в умовах сучасного інформаційного середовища.

Високий рівень розвиненості ІКК має розглядатися як один із ключових результатів військово-професійної підготовки офіцерів тактичної ланки управління. Йдеться не лише про володіння теоретичними знаннями у сфері ІКТ, а й про сформовану здатність вдало застосовувати їх у практичній діяльності, організовувати інформаційні процеси в підрозділі, забезпечувати якісну взаємодію та ухвалювати рішення в умовах дефіциту часу, інформації та ресурсів.

Реалізація розроблених методичних рекомендацій створює передумови для переходу від формального засвоєння знань до розвитку готовності офіцерів до інформаційно-комунікаційної діяльності. Це передбачає здатність успішно організовувати інформаційне забезпечення діяльності підрозділу, координувати комунікаційні процеси, аналізувати інформацію та використовувати сучасні цифрові інструменти для підвищення результативності управління.

Отже впровадження запропонованих підходів може розглядатися як важливий напрям удосконалення системи військової освіти, орієнтованої на підготовку офіцера нового типу – компетентного, адаптивного та інформаційно грамотного суб'єкта військово-професійної діяльності, здатного результативно

діяти в умовах сучасних викликів і загроз.

Висновки до третього розділу

Педагогічне дослідження щодо розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації проводилося у два етапи – констатувальний і формувальний, за результатами яких зроблено такі висновки:

1. За результатами констатувального етапу педагогічного експерименту встановлено сучасний стан сформованості ІКК офіцерів тактичної ланки управління. Отримані результати засвідчили, що у значної частини респондентів спостерігається низький та середній рівні сформованості як теоретичних знань щодо використання ІКТ, так і практичних умінь та навичок їх застосування у військово-професійній діяльності. Зокрема, було встановлено, що 81,2 % офіцерів потребують розвитку теоретичної підготовленості та практичної здатності до використання ІКТ, що є необхідною умовою результативного виконання ними функціональних обов'язків та прийняття рішень в умовах сучасного інформаційного середовища.

2. На формувальному етапі педагогічного експерименту було впроваджено та апробовано педагогічну модель і методику розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації, реалізація якої передбачала застосування спеціального курсу «Інформаційно-комунікаційна компетентність офіцерів тактичної ланки управління», використання сучасних ІКТ, активних методів навчання та практико-орієнтованих завдань.

3. За результатами формувального етапу педагогічного експерименту встановлено позитивну динаміку змін рівнів сформованості ІКК офіцерів тактичної ланки управління. Зокрема, суттєво зросла кількість офіцерів із достатнім і високим рівнями сформованості цієї компетентності, а також зменшилася кількість офіцерів із низьким і задовільним рівнями її розвитку. Це свідчить про результативність упроваджених педагогічних умов і методики розвитку ІКК у процесі підвищення кваліфікації.

4. Статистична обробка результатів педагогічного експерименту засвідчила наявність статистично значущих відмінностей між показниками констатувального та формувального етапів, що підтверджує результативність запропонованої педагогічної моделі та методики розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління. Отримані результати свідчать про те, що зафіксовані зміни рівнів сформованості цієї компетентності не є випадковими, а є наслідком цілеспрямованого педагогічного впливу.

5. За результатами проведеного дослідження розроблено методичні рекомендації щодо розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації, які спрямовані на вдосконалення організації освітнього процесу, інтеграцію сучасних ІКТ у професійну підготовку офіцерів, а також підвищення результативності їх військово-професійної діяльності.

Основні результати розділу опубліковані у наукових працях автора [163].

ВИСНОВКИ

У дослідженні розв'язано актуальне наукове завдання педагогічної теорії та практики, що полягає у розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації з урахуванням сучасних підходів до цифровізації військової освіти та міжнародних стандартів у сфері ІКТ. Це дало змогу сформулювати такі висновки:

1. Здійснено теоретичний аналіз стану дослідженості проблеми розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління у педагогічній науці та військово-професійній практиці. На основі системного, компетентнісного, суб'єктно-діяльнісного, андрагогічного та контекстного методологічних підходів уточнено сутність і структуру поняття «інформаційно-комунікаційна компетентність офіцера тактичної ланки управління», яке розглядається як професійно важливе психічне утворення, що характеризує теоретичну та практичну підготовленість, здатність і готовність офіцера як суб'єкта тактичної ланки військового управління аналізувати та оцінювати інформаційний простір із використанням засобів ІКТ, успішну комунікацію під час реалізації посадових компетенцій, критичне ставлення до відомостей, формування ціннісного ставлення до опрацювання інформації та використання набутих знань, умінь та навичок роботи з нею у процесі військово-професійної діяльності. Вона проявляється в поєднанні ціннісно-мотиваційного, когнітивного, інформаційно-технологічного, комунікаційного, індивідуально-психічного і суб'єктного компонентів.

2. Розкрито зміст і сутнісні характеристики компонентів ІКК офіцерів тактичної ланки управління, зокрема:

ціннісно-мотиваційного (розвиток ціннісного ставлення до інформаційно-комунікаційної діяльності та мотивації до використання ІКТ у професійній діяльності, усвідомлення їх значущості для результативного управління підрозділами);

когнітивного (наявність знань щодо інформаційних процесів, ІКТ, систем підтримки ухвалення рішень, кібербезпеки та інформаційної аналітики);

інформаційно-технологічного (здатність використовувати сучасні ІКТ, інформаційні системи управління та комунікації);

комунікаційного (здатність до міжособистісної комунікації та службової взаємодії з підлеглими та командирами різних ланок управління із використанням засобів ІКТ);

індивідуально-психічного (наявність індивідуально-психічних якостей офіцера як суб'єкта інформаційного суспільства та інформаційно-комунікаційної діяльності);

суб'єктного (здатність до самооцінювання власної інформаційно-комунікаційної діяльності, удосконалення професійних дій в умовах цифрового середовища).

3. Теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено модель розвитку ІКК компетентності офіцерів тактичної ланки управління. Її структура охоплює такі взаємопов'язані блоки:

цільово-методологічний (мета, завдання та методологічні підходи до розвитку ІКК офіцерів);

змістовий (сукупність знань, умінь і навичок, необхідних для результативного використання ІКТ у військовому управлінні, вимоги до цілеспрямованого розвитку ІКК, демонструє її функції);

суб'єктний (взаємодія учасників освітнього процесу – викладачів і слухачів під час підвищення кваліфікації);

організаційно-методичний (сукупність методів і засобів навчання, видів навчальних занять під час підготовки, зокрема використання цифрових технологій, тренажерів, моделювання бойових ситуацій);

діагностувально-результативний (критерії, показники та рівні сформованості ІКК).

4. Розроблено контекстну методику розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління, яка передбачає поетапну реалізацію (ціннісно-мотиваційний, розвивальний, заключний етапи) та базується на використанні цифрових освітніх технологій, інтерактивних методів навчання, ситуаційного моделювання та аналізу

кейсів (case-study).

5. Визначено критерії та показники сформованості та розвиненості ІКК офіцерів тактичної ланки управління:

ціннісно-мотиваційний (ціннісне ставлення до інформаційно-комунікаційної діяльності та мотивація до використання ІКТ, усвідомлення їх ролі у професійній діяльності);

інтелектуальний (знання ІКТ, інформаційних систем управління, основ кібербезпеки та аналітики);

технологічний (розвиненість загальних практичних навичок, умінь і здатностей офіцерів щодо застосування ними ІКТ у військово-професійній діяльності);

комунікаційний (знання норм і правил етикету комунікації та взаємодії військовослужбовців у військово-професійній обстановці, у тому числі пов'язаних із використанням засобів ІКТ);

психологічний (наявність індивідуально-психічних якостей, які властиві офіцеру як суб'єкту сучасного інформаційного суспільства та військово-професійної діяльності: організованість, комунікативність, ініціативність, толерантність);

суб'єктний (здатність до самоаналізу та оцінювання результатів власної діяльності в інформаційному середовищі). Визначено рівні сформованості: низький, середній, достатній, високий.

6. Обґрунтовано та впроваджено педагогічні умови (цілеспрямований розвиток ціннісного ставлення до інформаційно-комунікаційної діяльності та мотивації до застосування ІКТ у військово-професійній діяльності офіцерів тактичної ланки управління; педагогічне моделювання розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації; розроблення сучасної методики розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління під час підвищення кваліфікації, яку було реалізовано за допомогою спеціального курсу «Інформаційно-комунікаційна компетентність офіцерів тактичної ланки управління»).

7. Результати педагогічного експерименту підтвердили результативність запропонованих педагогічних умов, моделі, методики розвитку ІКК офіцерів тактичної ланки управління, що дає підстави рекомендувати їх до впровадження підвищення кваліфікації офіцерів тактичної ланки управління.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної проблематики. Перспективи подальших наукових розвідок пов'язані з удосконаленням ІКК офіцерів з урахуванням розвитку цифрових технологій, зокрема впровадженням систем на основі штучного інтелекту, аналітики даних та сучасного спеціалізованого програмного забезпечення у військовій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s> (дата звернення: 27.04.2025).
2. Алексєєва С. Б., Ступак О. Т. Дидактичні принципи формування ключових компетенцій: інформаційно-комунікаційна (цифрова) компетентність. *Наукова парадигма в контексті технологій та розвитку суспільства* : матеріали 3-ї Міжнар. наук.-практ. конф. (26–28 липня 2022 р.). InterConf. 2022. № 118. С. 55–60.
3. Анісімов М. В. Теоретико-методологічні основи прогнозування моделей у професійно-технічних навчальних закладах. Київ ; Кіровоград : ПОЛПУМ, 2011. 464 с.
4. Аніщенко В. О., Разумейко Н. С. Формування професійної компетентності офіцерів сектору безпеки та оборони України на основі використання інтерактивних методів навчання. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. 2022. № 18. С. 98–103. URL: <https://visnyk.chnpu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/38/36> (дата звернення: 16.04.2026).
5. Антомонов М. Ю., Коробейніков Г. В., Хмельницька І. В., Харковлюк-Балакіна Н. В. Математичні методи оброблення та моделювання результатів експериментальних досліджень : навч. посіб. Київ : Олімпійська література, 2021. 216 с.
6. Арістрахова М. С. Розвиток іншомовної комунікативної компетентності викладачів вищих військових навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2021. 24 с.
7. Архипова С. П. Використання методів математичної статистики для перевірки результатів соціально-педагогічного експерименту. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Педагогічні науки*. 2009. Вип. 146. С. 9–13.
8. Бакуменко Р. О. Розвиток професійної компетентності офіцерів

інформаційно-аналітичного забезпечення у системі післядипломної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2021. 21 с.

9. Бакуменко Р. О., Ягупов В. В. Вимоги сучасних методологічних підходів до організаційно-педагогічних умов розвитку професійної компетентності фахівців інформаційно-аналітичного забезпечення. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвуз. зб. наук. пр. молодих вчених дрогобиц. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка*. 2020. Вип. 29, т. 1. С. 160–168. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/29.209306>

10. Баранівський В. Ф. Професійна компетентність фахівців з виховної та соціально-психологічної роботи для ЗС України. *Вісник Національного університету оборони України : зб. наук. пр.* 2012. Вип. 5 (30). С. 5–10.

11. Барановська О. В. Інформаційні компетентності учнів як дидактична категорія. *Біологія і хімія в школі*. 2004. № 6. С. 32–34.

12. Бахов І. С. Педагогічні умови формування професійно-комунікативної компетентності перекладачів в системі вищої освіти. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціологія. Психологія. Педагогіка*. 2009. № 3. С. 313–323.

13. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія. Київ : Атіка, 2008. 684 с.

14. Білик Н. І. Моделювання процесу навчання в системі підвищення кваліфікації вчителів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / ЦППО АПН України. Київ, 2005. 22 с.

15. Бойко О. В. Теоретико-методичні проблеми формування лідерської компетентності майбутніх офіцерів Збройних Сил України : монографія. Дніпропетровськ : ІМА-прес, 2014. 544 с.

16. Бойко О. В. Теорія і методика формування лідерської компетентності офіцерів Збройних сил України : монографія. Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2020. 667 с.

17. Бойовий статут Сухопутних військ Збройних Сил України. Частина III (взвод, відділення, екіпаж танка) : затв. наказом Командувача Сухопутних військ

Збройних Сил України від 25.02.2021 № 91. Київ : Командування Сухопутних військ ЗС України, 2021. 364 с.

18. Бубнова С. С. Ціннісні орієнтації особистості як багатовимірна нелінійна система (Методика С. Бубнова «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості»). *Психологічний журнал*. 1999. Т. 20, № 5. С. 38–44.

19. Васенко О. В. Формування інформаційної компетентності майбутнього вчителя інформатики засобами програмування Visual Basic for Applications. *Молодий вчений*. 2016. № 2. С. 264–268.

20. Василенко Н. В. Компетентнісний підхід в освіті: реалізація теорії та практики : наук.-метод. посіб. Вид. 2-ге, допов. Вінниця : КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти», 2025. 198 с.

21. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.

22. Вембер В. П. Інформатизація освіти та проблеми впровадження педагогічних програмних засобів в навчальний процес. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2010. Вип. 3 (2). URL: <https://doi.org/10.33407/itlt.v3i2.262>

23. Вербин Н. Б., Свистун В. І. Педагогічні умови розвитку професійної витривалості майбутніх магістрів військового управління. *Фізичне виховання: проблеми та перспективи*: монографія. Житомир: Рута, 2020. С. 308–322.

24. Використання електронних науково-освітніх систем у підготовці та підвищенні кваліфікації наукових і науково-педагогічних працівників: метод. реком. / Іванова С. та ін. Київ: Педагогічна думка, 2020. 113 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/721990>.

25. Візнюк І., Паламарчук О., Долинний С. Упровадження цифрових технологій в освітній процес в умовах війни. Освіта для цифрової трансформації суспільства: монографія. 2024. Т. 1. С. 378–389.

26. Візнюк І., Поліщук А. Формування ІТ-компетентності майбутніх магістрів як психолого-педагогічна проблема. *Психологічні перспективи*. 2021. Вип. 37. С. 23–39.

27. Вітченко А. О., Осьодло В. І. Педагогіка вищої військової школи. Київ : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2017. 504 с.
28. Гаврілова Л. Г., Топольник Я. В. Цифрова культура, цифрова грамотність, цифрова компетентність як сучасні освітні феномени. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. Т. 61, № 5. С. 1–14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2017_61_5_3 (дата звернення: 15.11.2024).
29. Галузяк В. М., Холковська І. Л. Педагогічна діагностика : курс лекцій. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2015. 155 с.
30. Генсерук Г. Р. Цифрова компетентність як одна із професійно значущих компетентностей майбутніх учителів. *Open Educational E-environment of Modern University*. 2019. № 6. С. 8–16.
31. Головань М. С. Професійна компетентність викладача вищого навчального закладу. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія*. 2014. Вип. 44, ч. 3. С. 79–88.
32. Гончаренко І. Ф. Інформаційно-комунікаційні технології в професійній діяльності науково-педагогічного працівника у сфері військово-медичної післядипломної освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2014. Т. 42, № 4. С. 47–55.
33. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження : методологічні поради молодим науковцям : навч. посіб. Київ ; Вінниця : Довгань, 2008. 278 с.
34. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 366 с.
35. Горбатюк Р. М. Формування інформаційно-комунікаційної компетенції майбутніх педагогічних фахівців. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Педагогіка*. 2017. Вип. 1. С. 121–132.
36. Грабовський П. П. Розвиток інформаційної компетентності вчителів природничо-математичних предметів у післядипломній педагогічній освіті : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2016. 250 с.
37. Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх учителів трудового навчання

(технологій). *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2009. № 2. С. 73–78.

38. Гуревич Р., Кадемія М., Опушко Н., Ільніцька Т., Плахотнюк Г. Роль цифрових технологій навчання в епоху цивілізаційних змін. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2021. Вип. 62. С. 28–37. URL: <https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/3742>

39. Гуржій А. М., Лапінський В. В. Електронні освітні ресурси як основа сучасного навчального середовища загальноосвітніх навчальних закладів. *Journal of Information Technologies in Education*. 2013. Т. 15, № 1. С. 30–37.

40. Гуржій А. М., Овчарук О. В. Дискусійні аспекти інформаційно-комунікаційної компетентності: міжнародні підходи та українські перспективи. *Інформаційні технології в освіті*. 2013. № 15. С. 38–43.

41. Дегтярьова Г. А. Теоретичні і методичні основи розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Харків, 2017. 794 с.

42. Дем'янюк Ю. А. Формування військово-організаторських умінь у майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2010. 21 с.

43. Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика : монографія / за ред. Н. Г. Ничкало. Хмельницький : ТУП, 2002. 334 с.

44. Діденко О. В. Педагогічні умови професійного самовдосконалення майбутніх офіцерів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2003. 206 с.

45. Доктрина з організації підготовки у Збройних силах України / Головне управління доктрин та підготовки Генерального штабу ЗСУ. Київ, 2020. 35 с. URL: <https://repository.gnpu.edu.ua/handle/123456789/3619> (дата звернення: 16.04.2026).

46. Єргідзей К. В., Розумовська Ю. О. Основні виклики і тенденції розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності сучасних офіцерів. *Сучасна освіта: стратегії та технології навчання молоді і дорослих* : зб. наук. пр.

Переяслав, 2024. С. 190–197.

47. Єргідзей К. В., Ягупов В. В. Структурно-функціональна модель військово-професійної орієнтації вихованців військових ліцеїв. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвуз. зб. наук. пр. молодих вчених Дрогобиц. держ. пед. ун-ту ім. І. Франка. Дрогобич, 2020. Вип. 29, т. 5. С. 248–259.

48. Жалдак М. І. Проблеми фундаменталізації змісту навчання інформатичних дисциплін в педагогічних університетах. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання* : зб. наук. пр. 2015. Т. 24, № 17. С. 3–15.

49. Жерновникова О. А., Перетяга Л. Є., Ковтун А. В. [та ін.]. Технологія формування цифрової компетентності майбутніх учителів засобами гейміфікації. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Т. 75, № 1. С. 170–185.

50. Заїка Л. А. Модель формування професійної компетентності із застосуванням технології імітаційного моделювання. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Педагогіка та психологія*. 2017. Вип. 2 (6). С. 80–85.

51. Заїка Л. А. Формування професійної компетентності майбутніх магістрів військового управління із застосуванням технології імітаційного моделювання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2019. 305 с.

52. Захарчишина Ю. М. Педагогічні умови підготовки офіцерів збройних сил України до соціокультурної діяльності в миротворчих місіях : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2011. 23 с.

53. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2022 році / НАН України. Київ : Академперіодика, 2023. 593 с. URL: https://files.nas.gov.ua/PublicMessages/Documents/0/2023/04/Zvit_NASU_2022.pdf (дата звернення: 16.04.2026).

54. Зельницький А. М., Заболотний О. А., Шабатіна Н. О. Інформаційно-комунікаційна компетентність випускника військового ВИШу: зміст, структура, вимірювання, оцінювання. *Військова освіта*. 2021. № 1(43). С. 125–141. URL: <http://znp-vo.nuou.org.ua/article/view/236710>

55. Іванова С. М. Модель розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності наукових працівників у галузі педагогічних наук. *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 3(69). С. 171–178.

56. Ігнатович О. М., Татаурова-Осика Г. П., Шевенко А. М. Психологія професійної діагностики та професійного консультування : практ. посіб. / за ред. О. М. Ігнатович. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021. 225 с.

57. Інформація : стаття. *Українська бібліотечна енциклопедія* : вебсайт. URL: <https://ube.nlu.org.ua/article/Інформація> (дата звернення: 23.03.2026).

58. Капінус О. С. Теоретико-методичні основи формування професійної суб'єктності майбутніх офіцерів Збройних сил України : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2021. 44 с.

59. Кива В. Ю. Інформаційно-комунікаційна компетентність викладачів системи військової освіти: поняття, зміст і структура. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Педагогічні науки*. 2019. № 1. URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/3273>.

60. Кива В. Ю. Методика розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності викладачів системи військової освіти у дистанційній формі навчання. *Освіта і наука*. 2019. № 2(27). С. 98–107. URL: <https://msu.edu.ua/educationandscience/wp-content/uploads/2020/01/Освіта-і-наука-227Ч.1-об'єднана.pdf#page=98>.

61. Кива В. Ю. Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності викладачів системи військової освіти у процесі дистанційного навчання : дис. ... д-ра філософії : 011. Київ, 2020. 318 с.

62. Кива В. Ю., Бабічева Г. С., Кулинич І. І., Войтех К. Р. Аналіз впливу інформаційно-комунікаційних технологій на освітній процес закладу вищої освіти. *Військова освіта*. 2024. № 1(49). С. 75–90.

63. Кисленко Д. П. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки фахівців з охоронної діяльності та безпеки : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2019. 602 с.

64. Кисленко Д. П. Місце та роль інноваційних технологій в професійній підготовці майбутнього фахівця з охоронної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського університету. Педагогіка. Соціальна робота*. 2018. Вип. 1(42). С. 96–100.

65. Кільдеров Д. Е., Гедзик А. А. Особливості процесу формування інформативної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання. *Методологічні проблеми впровадження цифрових технологій та інноваційних методик навчання: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2022. № 64. С. 23–31. URL: <https://library.vspu.net/jspui/bitstream/123456789/10995/1/2.pdf>.

66. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики : монографія / Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. І. Локшина та ін. ; під заг. Ред. О. В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.

67. Компетентнісні засади підготовки творчих майбутніх фахівців у закладах вищої освіти засобами цифрових технологій : монографія / Л. М. Бахмутова, В. А. Ковальчук, О. А. Мірошніченко та ін. ; за ред. О. А. Дубасенюк. У 2-х томах. Т. 2. Житомир : Вид-во «Рута», 2025. 228 с.

68. Концепція цифрової трансформації освіти і науки: МОН запрошує на громадські обговорення / МОН України. 2021. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/konceptiya-cifrovoyi-transformaciyi-osviti-i-nauki-mon-zaproshuye-do-gromadskogo-obgovorenniya>

69. Костів С. Ф. Розвиток психофізичної витривалості майбутніх професіоналів військового управління у сфері оборони оперативно-тактичного рівня в системі післядипломної освіти : дис. ... д-ра філософії : 13.00.04. Київ, 2020. 267 с.

70. Кочарян А. Б. Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності науково-педагогічних працівників гуманітарних спеціальностей класичних університетів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.10. Київ, 2016. 280 с.

71. Кравченко О. О. Критерії, показники та рівні сформованості інформаційно-комунікаційної культури майбутніх офіцерів Збройних Сил України.

Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Педагогічні науки. 2019. № 2(17). С. 178–189. URL: <https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedzbirnyk/article/view/40>.

72. Кремень В. Г., Биков В. Ю. Інноваційні завдання сучасного етапу інформатизації освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми.* 2014. № 37. С. 3–15. URL: <https://vspu.edu.ua/science/art/a153.pdf>.

73. Крива М. В., Косюхно Д. О. Інформаційно-комунікаційна компетентність здобувача базової середньої освіти: теоретичний аспект. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна.* 2022. Т. 37. С. 116–123. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.2022.37.11649>.

74. Крикун В. Д. Формування іншомовної професійної компетентності майбутніх магістрів військового управління : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2018. 19 с.

75. Кузьмінська О. Г. ІКТ-компетентність викладача сучасного вишу. 2014. *Sworld* : вебсайт. URL: <https://www.sworld.com.ua/konfer36/409.pdf> (дата звернення: 17.04.2025).

76. Кучай О., Біда О., Кучай Т. Реформування освітньої галузі в умовах цифровізації. *Освіта для цифрової трансформації суспільства: монографія.* 2024. Т. 1. С. 491–503.

77. Лещенко М. П., Тимчук Л. І. Розвиток інформаційно-комунікаційних і медіа-компетентностей учителів у міжнародному педагогічному просторі. *Інформаційні технології і засоби навчання.* 2013. Том 38, № 6. С. 13–28.

78. Литвин А. В. Методологічні засади поняття «педагогічні умови» : на допомогу здобувачам наукового ступеня. Львів : СПОЛОМ, 2014. 76 с.

79. Литвинова С. Г. Інформаційно-комунікаційні компетентності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів. *Комп'ютер у школі та сім'ї.* 2011. № 5. С. 6–10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/komp_2011_5_3.

80. Лісніченко Ю. М. Підготовка майбутніх офіцерів до професійної діяльності в процесі вивчення фахових дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук

: 13.00.04. Хмельницький, 2015. 20 с.

81. Лодатко Є. О. Моделювання в педагогіці: точки відліку. *Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку* : е-журнал. 2010. Вип. 1(1). URL:

http://intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n1_2010_st_2/.

82. Лодатко Є. О. Моделювання педагогічних систем і процесів : монографія. Слов'янськ : СДПУ, 2010. 148 с.

83. Луговий В. І. Європейська концепція компетентнісного підходу у вищій школі та проблеми її реалізації в Україні. *Педагогіка і психологія. Вісник АПН України*. 2009. № 2. С. 13–25.

84. Лузан П. Г., Сопівник І. В., Виговська С. В. Основи науково-педагогічних досліджень. Київ, 2010. 219 с.

85. Лунячек В. Е. Компетентнісний підхід як методологія професійної підготовки у вищій школі. *Публічне управління: теорія та практика*. 2013. Вип. 1. С. 155–162.

86. Мар'єнко М. В., Носенко Ю. Г., Шишкіна М. П. Засоби і сервіси європейської хмари відкритої науки для підтримки науково-освітньої діяльності. *Фізико-математична освіта*. 2021. Вип. 5(31). С. 60–66.

87. Мартинець Л. А. Сучасні моделі освіти : навч.-метод. посіб. 2-ге вид., доповн. та переробл. Вінниця, 2015. 102 с.

88. Маслій О. М. Теоретичні і методичні основи професійної підготовки майбутніх офіцерів ракетно-артилерійського озброєння у вищих військових навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2020. 592 с.

89. Матвієнко О. В. Суб'єктність студента як мета університетської освіти. *Вища освіта України*. 2008. Додаток 3, Т. II(9) : Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. С. 387–393.

90. Матвієнко О., Кузьміна С. Вплив цифрових технологій на якість української освіти в умовах війни. *Освіта для цифрової трансформації суспільства*: монографія. 2024. Т. 1. С. 193–208.

91. Машталер А. М. Компоненти розвитку професійної компетентності

офіцерів-прикордонників в системі підвищення кваліфікації. *Науковий вісник Ужгородського університету. Педагогіка. Соціальна робота*. 2015. Вип. 35. С. 110–112. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/11707> (дата звернення: 14.04.2026).

92. Мельник В. В. Педагогічні умови підготовки майбутніх геологів у коледжах до використання геоінформаційних систем. *Молодь і ринок*. 2018. № 1(156). С. 153–160.

93. Михайлов В. М. Система підвищення кваліфікації фахівців з питань цивільної безпеки у післядипломній освіті : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2022. 582 с.

94. Михайлов В. М. Педагогічне моделювання розвитку професійної компетентності фахівців із питань цивільної безпеки в системі післядипломної освіти. *Академічні студії. Педагогіка*. 2021. Вип. 3, ч. 1. С. 50–58.

95. Морзе Н. В., Буйницька О. П. Підвищення рівня інформаційно-комунікаційної компетентності науково-педагогічних працівників – ключова вимога якості освітнього процесу. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. Т. 59, № 3. С. 189–200. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1667> (дата звернення: 05.07.2025).

96. Морзе Н. В., Вембер В. П., Гладун М. А. 3D картування цифрової компетентності в системі освіти України. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. Т. 70, № 2. С. 28–42. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2994> (дата звернення: 05.07.2025).

97. Морзе Н. В., Кочарян А. Б. Інформаційно-комунікаційна компетентність науково-педагогічних працівників університету. Історичний розвиток формування понятійного апарату. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2015. № 24. С. 20–31. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE

[=&2_S21STR=Potip_2015_24_5.](#)

98. Москальов І. О., Лисенко Д. П. Застосування методів математичної статистики у психолого-педагогічних дослідженнях : навч. посіб. Київ : НУОУ, 2023. 184 с.

99. Мотивація професійної діяльності : методика К. Замфір у модифікації А. Реана : вебсайт. URL: psychodiagnostic-school-psychologist/122-tests-guidance/716-motivation-professional-activity-c-zamfir-technique-to-modify-a-reana (дата звернення: 25.09.2024).

100. Наконечна Л. М., Лобода В. В., Петрова Л. Г. Термінологічний словник з інформаційних технологій. Суми : СОІППО, 2016. 268 с.

101. Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України: стан, проблеми, перспективи: наукова доповідь загальним зборам НАПН України «Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України: стан, проблеми, перспективи», 18–19 листоп. 2022 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. № 4 (2). С. 1–49. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4223>

102. Національна стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні 2021-2030. 2021. Київ. Retrieved from URL: https://wp.oecd.ai/app/uploads/2021/12/Ukraine_National_Strategy_for_Development_of_Artificial_Intelligence_in_Ukraine_2021-2030.pdf

103. Нехаєнко С. І. Загальна методика проведення дослідження професійної компетентності майбутніх організаторів морально-психологічного забезпечення. *Актуальні питання застосування на практиці досягнень сучасної педагогіки і психології* : зб. тез міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 8–9 трав. 2020 р.). Харків : Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2020. С. 99–103.

104. Нещадим М. І. Військова освіта в Україні: історія, теорія, методологія, практика : монографія. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2003. 852 с.

105. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / уклад.: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. Київ : Аконіт, 2008. 862 с.

106. Новікова Т. Л. Педагогічні умови формування соціокультурних цінностей майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки.

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2012. Вип. 25. С. 144–148.

107. Носенко Ю. Г., Шишкіна М. П. Актуальні напрями розвитку хмароорієнтованого навчально-наукового середовища педагогічних систем: з досвіду роботи Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України. Київ : ІТЗН НАПН України, 2017. 36 с.

108. Овчарук О. В. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. *Стратегія реформування освіти в Україні : рекомендації з освітньої політики.* Київ : К.І.С., 2003. С. 13–39.

109. Овчарук О. В. Оцінювання інформаційно-комунікаційної компетентності учнів та педагогів в умовах євроінтеграційних процесів в освіті : посіб. Київ : Педагогічна думка, 2017. 160 с.

110. Овчарук О. В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи.* 2004. С. 7–24.

111. Овчарук О. В. Сучасні підходи до розвитку цифрової компетентності людини та цифрового громадянства в європейських країнах. *Інформаційні технології і засоби навчання.* 2020. Т. 76, № 2. С. 1–13. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/3526> (дата звернення: 05.07.2025).

112. Овчарук О. В., Гриценчук О. О., Іванюк І. В. та ін. Європейський досвід розвитку цифрової компетентності вчителів у контексті сучасних освітніх реформ. *Інформаційні технології і засоби навчання.* 2018. Т. 65, № 3. С. 317–336. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2387> (дата звернення: 05.07.2025).

113. Олійник І. В. Інформаційна компетентність майбутніх докторів філософії як інтегративний показник ефективної дослідницької діяльності. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Педагогіка та психологія. Педагогічні науки.* 2021. Вип. 1(21). С. 205–212.

114. Олійник Л. В. Концептуальні підходи до визначення структури

професійної компетентності сучасного офіцера Збройних Сил України. *Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія*. 2014. Вип. 679. С. 124–133.

115. Олійник Л. В. Теоретичні та методичні засади навчання військово-спеціальних дисциплін майбутніх магістрів військово-соціального управління : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2021. 42 с.

116. Опис рамки цифрової компетентності для громадян України : вебсайт. URL: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/3/mintsifra-oprilyudnyue-ramku-tsifrovoi-kompetentnosti-dlya-gromadyan/OP_ЦК.pdf (дата звернення: 29.11.2023).

117. Осадчий І. Г. Педагогічне моделювання: що важливо знати педагогу? *Народна освіта* : електронне наук. фахове вид. 2016. Вип. № 1(28). С. 60–68.

118. Освіта для цифрової трансформації суспільства : монографія. У 2 т. Т. 1 ; за наук. ред. В. Кременя, Н. Ничкало, Л. Лук'янової, Н. Лазаренко. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2024. 526 с.

119. Основи стандартизації інформаційно-комунікаційних компетентностей в системі освіти України : метод. реком. / [В. Ю. Биков та ін.] ; за заг. ред. В. Ю. Бикова, О. М. Спіріна, О. В. Овчарук. Київ : Атіка, 2010. 88 с. <https://lib.iitta.gov.ua/1165/>

120. Паніотто В. І., Максименко В. С., Харченко Н. М. Статистичний аналіз соціологічних даних. Київ : Академія, 2004. 270 с.

121. Педагогічна освіта в Україні: теорія і практика: словник / М.П. Вовк та ін.; Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. Київ, 2021. 312 с. <https://lib.iitta.gov.ua/731691/>

122. Педагогічний експеримент : навч.-метод. посіб. / уклад. О. Е. Жосан. Кіровоград : [б. в.], 2008. 72 с.

123. Петухова Л. Є., Співаковський О. В. Актуальні питання формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2011. Вип. 1. С. 7–11.

124. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних

технологій : навч. посіб. / О. М. Пехота, В. Д. Будах, А. М. Старєва та ін. ; за ред. І. А. Зязюна, О. М. Пехоти. Київ : А.С.К., 2003. 240 с.

125. Підласий І. П. Діагностика та експертиза педагогічних проєктів : навч. посіб. Київ : Україна, 1998. 343 с.

126. Підпригора І. І. Впровадження компетентнісного підходу у вищу освіту крізь призму світових освітніх практик. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2022. № 3. С. 44–50. DOI: 10.31110/2616-650X-vol10i3-005 (дата звернення: 03.01.2026).

127. Пінчук О. П., Прокопенко А. А. Розвиток цифрової компетентності – професійно значущого складника підготовки офіцерів Збройних Сил України. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2021. № 62. С. 54–69.

128. Погранична Н. М., Савчук Н. В., Акопян Г. М. Компетентнісний підхід у вищій освіті: інтеграція теорії та практики в підготовці фахівців. *Академічні візії*. 2025. Вип. 41. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/1734> (дата звернення: 12.12.2025).

129. Поливаний В. В. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної культури і спорту Збройних Сил України : дис. ... д-ра філософії : 017. Київ, 2023. 360 с.

130. Пометун О. І. Реалізація компетентнісного і діяльнісного підходів у сучасному підручнику історії. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 2. С. 146–157. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/76>.

131. Приходько Ю. В. Актуальні проблеми трансформації стану та якості системи вищої військової освіти. *Військова освіта*. 2022. № 1(45). С. 179–196.

132. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. Дата оновлення: 13.12.2022. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 11.01.2025).

133. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. Дата оновлення: 12.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12> (дата звернення: 11.01.2025).

134. Про Доктрину інформаційної безпеки України : Указ Президента України від 29.12.2016 № 47/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017> (дата звернення: 23.03.2026).

135. Про затвердження Вимог до вищих навчальних закладів та закладів післядипломної освіти, наукових, освітньо-наукових установ, що надають освітні послуги за дистанційною формою навчання з підготовки та підвищення кваліфікації фахівців за акредитованими напрямками і спеціальностями : наказ МОН України від 30.10.2013 № 1518. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1857-13> (дата звернення: 17.04.2025).

136. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1341. Дата оновлення: 07.02.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п> (дата звернення: 11.01.2025).

137. Про затвердження Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, закладах фахової передвищої військової освіти : наказ МОН України від 15.02.2024 № 120. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0453-24#Text> (дата звернення: 10.01.2025).

138. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Дата оновлення: 01.01.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 11.01.2025).

139. Про Стратегічний оборонний бюлетень України : рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серп. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0063525-21#Text> (дата звернення: 20.01.2026).

140. Про Стратегію воєнної безпеки України : Указ Президента України від 25.03.2021 № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661> (дата звернення: 23.03.2026).

141. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020> (дата звернення: 23.03.2026).

142. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та

затвердження плану заходів з її реалізації: розпорядження від 03.03.2021 р. Верховна Рада України. *Законодавство України*: офіц. сайт. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>

143. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 № 286-р. Дата оновлення: 06.01.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-p> (дата звернення: 11.01.2025).

144. Прокопенко А. А. Розвиток цифрової компетентності офіцерів військового управління Збройних Сил України в системі підвищення кваліфікації : дис. ... д-ра філософії : 011. Київ, 2024. 331 с.

145. Професійно-педагогічна освіта: компетентнісний підхід : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 412 с.

146. Психологічна енциклопедія / автор-упоряд. О. М. Степанов. Київ : Академвидав, 2006. 424 с.

147. Рамський Ю. С. Професійна діяльність вчителя в епоху інформатизації освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання*. 2015. № 15. С. 23–26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_2_2015_15_6.

148. Рахманов В. О. Забезпечення якості вищої військової освіти та проблеми розвитку професійної військової освіти в Україні. *Військова освіта*. 2023. № 1(47). С. 242–253. URL: <http://znp-vo.nuou.org.ua/article/view/283095> (дата звернення: 10.02.2026).

149. Рахманов В. О. Основні підходи до системи професійної військової освіти в Україні. *Військова освіта*. 2021. № 1(39). С. 279–288.

150. Резван О. Формування професійно-рефлексивної позиції майбутніх фахівців автомобільно-дорожньої галузі : монографія. Харків : Точка, 2014. 398 с.

151. Розвиток теоретичних основ інформатизації освіти та практична реалізація інформаційно-комунікаційних технологій в освітній сфері України / В. Ю. Биков, О. Ю. Буров, А. М. Гуржій [та ін.] ; за наук. ред. В. Ю. Бикова. Київ : ІТЗН НАПН України, 2019. 216 с.

152. Розумовська Ю. О. Проблеми розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів в умовах російсько-української війни. *Соціально-психологічне забезпечення діяльності сил безпеки та оборони України* : зб. матеріалів V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 31 трав. 2024 р.). Харків, 2024. С. 151–153.

153. Розумовська Ю. О. Використання медіаосвітніх технологій для розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління. *Застосування новітніх технологій, підходів та методів у підготовці військових фахівців* : зб. матеріалів круглого столу (м. Київ, 26 верес. 2025 р.). Київ, 2025. С. 51–54.

154. Розумовська Ю. О. Інформаційно-комунікаційна компетентність офіцерів тактичної ланки управління: поняття, зміст і структура. *Військова освіта*. 2024. № 1(49). С. 205–218.

155. Розумовська Ю. О. Інформаційно-комунікаційна компетентність офіцерів тактичної ланки управління та необхідність її розвитку у системі підвищення кваліфікації. *Пріоритетні наукові розробки у сфері педагогіки та психології* : зб. матеріалів міжнар. наук. конф. Ченстохова (Польща), 2023. С. 92–95.

156. Розумовська Ю. О. Інформаційно-комунікаційна компетентність як складова військово-професійної компетентності офіцера. *Інноваційні освітні технології в системі неперервної освіти: від дошкільної освіти до освіти дорослих* : зб. наук. пр. міжнар. наук.-практ. конф. До 190-річчя УДУ ім. М. Драгоманова. Київ, 2024. С. 532–536.

157. Розумовська Ю. О. Інформаційно-комунікаційна компетентність як складова професійної компетентності офіцера тактичного рівня управління у системі підвищення кваліфікації. *Професійний розвиток в умовах цифровізації суспільства: сучасні тренди у змішаному форматі* : матеріали IV наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 листоп. 2023 р.). Київ, 2023. С. 109–111.

158. Розумовська Ю. О. Методика розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління у системі підвищення

кваліфікації. *Інформаційні технології та інноваційні методики навчання в освіті дорослих*. 2025. Вип. 70. С. 127–137.

159. Розумовська Ю. О. Методика розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності фахівців комунікаційних підрозділів (підрозділів зв'язків з громадськістю). НДР «Camraing» (розділи 2.1, 2.2, 3.3) : звіт про НДР (заключ.). Київ : НУОУ, 2025. 200 с. Інв. № 15528 від 22.12.2025 р. ДН 0125U001709.

160. Розумовська Ю. О. Обґрунтування рекомендацій щодо розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів Збройних Сил України під час проведення командно-штабних навчань. Звіт про КШН. Київ : НУОУ, 2024. 352 с. Інв. № 18324дск.

161. Розумовська Ю. О. Педагогічне моделювання розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління у системі підвищення кваліфікації. *Інформаційні технології та інноваційні методики навчання в освіті дорослих*. Київ ; Вінниця, 2026. Вип. 70. С. 127–137.

162. Розумовська Ю. О. Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів Збройних Сил України в умовах діджиталізації освітнього процесу. *Вища освіта за новими стандартами: виклики у контексті діджиталізації та інтеграції в міжнародний освітній простір* : матеріали III міжнар. наук.-метод. конф. Харків, 2024. С. 43–45.

163. Розумовська Ю. О. Статистичний аналіз результатів педагогічного експерименту щодо сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*. 2026. Вип. С. 222-257. DOI: 10.32453/pedzbirnyk.v45i2.2185

164. Розумовська Ю. О. Ціннісно-мотиваційні орієнтири військово-професійної підготовки сучасного офіцера. *Acta non verba* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 13–14 берез. 2025 р.). Київ, 2025. С. 155–157.

165. Розумовська Ю. О., Лиман Р. М. Лідерська та інформаційно-комунікаційна компетентність як провідні компоненти військово-професійної підготовки сучасного офіцера. *Вісник Житомирського державного університету*

імені Івана Франка. Педагогічні науки. 2023. № 4(96). С. 144–161. URL: <https://pedagogy.visnyk.zu.edu.ua/article/view/295244>.

166. Саранча І. Виклики та шляхи подолання цифрового розриву в освіті: перспективи розвитку та інноваційні рішення . Освіта для цифрової трансформації суспільства: монографія. 2024. Т. 1. С. 413–424.

167. Свистун В. І., Поливанюк В. В. Педагогічне моделювання формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-фахівців із фізичної культури і спорту Збройних Сил України. Higher education in Ukraine (1991-2023): traditions, transformations, challenges, and prospects : Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. S. 210–227. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-368-2-12>

168. Свистун В. І. Полікультурна компетентність військовослужбовця як суб'єкта діяльності з підтримання міжнародного миру і безпеки. *Проблеми освіти*. 2019. Вип. 92. С. 154–158.

169. Свистун В. І. Професійна компетентність науково-педагогічних працівників як чинник покращення якості управлінської підготовки майбутніх фахівців. *Проблеми дидактичної підготовки науково-педагогічних працівників вищої освіти* : зб. тез всеукр. наук.-метод. конф. (м. Київ, 9–10 черв. 2010 р.). Київ, 2010. С. 239–241.

170. Свистун В. І. Психолого-педагогічні аспекти мотивування учнів професійних навчальних закладів до проектної діяльності. *Теорія і методика професійної освіти*: електронний науковий фаховий журнал. № 11 (3). 2016. <http://tmpo.ivet-ua.science/images/Vol.11/Svystun11.pdf>

171. Свистун В. І., Поливанюк В. В. Аналіз дефініції «професійна компетентність» військових фахівців. *Військова освіта*. 2023. № 2(48). С. 251–266.

172. Свистун В. І., Ягупов В. В. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2007. Т. 71. С. 3–8.

173. Свистун В. І., Ягупов В. В., Кришталь М. А., Король В. М. Управлінська культура і компетентність керівників як системна психолого-педагогічна проблема. *Збірник наукових праць Національної академії Державної*

прикордонної служби України. Педагогічні науки. 2013. № 4(69). С. 291–301. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/2747/>.

174. Свистун В., Поливанюк В. Формування професійної компетентності майбутніх офіцерів – фахівців з фізичної культури і спорту Збройних Сил України : монографія. Київ : НУОУ, 2025. 256 с.

175. Семенова А. В. Парадигмальне моделювання у професійній підготовці майбутніх учителів : монографія. Одеса : Юридична література, 2009. 504 с.

176. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2024. 335 с.

177. Серьожникова Р. К., Пархоменко Н. Д., Яковицька Л. С. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. Київ : ЦНЛ, 2003. 243 с.

178. Сисоєва С. Педагогічні аспекти цифровізації освіти. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2021. Вип. 4. С. 24–32. <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2021.4.3>

179. Сисоєва С. О., Баловсяк Н. В. Інформаційна компетентність фахівця: технології формування : навч.-метод. посіб. Чернівці : Технодрук, 2006. 208 с.

180. Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. Методологія науково-педагогічних досліджень : підручник. Рівне : Волинські обереги, 2013. 360 с.

181. Система психолого-педагогічних вимог до засобів інформаційно-комунікаційних технологій навчального призначення : монографія / Гриб'юк О. та ін. ; за ред. М. І. Жалдака. Київ : Атіка, 2014. 172 с.

182. Сігетій І. П. Розвиток готовності педагогічних працівників до інформаційно-управлінської діяльності в системі післядипломної освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Ужгород, 2019. 272 с.

183. Словник іншомовних слів / за ред. С. М. Морозова, Л. М. Шкарапути. Київ : Наукова думка, 2000. 680 с.

184. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. Київ : Наукова думка, 1970–1980. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 16.04.2026).

185. Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А. В. Семенової.

Одеса : Пальміра, 2006. 364 с.

186. Сороко Н. В. Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів філологічної спеціальності в умовах комп'ютерно орієнтованого середовища : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.10. Київ, 2012. 256 с.

187. Співаковський О. В., Круглик В. С. Технології розробки програмних засобів, які підтримують компонентно-орієнтований підхід. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання*. 2005. № 5. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/1251/1/2.pdf> (дата звернення: 14.04.2025).

188. Спірін О. М. Інформаційно-комунікаційні та інформатичні компетентності як компоненти системи професійно-спеціалізованих компетентностей вчителя інформатики. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2009. № 5(13). URL: <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>.

189. Спірін О. М. Компетентнісний підхід у проектуванні професійної підготовки вчителя інформатики. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії і перспективи*. 2007. № 7. С. 150–156.

190. Спірін О. М. Основні підходи до визначення понять. *Основи стандартизації інформаційно-комунікаційних компетентностей в системі освіти України : метод. реком.* / В. Ю. Биков та ін. Київ : Атіка, 2010. 88 с.

191. Спірін О. М., Вакалюк Т. А. Критерії добору відкритих web-орієнтованих технологій навчання основ програмування майбутніх учителів інформатики. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. № 60(4). С. 275–287. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2017_60_4_24.

192. Спірін О. М., Олексюк В. П., Василенко Я. П., Сіренко О. Ю. Модель розвитку цифрової компетентності наукових та науково-педагогічних працівників. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2024. Т. 104, № 6. С. 156–179.

193. Староста В. І. Педагогічний моніторинг та педагогічна діагностика: сутність і взаємозв'язок понять. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2017. № 4(59). С. 499–505.

194. Стасюк В. Д. Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх

економістів у комплексі «школа-вищий заклад освіти» : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2003. 280 с.

195. Сучасний словник іншомовних слів / уклад. О. І. Скопенко, Т. В. Цимбалюк. Київ : Довіра, 2006. 789 с.

196. Теоретико-методологічні засади інформатизації освіти та практична реалізація інформаційно-комунікаційних технологій в освітній сфері України : монографія / В. Ю. Биков та ін. ; наук. ред. В. Ю. Биков, С. Г. Литвинова, В. І. Луговий. Київ : Компринт, 2019. 214 с.

197. Теорія та практика змішаного навчання : монографія / В. М. Кухаренко та ін. Харків : Міськдрук ; НТУ «ХПІ», 2016. 284 с.

198. Тимофєєва І. Б. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх фахівців дошкільної освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2018. 278 с.

199. Торічний О. В. Теоретико-методичні засади формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Хмельницький, 2013. 36 с.

200. Торічний О. В., Тушко К. С. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Педагогічні науки*. 2024. Т. 36, № 1. С. 155–170. DOI: <https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v36i1.1613>.

201. Триус Ю. В. Комп'ютерно-орієнтовані методичні системи навчання математичних дисциплін у вищих навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. 649 с.

202. Федорук Г. М. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх учителів технологій у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2015. 259 с.

203. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. 2-ге вид., переробл. і доп. Київ : Голов. Ред. УРЕ, 1986. 800 с.

204. Цифрова трансформація відкритих науково-освітніх середовищ :

монографія / кол. авт. ; ред. О. М. Спірін, О. П. Пінчук]. Київ, 2024. 308 с.

205. Цифрова трансформація відкритих освітніх середовищ: колективна монографія / кол. авт.; за ред. В.Ю. Бикова, О.П. Пінчук. Київ: ФОП Ямчинський О.В., 2019. 186 с.

206. Шалигіна Н. П. Розвиток комунікативної компетентності офіцерів багатонаціональних штабів у процесі військово-професійної підготовки... : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2019. 20 с.

207. Шевченко А. М. Методичне забезпечення відбору учнівської молоді до вищих навчальних закладів педагогічного профілю : метод. реком. Київ, 2016. 157 с.

208. Шевченко О. О., Гикало Ю. В. Проблеми системи вищої військової освіти в контексті зміцнення обороноздатності України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2023. № 3. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.3.3>.

209. Шемчук В. А., Вербин Н. Б., Костів С. Ф., Шемчук О. М. Модель розвитку діагностувальної компетентності викладачів вищих військових навчальних закладів у процесі освітньо-наукової підготовки у ході російсько-української війни. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 61, т. 2. С. 247–251.

210. Ягупов В. В. Військова педагогіка та психологія : підручник : у 2 ч. Київ : НУОУ, 2024. Ч. 1: Військова педагогіка. Т. 1. 336 с.

211. Ягупов В. В. Загальнодидактичні основи навчання військовослужбовців строкової служби Збройних Сил України : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2002. 34 с.

212. Ягупов В. В. Інформаційно-комунікаційні технології в дистанційному навчанні майбутніх кваліфікованих робітників. *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи*. 2015. Вип. 4, ч. 2. С. 202–205. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/10783/>.

213. Ягупов В. В. Компетентнісний підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців у системі професійно-технічної освіти. *Креативна педагогіка*. 2011. Вип. 4. С. 28–35.

214. Ягупов В. В. Методологічні основи компетентнісного підходу до професійної підготовки офіцерів запасу. *Проблеми освіти*. 2019. № 92. С. 239–245.
215. Ягупов В. В. Методологічні основи розуміння та обґрунтування понять «компетентність» і «компетенція» щодо професійної підготовки майбутніх фахівців. *Нові технології навчання*. 2011. Вип. 69, ч. 1. С. 23–29.
216. Ягупов В. В. Моделювання навчального процесу як педагогічна проблема. *Науковий вісник МДГУ*. 2003. Вип. 1. С. 28–37.
217. Ягупов В. В. Неімітаційні активні методи навчання. *Вісник Дніпропетровського університету. Педагогіка і психологія*. 2000. Вип. 5. С. 78–85.
218. Ягупов В. В. Основи військово-дидактичних знань : навч. посіб. Київ : РВЦ «Київський університет», 1999. 400 с.
219. Ягупов В. В. Педагогічне моделювання єдиного відкритого інформаційного простору Національного університету оборони України щодо професійно-педагогічної підготовки офіцерів-фахівців фізичної культури і спорту. *Військова освіта*. 2024. № 2(50). С. 207–223.
220. Ягупов В. В. Теорія і методологія військово-педагогічних досліджень : підручник. Київ : НУОУ імені Івана Черняхівського, 2019. 444 с.
221. Ягупов В. В. Ціннісно-мотиваційний компонент професійної компетентності фахівців: методологічний аспект. *Військова освіта*. 2022. № 6 (64). С. 207-219. URL: DOI: 10.33099/2617-6858-22-70-6-207-219. <http://visnyk.nuou.org.ua/issue/view/15889>
222. Ягупов В. В., Бондаренко Т. С. Єдиний відкритий інформаційний простір закладу вищої професійної освіти. *Vzdelávanie a spoločnosť. IX : vedecký zborník / Prešovská univerzita v Prešove*. Prešov, 2024. Р. 111–127. URL: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova19>.
223. Ягупов В. В., Єргідзей К. В. Педагогічні умови військово-професійної орієнтації ліцеїстів закладів спеціалізованої середньої освіти з військовим профілем. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2020. Вип. 12. С. 98–111.
224. Ягупов В. В., Єргідзей К. В., Розумовська Ю. О. Критерії та показники

діагностування розвиненості інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвуз. зб. наук. пр. молодих учених Дрогобицького ДПУ ім. І. Франка. 2024. Вип. 77, т. 3. С. 316–328.

225. Ягупов В. В., Кива В. Ю. Критерії та показники діагностування розвиненості інформаційно-комунікаційної компетентності викладачів системи військової освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. Т. 71, № 3. С. 248–266. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2916>.

226. Ягупов В. В., Плохута І. С. Методика розвитку діагностувальної компетентності у майбутніх докторів філософії в процесі освітньо-наукової підготовки. *Topical aspects of social science disciplines and innovative methods and technologies of their learning and teaching* : scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2023. Р. 504–525. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-315-6-24>.

227. Ягупов В. В., Плохута І. С. Обґрунтування педагогічних умов розвитку діагностувальної компетентності майбутніх докторів філософії в процесі освітньо-наукової підготовки. *Молодь і ринок*. 2023. № 2(210). С. 50–58. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.275316>.

228. Ягупов В. В., Розумовська Ю. О. Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління (на прикладі фахівців фізичної культури і спорту). зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2023. С. 144–146.

229. Ягупов В. В., Фурс О. Ю. Особливості діагностування психічної саморегуляції у майбутніх фахівців екстремальних видів діяльності. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2018. № 1(12). С. 116–123. URL: <http://orgpsyjournal.in.ua/userfiles/issues/i12/n12/14.pdf>.

230. Ягупов В., Свистун В. Методи діагностування інформаційно-аналітичної компетентності керівників професійних навчальних закладів. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2014. № 2. С. 217–226.

231. Яцино О. В. Особливості підвищення кваліфікації фахівців служб персоналу у Збройних силах США. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні*

технології. 2018. № 7(81). С. 71–80. DOI: 10.24139/2312-5993/2018.07/071-080.

232. Allied Joint Publication AJP-7: Allied Joint Doctrine for Education, Training, Exercises and Evaluation. Brussels : NATO Standardization Office, 2019.

233. Anderson J. ICT Transforming Education: A Regional Guide. Bangkok : UNESCO, 2010. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001892/189216e.pdf>.

234. Baddeley A. D. Working memory: theories, models, and controversies. *Annual Review of Psychology*. 2012. Vol. 63. P. 1–29.

235. Bass B., Bass R. The Bass handbook of leadership: Theory, research, and managerial applications. New York : Simon and Schuster, 2009. 1465 p.

236. Bawden D. Information and digital literacies: a review of concepts. *Journal of Documentation*. 2001. Vol. 57, No. 2. P. 218–259. DOI: <http://dx.doi.org/10.1108/EUM0000000007083>.

237. Behar P. A. Modelos pedagógicos em educação a distância. Porto Alegre : Artmed, 2009. P. 16–32.

238. Bi-Strategic Command Directive 075-007. Education and Training. Brussels : NATO, 2015. URL: <https://l.hnups.mil.gov.ua/wp-content/uploads/admission-university/osvita/Bi-SC075-007ENG.pdf>.

239. Bykov V. Yu. Et al. The use of the cloud-based open learning and research platform for collaboration in virtual teams. *Information Technologies and Learning Tools*. 2020. Vol. 76, No. 2. P. 304–320. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/3706> (date of access: 05.07.2025).

240. Bykov V. Yu., Leshchenko M. P. Digital humanistic pedagogy: relevant problems of scientific research in the field of using ICT in education. *Information Technologies and Learning Tools*. 2016. Vol. 53, No. 3. P. 1–17. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1417> (date of access: 05.07.2025).

241. Campbell T. Et al. Review of Modeling Pedagogies: Pedagogical Functions, Discursive Acts, and Technology in Modeling Instruction. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*. 2015. Vol. 11, No. 1. P. 159–176.

242. Cantabrana J. L. L., Rodriguez M. U., Cervera M. G. Assessing Teacher Digital Competence: the Construction of an Instrument for Measuring the Knowledge of

Pre-Service Teachers. *Journal of New Approaches in Educational Research*. 2019. Vol. 8(1). P. 73–78.

243. Carless D., Joughin G., Mok M. Learning-oriented assessment: principles and practice. *Assessment & Evaluation in Higher Education*. 2006. No. 31(4). P. 395–398.

244. Carrera F., Coiduras J. Identificación de la competencia digital del profesor universitario: un estudio exploratorio en el ámbito de las ciencias sociales. *Revista de Docencia Universitaria*. 2012. No. 10(2). P. 273–298.

245. Commission Staff Working Document Accompanying the Document Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for LifeLong Learning SWD/2018/014 final. Brussels, 2018. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=SWD:2018:0014:FIN>.

246. Creswell J. W. Educational research: planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research. 5th ed. Boston : Pearson, 2015. 672 p.

247. Ferrari A. Digital Competence in Practice: An Analysis of Frameworks. Seville : JRC-IPTS, 2012.

248. Glazunova O. G. Et al. E-environment based on Microsoft Share Point for the organization of group project work of students at higher education institutions. *Information Technologies and Learning Tools*. 2017. Vol. 62, No. 6. P. 98–113. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1837>.

249. Glazunova O. G., Voloshyna T. V., Dorosh N. Development of professional and soft skills of future IT specialists in cooperation with leading IT companies. *Information Technologies and Learning Tools*. 2017. Vol. 60, No. 4. P. 141–154. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1697>.

250. Glazunova O. G., Voloshyna T. V., Starychenko Y. M. Formation of self-educational competence of future IT specialists. *Information Technologies and Learning Tools*. 2018. Vol. 66, No. 4. P. 122–138. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2124>.

251. Kennisbasis ICT Tweedegraads lerarenopleidingen / V. Hogescholen. Haag, 2013. URL:

<https://maken.wikiwijs.nl/bestanden/438331/Kennisbasis%20ICT%202013.pdf>.

252. Key Competences for Lifelong Learning. A European Reference Framework. Brussels : European Commission, 2018. URL: <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/improving-quality/key-competences>.

253. Kyva V. Y. The development of information and communication competence of teachers of the system of military education as a methodological problem. *Adaptive management: theory and practice: Series Pedagogy*. 2018. No. 5(9). P. 1–20. URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal/article/view/20/17>.

254. Mandernach B. J. Effect of Instructor-Personalized Multimedia in the Online Classroom. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning*. 2009. Vol. 10, No. 3. URL: <http://www.irrodl.org/index.php/irrodl/article/view/606/1263>.

255. Mejía Mercado E. L., Romero González J. Pedagogical models and their application to pedagogical strategies for citizenship education. *ASOCREMA*. 2021. Vol. 7, No. 1. P. 56–65.

256. Mertens D. M. Research and evaluation in education and psychology: integrating diversity with quantitative, qualitative, and mixed methods. 3rd ed. Thousand Oaks : Sage Publications, 2010. 544 p.

257. NATO Digital Transformation Strategy. Brussels : NATO, 2022.

258. NATO Education, Training, Exercise and Evaluation (ETEE) Policy (MC 0458/3). Brussels : NATO Standardization Office, 2014.

259. NATO Human Capital Development Concept. Brussels : NATO, 2020.

260. NATO Strategic Concept. Madrid, 2022. URL: <https://www.act.nato.int/wp-content/uploads/2023/05/290622-strategic-concept.pdf>.

261. Perrenoud P. Développer la pratique réflexive dans le métier d’enseignant. Paris : ESF éditeur, 2001. 208 p.

262. Raven J. Competence in Modern Society: Its Identification, Development and Release. Oxford : Oxford Psychologists Press, 1984. 253 p.

263. Redecker C. European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu / Punie Y. (ed). Luxembourg : Publications Office of the European Union,

2017. 95 p.

264. Romeo G., Lloyd M., Downes T. Teaching Teachers for the Future (TTF): Building the ICT in education capacity of the next generation of teachers in Australia. *Australasian Journal of Educational Technology*. 2012. Vol. 28, No. 6. P. 949–964.

265. Rozumovska Yu. O. Pedagogical conditions for the development of information and communication competence of tactical level officers in the advanced training system. *Ukraine's capacity to implement the sustainable development program in the context of full-scale armed aggression* : scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2025. Vol. 1. P. 218–234. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-570-9-13>.

266. Sanchez A., Ruiz M. Evaluacion de competencias genéricas: principios, oportunidades y limitaciones. *Bordon. Revista de Pedagogia*. 2011. No. 63(1). P. 147–170.

267. Schelten A. Berufspädagogik. Stuttgart : Franz Steiner Verlag, 2004. 312 s.

268. Selwyn N. Education and technology: Key issues and debates. 3rd ed. London : Bloomsbury Academic, 2021.

269. Sierra R. Modelo teórico para el diseño de una estrategia pedagógica en la educación primaria y secundaria básica : tesis ... Doctor en Ciencias Pedagógicas. Ciudad de La Habana, 2008. 202 p.

270. Spencer L. M., Spencer S. M. Competence at Work: Models for Superior Performance. New York : John Wiley & Sons, Inc., 1993. 376 p.

271. Tigelaar D. E. Et al. The development and validation of a framework for teaching competencies in higher education. *Higher Education*. 2004. Vol. 48, No. 2. P. 253–268.

272. Vuorikari R. Et al. DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens. Update Phase 1: The Conceptual Reference Model. Luxembourg : Publication Office of the European Union, 2016. 44 p.

273. Vuorikari R., Kluzer S., Punie Y. DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens. *Open Journal of Applied Sciences*. 2023. Vol. 13, No. 5.

274. Zaluzhnyi V. Modern positional warfare and how to win in it. *The*

Economist. 2023. Nov 1st. URL: <https://www.economist.com/by-invitation/2023/11/01/the-commander-in-chief-of-ukraines-armed-forces-on-how-to-win-the-war>.

275. Zaluzhnyi V.: 13 facts about the war in Ukraine : web article. *Ukrainian World Congress* : website. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/valerii-zaluzhnyi-13-faktiv-pro-viinu-v-ukrayini/> (date of access: 17.04.2026).

ДОДАТКИ

Додаток А

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КРИТЕРІЙ

Додаток А. 1

Тест на визначення сформованості/розвиненості теоретичних знань щодо аналізу, синтезу, порівняння інформації та прийняття рішень у військовій справі зі застосуванням ІКТ

***Інструкція.** Тест містить завдання, сформульовані у вигляді тверджень. Необхідно уважно прочитати кожне твердження, проаналізувати його зміст і обрати правильний варіант відповіді шляхом позначення відповідної літери зліва.*

На кожне питання дається 60 секунд.

1. Що таке інформація?

- а) загальнонаукове поняття, яке включає обмін відомостями між людьми, автоматичними пристроями;
- б) відомості, що передаються людьми усним та письмовим способом;
- с) будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

2. Яка властивість інформації не є її властивістю, як об'єкта:

- а) індивідуальність;
- б) достовірність;
- с) адекватність;
- д) доступність;
- е) своєчасність.

3. Що потрібно зробити з інформацією після її знахідки в глобальній мережі:

- а) не довіряти інформації, знайдений в глобальній мережі, там завжди пишуть маячню;
- б) одразу приймати до використання;
- с) проаналізувати.

4. Сукупність документів у інформаційних системах (бібліотеках, архівах, базах та банках

даних тощо) це:

- a) інформаційний ресурс;
- b) інформаційна інфраструктура;
- c) інформаційна система.

5. Яку назву має елемент документа, що зв'язує різні компоненти інформації всередині самого документа, в інших документах, в тому числі і розміщених на різних комп'ютерах:

- a) гіпермедіа;
- b) гіперпосилання;
- c) гіпертекстова система.

6. Як називається результат інтелектуальної діяльності, сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік та послідовність виконання операцій для збирання, обробки, накопичення та використання інформаційної продукції, надання інформаційних послуг:

- a) інформаційно-комунікаційна технологія;
- b) інформаційна система;
- c) інформатика.

7. Як називається поєднання різних форм представлення інформації на одному носії (текстової, графічної тощо), характерною особливістю якої є гіперпосилання:

- a) мультимедіа;
- b) медіа;
- c) аудіо візуалізація.

8. Що таке інформаційно-комунікаційна система?

a) сукупність інформаційних та електронних комунікаційних систем, яка у процесі оброблення інформації діє як система;

b) організаційно-технічна система, в якій реалізується технологія обробки інформації з використанням технічних і програмних засобів;

c) сукупність технічних і програмних засобів, призначених для обміну інформацією шляхом передавання, випромінювання та/або приймання її у вигляді сигналів, знаків, звуків, рухомих або нерухомих зображень чи в інший спосіб.

9. Які з нижченаведених способів є способами пошуку інформації:

- a) простий пошук;
- b) контекстний пошук;
- c) об'єктивний пошук.

10. Нелінійний носій інформації, до якого включена графіка, звук, відео, мультиплікація, фотографії, текст і посилання для створення нелінійного середовища інформації це:

- a) гіпермедіа;
- b) гіперпосилання;
- c) гіпертекстова система.

Оброблення та інтерпретація результатів. За кожну вірну відповідь нараховується 10 балів. Рівень знань за фахом визначається за 100 бальною шкалою та відповідає наступним значенням:

- до 49 балів – низький рівень сформованості/розвиненості за шкалою;
- від 50 до 64 балів – середній рівень сформованості/розвиненості за шкалою;
- від 65 до 89 балів – достатній рівень сформованості/розвиненості за шкалою;
- 90 і вище балів – високий рівень сформованості/розвиненості за шкалою.

Додаток А. 2

Тест на визначення знань щодо розроблення, вдосконалення та застосування АПЗ, інформаційно-технологічного спорядження

Інструкція. Тест містить завдання, сформульовані у вигляді тверджень. Необхідно уважно прочитати кожне твердження, проаналізувати його зміст і обрати правильний варіант відповіді шляхом позначення відповідної літери зліва.

На кожне питання дається 60 секунд.

1. Що є основною характеристикою мікропроцесора:

- a) продуктивність (швидкодія);
- b) частота розгортки;
- c) роздільна здатність.

2. Програмне забезпечення для електронного пристрою, як правило, під'єднаного до глобальної мережі Інтернет, що надає можливість користувачу взаємодіяти з текстом,

малюнками або іншою інформацією на гіпертекстовій веб-сторінці це:

- a) браузер;
- b) брандмауер;
- c) сторінка.

3. Дайте назву мережі, яка об'єднує комп'ютери в одному чи декількох приміщеннях:

- a) глобальна мережа;
- b) локальна мережа;
- c) регіональна мережа.

4. Що таке інформатизація?

- a) загальнонаукове поняття, яке включає обмін інформацією між людьми, автоматичними пристроями;
- b) використання інформаційних технологій у всіх сферах діяльності, метою якого є покращення ефективності, забезпечення доступу до якісної інформації та забезпечення гнучкості у виконанні різних завдань;
- c) основні компоненти, які забезпечують функціонування інформаційних систем.

5. Організована колекція структурованої інформації, яка зазвичай зберігається в електронному форматі в комп'ютерній системі, це:

- a) база даних;
- b) інформаційна система;
- c) набір правил.

6. Для чого використовуються системи зберігання даних?

- a) підвищення ефективності роботи співробітників;
- b) забезпечення захисту конфіденційної інформації;
- c) для збереження великої кількості інформації.

7. Які апаратні засоби використовуються для інформатизації?

- a) апаратні засоби включають комп'ютери, сервери, мережеве обладнання та системи зберігання даних;
- b) апаратні засоби включають сервери, мережеве обладнання та системи зберігання даних;
- c) апаратні засоби включають комп'ютери, сервери, мережеве обладнання та системи зберігання даних, операційні системи.

8. Які програмні засоби можуть використовуватися для інформатизації?

- а) програмні засоби включають операційні системи, бази даних та мережеве обладнання;
- б) програмні засоби включають сервери, бази даних та програмне забезпечення;
- с) програмні засоби включають операційні системи, бази даних та програмне забезпечення.

9. Зазначте переваги використання апаратних й програмних засобів інформатизації?

- а) забезпечують швидку передачу інформації ;
- б) дозволяють автоматизувати повсякденні задачі, підвищити результативність роботи та забезпечити безпеку даних;
- с) все перераховане.

10. Що з перерахованого належить до апаратно-програмних засобів?

- а) персональний комп'ютер, ноутбук, планшет, нетбук, смартфон, модем, сканер, принтер;
- б) персональний комп'ютер, ноутбук, планшет, нетбук, смартфон;
- с) персональний комп'ютер, ноутбук, планшет, нетбук, смартфон, модем, сканер.

Оброблення та інтерпретація результатів. За кожну вірну відповідь нараховується 10 балів. Рівень знань за фахом визначається за 100 бальною шкалою та відповідає наступним значенням:

- до 49 балів – низький рівень сформованості/розвиненості за шкалою;
- від 50 до 64 балів – середній рівень сформованості/розвиненості за шкалою;
- від 65 до 89 балів – достатній рівень сформованості/розвиненості за шкалою;
- 90 і вище балів – високий рівень сформованості/розвиненості за шкалою.

Додаток А. 3

Тест на визначення знань практичних аспектів забезпечення кібербезпеки під час використання ІКТ у військово-професійній діяльності

Інструкція. Тест містить завдання, сформульовані у вигляді тверджень. Необхідно уважно прочитати кожне твердження, проаналізувати його зміст і обрати правильний варіант відповіді шляхом позначення відповідної літери зліва.

На кожне питання дається 60 секунд.

1. Процес застосування заходів безпеки з метою забезпечення конфіденційності, цілісності, доступності даних та унеможливлення несанкціонованого втручання у роботу телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем:

- a) кіберзахист;
- b) надійність;
- c) кібербезпека.

2. Основними ризиками в кіберпросторі є:

- a) атаки соціальної інженерії; злам (хакінг); поширення шкідливого програмного забезпечення; шпигунські програми; інші потенційно небажані програми;
- b) атаки соціальної інженерії; поширення шкідливого програмного забезпечення; шпигунські програми; інші потенційно небажані програми;
- c) атаки соціальної інженерії; злам (хакінг); поширення шкідливого програмного забезпечення; шпигунські програми.

3. Що таке захист інформації в інформаційно-комунікаційній системі?

- a) діяльність, спрямована на запобігання несанкціонованим діям щодо інформації в системі;
- b) це охорона і захист інформації та систем шляхом забезпечення доступу до даних;
- c) це охорона і захист інформації та систем шляхом забезпечення доступу до даних, їх цілісності і конфіденційності.

4. З чого складається антивірусне програмне забезпечення?

- a) файлові і термінальні сервери;
- b) все перераховане;
- c) комп'ютерні програми, які намагаються знайти, запобігти розмноженню і видалити комп'ютерні віруси та інші шкідливі програми.

5. Чому важливо вимикати геолокацію?

- a) все перераховане;
- b) геолокаційні дані можуть бути використані ворогом для визначення вашого точного місця перебування;
- c) публікація фото чи відео з увімкненою геолокацією може випадково видати позиції

військовослужбовців.

6. Чи можна завантажувати і встановлювати неліцензійне програмне забезпечення на робочі комп'ютери та телефони?

а) так, шкідливі програми не можуть отримати доступ до ваших паролів, контактів та інших важливих даних, що може бути використано ворогом для подальших кібератак або нанесення ударів;

б) ні, встановлення невідомих або неперевіраних програм може призвести до витоку конфіденційної інформації;

с) ні, неліцензійне програмне забезпечення може вести до фішингових сайтів.

7. В чому може критися небезпека підозрілих посилань?

а) це може призвести до встановлення шкідливого програмного забезпечення на ваш пристрій, що відслідковуватиме вашу діяльність і передаватиме її ворогу;

б) це може призвести до витоку службової та особистої інформації;

с) все перераховане.

8. Що з переліченого відноситься до способів блокування девайса?

а) PIN-код, пароль, графічний ключ, відбиток пальця, ідентифікація по обличчю, а краще – кілька способів одночасно;

б) двофакторна (двоетапна) автентифікацію;

с) все перераховане.

9. За роки збройної агресії РФ проти України соціальні мережі стали основним джерелом розвідки. Як не потрапити в поле зору спецслужб противника?

а) не бути зареєстрованим в соціальних мережах;

б) якщо зареєстрований в соціальних мережах, то не надавати реальної інформації про себе в соціальних мережах або надавати її частково (закрити можливість перегляду фото, не надавати інформацію про дату народження, номер телефону, місце роботи тощо);

с) якщо зареєстрований в соціальних мережах, то не надавати інформацію про місце роботи.

10. Основним джерелом інформації із соціальних мереж є:

а) стрічка новин;

б) все перераховане;

с) фотографії.

Оброблення та інтерпретація результатів. За кожну вірну відповідь нараховується 10 балів. Рівень знань за фахом визначається за 100 бальною шкалою та відповідає наступним значенням:

- до 49 балів – низький рівень сформованості/розвиненості за шкалою;
- від 50 до 64 балів – середній рівень сформованості/розвиненості за шкалою;
- від 65 до 89 балів – достатній рівень сформованості/розвиненості за шкалою;
- 90 і вище балів – високий рівень сформованості/розвиненості за шкалою.

Додаток А. 4

Тест на визначення знань щодо психологічного впливу на співрозмовника, керування емоціями під час комунікації

Інструкція. Тест містить завдання, сформульовані у вигляді тверджень. Необхідно уважно прочитати кожне твердження, проаналізувати його зміст і обрати правильний варіант відповіді шляхом позначення відповідної літери зліва.

На кожне питання дається 60 секунд.

1. Активна цілеспрямована діяльність, метою якої є отримання необхідної інформації чи зміна психіки чи поведінки суб'єкта (окремої людини чи групи людей) це:

- а) психічний вплив;
- б) наслідування;
- с) маніпулятивна поведінка.

4. У найбільш загальному вигляді методи психічного впливу це:

- а) переконання, навіювання, наслідування, психологічний вплив, спілкування;
- б) переконання, навіювання, наслідування;
- с) план комунікації.

3. В якості засобів психологічного впливу можуть використовуватись:

- а) вербальна інформація, невербальна інформація, залучення людини в спеціально

організовану діяльність, регулювання ступеня та рівня задоволення потреби;

б) вербальна інформація, невербальна інформація;

с) вербальна інформація, невербальна інформація, залучення людини в спеціально організовану діяльність, регулювання ступеня та рівня задоволення потреби, переконання, навіювання, наслідування.

4. Прихований вплив, факт якого не повинний бути помічений об'єктом впливу. Це:

а) навіювання;

б) наслідування;

с) маніпуляція.

5. Які існують способи запобігти маніпуляції з боку співрозмовника?

а) спиратися на реальність, критично мислити, керувати емоціями;

б) спиратися на реальність, критично мислити, спиратися на емоції;

с) спиратися на реальність, критично мислити, керувати емоціями, взаємодіяти з державою.

6. Спосіб впливу, коли людина звертається до свідомості, почуттів і досвіду іншої людини з тим, щоб сформувати в неї нові установки це:

а) навіювання;

б) переконання;

с) наслідування.

7. Психічний вплив однієї людини на іншу чи на групу людей, що передбачає некритичне сприймання висловлених думок. Це:

а) навіювання;

б) переконання;

с) наслідування.

8. Особлива форма поведінки людини, що полягає у відтворенні нею дій інших осіб. Це:

а) навіювання;

б) переконання;

с) наслідування.

9. Здатність розуміти, усвідомлювати і управляти власними емоціями, своєю мотивацією,

думками і поведінкою, регулювати свій емоційний стан, а також це вміння управляти емоційними станами інших людей, помічати їхні актуальні потреби, співпереживати і розвивати їхні сильні сторони. Це:

- a) емоційна компетентність;
- b) емоційний інтелект;
- c) емоційна інтерактивність.

10. Що з переліченого відноситься до способів керування емоціями?

- a) самоконтроль, самомотивація;
- b) розпізнавання емоцій;
- c) все перераховане.

Оброблення та інтерпретація результатів. За кожну вірну відповідь нараховується 10 балів. Рівень знань за фахом визначається за 100 бальною шкалою та відповідає наступним значенням:

- до 49 балів – низький рівень сформованості/розвиненості за шкалою;
- від 50 до 64 балів – середній рівень сформованості/розвиненості за шкалою;
- від 65 до 89 балів – достатній рівень сформованості/розвиненості за шкалою;
- 90 і вище балів – високий рівень сформованості/розвиненості за шкалою.

Додаток А. 5

Тест на визначення знань щодо побудови стратегій комунікацій, норм, правил спілкування, в тому числі за допомогою ІКТ

Інструкція. Тест містить завдання, сформульовані у вигляді тверджень. Необхідно уважно прочитати кожне твердження, проаналізувати його зміст і обрати правильний варіант відповіді шляхом позначення відповідної літери зліва.

На кожне питання дається 60 секунд.

1. Що таке комунікація?

- a) те саме, що і спілкування;
- b) це процес обміну інформацією між двома чи більше особами, спілкування за допомогою вербальних і невербальних засобів із метою передавання та одержання інформації;

с) це процес спілкування і передачі інформації між людьми у вигляді усних і письмових повідомлень.

2. Що відноситься до мовних і мовленнєвих засобів:

а) виразність мовлення, наведення фактів, порівняння, синоніми, простота викладення матеріалу, використання конкретних назв;

б) виразність мовлення, наведення фактів, порівняння, синоніми, простота викладення матеріалу, використання узагальнень;

с) виразність мовлення, абстрактність лексики, порівняння, синоніми, простота викладення матеріалу, використання конкретних назв.

3. Система побудови та планування взаємодії з певною аудиторією, яка використовується для швидкої та ефективної передачі інформації, кінцевою метою якої є досягнення певних цілей.

Це:

а) зворотний зв'язок;

б) комунікаційна стратегія;

с) план комунікації.

4. Теми, яких не рекомендується торкатися під час ділового спілкування?

а) обговорювати можна будь-які теми, але важливо, з якою аудиторією;

б) політика, релігія;

с) політика, релігія, економіка, мораль, ідеологія, здоров'я, сімейні цінності.

5. Які ви знаєте рівні спілкування:

а) «зверху-вниз»; «знизу-вгору»;

б) все перераховане;

с) «по горизонталі».

6. Сукупність правил поведінки, звичаї та соціальні норми, необхідні в ділових відносинах і особистому спілкуванні. Це:

а) етикет ділового спілкування;

б) культура;

с) правила спілкування.

7. Продовжіть, будь ласка, фразу «в основі будь-якого спілкування мають бути перш за

все...»:

- а) ввічливість і поважливе ставлення до співрозмовників;
- б) досягнення власних цілей;
- с) встановити власні правила спілкування.

8. Чинники, які присутні в спілкуванні, але безпосередньо не пов'язані з його змістом (пози, жести, міміка, мова простору, одягу, кольорів, манера спілкуватися). Це:

- а) вербальне спілкування;
- б) невербальне спілкування.

9. Перерахуйте зони спілкування, які ви знаєте:

- а) особиста, громадська;
- б) інтимна, соціальна, громадська;
- с) інтимна, особиста, соціальна, громадська.

10. Сьогодні великий відсоток ділових комунікацій припадає на листування. На вашу думку, який обсяг має бути у електронного листа?

- а) будь-який, головне – щоб був зрозумілий його зміст;
- б) якщо зміст не вмістився в один абзац, лист складений невдало;
- с) два-три абзаци.

Оброблення та інтерпретація результатів. За кожну вірну відповідь нараховується 10 балів. Рівень знань за фахом визначається за 100 бальною шкалою та відповідає наступним значенням:

- до 49 балів – низький рівень сформованості/розвиненості за шкалою;
- від 50 до 64 балів – середній рівень сформованості/розвиненості за шкалою;
- від 65 до 89 балів – достатній рівень сформованості/розвиненості за шкалою;
- 90 і вище балів – високий рівень сформованості/розвиненості за шкалою.

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ КРИТЕРІЙ

Додаток Б. 1

Тест на визначення здатності комплексно застосовувати ІКТ для вирішення різноманітних військово-професійних завдань і прийняття оптимальних рішень

Інструкція. Уважно прочитайте кожне завдання та обміркуйте його зміст. Оберіть правильний, на вашу думку, варіант відповіді (можлива одна або декілька правильних відповідей) і позначте відповідну букву ліворуч. Працюйте швидко та зосереджено. Загальний час на виконання завдання становить 10 хвилин (орієнтовно 1 хвилина на кожне завдання).

1. Треба простежити позицію Німеччини щодо війни в Україні за період з 24.02.2022 до 24.02.2024 років.

- А) ввести пошуковий запит «позиція Німеччини щодо війни в Україні» та обмежити в часі.
- б) ввести пошуковий запит «позиція Німеччини щодо війни в Україні з 24.02.2022 до 24.02.2024»
- с) ввести пошуковий запит «позиція Німеччини щодо війни в Україні».

2. Знайти інформацію щодо позиції керівництва США стосовно анексії Криму російською федерацією.

- А) ввести пошуковий запит «site:whitehouse.gov | site:state.gov ukraine russia crimea annexation»;
- б) ввести пошуковий запит «позиція керівництва США стосовно анексії Криму російською федерацією»;
- с) ввести пошуковий запит «позиція керівництва США стосовно анексії Криму російською федерацією» та обрати «шукати англійською мовою».

3. Треба простежити, що писали київські онлайн-ЗМІ про діяльність мера В. Кличка?

- А) ввести пошуковий запит «діяльність мера В. Кличка»;
- б) увести пошуковий запит «В. Кличко site:kyiv.ua»;
- с) ввести пошуковий запит «діяльність В. Кличка».

4. Знайти в Internet офіційні повідомлення про реформи в Україні, які були проведені з

2022 по 2024 роки.

А) ввести пошуковий запит «реформи Україна filetype:pdf | filetype:doc | filetype:ppt | filetype:xls site:gov.ua». Обмежити пошук 2022–2024 роками.;

б) увести пошуковий запит «офіційні повідомлення про реформи в Україні, які були проведені з 2022 по 2024 роки»;

с) ввести пошуковий запит «реформи в Україні».

5. Дослідити скандал довкола звинувачень колишнього президента США Дональда Трампа у расизмі.

А) увести пошуковий запит «intitle:трамп расизм скандал»;

б) увести пошуковий запит «allintitle: трамп расизм скандал»;

с) inurl:клінтон inurl:фбр inurl:скандал – аналог попереднього оператора allintitle.

6. Визначити, яку інформацію подавали на сайті Media Sapiens про видання «Вести».

А) зайти на сайт Media Sapiens та в рядку пошуку вбити «Вести»;

б) ввести пошуковий запит «site:osvita.mediasapiens.ua inurl:*vesti»;

с) ввести пошуковий запит «site:osvita.mediasapiens.ua inurl:vesti».

7. Треба дізнатись про режисерське минуле Олега Синцова. Як зробити так, щоб мінімізувати інформацію про полон та участь у бойових діях у стрічці новин?

А) увести пошуковий запит «олег сенцов режисер»;

б) увести пошуковий запит «олег сенцов» -воював -полон -ато -ув'язнений;

с) ввести запит «олег сенцов» -воював -полон -ато та обмежити в часі.

8. Треба знайти більше про контекст ужитої цитати володимира путіна «мы один народ, который искусственно разделили».

А) увести пошуковий запит «мы один народ, который искусственно разделили»;

б) увести пошуковий запит мы один народ, который искусственно разделили;

с) цитата мы один народ, который искусственно разделили.

9. Ви прочитали новину в інтернеті стосовно вислову українського політика щодо ситуації на полі бою. Як дізнатись, чи це не фейк?

А) все, що пишуть в інтернеті – правда;

б) перевірити джерело інформації, дату, чи оновлювалась інформація;

с) перевірити джерело інформації, дату, чи оновлювалась інформація, звернути увагу на

орфографічні помилки.

10. Під час пошуку документів нормативно-правової бази в інтернеті, яким джерелом Ви скористаєтесь?

- А) комерційні сайти;
- б) zakon.rada.gov.ua, а також перевірю чинність документа;
- с) Вікіпедія.

Оброблення та інтерпретація результатів. За кожну вірну відповідь нараховується 10 балів. Рівень здатності за фахом визначається за 100 бальною шкалою та відповідає наступним значенням:

- до 49 балів – низький рівень сформованості/розвиненості за шкалою;
- від 50 до 64 балів – середній рівень сформованості/розвиненості за шкалою;
- від 65 до 89 балів – достатній рівень сформованості/розвиненості за шкалою;
- 90 і вище балів – високий рівень сформованості/розвиненості за шкалою.

Додаток Б. 2

Квазіпрофесійні ситуації на з'ясування сформованості/розвиненості практичних умінь, навичок і здатностей додержання технологічного порядку та режимів, забезпечення кібербезпеки під час використання ІКТ

Інструкція. Уважно прочитайте кожне завдання та обміркуйте його зміст. Оберіть правильний, на вашу думку, варіант відповіді (можлива одна або декілька правильних відповідей) і позначте відповідну букву ліворуч. Працюйте швидко та зосереджено. Загальний час на виконання завдання становить 10 хвилин (орієнтовно 1 хвилина на кожне завдання).

1. Командир вимагає створити поштову скриньку для службового листування. Ваші дії?
 - А) в мене вже є поштова скринька, буду використовувати її;
 - б) створю нову поштову скриньку виключно для службового листування;
 - с) створю поштову скриньку на вимогу керівництва, але користуватись продовжу особистою.

2. Які клавіші необхідно натиснути, щоб заблокувати комп'ютер? Windows & Mac

- a) Windows: Shift + L. Mac: Command + Shift + P
- b) Windows: Windows + W. Mac: Command + L + S
- c) Windows: Windows + L. Mac: Command + Control + Q

3. Треба написати службового листа до військової частини та направити електронною поштою. Як зробити так, щоб на Ваш лист був прочитаний вчасно та не потрапив до спаму?

- A) необхідно обов'язково зазначити основну думку, можна також зазначити терміновість листа, якщо справа дуже нагальна;
- b) не зазначати тему листа, адже їх все одно не читають;
- c) зазначити в темі листа весь текст листа.

4. Якій з перерахованих нижче новин Ви повірите, враховуючи канал поширення інформації?

- A) Президент Німеччини пообіцяв фінансову підтримку у відновленні Чернігівщини – телеграм-канали Чернігівщини;
- b) Президент Німеччини пообіцяв фінансову підтримку у відновленні Чернігівщини – офіційний сайт Президента України;
- c) Президент Німеччини пообіцяв фінансову підтримку у відновленні Чернігівщини – колеги на роботі.

5. Яке базове правило інформаційної гігієни Ви застосовуєте під час використання соцмереж?

- A) не поширювати інформацію, якщо вона викликає негативні емоції;
- b) не ставити вподобайки та не поширювати будь-яку інформацію;
- c) не ставити вподобайки та не поширювати інформацію, доки не прочитаю її повністю та не проаналізую.

6. На Вашу електронну пошту прийшов підозрілий електронний лист? Ваші дії?

- A) відкрию його, адже у мене на комп'ютері є антивірус, який розпізнає вірус;
- b) відкрию повідомлення, раптом це щось важливе;
- c) не буду відкривати, адже навіть антивірус не завжди може вчасно розпізнати загрозу.

7. Захистити обліковий запис у соціальній мережі за допомогою найдієвішого способу захисту облікових записів?

- A) поставити пароль для входу до соціальної мережі;

- b) встановити один пароль та використовувати його для кожної соцмережі;
- c) встановити двофакторну автентифікацію.

8. Після користування своєю електронною поштою на чужому комп'ютері, яким чином захистити дані електронної пошти від прочитання?

- A) вийти із облікового запису;
- b) створити одноразову електронну адресу;
- c) закрити браузер.

9. Оберіть найбільш надійний пароль:

- a) ANNA2016;
- b) Anna!2016;
- c) A2NN0_a16.

10. Яким чином безпечно можна закрити вікна, що спливають?

- A) натиснути значок закриття;
- b) комбінація клавіш Alt+F4. Також можливо встановити фільтр спливаючих вікон (pop-up filter);
- c) клікнути «Згоден», «Ok», «No» або X для закриття небажаного спливаючого вікна.

Оброблення та інтерпретація результатів. За кожну вірну відповідь нараховується 10 балів. Рівень здатності за фахом визначається за 100 бальною шкалою та відповідає наступним значенням:

- до 49 балів – низький рівень сформованості/розвиненості за шкалою;
- від 50 до 64 балів – середній рівень сформованості/розвиненості за шкалою;
- від 65 до 89 балів – достатній рівень сформованості/розвиненості за шкалою;
- 90 і вище балів – високий рівень сформованості/розвиненості за шкалою.

Додаток Б. 3

Квазіпрофесійні ситуації на з'ясування сформованості/розвиненості практичних умінь, навичок і здатностей застосування ІКТ для реалізації військово-професійних компетенцій офіцера.

Інструкція. Уважно прочитайте кожне завдання та обміркуйте його зміст. Оберіть правильний, на вашу думку, варіант відповіді (можлива одна або декілька правильних відповідей) і позначте відповідну букву ліворуч. Працуйте швидко та зосереджено. Загальний час на виконання завдання становить 10 хвилин (орієнтовно 1 хвилина на кожне завдання).

1. Вам необхідно скласти список підлеглого особового складу: № з/п, посада, військове звання, ПІБ, спеціальність, навчальний заклад, в якому навчався, дата закінчення навчального закладу? Яку програму Ви для цього використаєте?

- A) Microsoft Excel;
- b) Microsoft Word;
- c) PowerPoint.

5. Інформаційно-технологічне обладнання надає офіцеру ЗСУ значні переваги в управлінні військовими операціями, проте його ефективне використання потребує високої технічної підготовки та вміння оперативно реагувати на виклики. Успіх залежить від вміння поєднати технологічні інструменти з тактичними знаннями.

Задача. Вам доручено керувати підрозділом, який виконує важливе завдання з оборони стратегічного об'єкта. Для забезпечення успішного виконання завдання, Ви маєте застосувати інформаційно-технологічне обладнання. Яке саме Ви оберете і для чого?

a) тактичні планшети – для відслідковування пересування своїх військових і координувати їхні дії в режимі реального часу; системи GPS-навігації – для передачі командуванню оперативну інформацію про ситуацію на полі бою; дрони – для збору розвідувальних даних та їх інтеграції у командні системи, що надає змогу швидко аналізувати ситуацію та приймати рішення;

b) тактичні планшети – для відслідковування пересування своїх військових і координувати їхні дії в режимі реального часу, але використання інформаційних технологій значно підвищує обсяги інформації, яка надходить на прийняття рішень, що може ускладнити її швидку обробку;

c) системи GPS-навігації – для передачі командуванню оперативну інформацію про ситуацію на полі бою; дрони – для збору розвідувальних даних та їх інтеграції у командні системи, що надає змогу швидко аналізувати ситуацію та приймати рішення.

3. Відповідно до наведеної нижче таблиці, треба вирахувати вартість товару у гривні. Оберіть правильну формулу для обчислення виділеного фрагмента?

- A) =D2*C2;
- b) – D2*C2;
- c) D2*C2.

4. Вам потрібно вставити фрагмент таблиці із Microsoft Excel в документ Microsoft Word. Оберіть правильне поєднання клавіш для вирішення цієї задачі.

- A) Windows+Shift+S;
- b) Shift+S;
- c) Windows+Alt+S.

5. Вам потрібно створити знімок активного вікна. Оберіть правильний алгоритм дій для вирішення цієї задачі.

- A) Натисніть клавішу Print Screen → Вставте (Ctrl+V) знімок у програму Office або іншу програму;
- b) обидва варіанти вірні;
- c) Клацніть вікно, яке потрібно скопіювати → Натисніть клавіші Alt + Print Screen Вставте (Ctrl+V) знімок у програму Office або іншу програму.

6. Як запобігти кібератакам та забезпечити безперебійну роботу мережі.

- A) переведення мережевих систем на резервні сервери з окремими каналами зв'язку, що унеможливають проникнення зловмисників;
- b) оновлення систем безпеки та використання багаторівневої автентифікації для доступу до критичних даних;
- c) обидва варіанти вірні.

7. В документі Microsoft Word сполучення яких клавіш дозволяє повернутись на початок документа.

- A) Ctrl + Home;
- b) Home;
- c) Ctrl + ↑.

8. Наберіть у текстовому редакторі Microsoft Word всі цифри від 1 до 5, а потім виконайте наступні дії: Backspace, Backspace, Home, Delete, Ctrl + A, Ctrl + C, End, Ctrl + V. Яке число Ви отримаєте?

- A) 3223;
- b) 2335;
- c) 2323.

9. Використовуючи нижченаведену таблицю, створіть об'ємну звичайну гістограму. Оберіть правильний алгоритм дій для виконання завдання.

- А) Діаграми → Гістограма → Об'ємна гістограма;
- б) Виділити клітинки з потрібними даними → Діаграми → Гістограма → Об'ємна гістограма;
- с) обидва варіанти вірні.

10. Треба додати команду до панелі швидкого доступу. Оберіть правильний алгоритм дій.

- А) На стрічці вибрати відповідну вкладку або групу, щоб відобразити команду, яку потрібно додати до панелі швидкого доступу → знайти команду в списку та натиснути кнопку Додати;
- б) На стрічці вибрати відповідну вкладку або групу, щоб відобразити команду, яку потрібно додати до панелі швидкого доступу → натиснути правою кнопкою миші команду, а потім виберіть додати до панелі швидкого доступу в контекстному меню;
- с) обидва варіанти вірні.

Оброблення та інтерпретація результатів. За кожну вірну відповідь нараховується 10 балів. Рівень здатності за фахом визначається за 100 бальною шкалою та відповідає наступним значенням:

- до 49 балів – низький рівень сформованості/розвиненості за шкалою;
- від 50 до 64 балів – середній рівень сформованості/розвиненості за шкалою;
- від 65 до 89 балів – достатній рівень сформованості/розвиненості за шкалою;
- 90 і вище балів – високий рівень сформованості/розвиненості за шкалою.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ КРИТЕРІЙ

Додаток В. 1

**Експрес-опитувальник «Індекс толерантності» (Г. Солдатова, О. Кравцова,
О. Хухлаев, Л. Шайгерова)**

Даний експрес-опитувальник розроблений для діагностики загального рівня толерантності та заснований на вітчизняному та зарубіжному досвіді практичної роботи в області дослідження і формування толерантності. У стомлений матеріал були включені твердження, що відображають не тільки загальне ставлення до навколишнього світу і іншим людям, а й соціальні настанови в різних сферах взаємодії, де проявляються толерантність або інтолерантності людини. Текст опитувальника склали затвердження, що виявляють ставлення людини до різних соціальних груп (меншин, психічно хворим людям, бідним), комунікативні настанови (повага до думки опонентів, готовність до конструктивного вирішення конфліктів і продуктивної співпраці). Особлива увага приділялася етнічної толерантності/інтолерантності (ставлення до людей іншої раси та етнічної групи, до власної етнічної групи, оцінка культурної дистанції). Опитувальник складається з трьох субшкал: етнічна толерантність, соціальна толерантність, толерантність як риса особистості.

Інструкція: Оцініть, будь ласка, наскільки Ви згодні або не згодні з наведеними твердженнями, і відповідно до цього поставте галочку або будь-який інший значок навпроти кожного твердження:

	№ з/п	Твердження	<i>Абсолютно не згоден</i>	<i>Не згоден</i>	<i>Скоріше за все не згоден</i>	<i>Скоріше за все згоден</i>	<i>Згідний</i>	<i>Повністю згідний</i>
1	2	3	4	5	6	7	8	9
I	1	В змішаних подружжях зазвичай більше проблем, ніж в парах між людьми однієї національності	6	5	4	3	2	1
	2	До кавказців будуть ставитись краще, якщо вони змінять свою поведінку	6	5	4	3	2	1
	3	Це нормально, вважати, що свій народ є кращим, ніж інші народи	6	5	4	3	2	1
	4	Я готовий прийняти в якості члена своєї сім'ї людину будь-якої національності	1	2	3	4	5	6

	5	Я хочу, щоб серед моїх друзів були люди різних національностей	1	2	3	4	5	6
	6	До деяких націй і народів важко добре ставитись	6	5	4	3	2	1
	7	Я можу уявити темношкіру людину своїм близьким другом	1	2	3	4	5	6
	Результат:							
II	8	У ЗМІ може бути представлена будь-яка думка	1	2	3	4	5	6
	9	Бідні та безпритульні самі винні у своїх проблемах	6	5	4	3	2	1
	10	З неохайними людьми неприємно спілкуватись	6	5	4	3	2	1
	11	Всіх психічно хворих людей потрібно ізолювати від суспільства	6	5	4	3	2	1
	12	Біженцям потрібно допомагати не більше, ніж всім іншим, так як у місцевих проблем не менше	6	5	4	3	2	1
	13	Для того, що навести лад у країні потрібна «сильна рука»	6	5	4	3	2	1
	14	Туристи повинні мати ті ж самі права, що і місцеві мешканці	1	2	3	4	5	6
	15	Будь-які релігійні течії мають право на існування	1	2	3	4	5	6
III	Результат:							
	16	Якщо друг зрадив, то потрібно йому помститися	1	2	3	4	5	6
	17	В суперечці може бути правильна лише одна точка зору	6	5	4	3	2	1
	18	Навіть якщо у мене є своя точка зору, я завжди готовий вислухати й інші думки	1	2	3	4	5	6
	19	Якщо хтось вчиняє зі мною грубо, я відповідаю тим самим	6	5	4	3	2	1
	20	Людина, яка думає не так, як я, дратує мене	6	5	4	3	2	1
	21	Мені діє на нерви безлад	6	5	4	3	2	1
	22	Я хотів би стати більш терпимою людиною по відношенню до інших	1	2	3	4	5	6
Результат:								
Загальний результат:								

Оброблення результатів Для кількісного аналізу підраховується загальний результат, без поділу на субшкали. Кожному відповіді на пряме твердження присвоюється бал від 1 до 6 («Абсолютно не згоден» – 1 бал, «Повністю згоден» – 6 балів). Відповідей на зворотні твердження присвоюються реверсивні бали («Абсолютно не згоден» - 6 балів, «Повністю згоден» – 1 бал). Потім отримані бали підсумовуються. Номери прямих тверджень 1,9, 11, 14, 16, 20, 21, 22.

Номери зворотних тверджень 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 12, 13, 15, 17, 18, 19.

Індивідуальна або групова оцінка виявленого рівня толерантності здійснюється за такими ступенями:

22-60 – низький рівень толерантності. Такі результати свідчать про високу інтолерантність людини і наявності у нього виражених інтолерантнісних установок по відношенню до навколишнього світу і людей.

61-99 – середній: такі результати показують респонденти, для яких характерне поєднання як толерантних, так і інтолерантнісних рис. В одних соціальних ситуаціях вони ведуть себе толерантно, в інших можуть проявляти інтолерантність.

100-132 – високий: представники цієї групи мають виражені риси толерантної особистості. У той же час необхідно розуміти, що результати, що наближаються до верхньої межі (більше 115 балів), можуть свідчити про розмивання у людини «кордонів толерантності», пов'язаними, наприклад, з психічним інфантилізмом, тенденціями до потурання, поблажливості чи байдужості. Важливо також враховувати, що респонденти, що потрапили в цей діапазон, можуть демонструвати високу ступінь соціальної бажаності (особливо якщо вони мають уявлення про погляди дослідника і цілях дослідження).

Для якісного аналізу аспектів толерантності можна використовувати поділ на субшкали:

I. Етнічна толерантність.

Субшкала «етнічна толерантність» виявляє ставлення людини до представників інших етнічних груп і настанови у сфері міжкультурної взаємодії.

До 19 балів – низький рівень;

20 – 31 – середній рівень;

32 і більше балів – високий рівень.

II. Соціальна толерантність.

Субшкала «соціальна толерантність» дозволяє досліджувати толерантні та інтолерантні прояви щодо різних соціальних груп (меншин, злочинців, психічно хворих людей), а також вивчати настанову особистості по відношенню до деяких соціальних процесів.

До 22 балів – низький рівень;

22 – 36 – середній рівень;

37 і більше балів – високий рівень.

III. Толерантність як риса особистості.

Субшкала «толерантність як риса особистості» включає пункти, що діагностують

особистісні риси, настанову і переконання, які в значній мірі визначають ставлення людини до навколишнього світу.

До 19 балів – низький рівень;

20 – 31 – середній рівень;

32 і більше балів – високий рівень.

Додаток В. 2

Тест «Самооцінка організованості»

Інструкція. Прочитайте твердження опитувальника, і у випадку згоди з ними поставте знак «+», а у випадку незгоди – знак «-».

Текст опитувальника:

1. З вечора я планую всі свої справи на наступний день.
2. Я завжди радію успіхам інших людей.
3. Часто мені не вдається зробити те, що я запланував.
4. Вважаю, що готуватися одразу до декількох справ неможливо.
5. На своєму робочому столі зазвичай підтримую порядок.
6. Свої обіцянки я завжди виконую.
7. Я, як правило, затягую відповідь на отриманий лист.
8. Повернувшись додому у брудному взутті, я одразу приводжу його в порядок.
9. Буває, що я говорю про речі, на яких не розуміюсь.
10. Не відкладаю на завтра те, що можна зробити сьогодні.
11. За будь-яких обставин надаю перевагу навчанню перед розвагами.
12. Часто біжу на службу, не встигнувши поснідати.
13. Я можу запізнитися на службу без усяких на те причин.
14. Можу підтримати розмову на будь-яку тему.
15. Якщо немає успіху на службі, в мене зникає бажання туди йти.
16. Кожну річ одразу кладу на місце.
17. Деколи я говорю вголос те, що думаю.
18. Коли мені доводиться запізнюватися навіть на несерйозний захід, мені стає не по собі.
19. Мій стиль – ретельно виконувати завдання тільки тоді, коли може запитати начальник (командир).
20. На службу я приходжу мінімум за 10 хвилин до початку робочого дня.
21. Я завжди виконую всі правила поведінки у громадських місцях.
22. Я роблю вранці зарядку.
23. Якщо я ґрунтовно готуюся до однієї справи, інші залишаються непідготовленими.

24. Я завжди переходжу вулицю у встановленому місці.

25. Часом я прибігаю на службу, не застеливши ліжка.

26. Громадські доручення я виконую без нагадувань.

Обробка результатів

Організованість вираховується шляхом підрахунку суми балів за відповіді «так» на запитання 1,5, 8,10,12,18,20,22,28 та відповіді «ні» на запитання 3, 4,7,11,14,15,17,21,25,27.

Чим більша сума балів, тим вище організованість учня.

Шкала оцінок:

1-6 балів – низький рівень;

7-13 балів – середній рівень;

14-20 балів – високий рівень.

РЕФЛЕКСИВНИЙ КРИТЕРІЙ

Додаток Г. 1

Методика дослідження рівня суб'єктивного контролю Дж. Роттера

(адаптована НДІ ім. В. Бехтерєва)

Реєстраційний бланк

П. І. Б. (повністю) _____

Дата обстеження _____ Вік _____

Посада (підрозділ) _____

Спеціальність _____ Військове звання _____

№ твердження	Не згоден повністю	Не згоден частково	Скоріше не згоден, ніж згоден	Важко відповісти	Скоріше згоден, ніж не згоден	Згоден частково	Згоден повністю
	-3	-2	-1	0	1	2	3
1	2	3	4	5	6	7	8
1							
2							
3							
4							
5							
6							
7							
8							
9							
10							
11							
12							
13							
14							
15							
16							
17							
18							
19							
20							
21							
22							
23							
24							
25							

26							
27							
28							
29							
30							
31							
32							
33							
34							
35							
36							
37							
38							
39							
40							
41							
42							
43							
44							

Методика дозволяє порівняно швидко й ефективно оцінити сформований у респондента рівень суб'єктивного контролю над різними життєвими ситуаціями. Методика містить 7 шкал у вигляді переліку з 44 тверджень. Респондент послідовно читає твердження та висловлює своє ставлення до кожного пункту, використовуючи семибальну шкалу оцінок від – 3 (“повністю не згоден”) до +3 (“повністю згоден”). Бали заносяться респондентом у реєстраційний бланк. Тестування може проводитися як індивідуально, так і в групі. В останньому випадку необхідно вжити заходів, що виключають вплив на відповіді інших учасників.

Інструкція: “Вам буде запропоновано 44 твердження. Уважно прочитайте кожне з них і зробіть позначку в реєстраційному бланку, в клітинці, з відповідним номером твердження. Виберіть варіант відповіді, який Вам найбільш підходить: -3 – не згоден повністю; -2 – не згоден частково; -1 – скоріше не згоден, ніж згоден; 0 – важко відповісти; +1 – скоріше згоден, ніж не згоден; +2 – згоден частково; +3 – згоден повністю. Відповідайте швидко, довго не замислюйтесь”

Текст опитувальника

1. Просування по службі залежить більш за все від вдалого збігу обставин, ніж від здатностей і зусиль людини.
2. Більшість розлучень відбувається через те, що люди не захотіли пристосуватися одна до одної.
3. Хвороба – справа випадку: якщо судилося захворіти, то нічого не вдієш.
4. Люди стають самотніми через те, що самі не виявляють інтересу та дружелюбності до оточуючих.

5. Здійснення моїх бажань часто залежить від везіння.
6. Марно робити зусилля для того, щоб завоювати симпатії інших людей.
7. Зовнішні обставини – батьки й добробут – впливають на сімейне щастя не менше, ніж стосунки подружжя.
8. Я відчуваю, що мало впливаю на те, що відбувається зі мною.
9. Як правило, керівництво виявляється більш ефективним, коли повністю контролює дії підлеглих, а не покладається на їх самостійність.
10. Мої оцінки в школі частіше залежали від випадкових обставин (наприклад, від настрою вчителя), ніж від моїх власних зусиль.
11. Коли я будую плани, то вірю, що зможу здійснити їх.
12. Те, що багатьом здається удачею чи везінням, насправді є результатом довгих цілеспрямованих зусиль.
13. Думаю, що правильний спосіб життя може більше допомогти здоров'ю, ніж лікарі та ліки.
14. Якщо люди не підходять один одному, то як би вони не старалися налагодити сімейне життя, вони не зможуть.
15. Те хороше, що я роблю, зазвичай буває належним чином оцінено іншими.
16. Діти виростають такими, якими їх виховують батьки.
17. Успіх у моїх діях обумовлений моїми власними зусиллями.
18. Я намагаюся не планувати далеко вперед, бо багато залежить від того, як складуться обставини.
19. Мої оцінки в школі більше залежали від моїх знань і підготовленості.
20. У сімейних конфліктах я частіше відчуваю провину за собою, ніж за протилежною стороною.
21. Життя більшості людей залежить від збігу обставин.
22. Я віддаю перевагу такому керівництву, при якому можна самостійно визначати, що та як робити.
23. Думаю, що мій спосіб життя жодною мірою не є причиною моїх хвороб.
24. Як правило, невдалий збіг обставин заважає людям добитися успіху у своїй справі.
25. Врешті-решт за погане управління організацією відповідальні самі люди, які в ній працюють.
26. Я часто відчуваю, що нічого не можу змінити в обставинах, що склалися в сім'ї.
27. Якщо я захочу, то зможу прихилити до себе майже будь-кого.
28. На підростаюче покоління впливає так багато різних обставин, що зусилля батьків щодо їх виховання часто виявляються марними.

22	21													
25	23													
27	24													
29	26													
31	28													
32	30													
34	33													
36	35													
37	38													
39	40													
42	41													
44	43													

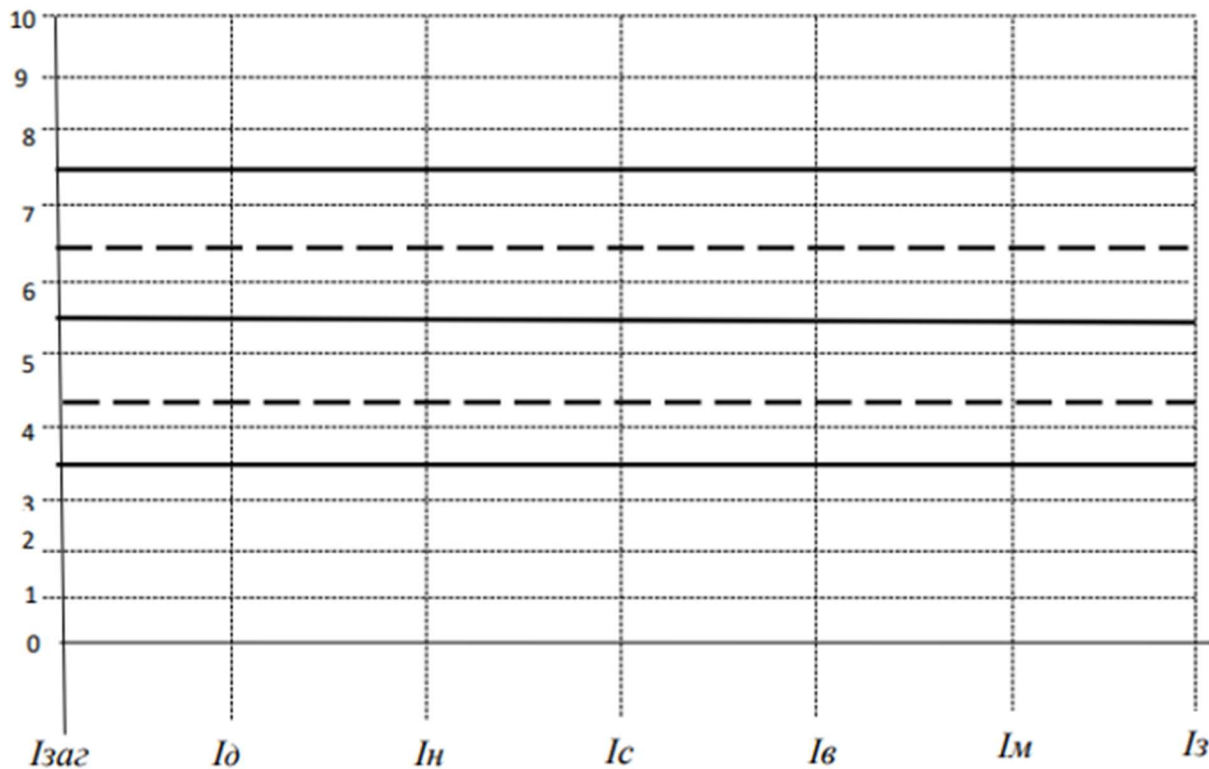
Оброблення результатів

Оброблення результатів проводиться шляхом підсумовування співпадаючих із «ключем» відповідей по стовпцях (+) та відповідей зі зворотним знаком (-). Отримані «сирі» бали за 7 шкалами переводяться в стени.

Переклад «сирих» балів у стандартні оцінки

Стени	Ізаг.		Ідосяг.		Іневдач		Ісім'я		Івиробн. Відн.		Іміжособ. Відн.		Іздоров'я	
	від	до	від	до	від	до	від	до	від	до	від	до	від	до
1	-132	-14	-36	-11	-36	-8	-30	12	-30	-5	-12	-7	-12	-6
2	-13	-3	-10	-7	-7	-4	-11	-8	-4	-1	-6	-5	-5	-4
3	-2	0	-6	-3	-3	0	-7	-5	0	3	-4	-3	-3	-2
4	10	21	2	1	1	4	-4	-1	4	7	-2	-1	-1	0
5	22	32	2	5	5	7	0	3	8	11	0	1	1	2
6	33	44	6	9	8	11	4	6	12	15	2	4	3	4
7	45	56	11	14	12	15	7	10	16	19	5	6	5	6
8	57	68	15	18	16	19	11	12	20	23	7	8	7	8
9	69	69	19	22	20	23	14	17	24	27	9	10	9	10
10	80	132	23	36	24	36	18	30	28	30	11	12	11	12

Потім виконується побудова «профілю РСК» за 7 шкалами. Необхідно відкласти отримані 7 результатів (стени) на семи десятибальних шкалах.

Інтерпретація результатів Проаналізуйте кількісно та якісно отримані шкали РСК за 7 шкалами, порівнюючи результати (отриманий “профіль”) з нормою. Відхилення праворуч ($> 5,5$ стенів) свідчить про інтернальний тип контролю (РСК) у відповідних ситуаціях. Відхилення ліворуч від норми ($< 5,5$ стенів) свідчить про екстернальний тип РСК.

Шкала загальної інтернальності (Ізаг.). Високий результат за цією шкалою відповідає інтернальності в різноманітних життєвих ситуаціях, тобто шкала Ізаг. – трансситуативна для респондентів із високим рівнем суб’єктивного контролю; такі люди вважають, що більшість важливих подій у їх житті були результатом їх власних дій. Вони вважають себе відповідальними за те, що відбувається з ними, встановлюють зв’язок між власними якостями та проявленими зусиллями з результатами діяльності. Респонденти з низьким показником Ізаг. Схильні приписувати відповідальність за те, що відбувається з ними, зовнішнім силам. Такі респонденти вважають, що результати діяльності та значущі події в їх житті слабо залежать від їх власної активності.

Шкала інтернальності в галузі досягнень (Ід). Високий рівень Ід відповідає схильності респондента вважати досягнуті успіхи результатом власних якостей і проявленої активності. Такі люди впевнені в здатності досягати успіху на шляху до мети. Низький рівень Ід свідчить про відмову вважати досягнення наслідком власних дій. Такі респонденти пояснюють позитивні події результатом везіння чи допомоги інших людей.

Шкала інтернальності в галузі невдач (Ін). Високий результат Ін виявляє внутрішній контроль над негативними подіями. Респонденти з високим рівнем Ін звинувачують себе в

неприємних подіях власного життя. Низький результат шкали свідчить про те, що респондент схильний приписувати відповідальність за такі події іншим людям чи вважати їх результатом невезіння. Шкала інтернальності у сфері сімейних відносин (Іс).

Шкала містить пункти, пов'язані з подіями сімейного життя. Високий результат Іс говорить про почуття відповідальності респондента за значущі події, що відбуваються в сім'ї. При низькому значенні Іс респондент переносить відповідальність за те, що відбувається, на інших членів сім'ї.

Шкала інтернальності в галузі виробничих відносин (Ів). Високий результат Ів свідчить про те, що людина вважає свої дії важливим фактором в організації власної виробничої діяльності, у відносинах, які складаються в колективі, у своєму просуванні і т. д. Низький результат Ів вказує на те, що респондент схильний приписувати більш важливе значення зовнішнім обставинам – керівництву, товаришам по роботі, везінню-невдачі.

Шкала інтернальності в галузі міжособистісних взаємин (Ім). Високий результат Ім свідчить про те, що людина вважає себе в силах контролювати свої неформальні відносини з іншими людьми, викликати до себе повагу та симпатію і т. д. Низький Ім, навпаки, вказує на те, що він не вважає себе здатним активно формувати своє коло спілкування й схильний вважати свої відносини результатом дії своїх партнерів.

Шкала інтернальності у сфері здоров'я та хвороби (Ізд.). Високий результат за цією шкалою говорить про те, що респондент вважає себе відповідальним за стан свого здоров'я. Люди з низьким рівнем Ізд. Вважають стан здоров'я і хворобу результатом випадку, долі. Вони схильні вірити, що одужання відбудеться або спонтанно, або в результаті дій лікарів.

Методика А. Карпова «Оцінка рефлексивності»

Інструкція. Вам належить дати відповіді на кілька тверджень анкети. У бланку відповідей навпроти номерів запитань поставте «галочку», відповідну варіанту Вашої відповіді: абсолютно неправильно; неправильно; швидше неправильно; не знаю; швидше правильно; правильно; абсолютно правильно. Не замислюйтеся довго над відповідями. Пам'ятайте, що правильних чи неправильних відповідей у даному разі бути не може.

Текст опитувальника

1. Прочитавши хорошу книгу, я завжди потім довго думаю про неї; хочеться її з кимось обговорити.
2. Коли мене несподівано про щось запитують, я можу відповісти перше, що спало на думку.
3. Перш ніж зняти трубку телефону, щоб подзвонити у справі, я зазвичай подумки планую майбутню розмову.
4. Зробивши якийсь промах, я довго потім не можу відволіктися від думок про нього.
5. Коли я розмірковую над чимось чи розмовляю з іншою людиною, мені буває цікаво раптом згадати, що послужило початком алгоритму думок.
6. Приступаючи до важкого завдання, я намагаюся не думати про майбутні труднощі.
7. Головне для мене – уявити кінцеву мету своєї діяльності, а деталі мають другорядне значення.
8. Буває, що я не можу зрозуміти, чому хтось мною незадоволений.
9. Я часто ставлю себе на місце іншої людини.
10. Для мене важливо в деталях уявляти собі хід майбутньої роботи.
11. Мені було б важко написати серйозного листа, якби я заздалегідь не склав план.
12. Я віддаю перевагу діям, а не розмірковуванням над причинами своїх невдач.
13. Я досить легко приймаю рішення щодо дорогої покупки.
14. Як правило, коли я щось задумав, то прокручую в голові свої задуми, уточнюючи деталі, та розглядаю всі варіанти.
15. Я турбуюсь про своє майбутнє.
16. Думаю, що в більшості ситуацій треба діяти швидко, керуючись думкою, що першою прийшла в голову.
17. Часом я приймаю необдумані рішення.
18. Закінчивши розмову, я, буває, продовжую вести її подумки, наводячи все нові й нові аргументи на захист своєї точки зору.

19. Якщо відбувається конфлікт, то, розмірковуючи над тим, хто в ньому винен, я насамперед починаю з себе.

20. Перш ніж прийняти рішення, я завжди намагаюся все ретельно обміркувати і зважити.

21. У мене бувають конфлікти від того, що я часом не можу передбачити, якої поведінки чекають від мене оточуючі.

22. Буває, що, обмірковуючи розмову з іншою людиною, я ніби подумки веду з нею діалог.

23. Я намагаюся не замислюватися над тим, які думки і почуття викликають в інших людей мої слова і вчинки.

24. Перш ніж зробити зауваження іншій людині, я обов'язково подумаю, якими словами це краще зробити, щоб її не образити.

25. Вирішуючи важке завдання, я думаю над ним навіть тоді, коли займаюся іншими справами.

26. Якщо я з кимось посварюся, то в більшості випадків не вважаю себе винуватим.

27. Рідко буває так, що я шкодую про сказане.

Бланк відповідей

№ твердження	Абсолютно неправильно	Неправильно	Швидше неправильно	не знаю	Швидше правильно	Правильно	Абсолютно правильно
1							
2							
3							
4							
5							
6							
7							
8							
9							
10							
11							
12							

Опрацювання даних. Із цих 27-и тверджень 15 є прямими (номери запитань: 1, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 14, 15, 18, 19, 20, 22, 24, 25). Решта 12 – зворотні твердження, що необхідно враховувати при обробці результатів для отримання підсумкового балу.

Для визначення рівнів рефлексивності необхідно підсумувати бали із запитань 1, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 14, 15, 18, 19, 20, 22, 24, 25, а потім до отриманої суми потрібно додати суму балів із

запитань 2, 6, 7, 8, 12, 13, 16, 17, 21, 23, 26, 27. Сума балів із цих запитань розраховується таким чином: поставлений бал «перевертається» і сума вираховується з отриманих значень.

<i>Поставлений бал</i>	7	6	5	4	3	2	1
<i>Отриманий в результаті інверсування бал</i>	1	2	3	4	5	6	7

Переведіть бали у стени по таблиці:

Стени	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Тестові бали	80 і нижче	81 – 100	101 – 107	108 – 113	114 – 122	123 – 130	131 – 139	140 – 147	148 – 156	157 – 171	172 і вище

Для визначення окремої шкали рефлексивності їх можна згрупувати у чотири групи:

- 1) ретроспективна рефлексія діяльності – 1, 4, 5, 12, 17, 18, 25, 27;
- 2) ситуативна рефлексія твердження – 2, 5, 13, 14, 16, 17, 18, 26;
- 3) рефлексія майбутньої діяльності – 3, 6, 7, 10, 11, 14, 15, 20;
- 4) рефлексія спілкування і взаємодії з іншими людьми – 8, 9, 19, 21, 22, 23, 24, 26.

При інтерпретації результатів доцільно виходити з диференціації отриманих результатів на три основні категорії.

Результати методики, рівні або більше, ніж 7 стенів, свідчать про високорозвинену рефлексивність (відповідає 90-100 балам загальної шкали); від 4 до 7 стенів – індикатори середнього рівня рефлексивності (відповідає 70-89 балам загальної шкали); менші 4-х стенів – свідчать про низький рівень розвиненості рефлексивності (відповідає 50-69 балам загальної шкали).

Спецкурс «Інформаційно-комунікаційна компетентність офіцерів тактичної ланки управління»

№ з/п	Види навчальних занять, контрольні заходи	Всього годин	З них		Навчальні питання
			Аудиторних годин	Самостійна робота	
1	2	3	4	5	6
Модуль 1. Теоретичні основи інформаційно-комунікаційної діяльності офіцера тактичної ланки управління в сучасному військово-професійному середовищі					
1.	Лекція	4	2	2	Заняття 1. Інформаційно-комунікаційні технології: зародження, сучасний стан, перспективи розвитку та застосування у військово-професійній діяльності 1. Зародження інформаційно-комунікаційних технологій, сучасні тенденції їх розвитку. 2. Роль інформаційно-комунікаційних технологій у військово-професійній діяльності офіцера. <i>Самостійна робота:</i> Проблеми і напрямки розвитку інформаційного суспільства. 1. Проблеми сталого розвитку інформаційного суспільства. 2. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та напрямки розвитку.
2.	Групове заняття	4	2	2	Заняття 2. Інформаційно-комунікаційна діяльність офіцера: сутність, зміст та роль у військово-професійній діяльності 1. Інформація як ресурс управління підрозділом. Роль ІКТ у прийнятті управлінських рішень. 2. Інформаційні процеси у діяльності офіцера тактичної ланки управління. <i>Самостійна робота:</i> Оцінювання інформаційно-комунікаційної компетентності. 1. Аналіз інформаційних процесів у військово-професійній діяльності офіцера. 2. Визначення основних проблем роботи з інформацією в підрозділі.
3.	Семінар	2	2	-	Заняття 3. Службова комунікація офіцера в умовах військово-професійної діяльності 1. Організація службової комунікації в підрозділі. 2. Зворотний зв'язок у військовому управлінні. 3. Комунікація в умовах стресу та бойових дій.

Модуль 2. Інформаційно-комунікаційні процеси у військово-професійній діяльності офіцера					
4.	Практичне заняття	4	2	2	Заняття 4. Практичні аспекти застосування інформаційно-комунікаційної компетентності 1. Аналіз реальних інформаційних операцій рф проти України. 2. “Ділова гра”. <i>Самостійна робота:</i> 1. Командні тренування та симуляції для відпрацювання взаємодії в умовах невизначеності. 2. Перегляд навчальних відео. 3. Аналіз інформаційних операцій рф у світі.
5.	Групове заняття	4	2	2	Заняття 5. Глобальна мережа Інтернет, електронна пошта, електронне листування 1. Соціальні мережі та сервіси Інтернет, можливість їх використання у військово-професійній діяльності. 2. Електронна пошта, електронне листування. <i>Самостійна робота:</i> 1. Інтернет – комп’ютерна мережа для отримання інформації. 1. Інтернет – інструмент для ведення “гібридних війн”. 2. Тролінговий та фейковий контент.
6.	Практичне заняття	4	2	2	Заняття 6. Практичні аспекти застосування мережі Інтернет та електронного листування. 1. Підвищення ефективності пошуку інформації в мережі Інтернет. 2. Практичне відпрацювання вмінь застосування електронного листування. <i>Самостійна робота:</i> 1. Підходи до використання мережі Інтернет та ділового електронного листування у повсякденній діяльності офіцера. 2. Аналіз сучасних інформаційно-пошукових систем. 3. Технологічні характеристики електронної пошти.
7.	Залік	4	4	-	Заняття 7. Залік Ділова гра “Інформаційний щит офіцера”.
Всього		18	12	6	

Вправи та ігри спецкурсу «Інформаційно-комунікаційна компетентність офіцерів тактичної ланки управління»

Додаток Е. 1

Практична вправа з протидії дезінформації в умовах службово-бойової діяльності

Під час організації практичного заняття доцільно застосовувати групову форму роботи, передбачивши розподіл офіцерів на малі робочі групи чисельністю 3–5 осіб, що сприяє підвищенню інтенсивності обговорення та залученню кожного учасника до процесу прийняття рішень. Після постановки навчального кейсу групам надається обмежений часовий ресурс у межах 20–30 хвилин для його опрацювання, що моделює умови дефіциту часу, характерні для реальної службово-бойової діяльності. Наступним етапом є представлення напрацьованих рішень у форматі короткого брифінгу, під час якого оцінюється здатність офіцерів чітко, структуровано та аргументовано доводити свою позицію. У ході обговорення доцільно вводити додаткові ускладнювальні фактори у вигляді нових вводних даних, що змінюють умови обстановки та вимагають адаптації раніше прийнятих рішень. Оцінювання результатів роботи груп рекомендується здійснювати за сукупністю критеріїв, зокрема швидкістю ухвалення рішень, логічністю мислення та реалістичністю запропонованих заходів, що дозволяє комплексно визначити рівень підготовленості офіцерів до дій в умовах інформаційного протиборства.

Мета вправи полягає у формуванні та розвитку у офіцерів здатності успішно діяти в умовах інформаційного протиборства шляхом відпрацювання навичок аналізу інформації, виявлення дезінформаційних впливів, прийняття обґрунтованих управлінських рішень у ситуації дефіциту часу, а також підготовки та поширення адаптованих інформаційних повідомлень для різних цільових аудиторій із використанням сучасних цифрових засобів комунікації.

Кейс 1

У соціальних мережах, зокрема в Telegram та Facebook, починає активно поширюватися інформація про нібито значні втрати конкретного підрозділу Збройних Сил України. У повідомленнях згадуються імена військовослужбовців, що створює додатковий ефект достовірності. Родичі військових починають масово телефонувати бійцям та командирам, що

створює напруження і дестабілізує внутрішню обстановку. Інформація подається емоційно, з посиланням на анонімні джерела, а частина даних може відповідати дійсності. Офіцери мають, використовуючи доступні інформаційно-комунікаційні технології (текстові редактори, месенджери, шаблони службових документів), підготувати три варіанти повідомлення: для особового складу підрозділу (формат внутрішнього чату або месенджера), для цивільного населення (формат публікації у соціальних мережах) та для вищого командування (формат службової доповіді або електронного рапорту). У процесі виконання завдання необхідно врахувати специфіку цифрових каналів комунікації, зокрема обмеження обсягу повідомлень, швидкість поширення інформації, ризики перекручення змісту та вимоги до офіційного стилю. Результатом має бути три різноформатні інформаційні продукти, адаптовані до відповідних аудиторій і каналів передачі, що сприяє розвитку навичок цифрової комунікації, структурованого подання інформації та використання ІКТ у службовій діяльності..

Кейс 2

Серед місцевого населення поширюються SMS та повідомлення у месенджерах із закликами до термінової евакуації через нібито прорив оборони. Повідомлення не мають офіційного підтвердження, однак швидко викликають паніку серед цивільних, що призводить до хаотичного руху транспорту, перевантаження доріг і ускладнення військової логістики. Така інформаційна атака базується на масовості розсилки та використанні страху як ключового інструменту впливу. У цьому кейсі офіцери мають оцінити вплив ситуації на бойові дії, налагодити взаємодію з місцевими органами влади, підготувати контрповідомлення для населення, визначити ефективні канали швидкого інформування та проаналізувати ризики повторення подібної ситуації.

Викладач послідовно додає нові повідомлення, серед яких є як достовірні дані, так і елементи дезінформації, що імітує реальне інформаційне середовище. Офіцери повинні здійснювати моніторинг інформації, фіксувати зміни обстановки у цифровому інструменті (наприклад, у вигляді коротких звітів або аналітичних нотаток), оперативно коригувати свої оцінки та формувати управлінські рішення і комунікаційні повідомлення через ті ж ІКТ-канали. Особлива увага приділяється швидкості обробки інформації, здатності працювати з цифровими джерелами, верифікації даних та координації дій у цифровому середовищі. Завдання сприяє розвитку навичок роботи в умовах інформаційного перевантаження, цифрової взаємодії та прийняття рішень у реальному часі.

Комплекс практичних вправ з теми «Практичне відпрацювання вмінь застосування електронного листування»

Вправа 1. Складання службового електронного листа

Мета: розвиток критичного мислення та формування уявлення про стандарти службового листування.

Час: 15 – 20 хвилин.

Завдання: Офіцеру необхідно підготувати електронний лист до вищого командування з повідомленням про зміну обстановки (наприклад, ускладнення логістики або інформаційний інцидент). Тема листа має бути чіткою та інформативною, дотримання офіційно-ділового стилю, обсяг – до 150 – 200 слів. Особлива увага приділяється лаконічності, інформативності та коректності формулювань.

Вправа 2. Аналіз та оцінка інформаційних повідомлень

Мета: розвиток медіаграмотності, критичного мислення, а також навичок аналізу, перевірки та обробки інформації в умовах інформаційного впливу.

Час: 20–25 хвилин.

Завдання: Офіцерам пропонується набір інформаційних повідомлень (новини, повідомлення із соціальних мереж, службові зведення), серед яких можуть міститися як достовірні дані, так і елементи дезінформації або маніпулятивного впливу. Учасникам необхідно проаналізувати отриману інформацію, визначити її джерело, оцінити рівень достовірності, виявити можливі ознаки фейкових або викривлених повідомлень (емоційно забарвлена лексика, відсутність підтверджених джерел, суперечливість фактів тощо). Особлива увага приділяється вмінню відокремлювати факти від суджень, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки та перевіряти інформацію за допомогою доступних інструментів і альтернативних джерел. За результатами роботи офіцери формулюють обґрунтовані висновки щодо достовірності кожного повідомлення та визначають алгоритм подальших дій (поширення, уточнення або ігнорування інформації).

Вправа 3. Аналіз помилок у службовому листуванні

Мета: відпрацювання навичок офіційного електронного листування.

Час: 10 – 15 хвилин.

Учасникам надається приклад некоректного електронного листа з помилками у структурі, стилі та змісті. Завдання полягає у виявленні помилок та підготовці виправленого варіанту.

Після закінчення вправи відбувається обговорення типових помилок і способів їх

уникнення у подальшій діяльності.

Вправа 4. Реагування на інформаційний запит.

Мета: розвиток навичок оперативного реагування та відповідального використання інформації.

Час: 10 хвилин.

Офіцери отримують електронний запит від суміжного підрозділу та мають підготувати відповідь у стислі терміни, дотримуючись точності, лаконічності та вимог безпеки.

Оцінюється аналіз швидкості підготовки відповіді та достатності поданої інформації.

Вправа 5. Визначення рівня доступу до інформації.

Мета: розвиток навичок забезпечення інформаційної безпеки.

Час: 8 хвилин.

Учасникам пропонується текст службового повідомлення, який необхідно проаналізувати з точки зору можливості його передачі електронною поштою, визначити рівень обмеження та обрати безпечний спосіб передачі.

По завершенню вправи відбувається обговорення ризиків витоку інформації та правильності прийнятих рішень.

Вправа 6. Робота з вкладеннями

Мета: розвиток навичок роботи з електронними документами та їх правильного оформлення.

Час: 8 – 10 хвилин.

Офіцери повинні підготувати електронний лист із доданими файлами (звіт, карта, таблиця), правильно їх назвати та коротко описати зміст у тексті повідомлення.

Додаток Е. 2

Вправа 7. «Ланцюг комунікації»

Мета: розвиток у офіцерів навичок точного передавання інформації, розвитку відповідальності за зміст повідомлень, удосконалення комунікативних умінь та підвищення ефективності інформаційної взаємодії в цифровому середовищі.

Час: 15 – 20 хвилин.

Учасники об'єднуються у 2–3 команди або формують єдиний комунікаційний ланцюг із 5–7 осіб. Кожному учаснику відводиться роль (командир підрозділу, штабний офіцер,

представник суміжного підрозділу, відповідальний за логістику тощо), що визначає рівень доступу до інформації та особливості її інтерпретації. Викладач формує початкове службове повідомлення (наприклад, про зміну обстановки, переміщення підрозділів або інформаційний інцидент) та передає його першому учаснику у вигляді електронного листа або повідомлення в месенджері.

Кожен наступний учасник отримує інформацію, обробляє її та передає далі у формі електронного повідомлення, дотримуючись вимог службового листування (чіткість, лаконічність, структурованість). При цьому забороняється копіювання тексту без змін – учасник має інтерпретувати інформацію, що створює умови для можливого викривлення змісту. Додатково викладач може ускладнювати завдання, вводячи нові уточнення, обмеження часу або частково змінюючи вихідні дані для окремих учасників, що імітує реальні умови інформаційної невизначеності та перевантаження.

Після проходження інформації через увесь ланцюг останній учасник озвучує отриманий зміст повідомлення, який порівнюється з початковим варіантом. На цьому етапі здійснюється детальний аналіз: визначаються спотворення інформації, втрати змісту, додані або викривлені елементи, а також причини таких змін (нечіткість формулювань, надлишкова інтерпретація, порушення структури повідомлення, часовий тиск тощо).

По закінченню гри учасники обговорюють, на якому етапі відбулося викривлення інформації, які чинники на це вплинули, а також формулюють рекомендації щодо підвищення точності службового електронного листування. Особлива увага приділяється усвідомленню відповідальності за зміст переданої інформації та необхідності дотримання чітких стандартів комунікації в умовах службово-бойової діяльності.

Додаток Е. 3

Гра «Інформаційний щит офіцера»

Мета: розвиток у офіцерів здатності результативно працювати з інформацією в умовах сучасного інформаційного середовища шляхом розвитку навичок аналізу та критичного оцінювання повідомлень, виявлення дезінформації, перевірки джерел, прийняття обґрунтованих рішень, а також здійснення командної взаємодії та комунікації під час виконання практичних завдань.

Час: 90 хвилин.

Учасники об'єднуються у команди та послідовно виконують запропоновані завдання. Кожне завдання необхідно уважно прочитати, проаналізувати його зміст і спільно обрати оптимальне рішення. Під час виконання завдань дозволяється використовувати цифрові засоби

та мережу Інтернет (за потреби). Рішення приймаються колективно з урахуванням аргументованих пропозицій усіх учасників. Відповіді озвучуються представником команди або презентуються у визначеному форматі. Під час гри важливо дотримуватися регламенту часу, правил командної роботи та академічної доброчесності. Особлива увага приділяється обґрунтованості відповідей, умінню працювати з інформацією та активності кожного учасника.

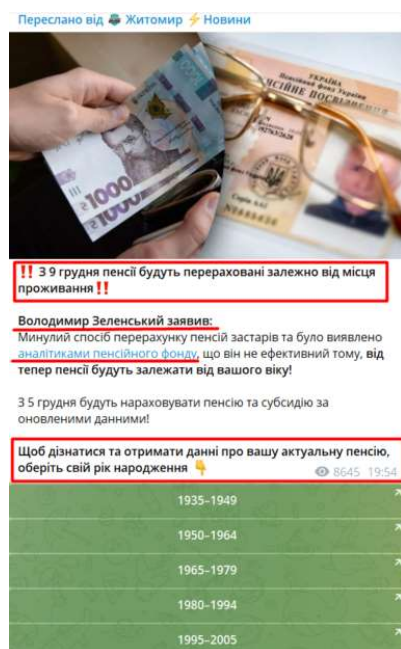
Завдання 1. Вигадати новину або викласти інформацію, що відповідає дійсності (про керівництво країни, ЗСУ), продумати канали поширення інформації, цільову аудиторію). Команда противника має відгадати, правдива чи неправдива ця новина.

Завдання 2. Викладач озвучує новину. Перша команда шукає факти підтвердження новини, друга – факти спростування.

а) Мільярдер Ілон Маск випустив пісню у стилі реп.

Підприємець ненадовго відволікся від дослідження космосу та створення прогресивних транспортних систем і видав трек RIP Harambe, чим похизувався у Twitter. Пісня згадує історію самця горили Харамбе із зоопарку Цинциннаті, якого застрелили після того, як у його вольєр впав маленький хлопчик 2016 року.

б) «Володимир Зеленський наголосив: аналітиками пенсійного фонду України були проведені розрахунки, та вони дійшли висновку, що спосіб нарахування пенсії та субсидії давно час замінити, оновити дані та саму систему нарахування».

в) У німецькому місті Дуйсбург громадянам, які проголосують на федеральних виборах у лютому, роздаватимуть ваучери на безплатне пиво. У такий спосіб там хочуть боротися проти традиційно низької явки виборців.

Щоб отримати безплатний напій, 15 лютого з 10:00 до 14:00 виборці мають подати заявку на голосування поштою у спеціально облаштованій «виборчій дільниці». А потім, у день виборів 23 лютого, вони мають проголосувати.

Саме після цього їм видадуть ваучер на пиво, який можна буде обміняти на пиво однієї з дуйсбурзьких пивоварень.

«Іноді доводиться вдаватися до нестандартних рішень. Ми хочемо цією акцією боротися з низькою явкою на виборах у Дуйсбурзі», - сказав мер Мартін Муррак.

Завдання 3. Скласти слово. Слова розкидані по складах, треба із цих складів скласти слово. Діє правило піднятої руки. Якщо хтось із команди викрикує, бал переходить команді-супернику.

ФОР-МА-Я-ЦІ-ІН

Я-МА-ПУ-ЦІ-НІ-ЛЯ

А-МЕ-ГІ-ДІ-ПЕР

БЕР-ПЕ-БЕЗ-КІ-КА

СТЬ-НІ-СТУП-ДО

КА-Я-ФІ-ТИ-ТЕН-ЦІ-АВ

МУ-ЦІ-КА-Я-НІ-КО

Завдання 4. Розгадати кросворд, скласти ключове слово.

Перша команда. Закодоване слово – “фейк”.

						І	Н	Ф	О	Р	М	А	Т	И	К	А
					Р	А	В	Е	Н							
С	У	Б	Є	К	Т	Н	И	Й								
									К	О	М	У	Н	І	К	А
														Ц	І	Я

1. Дисципліна, що ґрунтується на використанні комп’ютерної техніки та вивчає структуру і характерні ознаки інформації, а також послідовність і методи її формування.

2. Автор наукової роботи «Компетентність в сучасному суспільстві», в якому розкривається значення терміну «компетентність».

3. Один із компонентів інформаційно-комунікаційної компетентності, що містить активність офіцера як творчого суб’єкта інформаційно-комунікаційної діяльності, характеризує його відповідальність, рефлексивність і професійну суб’єктність, які актуалізують всі інші компоненти ІКК.

4. Процес обміну інформацією між двома чи більше особами, спілкування за допомогою вербальних і невербальних засобів із метою передавання та одержання інформації.

менш	9
над	7
владу	4
технікою	2
людина	1
приборкувати	6
свою	8

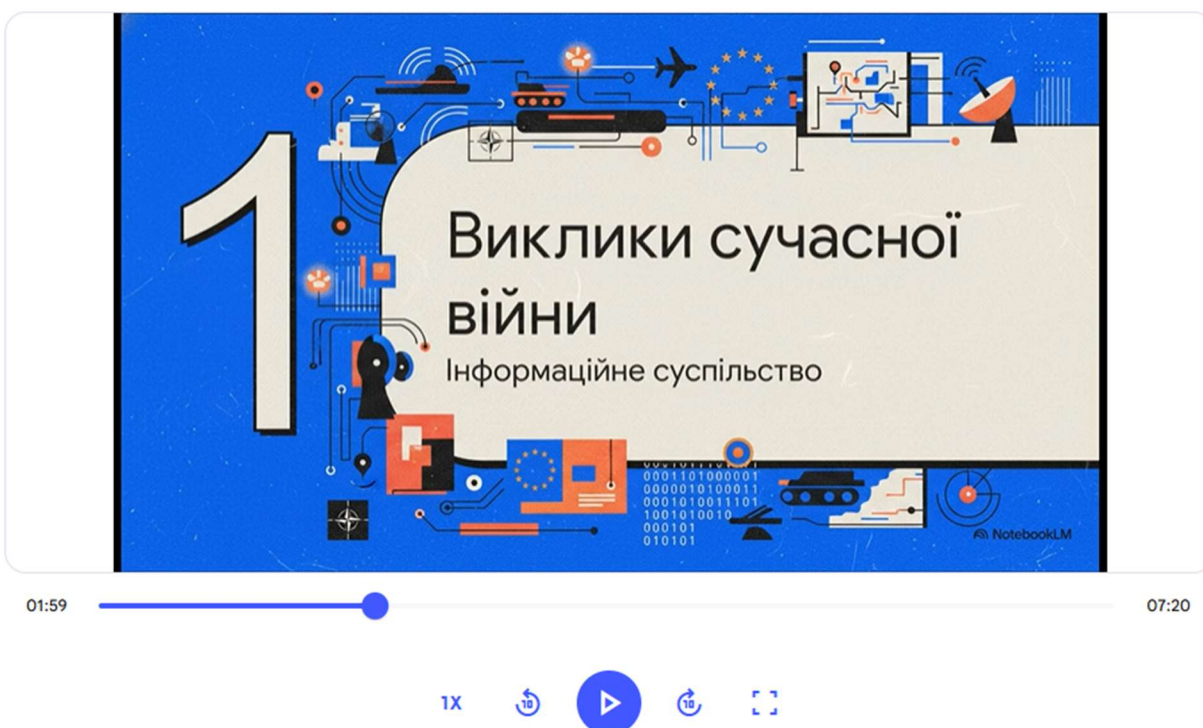
Людина все менш здатна приборкувати свою владу над технікою (Габріель Оноре Марсель – французький філософ, драматург та музикант).

Завдання 8. Рефлексія за результатами проведення «ділової гри».

Додаток Е. 4

Відео-лекції

Акти впровадження

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ
УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ПОВІТРЯНИХ
СИЛ ІМЕНІ ІВАНА КОЖЕДУБА
вулиця Сумська, 77/79, м. Харків, 61023
E-mail: info@hups.mil.gov.ua
Код СЕДО 176
Код СДРПОУ 24980799

02.04.2026 № 350/176/9-35
На № _____ від _____

Відкрита інформація

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник начальника Харківського
національного університету Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба з психологічної
підтримки персоналу-начальник відділу
полковник

В'ячеслав ЛУК'ЯНЕНКО

АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження за темою
“Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної
ланки управління у системі підвищення кваліфікації”
капітана РОЗУМОВСЬКОЇ Юлії Олександрівни
в освітній процес Харківського національного університету Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба

Комісія у складі: голови – начальника кафедри психології та педагогіки кандидата філософських наук, доцента полковника Кротюка Василя Андрійовича.

та членів комісії: професора кафедри психології та педагогіки кандидата психологічних наук, доцента Кислого Віталія Дмитровича та доцента кафедри психології та педагогіки кандидата педагогічних наук, доцента Соболевої Світлани Михайлівни, розглянувши результати дисертаційного дослідження Розумовської Ю.О. засвідчує, що його результати впроваджено в освітній процес Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба.

Так результати дослідження використовуються під час проведення курсу підвищення кваліфікації офіцерів з питань психологічної підтримки персоналу у військових частинах (підрозділах) Повітряних Сил Збройних Сил України при викладанні наступних навчальних тем: “Моральна підтримка” та “Військове лідерство”.

За навчальною темою “Моральна підтримка” своє відображення результати дисертаційного дослідження Розумовської Ю.О. знайшли на груповому занятті № 14 “Внутрішня комунікація в умовах ведення бойових дій” та на груповому занятті № 20 “Прогнозування, запобігання та нейтралізації наслідків негативного інформаційно-психологічного впливу противника під час ведення бойових дій”. За навчальною темою “Військове лідерство” на груповому занятті № 38 “Психологічні аспекти військового лідерства”.

ВІДКРИТА ІНФОРМАЦІЯ

Відкрита інформація

Використання матеріалів дослідження Розумовської Ю.О. в навчальному процесі сприяло підвищенню рівня сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління; надало можливість удосконалити зміст і методичне забезпечення освітнього процесу в системі підвищення кваліфікації; розвинути навички роботи з інформацією, її аналізу, обробки та використання для прийняття управлінських рішень; підвищити готовність офіцерів до дій в умовах сучасного інформаційного середовища та протидії інформаційним впливам противника.

Крім того матеріали дослідження використовуються при підготовці майбутніх офіцерів тактичної ланки в процесі вивчення навчальних дисциплін “Внутрішні комунікації та психологічна підтримка”, “Військове лідерство”, “технології комунікацій” та “Військова психологія та педагогіка”.

Результати впровадження обговорені на засіданні кафедри психології та педагогіки Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба. Протокол № 16 від 31 березня 2026 року.

Голова комісії:

Начальник кафедри психології та педагогіки
кандидат філософських наук доцент
полковник

Василь КРОТЮК

Члени комісії:

Професор кафедри психології та педагогіки
кандидат психологічних наук доцент
працівник ЗС України

Віталій КИСЛИЙ

Доцент кафедри психології та педагогіки
кандидат педагогічних наук доцент
працівник ЗС України

Світлана СОБОЛЄВА

ВІДКРИТА ІНФОРМАЦІЯ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Тимчасово виконуючий обов'язки
заступника начальника Національної
академії сухопутних військ імені гетьмана
Петра Сагайдачного з наукової роботи
полковник

Володимир ЗАБОЛОТНЮК

2026 року

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
РОЗУМОВСЬКОЇ Юлії Олександрівни на тему:
«Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів
тактичної ланки управління у системі підвищення кваліфікації»
в освітній процес Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

Комісією у складі: голови – начальника кафедри поведінкових наук та військового лідерства, доктора педагогічних наук, професора, полковника КАПНУСА О. С., членів комісії – професора кафедри поведінкових наук та військового лідерства, доктора педагогічних наук, професора, працівника ЗС України БОЙКА О. В., доцента кафедри поведінкових наук та військового лідерства, кандидата психологічних наук, старшого наукового співробітника, підполковника МАЦЕВКА Т. М., складено цей акт про те, що положення, що є науковим результатом дисертаційного дослідження РОЗУМОВСЬКОЇ Ю. О., впроваджено у освітній процес Національної академії сухопутних військ імені Петра Сагайдачного, а саме:

теоретичні та методичні положення щодо особливостей розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління у системі підвищення кваліфікації.

Впровадження результатів дослідження сприяло підвищенню якості підготовки офіцерів тактичної ланки управління у системі підвищення кваліфікації за рахунок інтеграції сучасних підходів до розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності; оптимізації освітнього процесу шляхом оновлення змісту навчальних програм і впровадження ефективних педагогічних умов; формування здатності офіцерів до критичного опрацювання інформації, її оцінювання та використання в умовах невизначеності; забезпечення більш результативного застосування інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності.

Крім того, впровадження отриманих результатів забезпечило підвищення рівня готовності офіцерів до виконання службово-бойових завдань в умовах інформаційного протистояння, а також сприяло розвитку їхньої спроможності

до ефективної комунікації та інформаційної взаємодії в органах військового управління.

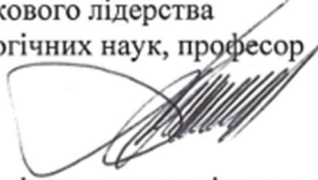
Практична значущість результатів полягає у можливості їх використання при модернізації системи підвищення кваліфікації, удосконаленні навчально-методичного забезпечення.

На основі рішення засідання кафедри поведінкових наук та військового лідерства (протокол № 16 від 27.03.2026 року) наукові результати проаналізовані, оцінені та впроваджені у систему освітнього процесу Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного впродовж 2025-2026 навчального року.

Результати дисертаційного дослідження РОЗУМОВСЬКОЇ Ю.О. вважати реалізованими в освітньому процесі Національної академії сухопутних військ імені Петра Сагайдачного.

Голова комісії:

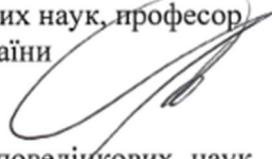
начальник кафедри поведінкових
наук та військового лідерства
доктор педагогічних наук, професор
полковник

Олександр КАПІНУС

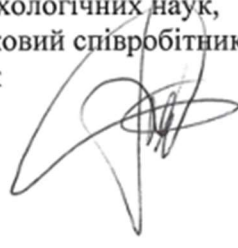
Члени комісії:

професор кафедри поведінкових
наук та військового лідерства
доктор педагогічних наук, професор
працівник ЗС України

Олег БОЙКО

доцент кафедри поведінкових наук
та військового лідерства
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник
підполковник

Тарас МАЦЕВКО

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник начальника університету

з наукової роботи

полковник

В. АРТАМОЩЕНКО

2026 року

АКТ № 126/4/24 від 15.05.2026

впровадження наукових результатів дисертації
капітана РОЗУМОВСЬКОЇ Юлії Олександрівни
в наукову діяльність Національного університету оборони України

Підстава: наказ начальника Національного університету оборони України
“Про організацію реалізації результатів наукових досліджень в освітню та
наукову і науково-технічну діяльність Національного університету оборони
України” від 16.09.2025 № 548/нод.

Комісія у складі: голови – начальника інституту стратегічних комунікацій,
доктора військових наук, доцента полковника ВОЙТКА О. В.

Членів комісії – заступника начальника науково-методичного центру
організації наукової та науково-технічної діяльності – начальника відділу
організації досліджень, кандидата технічних наук, старшого наукового
співробітника полковника ТКАЧЕНКА А. А.; заступника начальника науково-
методичного центру організації та провадження освітньої діяльності, кандидата
педагогічних наук, полковника ТОРЧЕВСЬКОГО Р. В.; начальника кафедри
зв'язків з громадськістю, доктора філософії полковника ЧЕРНОБАЯ О. Ю.,
професора кафедри зв'язків з громадськістю, кандидата педагогічних наук
полковника БАКУМЕНКА Р. О., встановила, що наукові положення, розроблені
капітаном РОЗУМОВСЬКОЮ Ю. О. впроваджено в наукову діяльність.

У період з 10 березня 2026 року по 17 березня 2026 року комісія
розглянула надані капітаном РОЗУМОВСЬКОЮ Юлією Олександрівною
матеріали, розроблені в межах дисертаційного дослідження на тему “Розвиток
інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки
управління у системі підвищення кваліфікації” на здобуття вищої освіти ступеня
доктора філософії зі спеціальності 011 “Освітні, педагогічні науки”, а саме: звіт
про науково-дослідну роботу “Досвід комунікаційної діяльності Збройних Сил
України у сучасних військових конфліктах” (шифр “Campaign”, державний
реєстраційний номер 0125U001709).

Комісія встановила:

1. Наукові результати дослідження за темою “Розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності офіцерів тактичної ланки управління у системі підвищення кваліфікації”, які полягають в обґрунтуванні загальної методики розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності фахівців комунікаційних підрозділів (підрозділів зв’язків з громадськістю), використані під час відпрацювання підрозділу 2.1 “Трансформація моделі функціонування військових комунікацій: адаптація принципів НАТО до умов високоінтенсивного конфлікту”; 2.2 “Опрацювання потреби Збройних Сил України у вузькопрофільних спеціалістах з питань комунікаційної діяльності, зокрема військових зв’язків з громадськістю оперативного рівня”; 3.3 “Алгоритм та процедури впровадження бойового досвіду в процес підготовки офіцерів комунікаційної ланки” науково-дослідної роботи “Досвід комунікаційної діяльності Збройних Сил України у сучасних воєнних конфліктах” (шифр “Campaign”, державний реєстраційний номер 0125U001709).

2. Наукові результати дисертації капітана РОЗУМОВСЬКОЇ Юлії Олександрівни вважати впровадженими у наукову діяльність Національного університету оборони України під час відпрацювання матеріалів звіту про науково-дослідну роботу “Досвід комунікаційної діяльності Збройних Сил України у сучасних воєнних конфліктах” (шифр “Campaign”, державний реєстраційний номер 0125U001709).

Голова комісії:

полковник

Олександр ВОЙТКО

Члени комісії:

полковник

Антон ТКАЧЕНКО

полковник

Руслан ТОРЧЕВСЬКИЙ

полковник

Олексій ЧЕРНОБАЙ

полковник

Роман БАКУМЕНКО